دیوانِ مسکین

قدوۃ العارفین پیر سید حزب اللہ شاہ راشدی مسکین
پیر سائیں تخت دھنی رحمۃ اللہ علیہ
(ثالث پاگارہ)

صاحبِ دیوان

دیوانِ مسکین

قدوۃ العارفین پیر سید حزب اللہ شاہ مسکینؒ

معروف بہ پیر سائیں تخت دھنی (سوم پاگارہ)

وصال: ۱۳۰۸ھ

ناشرؒ

جمعیت علماء سکندریہ، درگاہ شریف پیر جو گوٹھ۔ ضلع خیرپور (سندھ)

نام : دیوانِ مسکینؔ

مصنّف : پیر سیّد حزب اللہ شاہ مسکینؔ (سوم پیر پاگارہ)

مُقدمہ : جناب ڈاکٹر این ۔ اے بلوچ

ترجمہ : مفتی محمد رحیم سکندری

تحریک : منشی محمد پریل صاحب

تحقیق و تقابلِ متن : پروفیسر محمد فاضل شیخ (ڈگری کالج سکھّر)

کتابت : حسن قلم سکھّر

تاریخ طباعت :۔ فروری ۱۹۸۵ء

ہدیہ :

ناشر : جمعیت علماء سکندریہ

درگاہ شریف پیر جو گوٹھ، ضلع خیرپور سندھ

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ
نَحۡمَدُہٗ وَنُصَلِّیۡ عَلٰی رَسُوۡلِہِ الۡکَرِیۡمِ

احوال واقعي

بي حساب حمد، خالق اڪبر جي ذات لاءِ، جنهن انسان کي درد ۽ دانهن، سوز ۽ سڪ، ذوق ۽ شوق جي اظهار واسطي زبان بخشي آهي.

درود لا محدود، رحمة للعالمين، شفيع المذنبين، حضرت محمد ڪريم صلی اللہ عليه واله وسلم تي، جنهن انسان کي، الفت ۽ محبت، درد ۽ ذوق جي لذت کان آشنا ڪيو. امابعد

طريقت ۽ شريعت جي سرواڻ، فنا في الرسول حضرت پيرسائين سيد حزب اللہ شاهه مسڪين (تخت ڌڻي رحمة الله تعالیٰ عليه، تيون پاڳارو) جو فارسي ڪلام ترجمي سميت پيش خدمت آهي.

حقيقت هي آهي ته جڏهن، ١٩٨٣ع ۾ جناب منشي محمد پريل صاحب ۽ فقير خليفي عبدالله جي ترغيب ۽ تائيد تي جمعيت علماء سڪندريه، ديوان مسڪين جي اشاعت جو فيصلو ڪيو ته انهيءَ وقت محترمي مترجم صاحب جي آڏو فقط هڪڙو نسخو جامعه راشديه جو موجود هو. بعد ۾ محترم ممتاز سومرو صاحب (روهڙي واري) جو نسخو ۽ ڊاڪٽر عباس علي صاحب گهمرو جو نسخو مليو.

ممتاز صاحب وارو نسخو سادي خط ۾ نسبتاً مڪمل هو، جڏهن ته گهمري صاحب وارو نسخو سهڻي خط ۾ مگر ناقص هو. انهن ٽن نسخن کي آڏو رکي جناب ڊاڪٽر پروفيسر غلام مصطفیٰ صاحب حيدرآباد جن، پهريون پيرو ديوان مسڪين جو متن تيار ڪيو جيڪو

ڪاتب وٽ ڪتابت لاءِ ڏنو ويو. ڪافي ڪتاب لکجي وڃڻ بعد جناب پيرعلي شاهه لڪياري مرحوم (چوڏاهو) جو نسخو سندن نينگر سيد عبداللطيف شاهه کان محترم پروفيسر شيخ محمد فاضل صاحب ۽ عبدالرحمان صاحب مهيسر جي معرفت عنايت ٿيو. انهيءَ ئي موقعي تي ملا الاهي بخش سومرو پيرڳوٺ واري جو نسخو پڻ مليو.

پيرعلي شاهه مرحوم جو نسخو درگاهه شريف جي قديمي منشي محمد رحيم راجڙ جو لکيل هو. منشي صاحب محمد پريل جي بقول اهو نسخو صحت جي اعتبار کان سڀني نسخن کان اهم هو. انهيءَ ڪري مفتي محمد رحيم صاحب ۽ جناب پروفيسر شيخ محمد فاضل صاحب جي وساطت سان دوباره ڪتاب جي متن جي تحقيق ۽ تقابل جو ڪم ضروري سمجهيو ويو.

چنانچه بيو پيرو تحقيق ۽ تقابل جي نتيجي ۾ هڪ ته نوان غزل به هٿ آيا، ٻي طرف اڳي جي ڀيٽ ۾ متن جي نسبتاً بهتر تصحيح ٿي ويئي. تاهم ڪاتبن ۽ ناقلن جون غلطيون اڃا به شعرن ۾ موجود آهن. خدا ڪري ته غلطين کان مڪمل صاف متن ملڻ جي ڪا وات نڪري اچي.

حسن اتفاق چئجي يا روحاني مدد، جو ڪتاب پريس ۾ وڃڻ وارو هو ته هڪ نهايت ئي قيمتي غزل (حمد ۽ مناجات تي مشتمل) جيڪو مفتي اعظم پاڪستان مفتي صاحبڏاد رحمت الله عليه جي سنه ١٣٦٣هه جي ڊائري ۾ لکيل هو، مليو.

جمعيت علماء سڪندريه پنهنجي واجب الاحترام، سرپرست اعلیٰ حضرت پيرسائين پاڳاري، شاهه مردان شاهه ثاني دامت برڪاتهم جي مرهون منت آهي. جن جي نظر فيض اثر اسان جي هر مقام تي رهبري ۽ دستگيري ڪندي رهي آهي.

جڳ مشهور محترم ڊاڪٽر اين. اي بلوچ صاحب، جنهن هن ڪتاب جي مقدمي لاءِ محققانه مقالو لکي ڏنو.

قبله شيخ الحديث مولانا تقدس علي خان صاحب، ڊاڪٽر غلام مصطفيٰ خان ۽ جناب پروفيسر محمد فاضل شيخ (سکر) جن صاحبن پنهنجي مصروفيتن جي باوجود متن جي تحقيق ۽ تقابل ۾ هر طرح مدد ڪئي. اسان انهن مڙني مهربانن جا ٿورائتا آهيون.

فقير عبدالله منگريو، فقير محمد عرس ڏاهري، فقير غلام قادر پرهيار، فقير مير محمد پيو، فقير عبدالحڪيم هنگورو، فقير پير بخش ڳاهو، مولوي فيض محمد پتافي (فيض قلم) ۽ مولوي محمد موريو جو ۽ جماعت جي ٻين فردن لاءِ به مشڪور آهيون، جن مختلف مرحلن ۾ ديوان مسڪين جي اشاعت ۾ مدد ڪئي.

ممتاز صاحب سومرو، ڊاڪٽر عباس علي گهمرو، ملا الاهي بخش سومرو، سيد عبداللطيف شاهه چوڏهو، فقير هدايت الله مهر، مولانا عبداللطيف ۽ عبدالرحمان مهيسر لاءِ به ازحد مشڪور آهيون، جن صاحبن بالواسطه ۽ بلاواسطه قيمتي نسخن عنايت ڪرڻ جي عنايت ڪئي.

قربان علي سڪندري

ناظم: جمعيت علماء سڪندريه، درگاهه شريف

پير جو ڳوٺ

۴، فيبروري ۱۹۸۵ع

تذکرۂ صاحبِ "دیوانِ مسکینؒ"

قدوۃ العارفین سیّد حزب اللہ شاہ فرزند پیر سید علی گوہر شاہ (وصال ۱۲۶۳) فرزند بطلِ حریت، مجاہد کبیر پیر سیّد صبغۃ اللہ شاہ اوّل (وصال ۱۲۴۶) فرزند پیر دستگیر غوثِ زماں سیّد محمد راشد شاہ معروف بہ پیر سیّد روضہ دھنی (کہ جد امجد خاندانِ سادات راشدیہ و مورثِ اعلیٰ پیرانِ پاگارہ و جھنڈا) اند نسب ایشاں بقول میر علی شیر قانع "از بسیار صحیح النسب سادات است" نزد مریدین و متوسلین ملقب بلقب پیر سائیں تخت دھنی اند۔ و در شاعری تخلص بہ "مسکین" مے کردند۔

ولادت تولد پیر سیّد حزب اللہ شاہ بتاریخ ۱۴ شوال ۱۲۵۸ ھجری بمقام "پیر جو گوٹھ" ضلع خیر پور سندھ شد۔

خانوادہ ایں حضرت مجمع کمالات صوریہ و معنویہ، مرجع مشتاقاں طریقِ الی اللہ، و منبعِ علم و عرفاں بود۔

زفیضِ نظر کیمیا اثر قدوۃ السالکین پیر سیّد محمد راشد روضہ دھنی لکھو کھا مرداں توبہ زراہِ بدعت و ضلالت نمودہ مزیّن بزیور معرفت و سنّت و ادب و محبّت شدند۔

تمامی عمر حضرتِ ایشاں تادم آخریں صرف در خدمتِ دین متین، و اشاعت معرفت و سنّت و ارشاد مشتاقانِ طریقت شد۔ باوجود علالتِ کثیر الاوقات مشقت سفرہائے طویل برسر خود بصد انبساط و مسرت اختیار نمودند۔ لرضاء اللہ و رسولہ و نصیحۃ للمؤمنین فقط تعداد خلفاء کاملین متجاوز بر سیزدہ صد است۔

باوجود ارشاد و تلقین سلسلہ کتب بینی و کتب اندوزی و تصنیف و تالیف و تعلیم صاحبزادگاں۔ بلا امتیاز سفر و حضر جاری بود۔

علاوہ ملفوظاتِ گرامی کہ بحرِ علوم لامتناہی است از تصانیف ایشان اندکہ "شرح اسماء الحسنیٰ" و "مکاتیب گرامی" شاہد کافی است۔

نیز در لغت کتابِ عظیم تالیف نمودند۔ بقول پیر حسام الدین راشدی، اشتمال ایں کتاب زائد بر چہار ہزار صفحات فل اسکیپ سائز است۔

حضرت پیر سید روضہ دھنی "کتاب" را عظمتے میدادند بے حساب۔ میفرمودند "کتاب عبادت است۔" و "کتاب وسیلہ فیض و برکت است"، لہٰذا "کتاب بہدیہ گراں خرید کردن باید"

حضرت پیر سید صبغۃ اللہ شاہ اولین قائد حریت است کہ زخانقاہِ عالیہ خلاف استبدادِ سکھاں و غصب فرنگ بانگ بلند نمود و اعلانِ جہاد کرد، معرکہائے کہ در علاقہ جات میر پور خاص و بدین با فرنگ سامراج شدند۔ زمام قیادت در دست ایں حضرت بود۔

میر ٹھارو۔ میر شیر محمد والیانِ ریاست میرپورخاص و قوم کھوسہ کہ دادِ شجاعت در میداں جہاد و حفاظت ملک و ملت دادند از متوسلین ایں حضرت بودند۔

والد بزرگوار ایشاں پیر سید علی گوہر شاہ اول صاحب "کلام اصغر" علامہ دہر، عالم متبحر و نابغۂ روزگار بود، در تصوف، ادب، انشا، شعر و دیگر فنون متنوعہ ید طولیٰ میداشت۔

ذوقے ولذتیکہ در کلام حضرت پیر سید علی گوہر شاہ است تعلق باستماع دل میدارد۔

وقتیکہ پیر سید علی گوہر شاہ در عمر سی و دو سال وصال فرمود۔ عمر حضرت پیر سید حزب اللہ شاہ (کہ مثل در یکتا واحد فرزند دلبند والدِ خود بود) پنجگی سال بود۔ تاہم تعلیم ظاہری و معنوی حضرت متاثر نہ شد۔

اہتمام ابتدائی علوم نزد ملا محمد مرحوم کردہ شد و تکمیل فنون تفسیر و حدیث، فقہ و تصوف و علوم متداولہ نزد نابغۂ روزگار مولانا محمد عیسیٰ نمودند۔ تا آنکہ تبحر علمی حضرتِ ایشاں مشار الیہ علماء و فضلاء روزگار شد۔

حضرت پیر سید حزب اللہ شاہ در ہر فن و ہر کار رعایتِ نفاست و ذوقِ لطیف را رعایتے کرد۔

بالخصوص در تعمیر ذوق نقش نگاری و در خطاطی زرنگاری پسندیده نفاستِ طبع او بود و خود ایں حضرت در ذات خویش مانی و بهزاد زماں بودند۔

سخن عجیب ایں است کہ پیر حزب اللہ شاہ بیک وقت شہنشاہ صفت و نفیس الطبع لیکن فقیر منش فیاض و خداترس بودند۔

بارے محفل علماء و مردانِ خدا قائم بود کہ سخن بر نفاست و ندرت زیرِ تکمیل محل حضرت پیر صاحب رسید۔ مردے خدا گفت محل بیشک عظیم الشان است۔ مگر آخر الامر شانِ او فناست۔ بشرطِ استماعِ ایں سخن بر حضرت پیر صاحب حالتے و کیفیتے چنیں طاری شد کہ زار و قطار در گریہ فتادند۔ تا آنکہ حکم نمودند۔ کہ کار محل ہر جا کہ رسیدہ است ختم کردہ آید۔

در نظر کیمیا اثر ایشاں صفتے بود کہ کسے ہمت التفات بسوئے ایشاں نمیداشت۔ بوقتِ زیارت چنداں مرید بیہوش شدہ بر زمیں مے افتادند۔

ایشاں مستجاب الدعوات بودند۔ ہر لفظ کہ از زباں صادر شد مثل تیر قضا بر نشانہ فتاد۔

فیاضی حضرت پیر سید حزب اللہ شاہ در جہاں معروف بود۔ حقیقت ایں است کہ حضرت پیر صاحب قدس سرہ العزیز را در سخاوت و فیاضی لذتے و ذوقے و کیفیتے چنیں دست مے داد کہ ایشاں بر فیاضی مضطر و مجبور بودند۔

معمول ایں شہنشاہ صفت فقر بدیں نمط بود کہ ہر شب بوقتِ خفتن، امر اتفاق ہر چیز در راہِ خدا میکردند۔ تا آنکہ آبِ دلوہا نیز میریختند و میفرمودند کہ چیزے برائے فردا باقی داشتن منافی توکل بر رب رزاق است۔"

بوقتِ وصال فرمود کہ حسرتِ سہ چیز در دل بر داشتہ مے روم (۱) کسے در راہِ خدا سوال جانِ ایں فقیر نکرد (۲) کسے بنامِ خدا سوال صد ہزار روپیہ نکرد (۳) ارشاد طریق الی اللہ چنانچہ حق است کسے نگرفت۔

بوجہ فیاضی و انفاقِ فی سبیل اللہ وقتِ وصال سہ صد ہزار روپیہ قرض گذاشتہ وصال نمودند۔

سرپرستی علم و علماء ذاتِ ایں حضرت بوجہ قدر دانی علم و فضل مرجع علماء، فقراء و شرفا و سادات بود۔ متبحر علماء بوجہ سرپرستی ایں حضرت از گوشہ گوشہ آمدہ مستقل سکونت زیرِ سایہ عاطفت ایشاں نمودند۔ بقول پیر حسام الدین راشدی پیر جوگوٹھ یادِ بغداد ہارون الرشید تازہ میکرد۔ علماء و شعراء اکثر و بیشتر خلعتہائے نفیس و ہدایا گراں قدر بذل مے نمودند۔ بارے مولینا بھائی را فیل بطور انعام دادند، وصاحبزادہ پیر علی اصغر شاہ راکہ فرزند حضرت ایشاں بود۔ بر شعرے مسرور شدہ زر کشیدہ عمامہ و دیگر خلعتہا نفیس ارزانی فرمودند۔

دیوانِ مسکینؔ حضرت پیر سید حزب اللہ شاہ اکثر کلام بطرزِ حافظ شیرازی گفتہ است۔ و حافظ را استاد خویش می گویند۔ و بطرزِ جامی نیز غزل فرمودہ است۔

موضوعات دیوانِ مسکینؔ فراق و وصال، ذوق حسن و جمال، عشق استغاثہ حقیقت و مجاز، مدح و مناجات سوز و درد۔ امر معروف و نہی عن المنکر و کلمۂ حق است۔

پروازِ تخیّل و منظر نگاری جذبات نزد حضرتِ مسکینؔ بفیاضی تمام و فراوانی است۔ کثرت غمِ دوست راچنیں مے گوید۔

گرچہ انبار غمت راہمہ پیمایم لیک ہمچو مشتے کہ زخروارے بروں مے آید

مسکینؔ با وجود عتاب دوست ہر وقت زعنایات او پر امید است و دست از دامن امید بر نمیدارد میگوید۔

زآب دیدہ کہ ہر لحظہ میدہم آبش بود کہ نخل امیدم رسد ببار آخر

مسکینؔ در ہر صورت و بر ہر حال ز ذوقِ وصال و داغِ فراق بلکہ ز تصوّرِ وصال نیز مسرور و مشکور مے نظر آید چنانچہ می گوید۔

للہ الحمد کہ اغیار ندارد بر دیف شکر للہ کہ گل بے خار بروں مے آید

دیوانہ شدم پائے نہادم سرکویش | ز ذالقہ سنگِ طفلاں بکہ گویم
باغبانا! بندۂ لطفت شوم کاندر چمن | بید مجنوں رانہادی سروِ لیلیٰ دربغل
چو مجنوں درخیالِ انتظار محملِ لیلےٰ | باآب دیدہ صحرائے جنوں آباد میکردم

حضرتِ مسکینؔ درتصویرکشی تصویر محبوب زلف و رُخِ زیبائے اوید طولیٰ و نفاستِ خوب میدارد میگوید۔

شعاع روئے آں دلبر زگیسویش چناں دیدم | کہ لالہ رُستہ از سنبل برنگِ ارغواں دیدم
ابروئے مد بسملہ کاتب چو کشید خط | از سرحسن دلربا راست فتاد در غلط
شد رہزنِ اسلام دلم کفر دو زلفت | ہندوئے تراحاجتِ زنار نباشد
بگیذ بست دوزلف تو مرا سرتاپا | کہ نہ طلبید زمن، ہیچ گواہی گا ہے

حضرتِ مسکینؔ الطاف محبوب را واحد ملجاو ماویٰ یقین مے کند و ہر در را بند دیدہ درالطاف محبوب کشادہ مے بیند میگوید۔

بہر درگہ کہ میرفتم ہمہ درہائے بربستند | بیاتاحالِ یا خود رالساقی کوثر اندازیم

ولبعد از وصال نیز بحضور محبوب حقیقی فریاد و استغاثہ کناں ملتمس است کہ :۔

اگر بر تربتم آئی باستقبالِ اقدامت | رواں از آسماں آید تنم از خاک برخیزد

ایں آفتاب علم و فضل تا مدت پنجاہ سال برجہاں عرفان وایقان ضیا پاشی کردہ۔ بتاریخ ۴۔ محرم ۱۳۰۸ھ غروب نمود۔ خبر وصالِ او شنیدہ چند تا مریداں راسخ دست از جان شستہ نیز وصال نمودند۔

ہدیۂ تشکر : جذباتِ تشکر واجب مے دانم برائے سرپرستِ اعلیٰ جمعیت علما سکندریہ وجامعہ راشدیہ حضرت پیر صاحب پاگارہ شاہِ مرداں شاہِ ثانی دامت برکاتہم وافاضاتہم العالیہ، کہ بنظر شفقتِ ایشاں ایں خدمت بتمامی رسید۔

خادم واحباب جمعیت مشکور اند برائے استاد العلماء والفضلاء مخدومی جناب ڈاکٹر نبی بخش خان بلوچ کہ بر التماس فقیر مقدمہ دیوانِ مسکینؔ بتحقیق انیق تحریر فرمودند۔

ناسپاسی خواہد شد اگر ذکر محبّی و مخلصی محمد فاضل شیخ پروفیسر ڈگری کالج سکھّر نکنم کہ ایشاں باوجود عدیم الفرصتی در تنقیح و تقابل متون و ترجمہ کتاب تعاون فرمودند۔

ناسپاسی خواہد شد اگر تشکرات بخدمت جناب ڈاکٹر غلام مصطفےٰ صاحب بجانہ آرم کہ باوجود علالت اول بار در تصحیح متن از استشارات گراں قدر سرافراز نمودند۔

فقیر مفتی محمد رحیم سکندری

ناظم جامعہ راشدیہ

خطیب مسجد درگاہ شریف

پیر جوگوٹھ ضلع خیرپور سندھ پاکستان

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

مقدمو

جناب پير سائين حزب الله شاهه ڇنڇر جي ڏينهن تاريخ ١٨. شوال ١٢٥٨ هجري ۾ ڄائو. پاڻ پنهنجي والد پير سائين علي گوهر شاهه ’اصغر‘ عرف ’بنگلي ڌڻي‘ جو اڪيلو فرزند دلبند هو، پر هڪ ئي لکن جو ئي سامائو. اڃا پنجن سالن جي عمر جو ئي ڪونه هو، جو سندن پياري والد هن جهان مان لاڏاڻو ڪيو. ننڍڙي عمر ۾ يتيمي سندن واسطي الاهي نعمت بڻي، جنهن کين اعليٰ علمي لياقت ۽ فضيلت، حوصلي ۽ همت، خوداعتمادي ۽ خودداري وارين خوبين سان سينگاريو، ۽ ايندڙ زندگي جي ذميدارين ۽ آزمائشن لاءِ پچائي پختو ڪيو. سندن زندگي جي اعليٰ ڪارنامن ۽ ڪاميابين جو راز انهي ۾ هو جو پاڻ علم ۽ عبادت، رشد ۽ هدايت، توڪل ۽ قناعت سخندانيءَ ۽ سخاوت، شاهي ۽ شجاعت وارين خاص وصفن سان سينگاريل هئا.

تعليم ۽ تربيت

سندن والد صاحب جن پاڻ عالم، عاشق ۽ عارف هئا، ۽ پنهنجي اڪيلي پياري صاحبزادي کي سندس عمر جي ٽين سال کان وٺي پهريان سبق پاڻ ڏنائون. پر صاحبزادي جي عمر اڃا چار سال ست مهينا کن هئي جو پير سائين ’اصغر‘ صاحب جن ١١. جمادي الاول ١٢٦٣ هجري ۾ وفات ڪئي ۽ ننڍڙو صاحبزادو حزب الله شاهه پنهنجي والد جو جاءِ نشين ٿيو نمبر پير پاڳارو ٿيو. والد جي شفقت ۽ تربيت ڪا ٻي شئي هئي، پر سندن چاچا حال حيات هئا ۽ جماعت به صاحبزادي ’پير پاڳاري‘ تان سر گھورڻ لاءِ تيار هئي. ”وڏو خليفا جيڪي علم وارا ۽ دانا هئا سي بحال حيات هئا، ۽ انهن پير سائين جن جي تعليم طرف توجهه ڪيو. نقيرن کان روايت آهي ته چان ڪي ٿورا ڏينهن گذريا هئا جو خليفي نبي بخش لغاري هڪ ڏينهن ڏٺو ته نوازبو ڪامي ۽ ڪي ٻيا نوڪر ٻلبلين ڦاسائڻ لاءِ پيا ننڍڙي صاحبزادي سان گڏ ڏيا ڏارائين. خليفي کين وڏي تنبيهه ڪئي، ۽ چيائين ته اي نمڪ حرامو! اوهان پير سائين کي ننڍڙو صاحبزادو سمجهي

پيا پا راڻي راند ڪرايو، پر هت پير پاڳاري ۾ اها مٽيا آهي جو جيڪي جيڙا هوندا سي ڏسندا. بس پوءِ درگاهه تي خليفي نبي بخش جي هوندي ئي پير سائين جن جي تعليم جو انتظام ٿيو. اها خدمت آخوند ميان محمد بخش عرف مُلا مَمُون جي سپرد ٿي. اهي آخوند اصل لاڙڪاڻي طرف جا هئا، پر پوءِ اچي درگاهه تي رهيا ۽ پير سائين پاڳارن سان سندن مخلصانه مريدي وارو تعلق ٿيو. جيڏهن پير سائين اصغر صاحب جن ڪجهه وقت لاءِ درگاهه تان درياهه پار هجرت ڪئي هئي ته به هي آخوند ساڻن گڏ هئا. باقاعدي روزانو پڙهائي جي سلسلي ۾ پير سائين جن جي چاچي ميان علي حيدر شاهه سندن خدمت ۾ ڪا ڪسر باقي ڪا نه ڇڏي. هو پنهنجي پائٽي تي عاشق هو، چيائين ته: مالڪ پنهنجي پڳ جو پاڻ آ، باقي وس آهر مان به حاضري ڏيندس[1].

بهرحال 'پير پاڳاري' جي حيثيت ۾ سندن پڙهائي جو سلسلو جاري رهيو. آخوند ميان محمد وٽ مڪتبي تعليم پوري ڪيائون ۽ ان بعد مولوي محمد عيسى ٽالپر شاهي کان وڌيڪ فارسي تعليم ورتائون، ۽ عمر جي پندرهن سالن تائين پڙهندا رهيا. ان بعد وڌيڪ مطالعو پنهنجو پاڻ ڪيائون ۽ پنهنجي خداداد ذهانت سان فارسي ۾ اعلى درجي جي صلاحيت پيدا ڪيائون. مسلسل مطالعي، عالمن، اديبن ۽ شاعرن سان صحبت سندن علمي ذوق کي انهيءَ درجي تي رسايو جو پاڻ پنهنجي دور ۾ فارسي جا اعلى

---

[1] سندن ڇهه چاچا هئا. عبدالقادر شاهه، علي محمد شاهه، شاهه مراد شاهه، غلام مصطفى شاهه، علي ذوالفقار شاهه ۽ علي حيدر شاهه. ميان علي حيدر شاهه پاڻ پنهنجي والد پير سائين تجر واري صاحب سائين صبغت الله شاهه کي پيارو هو، جو جڏهن پنهنجو سجاده نشين تي مقرر ڪيائون، تڏهن چيو هئائون ته "وڏو ڪريون ته عبدالقادر شاهه کي پيارو ڪريون ته علي حيدر شاهه کي، پر الاهي حڪم ۽ رضا علي گوهر شاهه (اصغر) لاءِ آهي. هو پير سائين جن سان سندن سڄي زندگي ۾ خدمت ۽ عقيدت سان رهيو ۽ وفات به ڪا نه پوءِ ڪيائين. سندن پيا چاچا سڀ گذاري ويا، پر ميان علي حيدر شاهه پير سائين جن سان زندگي جو وڏو عرصو گڏ گذاريو. وڏا چاچا ميان عبدالقادر شاهه، ميان علي محمد شاهه ۽ پيا به سندن حياتي واري دور ۾ پنهنجي پائٽي نينڍڙي پير پاڳاري سان هر حال همراه رهيا.

اديب ۽ شاعر ٿيا.

پاڻ عمر جي پنجين سال ۾ پنهنجي والد ماجد جا جاءِ نشين، حضرت روضي ڌڻي جي درگاه ۽ جماعت جا 'پير پاڳارا' ۽ تخت ۽ بخت جا مالڪ ٿيا. پير سائين روضي ڌڻي رحه پنجيتاليهن سالن کان به وڌيڪ عرصي تائين طريقت ۽ هدايت جي پالوٽ ڪئي هئي ۽ خلقِ خدا کي فيض ڏنو هو. باقي ڪانئن پوءِ سندن پڙپوٽو پير سائين حزب الله شاهه ٿي هو جيڪو پنجيتاليهن سالن جي وڏي عرصي تائين 'مسند نشين' ٿي رهيو ۽ جماعت به ڪين ادب ۽ پيار مان 'مسند ڌڻي' يا 'تخت ڌڻي' ڪري سڏيو. سندن سجادگي واري ايڏي ڊگهي عرصي ۾ وڏا ڪم ۽ ڪارناما ٿيا.

درگاه تي جاين جي تعمير

سندن والد پير سائين علي گوهر شاهه 'اصغر' موجوده درگاه کي وسايو هو ۽ پاڻ تيرهن سالن (١٢٥٠-١٢٦٣ھ) هت رهيا ۽ جايون تعمير ڪرايائون. ان بعد پير سائين حزب الله شاهه درگاه تي جاين جي تعمير کي وڌايو ۽ نهايت سهڻو ڪري وڏايو.

روضي جي تعمير

روضي واري پهرين عمارت ڏاڍي ننڍي هئي ۽ تڪڙ ۾ ٺهي هئي. پاڻ ان جاءِ تي بلند سونهري گنبذ سان ڪشادي ايراني وارو روضو تعمير ڪرايائون، جيڪو هن پوئين دور تائين قائم رهيو. البت سمت سبباڻ ان جي پيڙهه تي اثر پيو هو ۽ ديوارين ۾ ڦاٽ اچي ويا هئا، جنهن ڪري موجوده پير صاحب پاڳاري جناب شاهه مردان شاهه ثاني اڳين روضي جي جاءِ تي ديتر وڌيڪ شاندار روضو تعمير ڪرايو آهي، جنهن تي گذريل ويهن سالن کان وٺي ڪم هلي رهيو آهي.(١)

---

(١) موجوده پير صاحب پاڳاري جناب شاهه مردان شاهه ثاني اڳئين وک وڌائي، اڳين روضي جي جاءِ تي وڏو وسيع ۽ بلند نئون روضو تعمير ڪرايو آهي، جيڪو گذريل پنڌرهن ويهن سالن دوران جڙي راس ٿيو آهي. خطاطي جو ڪم ليان هلندڙ آهي ۽ هن وقت الهند ۾ ديوار سهڻي خطاطي ۽ نقش نگار سان سينگاري پئي.

جامع مسجد جي تعمير

سنڌ ۾ الهداري تعمير ڪرايل مسجد ننڍي ۾ عمارت سازي جي فن جي لحاظ سان ساڌي هئي. پير سائين حزب الله شاه ان جاءِ تي وڏي اهتمام سان موجوده جامع مسجد ٺهرائي، جنهن جي ڇت سهڻن ٿنڀن جي قطارن تي اڏي وئي، ۽ ڇت کي تروڙي اندران ٻاهران ديوارين کي سهڻي رنگين گلڪاري ۽ خطاطي جي نقش ونگار سان سينگاريو ويو. مسجد شريف جي ٿنڀن جي منجهين ۽ فرش لاءِ پاڻ جيسلمير جو پٿر گهرايائون جيڪو اُٺن تي آندو ويو[1].

حويليءَ ۽ صاحبزادن لاءِ جاين جي تعمير

مسجد شريف کان الهندي طرف، حويلين واري صحن کي ڪشادو ڪرايائون ۽ ان ۾ سهڻي سٽاءَ سان حويلي جون جايون تعمير ڪرايائون، ۽ چوڌاري سهڻي ديوار ڏيارايائون. انهيءَ اندرين حويلين واري ديوار سان ٻاهران اولهه طرف لڳولڳ پنهنجن صاحبزادن مان هر هڪ لاءِ جدا جدا جايون تعمير ڪرايائون جيڪي وچان دروازن ذريعي اندرين حويلي سان ڳنڍيل هيون. ايتري قدر جو وقت بوقت خود پاڻ ٻئي صاحبزادن کي سڏ ڪري وٺندا هئا.

شاندار بنگلي جي تعمير

مسجد شريف کان اڳيني اولهه طرف اندرئين صحن ۾ هڪ بنگلو ٺهرايائون، جيڪو فن تعمير جي سٽاءَ ۽ اندرين آرائش توڙي ٻاهرين رونق جي لحاظ سان لاجواب هو.[2] ان ۾ اندر تخت جي جاءِ ۽ پاڻي جو تلاءُ هئا ۽ ان جي هشت پهلو (آٺ ڪنڊي) بنياد تي آڏو ٻاهر تي نڪتل 'آغاسي' کي سهڻين ڪمانن سان دريون ۽ دروازا

---

[1] اهو پٿر منٺار فقير دروس جي نگراني هيٺ اٺن تي آندو ويو.

[2] هي بنگلو مستري غلام محمد ٺاهيو جيڪو ان وقت جو وڏو ڪاريگر رازو هو. بنگلي جو نقشو ۽ اندروني سٽاءُ خود پير صاحب جن جي پنهنجي فن تعمير سان لڳاءَ جو نتيجو هئا. مستري غلام محمد جو پوٽو (جنهنجو نالو به غلام محمد هو) چوندو هو ته سنڌ ڏاڍي ڪان ائين ٻڌائون ته پير صاحب طرفان کين مغليه طرز تعمير واري هدايت ملندي رهندي هئي.

هئا. هڪ طرف هن بنگلي جي تعمير سان پنهنجي شاهاڻي شان شوڪت کي دنيوي لحاظ سان (خاص طرح پنهنجي معاصر حڪمران مير علي مراد خان جي ڀيٽ ۾) قائم رکڻ ٿي چاهيائون، مگر ٻئي طرف سندن توڪل رضا ۽ تسليم وارين روحاني صفات به عروج کي پهتيون، جنهن ڪري هن بنگلي جي وڌيڪ تعمير ۽ آرائش جي سلسلي کي يڪدم بند ڪرايائون. روايت هن طرح آهي (١) ته بنگلي جو ٻاهريون سڄو ڪم راس ٿي ويو هو ۽ اندرئين آرائش ۽ سينگارتي ڪم هلندڙ هو ته جو سندن صحبت ۾ ايندڙ اهل الله ۽ عالمن مان ڪنهن کي وٺي وڃي بنگلو گهمايائون. بنگلي گهمڻ بعد درويش چيو ته: قبلا! جاءِ ته هر لحاظ سان شاندار ۽ وڏي زيب زينت واري آهي. پر مرت وقت هن عظيم محل جي حسرت شايد باقي رهجي! انهن لفظن جو پير صاحب جن تي اهڙو ته اثر ٿيو جو بنگلي تان سندن نظر کڄي ويئي ۽ ان وقت ئي ڪاريگرن کي ڪم روڪڻ جو حڪم ڏنائون. ان وقت گچ جي هڪ ڀريل تغاري به بنا استعمال جي اتي رهجي ويئي ۽ عبرت خاطر پاڻ اها اتي ئي رهڻ ڏنائون جيڪا پوءِ سندن فرزند پيرسائين محافي ڌڻي ۽ پيرسائين ڪرت ڌڻي جي سجادگي واري دور تائين جيئن جو تيئن اتي ئي پئي هئي. هي اهو ساڳيو بنگلو هو، جنهن جي ڀيٽ ۾ سورهيه بادشاه 'صبغت الله شاه' ڪيتي جي لانڍين لوڙهن کي ترجيح ڏني. هيءُ ساڳيو بنگلو هو جنهن تي انگريزن بما چلايا پر ڀتيون ئي پچايائون باقي دليون ۽ همتون قائم دائم رهيون. اهي پيرسائين 'تخت واري' کان وٺي بنگلي جي بندڪان آزاد رهيون هيون جنهن ڪري انگريزن سان وڙهندي آخر وقت تائين مقابلا ڪندا رهيا. هي موجوده بنگلو ساڳين آثارن تي تعمير ڪيو ويو آهي، مگر اڌ حصي تي پيرسائين تخت ڌڻي وارو بنگلو وارن ڪان بيٺو هيو.

جماعت کي تلقين ۽ جماعت جي تنظيم

پيرسائين حزب الله شاه جن جي سجاده نشيني جو دور پنجيتاليهن سالن کان جي وڏي مدت تائين قائم رهيو، جنهن ۾ جماعت کي توحيد ۽ توڪل، شرعي اطاعت ۽ دين

---

(١) اها روايت سندن فرزند پير علي اصغر شاه صاحب ميان نجي الله شاه راشدي (ويٺل وگڻ، ضلعو لاڙڪاڻو) ۽ منشي محمد پريل (پيرسائين سورهيه بادشاه ۽ موجوده پير صاحب پاڳاري جو خاص منشي) جي تصديق سان بيان ڪئي آهي.

جي خدمت جي تلقين ڪيا ٿون. جامع مسجد جڏهن جڙي راس ٿي ته ڪٿر خود پاڻ اچي نماز پڙهائيندا
هئا. نوئي ارادتمندن کي اهڙي ته توجه سان ”ذڪر“ جي تلقين ڪندا هئا، جو انهن تي سندن صحبت
جي جلوي ۽ ذڪر جي فيض جو اثر حياتيءَ تائين باقي رهندو هو. ۽ اهي الاهي عشق جي نشي ۾ سرشار
رهندا هئا. جڏهن پاڻ بنگلي واري آغاسي (٢) مان عام زيارت ڪرائيندا هئا ته ڪيترائي نتير بيهوش
ٿي ويندا هئا، جن کي بروقت ڪٽي وجهي پاهر هوش ۾ آڻيندا هئا. ڪي فقير جن ڪانئن ذڪر ورتو ۽
جيڪي هن پوئين ويجهي دور تائين جيئرا هئا، تن تي سندن روحانيت جو اهڙو ڪو سِڪ ۽ چڪ
وار واثر ويٺل هو، جو جڏهن هي فقير پنهنجي مرشد مربي جي ڳالهه ڪندا هئا ته بي اختيار سندن ياد
۾ روئي ڏيندا هئا. ڪنهن خاص هڪ جونه پير جن به ڪانئن ذڪر ورتو، تن سيني جو اهو حال
هو. پير سائين سورهيه شهيد جن فرمائيندا هئا ته: ”جن اکين پير سائين تخت واري صاحب جي
زيارت ڪئي هئي، مان انهن اکين ڏسڻ لاءِ مشتاق آهيان.“ سندن فيض ۽ هدايت جي اهڙي الاهي
اثر ۽ سندن ديدار جي لذت، سون بلڪ هزارن نون ارادتمندن کي جماعت جي دائري ۾ داخل ڪيو.

الف: جماعت ۾ واڌارو

جماعت جي پوئواري ۽ تلقين لاءِ سنڌ توڙي سنڌ کان ٻاهر جا سفر
ڪيا ٿون، ۽ جتي ڪٿي پنهنجي فيض سان ٿولن جا ٿولا مريد
ڪيا ٿون ۽ جماعت کي وڌايا ٿون. سنڌ ۾ ”نارو چوڪي“ سندن سفر جي برڪت سان مريد ٿي ۽ جيسلمير
جو وڏو حصو به سندن سفر فيض اثر سببان جماعت ۾ داخل ٿيو. جيسلمير واري سفر ۾ پاڻ جنهن
وقت جيسلمير ۾ منزل ڪيا ٿون، تنهن وقت اتي ڀاٽي جي ڪوٽ هئي. شهر جي ڳري سر تلاءَ ۾ به

---

٢ آغاسي يعني ڏکڻ طرفان بنگلي جو هڪ گول گنبذ نما پاسو جنهن جي مٿين ڪمري جي وچ تي دري هوندي هئي.

ان سال پاڻي ٿورڙو هو. پير صاحب جن سان جماعت گهڻي هئي، انهيءَ ڪري راڄ جي دارن تلاءُ مان آلجال پاڻي ڪڍڻ تي بندش وڌي، پاڻ نماز پڙهائي الله جي درگاهه ۾ رحمت لاءِ هٿ ٻڌايائون ۽ دعا گهرايائون. پوءِ انهي ڏينهن ئي وڏو مينهن وٺو جو تلاءُ پر جي ويو. هن بي مند اُتي برسات جو ڪرشمو ڏسي، جيسلمير جو راجا ٻيري سال ساڻن اچي مليو ۽ هميشه لاءِ سندن معتقد ٿيو. ارادت ۽ عقيدت وارو اهو سلسلو پوءِ سندس اولاد پڻ پير صاحب جن جي درگاهه سان قائم رکيو. پاڻ بمبئيءَ ڏانهن پڻ سفر ڪيا ئون، ۽ ڪاٺياواڙ ۽ گجرات ۾ خليفي نبي بخش جي تبليغ سان جيڪي درگاهه جا مريد ٿيا هئا، تن ۾ وڌو واڌارو ٿيو.

ب:- **جماعت جي تنظيم** سندن فيض سان جماعت ايتري وڌي جو پاڻ پوءِ اري خاطر سڄي جماعت کي هيٺين ٻارهن چوڪين ۾ منظم ڪيائون. پير سائين جن جي حڪم موجب جامع مسجد جي پيش امام مولوي عبدالقادر سونگي چوڪين ناهڻ ۾ وڏي خدمت سرانجام ڏني.

1: چوڪي ڪاهڙڪي: تعلقو نارو، رياست (هاڻي ضلعو) خيرپور

2:- چوڪي ڪاوڙ (ڪاهڙ) تعلقو ڇاڇرو، ضلعو ٿرپارڪر

3:- چوڪي ڪليان: اصل ۾ ترڪلان ' ڪاوڙ جي حدن ۾ جيڪو هتان جي خليفي جو هو، تنهن تان چوڪي تي نالو پيو- راهموڪي بازار ڪات وٽ ڇاڇري جي اوڀر طرف 'ماٽڙي' جي ترڙ تائين؛ يعني تعلقو ڏيپلو، تعلقو مٺي، تعلقي ننگر پارڪر جو ڪجهه حصو ۽ ڇاڇري جا ڏهه تعلقي ٽنڊي باگي (هاڻي ضلعو بدين) جو ڪجهه پاڳو.

4:- چوڪي شهدادپور: تعلقو شهدادپور ۽ تعلقو سنجهورو (ضلعو سانگهڙ) ۽ پڻ خيرپور رياست جو ڪجهه حصو.

5:- چوڪي ڪِتو (خطو) ۽ نواب شاهه تعلقو، نوشهرو تعلقو، مورو تعلقو، سڪرنڊ تعلقو

(ضلعو نواب شاه) ۾ هالا تعلقو (ضلعو حيدرآباد).

٦: چوڪي لاڙ: ضلعي ٺٽ پارڪر جو الهنديون پاڳو تعلقو عمرڪوٽ، تعلقو ٽنڊو الهيار (ضلعو حيدرآباد) ۾ ضلعو بدين.

٧: چوڪي گمڙهه: روهڙي، پنوعاقل، گهوٽڪي، ميرپور ماٿيلو ۾ اباوڙو تعلقا (ضلعو سکر) ۾ اڳين بهاولپور رياست جو ڪجهه پاڳو.

٨: چوڪي پار (درياءَ جو پار) درياءَ جي الهندين طرف واري سڄي ايراضي (ضلعو سکر، ضلعو شڪارپور، ضلعو جيڪب آباد، ضلعو لاڙڪاڻو ۾ ضلعو دادو)

٩: چوڪي جيسلمير: اڳوڻي رياست جيسلمير ۾ جودپور جي حدن واري جماعت.

١٠: چوڪي اڇڙو ٿر: سانگهڙ تعلقي جو ٿر وارو پاسو، کپري تعلقي جو ٽپو راٺاهو، ۾ خيرپور جو تعلقو نارو جبو.

١١: چوڪي نارو: ناري جا ٻئي پاسا، تعلقو عمرڪوٽ، تعلقو سانگهڙ، تعلقو کپرو ۾ ضلعي نواب شاهه جا ريل.

١٢: چوڪي بان: تعلقو ميرپور، تعلقو سامارو ۾ تعلقي کپري جو ڏکڻ اولهه.

اهي چوڪيون جڻ 'جماعت جون جدا جدا سنگتون' هيون، جن مان ڪن جي ٿوري گهڻي تشڪيل اڳ ئي چڪي هئي: يعني حضرت روضي ڌڻي جي ڪن خليفن، يا ان بعد جدا جدا اين تسي جماعت جي مختلف اڳواڻ نثيرن ۾ سندن سائين پاڻ ۾ گڏجي پنهنجي محبت ۾ رفاقت جا سنگ ناهيا هئا ته جيئن هو مرشد جي حاضري، درگاه جي خدمت ۾ سفر وقت پير سائين جن جي دعوت جو پاڻ ۾ گڏجي سهڻو انتظام ڪري سگهن - جماعت جڏهن گهڻو وڌي ويئي، ته انهن 'چوڪين' جي تنظيم ڪنهن حد تائين متصل علائقن ۾ اراضين مطابق ٿي، پر ان هوندي به هر چوڪي ۾ شامل جماعت جو بنياد ڏيدار رمدار صحبت ۾ سنگت تي رهيو - اهڙي طرح اڄ تائين ڪو فقير گهرڻ جي

لحاظ سان ڪنهن هڪ چوڪيءَ جي علائقي ۾ ايراضي ۾ رهندڙ آهي، مگر هو به ڪنهن چوڪيءَ ۾ شامل آهي. چاڪاڻ جو سنگت جي لحاظ سان هو اتي جي فقيرن يا اتي جي ’مُک‘ يعني اڳواڻ فقيرن سان لاڳاپيل آهي. پير سائين حزب الله شاهه جن چوڪين جا تڪ منظور ڪيا. سنڌ دور ۾ ’نارو‘ ۽ جيسلمير واريون ٻه چوڪيون وڌيون. اهڙيءَ طرح ٻارهن چوڪيون ٿيون جن مان هڪ مهيني لاءِ درگاهه جي سنڀال هر هڪ پنهنجي ذمي ڪئي. محرم مهيني ۾ سنڀال ’چوڪيءَ گاهڪيءَ‘ جي ذمي ٿي ۽ اهڙيءَ طرح سلسليوار حج جي مهيني جي سنڀال ’چوڪي بان‘ جي حوالي ٿي. اهو سلسلو اڄ تائين ائين ئي قائم آهي.

فرق جماعت جو بنياد پوڻ

پير سائين تخت واري صاحب جي دور ۾ سنڌ توڙي هند ۾ جماعت جي تعداد ۾ وڌو واڌارو ٿيو ۽ انهيءَ سان گڏ چوڪين ذريعي سڄي جماعت جي تنظيم ٿي. اهي سڀئي وڏيون ڳالهيون هيون، پر اجهان به هڪ ٻي وڏي ڳالهه ٿي، جيڪا اندروني طور جماعت ۾ هڪ انقلابي تحريڪ جي برابر هئي. اها هئي ’هُرُن‘ جو هن دور ۾ ’فرق‘ سلسلي جو بنياد پيو، جنهن جو درگاهه ۽ جماعت جي ايندڙ تاريخ تي وڏو اثر پيو ۽ انهيءَ ڪري هن تحريڪ کي ذرا تفصيل سان بيان ڪرڻ جي ضرورت آهي.[1]

هن تحريڪ جو بنيادي اصول اهو هوته جيئن الله هڪ آهي جنهن کي سجدو ڪجي ٿو، ۽ آخرنبي ۽ رسول (صلعم) به هڪ ئي آهي جنهن جي شريعت تي هلجي ٿو، تئين مرشد به هڪ ئي آهي، جنهن کي سلام ڪبو ۽ جنهن تان سر گهوري قربان ڪبو. انهيءَ اصول کي مرشد سان محبت ۽ صداقت توڙي مرشد لاءِ قرباني واري جذبي هيٺ، پهريائين خليفي نبي بخش لغاري بيان ڪيو ۽ سمجهايو

---

[1] هن تحريڪ جي شروعات تي مختصر طور خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي (ڇاپيل سنڌي ادبي بورڊ ١٩٦٦ع) جي مقدمي ۾ روشني وڌي وئي آهي.

۽ پڻ ان کي عملي جامو پهرايو. سندس وفات کان پوءِ سندس پوٽي غلام نبي لغاريءَ انهيءَ اصول کي عملي طور وڌائي سرويچ فقيرن جي هڪ سنگت تيار ڪئي جن کي ’فرق رکڻ‘ يعني ”فرق جي اصولن تي عملي طور هلڻ“ جو سبق سيکاريو. هي ننڍو انقلابي ٽولو پوءِ تعداد ۾ وڌيو، ۽ هنن تي ”فرق وارا“ يا ”فرق جماعت“ جو نالو پيو، باقي ٻي جماعت کي ”سالم جماعت“ سڏيو ويو.

هي سلسلو انهيءَ ڪري شروع ٿيو جو پنهنجي والد جي اڪيلي فرزند هئڻ جي حيثيت ۾ ننڍڙو صاحبزادو حزب الله شاهه پڳ ٻڌي ’پير پاڳارو‘ ٿيو هو. سندن عمر پنجن سالن کان به گهٽ هئي ان کان اڳ مير علي مراد خيرپور رياست جو والي ٿيو هو، ۽ هو پنهنجي حد ۾ پير پاڳاري جي وڌندڙ طاقت کي سهي نه سگهيو. خطرو هو ته ڪنهن به وقت رياست جي حڪومت طرفان ننڍڙي ’پير پاڳاري‘ کي نقصان پهچي. ان کان اڳ سندن والد پير سائين ’بنگلي ڌڻي‘ (علي گوهر شاهه، اصغر) کي تڪليف پهچي هئي جو پاڻ لڏي ويا هئا، ان بعد جواني ۾ سندن اوچتو وفات ٿي، جو ڪين زهر ڏياريو ويو هو. اهڙو حادثو پنهنجن ريجهن اعتبار وارن (عزيزن يا خادمن) ماڻهن جي واسطي کان سواءِ عمل ۾ اچي نٿي سگهيو. انهيءَ ڪري سجاده نشين ’پير پاڳاري‘ جي سلامتي لاءِ هر قدم کڻڻ ۽ قرباني ڏيڻ ضروري سمجهيو ويو. ٻاهرين مخالفت کان سواءِ ’پير پاڳاري‘ جي صغيرسني سببان اندروني طور جدا جدا طرفن کان حجت وڌڻ لڳي. پنهنجي خاندان مان پير سائين جن جا چاچا حال حيات هئا، جيڪي پاڻ لائق ۽ داناءَ هئا، ۽ هنن مان هر هڪ پنهنجي پنهنجي مخلصانه راءِ ۽ دانشمندي موجب ائين ئي چاهيو ته ننڍڙي پيرصاحب کي ڪيئن هلڻ گهرجي ۽ درگاهه جو انتظام ڪهڙي ريت هجي. فقط هڪ چاچو علي حيدر شاهه هو جيڪو جڏهن پير صاحب تي عاشق هو ۽ هن ڪا به حجت ڪانه ڪئي رکي. چاچن جو اولاد هو ۽ ساڳيءَ خاندان جا ٻيا به صاحبزادا هئا. جماعت ’پير پاڳاره‘ جي خاندان جي سيني فردن جو ادب ڪندي هئي، پر ها ڳي جيئن ته پير سائين حزب الله شاهه پاڻ صغير هو، انهيءَ ڪري سندس ”پير پاڳاري“ واري اعلي حيثيت کي قائم رکڻ لاءِ اهو ضروري

ڇا تو ويو ته ڪيس خاندان جي ٻين سيني پاٽ ٻن جي پيٽ ۾ منفي دٻو ممتاز ڪري مجبور ڪري. انهيءَ لحاظ سان اهو اصول قائم ٿيو ته ٻين صاحبن جي عزت ڪبي پر سلام رڳو 'پير پاڳاري' کي ڪبو' ۽ مُرشد کي ٻين سيني کان مٿي ڪري ڄاڻبو. هي حجت خورڪن وڏن خليفن طرفان ٿي' جن پاڻيو ته ننڍڙي پير صاحب کي يادرگاه جي نظام کي ڪيئن هلائي جي هنن کي درگاه تي ڪٿون ۽ خاص ماڻهون ملڻ لڳيون. ٿئين طرفان پيرسائين جن کي ننڍ ڏسي ڪن وڏن خادمن ۽ ڪامين (نوڪرن) کي حجت ٿي ۽ جيڪي خود خيال ٿي هلڻ لڳا. خليفي نبي بخش ۽ سندس همخيال فقيرن انهن حالتن کي ڏسي چيو ته: پيرسائين جي خاندان وارن سيني جا ادب ڪبو پر 'پير پاڳارو' هڪ ئي آهي جيڪو مڙني کان مٿي آهي ۽ جنهن جي عزت' عظمت ۽ ذاتي سلامتي تان سر گهوري قربان ڪرڻو آهي. پيو ته درگاه تي سڀ مريد هڪ جهڙا آهن. پوءِ پل ڪٿي ڪي وڏا خليفا هجن، انهيءَ ڪري سيني کي خدا جي فرش تي ويهڻو ۽ سمهڻو آهي ۽ درگاه جو عام لنگر کائڻو آهي. انهن اصولن کي قائم رکڻ لاءِ 'پير پاڳاري' ۽ درگاه جي حفاظت خاطر جماعت جي چوڪي مقرر ڪيائون. درگاه جي صحن ۾ جيڪي ڪٿون ڪتو لاهيائسي خليفي نبي بخش ڪٽائي ٻاهر ڪڍي پجائي سا ڙائي ڇڏيا.

خليفو صاحب ان وقت وڏي عمر جو هو. سندس پوٽو غلام نبي جيڪو وڏو ذهين هو ۽ ساڻس گڏ هو، تنهن تي خليفي صاحب جي انهن ڳالهين جو وڏو اثر ٿيو. هو پيرسائين جن کان ٿي سال وڏو رهو، ۽ جيئن وقت گذرندو ويو ته غلام نبي پيرسائين جن جي خدمت ۾ وڌيڪ رهڻ لڳو. خليفي نبي بخش سنه ١٢٨٠هه ڌاري وفات ڪئي. ان وقت پيرسائين جن پاڻ ويهه ورهين جا جوان بخت 'پير پاڳارا' هئا. جيئن ئي پاڻ وڏا ٿيا ته وڏي دانائي سان درگاه کي سنڀالڻ لڳا. جڏهن جماعت جي ڏانهن رجوعات ٿي ته رياست جي والي مير علي مراد ۽ ڪن ٻين اثر رسوخ وارن جي ساڻن مخالفت شروع ٿي.

فقير غلام نبي نهايت ذهين ۽ ڏاڍي حوصلي وارو هو. پنهنجي علمي قابليت ۽ دانائيءَ سان گڏ هو انقلابي خيالات رکندڙ هو. سڀ کان وڏي ڳالهه ته هو هڪ سچو سرويچ، عاشق، مريد ۽ پتنگ پروانو هو، جنهن جي دل ۾ ڪا ڳالهه هئي ته اها هئي ته مرشد جو شان اعليٰ هجي ۽ پير صاحب پاڳاري جو وار به ونگو نه ٿئي. اهو سوچيندي هن پنهنجي ڏاڏي خليفي نبي بخش واري اعلان ۽ اصولن جو تفسير ۽ تعبير ڪري، پنهنجي هڪ خاص سنگت ناهي، جنهن جو بنياد هن ڪن خاص اصولن تي رکيو: جيئن ته:

١:- خدا هڪ ۽ رسول هڪ آهي، تئين مرشد به هڪ ئي آهي. خدا ۽ رسول کان پوءِ مرشد سڀني کان مٿي آهي. سچي مريد جي ارادت ۽ عقيدت فقط هڪ مرشد سان ٿئي ٿي سگهي ٿي. انهيءَ ۾ "مرشد" ۽ ٻين (غير مرشد) جي وچ ۾ فرق ڪرڻ لازمي آهي: پوءِ اهو ڀلي ڪٿي مرشد جو ويجهي ۾ ويجهو عزيز، پنهنجو قومي سردار، وقت جو حاڪم يا ڪو ٻيو وڏي ۾ وڏو ماڻهو هجي.

٢:- مرشد جي عزت ۽ عظمت ۽ درگاهه جي شان ۽ شوڪت جي حفاظت جي ذميواري جماعت تي آهي. انهيءَ لاءِ مرشد جي چوڻ يا مرشد کان پڇڻ جي ضرورت ڪانهي. وقت سر اهو فيصلو سچن سرويچن مريدن کي ڪرڻو آهي ۽ هر قرباني ڏيئي ان تي قائم رهڻو آهي.

٣:- مرشد جو دشمن سو جماعت جو دشمن آهي، ۽ دشمن خلاف قدم کڻڻ جائز آهي. اهڙي قدم کڻندي جيڪڏهن مرشد ڀلي ۽ ناراض ٿئي ته اها سندس ڀلي ۽ ناراضگي چڻ عين رضا آهي: انهيءَ ۾ مرشد طرفان سخت ۾ سخت سزا سهڻ سچي سرويچ مريد لاءِ عين رحمت آهي.

٤.- مرشد کان پوءِ سچن سرويچ مريدن لاءِ پنهنجي فرق واري سنگت جي مک کي محڪوم آهي ۽ ان کي بين سيني کان مٿي ڪري سمجهڻو آهي.

٥.- پاڻ کي قرباني لاءِ هر وقت تيار رکڻ ۽ وقت تي سر گهوري قربان ڪرڻ لاءِ غيرت ۽ پرهيز ضروري آهي. ”فرق سنگت“ وارا پنهنجي سنگت وارن ۽ ٻين طريقي وارن ۾ فرق ڪن ٿا. پنهنجي سنگت وارن سان ٿي اٿن ويهن، کائن پيئن ۽ هٿ هٿ ۾ ڏين. انهن کان الهين ۾ ٻين کان پاسو ڪن، جو ته ٻين ٻاهرين سان اهڙي حجت ۽ گهرائي، راز کولينديءَ سنگت کي هيٺ ڪندي.

بهرحال غلام نبي فقير جي هن نئين ”حر تحريڪ“ جو مقصد هو غيرت، پرهيز ۽ قرباني هر وقت ميدان ۾ مچي ٻيهڻ ۽ سر ڏيڻ، مراد کي چڏڻ ۽ نامرادي ٻولڻ. فقير مرشد جي شان ۾ هڪ مدح چئي جنهن ۾ حر تحريڪ، جا ڪي اصول بيان ڪري ڇڏيا ٿس، چيائين ته:-

مچي ميدان ۾ بيهه تون
پاڻي جان رت جگر پيءُ تون
حسيني حال ۾ ٿيءُ تون

نشوونامرادي جو، قطع ڪر ڪامگاري کي
هزارين رحمتون هر دم لکياري جون لغاري تي

جتي مردن سند اميرا
ڪرن خونيون ڪنا ڪيرا
اتي پيئو نه ٿيا پيرا

ڪيائين سر اچي سائو، رکن هر دم هشياري کي
هزارين رحمتون هر دم لکياري جون لغاري تي

مرڻ جي ديد جي مُرڪيا
ڪسڻ ۾ ڪينڪي ڪُرڪيا
خداسي حيدري حُرڪيا

پسند پرين ڪيو آهي تني جي جان نثاري کي
هزارين رحمتون هر دم ڪياري جي نغاري تي

بهرحال نقير غلام نبي انهن اصولن تي فرق جو بنياد وڌو ۽ ڇهن جو نالو ترو ارڪيو. جن اهي اصول قبول ڪيا ۽ سندس سنگت ۾ آيا، تن کيس هن نئين طريقي جو مُک' ڪري مڃيو. ۽ هو فرق وارا سڏجڻ لڳا. باقي ٻي گهٽي عام جماعت هن ڳالهه تي بيني ته مرشد جي چوڻ يا ڪانئس پڇڻ کان سواءِ ڪو به قدم کڻڻ جائز ڪونهي، ۽ جنهن ڳالهه کان مرشد منع ڪري، ان تي عمل نه ڪرڻ مرشد جي نافرماني جي برابر آهي ۽ اهو ناجائز آهي. اها جماعت جنهن جي گهڻائي هئي سا "سالم" سڏجڻ لڳي.

پير صاحب جن انهيءَ ڪري جماعت جي تنظيم ڪندي بارهن نئين چونڪيون 'سالم جماعت' جون مقرر ڪيون ۽ انهن چونڪين جا خليفا ۽ مک به سالم جماعت مان چونڊيا. پير صاحب جن غلام نبي کي 'فرق' قائم ڪرڻ کان منع ڪئي. نقير دعا گهري ته ڪنهن طرح اها منع معاف ٿئي. هڪ ڀيري پير سائين جن نقيرن کي نصيحت ۽ هدايت ڪندي "قُلْ هُوَ اللّٰهُ" سورة جو تفسير ڪندي توحيد جي معنيٰ سمجهائي ته: الله واحد هڪ آهي ۽ سندس ڪو به ثاني شريڪ ڪونهي. تنهن تي غلام نبي جي سنگت وارو هڪ فقير، جو اُتي حاضر هئو، تنهن عرض ڪيو ته "قبلا، پوءِ مرشد به هڪ" ! پاڻ چيائون ته: "فقير هائو، مرشد به هڪ !" فقير غلام نبي جڏهن اهو ٻڌو، تڏهن چيائين: "شڪر اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ" منع معاف ٿي وئي."

نقير غلام نبي جي اڳواڻي هيٺ پوءِ 'فرق وارن' پهريون پير ۽ پير صاحب پاڳاري جي مخالفن مان خاص طرح مير علي مراد ۽ انگريزن جي ٻين حامين خلاف ڪارروايون شروع

ڪيون، ۽ پير صاحب جن جي منع هوندي به مڙس نه مڙيا، ۽ پنهنجي طريقي جي اصولن تي پڪا ٿي بيٺا. پير صاحب جن انهن تي ناراض رهيا.[1]

پران ناراضگي کي رضا ڪري سمجهيائون، پنهنجي نامرادي کي مراد جو پورو هئڻ ڪري سمجهيائون ۽ پنهنجو سر گهوري قربان ڪرڻ کي عين حياتي ڪري ڄاتائون.

پير صاحب جن 'فرق طريقي وارن' کي درگاه تان لوڏايو، پر هي سر ويچ پنهنجي عشق ۽ جنون ۾ مست رهيا ۽ پنهنجي ڳالهه تان نه هٽيا. سيد سليمان شاهه اهڙن لوڏايلن مان هو. پير صاحب جن مٿس مهربان هئا، پر سليمان شاهه فقير غلام نبي جي سنگت ۾ آيو ته 'فرق طريقو' اختيار ڪيائين، جنهن تي پير صاحب مٿس ڏمريو ۽ کيس درگاه تي اچڻ کان منع ڪيائين. سليمان شاهه مرشد جي انهي لوڏائڻ تان قربان ٿيو ۽ مرشد جي سڪ ۾ رچي لال ٿيو. انهيءَ سڪ ۾ هيءُ ڪافي چيائين ته:

"ڏس ڪر ڏاڻ، جنهن سان توکي پرچايان"

---

[1] پير صاحب جن جو فقير غلام نبي تي وڏو راض هو، پر جڏهن ڏٺائون ته جماعت ۾ هن پنهنجو جدا 'فرق' ناهيو آهي. تڏهن کيس درگاه تي اچڻ کان منع ڪيائون ۽ چيائون ته "اهڙي رتي اتئي جو دوزخ ۾ ويندين". فقير پاڻهون پڌي چيو ته "صدقي وڃان جيڪا تنهنجي رضا." فقير مرشد جي عزت ۽ عظمت جي حفاظت خاطر 'فرق طريقي' جو بنياد وڌو ۽ پنهنجي رٿ پوري ڪئي پوءِ مرشد جي مخالفن خلاف ڪارروائين جي نتيجي ۾ فقير غلام نبي روپوش ٿيو ۽ ست سال مڪي ۽ مديني شريف ۾ رهيو. اتي جڏهن معلوم ٿيس ته حج جي موقعي تي جيڪو عرفات ۾ ويندو يا جيڪو 'جنت البقيع' ۾ دفن ٿيندو، تنهن تان دوزخ معاف آهي. تڏهن فقير حج وارن موقعن تي عرفات ۾ نه ويو ته متان الله جي رضا سببان مرشد جي رضا (ته دوزخ ۾ ويندين) پوري نه ٿئي. پڻ اها وصيت ڪيائين ته جيڪڏهن آءٌ هت مران ته مون کي 'جنت البقيع' ۾ نه رکجو.

ميرصاحب علي مراد طرفان مخالفت ۽ پيرصاحب جي عزت ۽ عظمت ڀرواداري

پير سائين حزب الله شاه اڃا ڏهين ڪن مهينن جو ٻار هو، جو انگريزن سنڌ تي غاصبانه قبضو ڪيو. پاڻ جڏهن گادي نشين ٿيا ته پوءِ ڇٽيهه سال کن ۾ سڄي سنڌ تي انگريزن جي حڪمراني قائم ٿي چڪي هئي. مير علي مراد انگريزن جو ساٿ ڏنو ۽ انهيءَ جي عوض ۾ انگريزن ماتحت هڪ ننڍي رياست خيرپور جو مالڪ ٿيو. انگريزن جي ڏبدبي ڪري ڏسي ميرصاحب به پنهنجي رياست ۾ پنهنجو ڏاڪو ڄمائڻ لڳو، پر انگريزن جي طرفداريءَ سبب ان ڏينهن جا ماڻهو مير علي مراد جي حڪمراني مان راضي نه هئا. سجاده نشين پير پاڳارا پنهنجي ديني حميت ۽ غيرت سان گڏ سياسي بصيرت جا مالڪ هئا. سنڌ ۽ هند ۾ غير مسلم طاقتن جي وڌندڙ غلبي ۽ قبضي جي خلاف هو جهاد ۽ جنگ جا حامي هئا. (پيرصاحب صبغت الله شاه اوّل، سيد احمد شهيد جي جهاد جي پوري پوري پٺڀرائي ڪئي هئي) هينئر هت سنڌ ۾ انگريزن جي زوري قبضي سبب ان ملڪ جي هڪ آزاد مسلمان رياست جو خاتمو ٿي رهيو هو، ۽ فقط مير علي مراد کي ئي انگريزن پنهنجي دوست جي حيثيت ۾ خيرپور رياست جو والي بنائي گادي تي ويهاريو هو.

پير پاڳارا سنڌ تي انگريزن جي قبضي توڙي انگريزن جي خيرخواه مير علي مراد جي رياست واري حڪمرانيءَ جي حق ۾ نه هئا. انهيءَ ڪري حڪمران طبقو انهن جا حامي به سندن مخالف ٿي بيٺا. اها مخالفت پير سائين حزب الله شاه کي ورثي ۾ ملي، پر نوجواني کان وٺي سندن شخصيت ۾ بهادري، بي پرواهي، توڪل، تدبر ۽ استغنا جا اهي جوهر نمودار ٿيا، جو باوجود حڪومت ۽ طاقت جي نڪي مير صاحب کين ماتحت رکي سگهيو ته نڪي وري ٻيو ڪو ساڻن ڪُر ساهي سگهيو. تنهن هوندي به مير صاحب جي مخالفت ۽ ان جو مردانگيءَ سان مقابلو، پير صاحب جن جي زندگيءَ جو هڪ اهم مسئلو بڻجي ويو.

مير علي مراد به دور انديش ۽ دانا هو، پر انگريزن جي سياست جو رُخ انهيءَ طرف هو ته مير صاحب ۽ پير پاڳارا جو پاڻ ۾ اختلاف رهي. هڪ طرف انساني ڪمزوريءَ سبب مير صاحب پنهنجي رياست

۽ حڪومت ۾ ٻئي ڪنهن کي پنهنجو مَٽ ۽ ثاني ڏسڻ نه ٿي گهريو ته ٻئي طرف پير سائين حزب الله شاهؒ پنهنجي شخصيت جي جلوه جمال ۽ پنهنجي قرب ۽ قلندرانه سيرت جي ڪمال سان ماڻهو موهي ورتا هئا ۽ سندن شان شوڪت ڏينهون ڏينهن اوج ۽ عروج کي پهچڻ لڳو. مير صاحب جي ميري ۽ حڪمراني رعيت تي هئي، پر پير صاحب جن جي پيري دلين تي هئي. جيتوڻيڪ پير صاحب جن جي طبع فطري طور تواضع، فقيري ۽ قلندري ڏانهن مائل هئي، مگر مير صاحب جي حاڪمانه دٻدٻي ۽ شان شوڪت جي مقابلي ۾ پير صاحب جن به ظاهري اميري جا اسباب گڏ ڪيا. مير صاحب جي محل جي پيٽ ۾ پير صاحب جن پنهنجو محل نما بنگلو تعمير ڪرايو. مير صاحب پنهنجي دربار ۾ تخت نشين ٿي ته پير صاحب جن به بنگلي ۾ تخت قائم ڪري تخت نشين ٿيا. انهيءَ ڪري ئي جماعت ۾ 'تخت ڌڻي' يا 'مسند ڌڻي' جي لقب سان مشهور ٿيا. مير صاحب شاهانه زرنيدار لباس ڍڪي، سر تي اڳين حڪمران ميرن صاحبن واري ٽوپي پائي، ته پير صاحب جن به اعلىٰ قسم جو زرنيدار چوغو ۽ 'ڪلنگي' تاج زيب تن ڪيا.

مير صاحب پالڪيءَ سان هاٿي گهرايو ۽ سواري ڪئي ته پير صاحب جن به 'هاٿي' رکيو ۽ هاٿي تي سواري ڪئي. مير صاحب هڪ خاص ڏولي ٺهرائي ان ۾ چڙهيو ته پير صاحب جن به 'محفو' تيار ڪرائي ان ۾ چڙهيا[1]. مير صاحب شڪار تي شوق رکيو ۽ شڪار لاءِ وڏا انتظام رکيا ته پير صاحب جن به شڪار جا اهتمام ڪيا ۽ تيراندازي ۽ بندوق بازي ۾ وڏي مهارت حاصل ڪئي ۽ مير صاحب جا مد مقابل ٿي بيٺا. اهي سڀ اهتمام هڪ ظاهرداري زوراوري امير سان ظاهرداري ۽ اميري جي ميدان ۾ مقابلي خاطر هئا. پير صاحب جن جن ئي عاقل بالغ ٿيا ته پنهنجي بلند حوصلي ۽ حڪمت عملي سان، مير صاحب سان شاهاڻو مقابلو ڪيائون ايتري قدر جو باوجود هر حيلي ۽ ڪوشش جي مير صاحب ڪي مٿن فوقيت حاصل نه ٿي سگهي.

---

[1] روايت آهي ته ڪيهر ن جي خاندان مان سندن ڪنهن معتقد مريد محافو پيش ڪيو هو.

شروع معاملو شڪار تان ٿيو. پير صاحب جن جي همت ۽ حوصلي کي آزمائڻ ۽ پرکڻ خاطر مير صاحب ڪيترين ئي نيون (پير صاحب جن جي درگاه کي ويجهيون) راضيون پنهنجي شڪار لاءِ مخصوص ڪيون ۽ اتي 'اوديون' ٺهرائي حڪم ڪيو ته اتي ڪو به ٻيو شڪار نه ڪري. اهڙا ڪئين حاڪمانه بندش هئي ۽ جيڪا نيپوءَ جي اڳين مير صاحبن جي رت ۾ ڪانه هئي. پير صاحب جن انهيءَ بندش جي ڪا پرواه ڪانه ڪئي ۽ شڪار ڪرڻ لڳا. هڪ ڏينهن هڪ شڪارگاه ۾ پير صاحب جن اچڻ وارا هئا جو مير صاحب جو خاص ماڻهو سرڪاري طور اڳواٽ پهتو ۽ فقيرن کي سختي سان منع ڪيائين ۽ پڙ ڪي اجايا سجايا لفظ ڪيا ئين، جنهن تي جهيڙو ٿيو ۽ مير جو ماڻهو مارجي ويو. انهيءَ تي مير صاحب طرفان رياست جي حد ۾ پير صاحب جي جماعت سان سختيون شروع ٿيون. ناري ۽ جيسلمير جي حدن ۾ جماعت وڏي ۽ اتان عيد ۽ رجبين جي موقعن تي جماعت 'راهه جي پنڌ' سان خيرپور رياست مان لنگهي درگاه تي ايندي هئي. هڪ پيري شهدادپور جي چوڪيءَ جي جماعت جا فقير راهه جي پنڌ سان پئي آيا ته رياست ۾ کين روڪيو ويو، جنهن تي مقابلو ٿيو ۽ فقير محمد يوسف آزاد سين جلبجي پيو، جنهن کي پوءِ ماري ڇڏيائون. سوراه تعلقي ۾ فقير علي بخش نظاماڻي وڏي همت وارو مڙس هو، جنهن تي رياست طرفان سختيون ٿيون. هڪ پيري مير صاحب شڪار تي چڙهيو ۽ ويجهو اچي ڪٿي منزل ڪيائين. سرڪاري عملي زوري اچي علي بخش جو تيار ٿيل جَوَن جو فصل گهوڙن لاءِ لٽيو، جنهن تي فقير وڏو مقابلو ڪيو، ايتري قدر جو مير صاحب کي اتان منزل پٽڻي پئي.[1]

---

[1] هن مقابلي جي تفصيل لاءِ ڏسو لوڪ ادب سلسلي جو ڪتاب "جنگناما" سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد سنڌ ١٩٨٣ع

ميرصاحب باوجود مسلسل زور ڏيڻ جي جماعت کي هيسي نه سگهيو. پيرصاحب جن به ميرصاحب جي
ڪاڪاٽ ڪانه ٿي ڪڍي، پرجيئن ته ميرصاحب رياست جا مير ۽ حڪمران هوءِ سندس طرفان مخالفت
حدڪان وڌي وئي هئي، انهيءَ ڪري پيرصاحب بهتر اهو ئي ڄاتو ته سندن درگاهه ۽ چوڌاري ڳوٺ واري
اراضي کي ميرصاحب جي رياست واري حدمان ڪڍ ائي، سنڌ جي برٽش حڪومت واري حدسان لاڳو
ڪجي. اها سندن دوراند يشي هئي ۽ پاڻ انهيءَ رٿ ۾ ڪامياب ٿيا، جو اها سڄي اراضي "پيرجوڳوٺ"
جي نالي سان رياست مان نڪري، برٽش حڪومت جي دوهڙي تعلقي سان لاڳو ٿي.

باوجود انهيءَ جي ميرصاحب طرفان مخالفت جاري رهي ۽ رياست جي حد ۾ جماعت تي وڏيون
سختيون ٿيون. ٻئي طرف پيرصاحب جن کي زهرڏيڻ جو منصوبو سٽيو ويو، جو ڪامياب نه ٿيو.
انهيءَ تي فقيرن به ميرصاحب تي حملي جي سٽ سٽي ۽ هڪ فقير، ميرصاحب کي طمنچه (ننڍي قسم جي بندوق)
هنيو، پر ميرصاحب بچي ويو. انهيءَ تي ميرصاحب طرفان پيرصاحب جن تي خون جو ڪيس داخل ٿيو.[1]
پرجيئن ته درگاهه ۽ ڳوٺ هاڻي انگريزن جي حد ۾ هئا، انهيءَ ڪري پيرصاحب جن کي نظربندڪري
درياءَ رستي ٻيڙي ۾ آڳبوٽ ۾ حيدرآباد وٺي ويا. درگاهه ۾ جماعت لاءِ هي هڪ وڏو صدمو هو.
ان وقت پيرصاحب جن سان سندن چاچو علي حيدرشاهه به گڏ هو، ۽ هن مشاير ۽ اثر ٿيو جو

---

[1] هي ۱۹ صدي جي آخر جو واقعو آهي. ڪيس جو رڪارڊ، شايد اڃا تائين موجود هجي، جنهن کي
ڏسي هن ڪيس جو سن سال ۽ الزام جي نوعيت معلوم ڪري سگهجي ٿي. في الحال هي بيان زباني
روايتن مطابق آهي: ڪي چون ٿا ته ميرصاحب کي طمنچو علي بخش نظاماڻي هنيو، ۽ ڪي چون ٿا ته
فقير يوسف آرادين ياڪنهن ٻئي هنيو، بهرحال پيرصاحب جن کي ان جي ڪاڄاڻ ڪانه هئي. فقيرهڪڙو
فيرڪيو ته ميرصاحب هڪل ڪئي ته ڳڙ آهين. فقيرچيو ته ڳڙ آهيان ته پوءِ اچي ٿو بيو. اهو ٻيو ڏڪ ميرصاحب
کي ڪلهي وٽان ڇماٽوٽي لڳو ۽ ڪرايڏو وڏو زخم ڪو نه ٿيو.

بي اختياريءَ دريا ۾ ٽپو ڏنائين. سندس حياتي خطري ۾ هئي پر مير بحر جيڪي خود پير صاحب جن تان قربان پيئي ٿيا، تن سندن اشاري تي وڏي خيال سان علي حيدر شاهه کي بچايو ۽ وري ٻيڙيءَ تي چاڙهيو.

پير صاحب جن تي هن ڪيس ۾ ڪوڙو بهتان ٻڌو ويو ته سندن اشاري سان مير صاحب تي حملو ٿيو. مير صاحب جي ذات سان سندن دشمني ڪانه هئي، مگر بحيثيت حڪمران جي، مير صاحب جن جيڪي قدم پيئي کنيا، تن سان پير صاحب جن جو اختلاف هو. موقعي محل سان جڏهن به پير صاحب جن جون مير صاحب سان شاهانه ملاقاتون پيئي ٿيون ته مير صاحب جن تي واضح پيئي ڪيائون ته سندس سرڪاري عملي جي غلط بيانن ۽ زيادتين سببان غلط فهميون پيدا ٿيون، جن لاءِ مير صاحب کي تدارڪ ڪرڻ ضروري هو. مير صاحب شيعه مذهب رکندڙ هو، ۽ انهيءَ لحاظ سان پڻ پير صاحب جن اشاري طور مير صاحب کي سمجهايو ته سادات تي اجائي سختي ڪرڻ روا ناهي. ساڳئي وقت اهو به ذهن نشين ڪرايائون ته مير صاحب طرفان سندن والدي به تڪليف آئي هئي، ۽ اهي ڳالهيون وسرڻ جون نه هيون - هڪ ملاقات ۾ اهڙي گفتگو هن طرح ٿي:

مير صاحب :- جناب پير صاحب! اسان ٻڌو آهي ته اوهان سياري ۾ به برف پيئندا آهيو، سچ؟

پير صاحب :- مير صاحب! اوهان جيڪي ٻڌو آهي سو صحيح آهي. اوهان کي معلوم هوندو ته ~~جهان~~ تشنه لبن، وارن جي اولاد آهيون.

مير صاحب :- پير صاحب! سرڪار طرفان اوهان کي صلاح آهي ته اڳين واريون ڳالهيون درگذر ڪريو، ۽ زمانه حال جي مصلحت مطابق سرڪار سان همراءِ ٿي هلو.

پير صاحب :- مير صاحب ! مصلحت جي پنهنجي جاءِ آهي، باقي

"ها پان سند ور، ڪن ڪيرتان وسري"

بهرحال شروع واري نظربندي بعد پير صاحب جن ضامن تي آزاد ٿيا ۽ پوءِ هي ڪيس حيدرآباد جي ڪورٽ ۾ هليو. هي هڪ زبردست مقدمو هو. پير صاحب جن جي طرفان ديوان ميتارام گدواڻي[١] وڪيل هو.

ڪيس نهايت هوشياري سان سخت مضبوط ٺاهيو ويو هو، ۽ ڪوڙي سچ بنائڻ لاءِ وڏا حيلا هلايا ويا هئا. اهڙيءَ حالت ۾ پير صاحب جن دست بدعا ٿيا. پاڻ روضي شريف ۾ اڪيلا ويا ۽ اندران دروازو بند ڪري پنهنجي جد امجد پير صاحب محمد راشد "روضي ڌڻي" جي مزار جي پيراندي کان ريشمي ڪلنگي تاج لاهي رکيا ٿون ۽ عرض ڪيائون ته: جيڪڏهن مان لائق نه هيس ته هيءَ تاج مٿي تي چوڙ ڪا نه! هاڻي مان لائق نه سهي، پر تون پنهنجي پڳ جي لڄ رک ۽ الله پاڪ ڪان ڪاميابي جي بشارت بخش. ٻن ڏينهن کان پوءِ ڪيس جي فتوي رکيل هئي. باوجود مٿي مخالف ڪجهن جي ڪيس ڪوڙو ثابت ٿيو ۽ پاڻ باعزت بري قرار ڏنا ويا.

هن ڪيس بعد پير صاحب جن جي شان شوڪت ۽ عزت عظمت ۾ ويتر وڌو واڌارو ٿيو. غالباً هن ڪيس کان پوءِ پير صاحب خلاف، مير صاحب به پنهنجي طاقت آزمائي ڏري ڪئي، جو بالآخر دانائي سمجهي ويو ته پير صاحب سان سنڌ ۾ پڄڻ پيٽي ڪانه هئي. انهيءَ لاءِ مير صاحب پنهنجا تعلقات پير صاحب جن سان سنوارايا ۽ آهستي آهستي تلخيون ختم ٿيڻ لڳيون. مير صاحب جن پوءِ دعوتون ڏيئي ڪين سڏيو ۽ ڪن موقعن تي گڏجي شڪار ڪيائون. مير صاحب پاڻ وڏو توبچي هو پر ان فن ۾ به پير صاحب جن گوءِ کڻي: جتي مير صاحب بعضي گٿو پيئي، اتي به پير صاحب جا نشان پورا لڳا.

---

[١] جنهن جي نالي سان ڪراچي جي ڊي. جي سنڌ ڪاليج جو هاسٽل "ميتارام هاسٽل" سڏيو ويو.

سندن روزمرّه جا خاص معمول ۽ مشغلا

مٿي بيان ٿي آيو آهي ته پير صاحب جن ٻاهر جماعت ۾ سفر ڪيا، جماعت جي پرگهور لڌي ۽ جماعت کي گهڻو وڌايو. پاڻ سنڌ کان سواءِ بهاولپور، جيسلمير، ڪڇ، ڪاٺياواڙ ۽ بمبئي تائين سفر ۾ رهيا، ۽ سنڌ توڙي هند ۾ جتي به ويا ته اُتي پنهنجن مريدن ۽ ميزبانن توڙي امين خاندانن کي پنهنجي پُروقار، پياري شخصيت ۽ پنهنجي سخاءُ مروت سان متاثر ڪيائون. شاعر بڪائي سنڌ توڙي هند ۾ سندن فيض ۽ ڪرم جو ذڪر ڪيو آهي ته:-

زملکِ سندھ چہ گویم کہ تا ممالکِ ہند

اسیرِ دامِ کرمہائے اوست پیر و جواں

رسنڌ جي ڪهڙي ڳالهه ڪريان، ويندي هندوستان جي ملڪن ۾ به سڀ سندن

سخاءُ ڪرم جا گرويده آهن.

پاڻ وڏا شهسوار هئا. ۽ پنهنجي سمنڊ تي سوار ٿيندا هئا. پر مهري تي به شوق سان سواري ڪندا هئا. ٿر ۽ جيسلمير طرف، پاٽواري، اچڙي ٿر جو تيمور شاهه سندن جت ٿيند وهو. تيمور شاهه اُٺن جو وڏو سوار هو ۽ پير صاحب جن خوش طبعي ڪندي کيس چوندا هئا ته "اُٺن جو مرشد تون آهين".

درگاهه شريف تي هوندا هئا ته مسجد شريف ۽ روضي جي حاضري، حويلين جي نگراني ۽ سندن صاحبزادن جي تربيت، جماعت لاءِ زيارت ۽ هدايت، معزز مهمانن سان ملاقات، سائلن جي سنڀال، عالمن سان صحبت، شاعرن سان محفل، ڪتابن جو ذوق، هنر ۽ فن جو شوق سندن مشغلن ۾ شامل هوندا هئا. پر اهي سڀ مشغلا سندن اعليٰ انتظامي لياقت جي ڪري وقت جي پابندي سان روزمره جي عملي انتظام ۾ پوتل هئا. پاڻ پنهنجي اعليٰ ذهانت ۽ حُسن تدبر جي ڪري اعليٰ درجي جا منتظم هئا ۽ سندن نظر هيٺ درگاهه توڙي جماعت جو نظام ۽ انتظام اعليٰ معيار تي بيٺل هو.

جامع مسجد پاڻ وڏي ذوق ۽ اهتمام سان تعمير ڪرائي هئائون. جمعي جي ڏينهن پنهنجن

سيني صاحبزادن سميت نماز لاءِ ايندا هئا ۽ پاڻ امام ٿي نماز پڙهائيندا هئا ۽ نماز بعد صاحبزادن سميت مسجد شريف جي اُترين ديوار جي الهندين طرف واري دروازي کان (جو هن وقت ڪونهي) اندر حويلي ۾ داخل ٿي سڌو والده ماجده جي خدمت ۾ حاضري ڏيندا هئا ۽ اچڻ شرط والده ماجده جي قدمبوسي لاءِ جهڪندا هئا. جو امڙ معصومه کين گهرائي ڏسي فرمائيندي هئي ته: بابا، تو تي پيرسائين روضي ڌڻي جي پڳ آهي ۽ مان تنهنجي پيرين پوان. والده ماجده موسم آهر اگهوات شربت يا ٿادل تيار ڪري رکندي هئي، ۽ کين پيش ڪندي هئي.

پيرسائين جن کي ڇهن حرمن مان آٺ صاحبزادا[1] ٿيا، جيڪي جڏهن وڏيرا ٿيا ته کين تعليم ڏيارائون ۽ پنهنجي نظر هيٺ سندن تربيت ڪيائون. اها تربيت روزانو مقرر وقت تي صاحبزادن جي حاضري، سندن خيريت بابت پيار پري پڇاءِ سندن ضرورتن جي پورتواري، ۽ سندن سهڻي عمل تي شاباس ۽ آفرين، بلڪ روڪڙي جي عطا ۽ تحسين سان ڪندا هئا. ۽ صاحبزادا سائين علي گوهر شاه (پيرسائين محفي ڌڻي) ۽ سائين شاه مردان شاه (پيرسائين ڪوٽ ڌڻي) ڪانئن پوءِ مسندنشين ٿيا. ميان علي اصغر شاه وڏو خوشنويس ۽ فارسي توڙي سنڌي جو شاعر ٿيو. پاڻ پنهنجن صاحبزادن جون جايون ڪوٽ واري ديوار سان لڳو لڳ ٻاهرئين پاسي ٺهرايون هئائون. سندن آواز ڪافي بلند هوندو هو، ۽ جڏهن گهرندا هئا ته صاحبزادن کي سڏ ڪري وٺندا هئا.

---

[1] ڪوٽ مير محمد جي سادات مان شادي، جنهن گهر مان چار فرزند ٿيا: علي گوهر شاه (پيرسائين محفي ڌڻي)، شاه مردان شاه (پيرسائين ڪوٽ ڌڻي)، علي مظفر شاه ۽ غلام مصطفيٰ شاه. سندن چاچي ميان عبدالقادر شاه جي گهران شادي، ۽ ان گهر مان: علي اصغر شاه ۽ سندس همشيره معصومه. ڳڙهي ياسين جي پٺاڻن مان شادي ۽ ان گهر مان: علي سرور شاه ۽ محمود شاه. جهڏي جي سادات (لڳ ملڪاڻي) مان شادي، جنهن گهر مان عنايت الله شاه.

هر صبوح سلام ۾ حاضري لاءِ صاحبزادن واسطي وقت مقرر ٿيل هو. هڪ ڏينهن صبوح جو جيئن ئي صاحبزادا سلام تي آيا ته پاڻ فرمايائون ته شعر جي هي مصرع رات اسان جي دل تي چڙهي آهي جيڪا ارهاڻ بڌو ۽ ان سان لاڳو ٻي مصرع پنهنجي طرفان ملايو.

اگر شمشير در کف آن بتِ بيباک برخيزد

مصرع ٻڌائي پاڻ ميان علي اصغر شاه ڏي نهاري فرمايائون ته، تون چئُو. صاحبزادي في البديهه عرض ڪيو ته

"فغان از ساکنانِ عالمِ افلاک برخيزد"

پاڻ ڪيس پاڪر پاتائون، آفرين چيائون، ۽ خلعت طور تارڪشي (زريدار) لونگي، گهوڙو ۽ ٻيو نقد انعام جو حڪم ڪيائون.

فنون ۾ مهارت ۽ فن پروري

هنر ۽ فن، صنعت ۽ ڪاريگري جو ڪين وڏو ذوق هو. عمارت سازي، نقش نگاري ڪاشيگري ۾ خطاطي ۽ خوشنويسي سان سندن خاص شغف هو. مسجد شريف جي تعمير وقت ڪاشي جي سرن تي گلڪاري جا نوان نوان نقش پهريائين پاڻ پريندا هئا. ڪاشيءَ جون سرون به پنهنجن ڏنل خاص هدايتن هيٺ پچرائيندا هئا. چيني جي صنعتُ تي هڪ خاص ڪتاب لکيائون، جيڪو پوءِ سندن فرزند مياڻ علي اصغر شاه وٽ محفوظ هو. هي قلمي رسالو ٻن سون صفحن تي مشتمل هو. نقاشي ۾ استاد محمد حيدرآبادي کان ڪمال حاصل ڪيائون ۽ آخر ۾ ڪين اهاليا قت ۾ وسيءَ جو وقت جا ماني ۽ بهزاد ليکجڻ لڳا.[1]

---

[1] حسام الدين شاه راشدي: ڳالهيون ڳوٺ وڻن جون، انجمن تاريخ سنڌ، ڪراچي حيدرآباد، ١٩٨١ع

مرسيقيءَ ’جماعت جي راڳ‘ کي ڏاڍو گهڻو پسند ڪندا هئا. ۽ ’جماعت جو راڳ‘ سندن دور ۾ وڏي اوج کي پهتو. هڪ روايت موجب ٻيا راڳي به وٽن محفل لاءِ موجود هوندا هئا.[1]

فنون لطيفه جي مڙني شعبن شاخن سان سندن شغف رهندو هو. خاص طرح شعر و شاعري سان جنهن جو ذڪر هيٺ ايندو.

علمي مطالعو، علمي صحبتون ۽ ديني خدمتون

پنهنجي فراغت وارو وقت عملي فني مهارت يا اڪثر ڪتابن جي مطالعي ۾ صرف ڪندا هئا. قلمي ڪتابن، خصوصاً مُصَوَّر قلمي ڪتابن سان سندن وڏو ذوق هو. گهڻا ناياب قلمي ڪتاب خريد ڪيائون ۽ پنهنجن وڏن کان مليل موروثي ڪتب خاني کي وڏيڪ وسيع ڪيائون. ڏاڍا هزارين رپيا ڏيئي اهڙا نادر ڪتاب وٺندا هئا. ايران ۽ مصر کان ماڻهو وٽن خاص طرح ڪتاب کڻي ايندا هئا. سندن ڏينهن ۾ ڪتبخانو بالڪل اوج تي پهچي ويو.[2]

انگريزن جي حملي ۽ ڦرلٽ سبب هي شاهي ڪتب خانو هن پوئين دور ۾ گهڻو ضايع ٿي ويو، پر جيڪي ڪتاب اتفاق سان بچي ويا آهن، تن مان ڪيترن ئي تي پير سائين حزب الله شاه جا دستخط ۽ عبارتون لکيل آهن.

عالمن فاضلن جي وڏي قدر داني ڪندا هئا. بلڪ دلي طور سندن عزت ڪندا هئا. عيدن ۽ ٻين مرتعن تي چونڊ عالمن کي سڏيندا هئا ۽ سندن دعوت ڪندا هئا. علم جي عزت ۽ اعلیٰشان رکڻ خاطر ماني وقت هٿن ڌئارڻ جي شروعات پهريائين پاڻ ڪندا هئا. هڪ معتبر روايت موجب جيڪا پهرين دعوت ڪيائون، تنهن ۾ دسترخوان تي سڀ چاندي جا ٿانوَ رکيل هئا ۽ هٿن ڌئارڻ وارا برتن پڻ چاندي جا هئا. اوستي محمد (بلوچستان) جو مولانا نبي بخش ڪولاچي (جيڪو فارسي جو اديب ۽ شاعر پڻ هو) کي به پاڻ سڏيو هئائون. ان بزرگ چيو ته: قبلا! اسلام ۾ سادگي آهي. سون ۽ چاندي جا زيور عورتن لاءِ جائز آهن، پر مردن لاءِ سون ۽ چاندي جو استعمال ڪنهن به صورت ۾ جائز

---

[1] حسام الدين شاه راشدي: ’ڳالهيون ڳوٺ وڻن جون‘ انجمن تاريخ سنڌ ڪراچي. حيدرآباد، ١٩٨١ع [2] ايضاً

ناهي. اهو ٻڌي پاڻ بروقت اهي سپ ٿانءَ ڪٽائي ٻاهر ڪڍايا ٿون ۽ اڳتي لاءِ ڪو به چاندي جو برتن استعمال ۾ نه آندائون.

حافظ محمد صديق صاحب پير جو نڍي وار و عقيدت سان وٽن ايندو هو ۽ پير صاحب جن چوندا هئا ته: حافظ صاحب قرآن حڪيم اهڙين ئي پڙهي جيئن مٿان لوح محفوظ مان لٿو آهي. مولوي محمد صديق صاحب حيدرآباد ديءَ جي به ساڻن محبت ۽ عقيدت هئي، ۽ پاڻ قرآن شريف جي تعليم ۽ ديني خدمت خاطر مولوي محمد صديق صاحب کي ڪلام پاڪ جي تفسير ۽ شرح مشڪوات جو ڪم سونپيا ئون ۽ پراهو سندن زندگي ۾ پورو نه ٿي سگهيو. تفسير ڪوثر پوءِ سندن وفات بعد جناب پير شاهه مردان شاهه صاحب ڇپايو. مولوي صاحب موصوف پير سائين حزب الله شاهه جن جي سوانح ۽ اعليٰ اخلاق تي 'تفسير ڪوثر' جي مقدمي ۾ چڱي روشني وڌي آهي. ٻڍ ميان مولوي عبد اللطيف 'تفسير ڪوثر' جي مقدمه طور سندن شان ۾ قصيدو منظوم ڪيو آهي، جيڪو هن ديوان جي آخر ۾ ضميمي طور ڏنو ويو آهي. مولوي عبد القادر سولنگي جيڪو سندن مريد ۽ حال جو صاحب هو، سو وٽن درگاهه شريف جي جامع مسجد جو پيش امام هو.

شعر و شاعري ۽ ادبي محفلون

پير صاحب جن فارسي ۾ اعليٰ تعليم حاصل ڪئي ۽ ان بعد پاڻ پنهنجي ذوق سان فارسي ادب ۽ شاعري جو مسلسل مطالعو ڪندا رهيا. سندن موزون طبع ۽ اعليٰ شاعرانه شعور ذريعي خود کين فارسي شاعري ۾ دسترس پيدا ٿي. سندن موزون طبع غزل ڏانهن مائل ٿي ۽ انهيءَ ڪري پاڻ حافظ شيرازي ڏانهن متوجه ٿيا. ڪانئن اڳ سندن والد ۽ ڏاڏن جو رخ مولانا رومي رح جي مثنوي طرف هو. حافظ جو مٿن وڏو اثر هو مگر 'ديوان حافظ' کان ٻاهر ٻين شاعرن، خصوصاً صوفي مسلڪ وارن جي ڪلام پڻ کين متاثر ڪيو. مثلاً خواجه عثمان هاروني ڏانهن منسوب غزل جي پيران پاڻ غزل چيا ئون ته:-

هر صبح و مسا در کوئے آں دلدار می رقصم

دلی بریاد آں دلبر بنا له زار می رقصم

پاڻ پنهنجي دور جي فارسي شاعرن جا سرواڻ ٻنيا، ۽ چوند چوند شاعر سندن دعوتن تي توڙي پاڻمرادو ڪانئن داد وٺڻ ۽ انعام اڪرام حاصل ڪرڻ لاءِ اچي سندن خدمت ۾ حاضر ٿيندا هئا. خود وٽن درگاه تي سندن پنهنجن صاحبزادن ۽ سندن استادن، سندن پنهنجن خادمن ۽ شهر جي حڪيمن طبيبن ۾ فارسي دان شاعر ۽ اديب موجود هئا، جن سان پاڻ شعر ۽ ادب جون محفلون ڪندا هئا. پهرياڻين پاڻ ڪا سهڻي مصرع پيش ڪندا هئا ۽ پوءِ سڀني کي ان تي غزل چوڻ جي ترغيب ڏيندا هئا. بعضي ادبي ظرافت طور حاضرين کي مصرع سان مصرع ملائڻ لاءِ ارشاد فرمائيندا هئا.[له] هڪ ڀيري پنهنجي طرفان فطرت جي ڪشادگي تي موزون مصرع محفل ۾ پيش ڪيائون ته:

صحرا چه خوش است که در ندارد

انهيءَ تي سندن فرزند علي اصغر شاه چيو ته:

عاشق چه خوش است که سر ندارد

مولوي محمد عاقل چيو ته:

مفلس چه خوش است که زر ندارد

چٽگي فقير جو اصل پنجاب جو هو، پر پير صاحب جن جي قرب ۾ ڪَڙي جي پنهنجو گهر وساري اتي ئي ويهي رهيو هو. تنهن مولوي صاحب جي مصرع واري خيال کان متاثر ٿي پنهنجي حال جو هرڪو ڏنو ته:

چٽگی چه خوش است که گهر ندارد

پاڻ ڏاڍو خوش ٿيا. چٽگي کي نقد انعام ڏنائون ۽ پڻ گهر جي جاءِ جو ٽڪرو ڏنائون. مولوي محمد عاقل کي نقد انعام سان نوازيائون ۽ ميان علي اصغر شاه کي خلعت عطا ڪيائون. پنهنجن فرزندن جي تربيت خاطر توڙي ساڻن محبت و دلداري خاطر پاڻ پنهنجي طرفان موزون

له هينئين ۽ روايتون ياد هجي ويون آهن ۽ ميان حسام الدين شاه (ڳالهيون ڳوٺ وٽن جن) ۾ پڻ

سان ڪرڻ لاءِ

مصرع ڏيندا هئا، ۽ ڪين جوابي مصرع چوڻ جو ارشاد ڪندا هئا. هڪ رات فرزندن سان گڏ ويٺا هئا جو چوڏهين جي چنڊ جي چوڌاري ’پڙ‘ (گول گهيرو) ٿي ويو. پاڻ فرمايائون:

خطِ خوبی بگردِ مہ کشیدہ

ميان علي اصغر شاه جواب عرض ڪيو ته:

نہ چشمے دیدنے گوشی شنیدہ

درگاه تي سندن عزيزن مان سندن مامو ميان اميد علي شاه، ميان حسام الدين شاه، ميان احمد شاه ۽ سندن فرزند ميان علي اصغر شاه شعر و شاعري جي انهن محفلن ۾ اڪثر موجود رهندا هئا. ٻاهرين اديبن ۽ شاعرن مان مولوي محمد عاقل[1] ڪهڙوڪري سندن حاضري ۾ رهندو هو. ٻيا شاعر ٻاهران خاص موقعن تي سندن دعوت تي ايندا هئا ۽ پير صاحب جن کان تحسين ۽ آفرين توڙي وڏا انعام اڪرام حاصل ڪندا هئا. جن ۾ آخوند احمد بن عبد العليم سانوڻي (هالا پراڻا) سيد فاضل شاه حيدرآبادي، سيد غلام شاه لڪياري، مولوي نبي بخش ڪولاچي (اوستا محمد) مولوي بهاء الدين ٻهائي[2] ۽ ٻيا. ميان نعمت الله بن عبد الله سهتو (ويٺل ملڪاسهتا ضلعو خيرپور) سندن مريد فارسي جو شاعر هو. سفر ۾ اڪثر ڪيس پاڻ سان ڪٺندا هئا. جناب پير صاحب جن جي چيل غزل واري ساڳي زمين ۾ سندن فرزند ميان علي اصغر شاه ۽ مولوي محمد عاقل غزل پيش ڪندا هئا. مثلاً حضرت پير صاحب جن هيٺين مطلعن وارا ٻه غزل چيا.[3]

---

[1] مولوي محمد عاقل، ويٺل ڳوٺ عاقل، تعلقو ۽ ضلعو لاڙڪاڻو پنهنجي وقت جو نهايت ئي ذهين عالم ۽ اديب هو. سندس فرزند مرحوم عبدالله ’عبد‘ عاقلي ۽ زيب‘ عاقلي سان راقم مليو ۽ مولوي صاحب مرحوم جي ذهانت جون ڳالهيون ٻڌيون.

[2] مولوي بهاء الدين ’ٻهائي‘ بن جلال الدين پاڙو پاوناڻي‘ ٻتاڻي بلوچ، ڳوٺ نصير ڪري‘، ٻگ گهوٽڪي سنه ١٢٣٩هه ۾ ڄائو ۽ ٢٢ محرم ١٣٥٢ هه ۾ وفات ڪيائين. نامياري علمي شاعر هو. گهڻو شعر چيائين جيڪو سندس فارسي ڪليات ۾ ڇپيل آهي. سندس فرزند مولوي ضياء الدين ’ضيائي‘ به اديب هو ۽ ١٥، ٢٠ سال اڳ ساڻس گهڻيون ملاقاتون ٿيون. ’ديوان ٻهائي‘ صادق الانوار پريس مان اڳ ڇپيو.

[3] جيڪي ’ديوان‘ ۾ موجود آهن.

نگارا باد و تیغ ابرو برم چون تاختی رفتی
مرا مجروح کردی و نه مرهم ساختی رفتی

—

زبد بین دیده من بر رخ نقاب انداختی رفتی
نقاب ابر سیه بر آفتاب انداختی رفتی

پوءِ ميان علي اصغر شاه انهن غزلن جي پران غزل چيو ته[1]:

بنا دوش از رهِ دورم نگه انداختی رفتی
زخواب و صبر، چشم و سینه را پرداختی رفتی

ميان علي اصغر شاه جي ارشاد تي پوءِ مولوي محمد عاقل غزل چيو ته[1]:

به تیر چشم پر نازت شهیدم ساختی رفتی
شهیدت را بجز گور و کفن انداختی رفتی

حضرت پير صاحب جن وڏا سخن فهم ۽ سخن سنج هئا ۽ ان سان گڏ سندن طبع سراسر سخاوت ڏي مائل هئي. انهيءَ ڪري سهڻي شعر جو دل کولي داد ڏيندا هئا ۽ شاعر کي انعامن اڪرامن سان مالامال ڪري ڇڏيندا هئا. سيد غلام شاه ”لاڙجو لال“[2] تنهن تي پاڻ ناراض هئا. پر سيد موصوف سندن سامهون ايندي ئي موقعي جي مناسبت سان (پنهنجو يا ڪنهن ٻئي جو) اهڙو ته سهڻو شعر پڙهيو جو خوش ٿي مٿس گهڻو راضي ٿيا. مولوي بهاءالدين ’بهائي‘ جيڪو ان وقت جي وڏن شاعرن مان هو، تنهن کي حضرت پير صاحب جن انعامن اڪرامن سان مالامال ڪري ڇڏيو.

---

[1] هي ٻئي غزل ميان حسام الدين شاه ”تڪمله مقالات الشعراء“ مطبوعه سنڌي ادبي بورڊ (١٩٥٨ع) (ص ۴۴۴ - ۴۴۵) ۾ حاشيه طور نقل ڪيا آهن.

[2] غالبًا ساڳيو غلام شاه لڪياري، جنهن جي نالي سان غلام شاه جو ميلو لڳي ٿو.

هڪ پيري ڪيس ڏهه هزار رپيا ڏنائون جو ڀٽائيءَ شعر ۾ پنهنجي خسته حاليءَ ۽ غمگيني جو اظهار ڪيو هو. ٻئي پيري مولانا بهاءالدين پنهنجو هڪ نئون غزل اچي سندن آڏو پيش ڪيو ۽ پاڻ استرو ته خوش ٿيا جو پنهنجو هاٿي ڪيس انعام طور ڏيڻ جو حڪم ڪيائون. مولانا عرض ڪيو ته: قبلا! هاٿي جي خرچ برداشت ڪرڻ جي ٻانهي ۾ طاقت ڪانهي. پاڻ فرمايائون ته: اسين ڏيئي چڪا آهيون ۽ هاڻي اوهان جو آهي. پوءِ پاڻ پيلبان ۽ ٻيو سنبال جو خرچ ڏنائون. اهو هاٿي مولانا پوءِ وڃي بهاولپور جي نواب کي ڏنو، ۽ عيوض ۾ ڪيس چڱي وڏي رقم حاصل ٿي. مولوي قربان علي جي روايت موجب اهو هيٺيون غزل هو، جنهن تي حضرت پيرصاحب جن خوش ٿي مولانا کي هاٿي انعام ڏنو هو[1]. هن غزل ۾ معنوي خوبي ۽ اعليٰ فڪر وارو اهو نڪتو سمايل آهي جو ان ۾ ڪل ڪائنات ۾ انسان جي اعليٰ مقام ۽ عظمت جو تخيّل پيش ڪيل آهي.

قربِ حق شد منزلِ ما، عشق جانِ جانِ ماست
ماشہِ ملکِ دل و عرشِ عظیم ایوانِ ماست
باعثِ ایجاد مائیم از پئے ہر دو جہاں
ہر دو عالم فی الحقیقت منّتِ احسانِ ماست
ماکہ از روزِ ازل مارا محبّت مشرب است
عشق بازی دینِ ما و عشقِ عشق ایمانِ ماست

---

[1] روايت مولوي قربان عليءَ هي غزل ديوان ’ڀٽائي‘ جي صفحي ۷۵ تي ڇپيل آهي. ٻئي روايت موجب جيڪا خود مولوي عبدالرحمٰن ضيائيءَ اسان سان بيان ڪئي. ان موجب هيٺين مطلعي واري غزل تي پيرصاحب جن هاٿي انعام ڏنو ۽ پيلبان جو خرچ، توڙي گاهه ٻڌي جو خرچ سڄو ڏنو. مطلع

محبت را بجاں تازندہ ام چوں جاں بہ تن دارم
مبادا غیر ازیں ورد زبانم تا سخن دارم
بشمشیرِ محبت سر بریدم ہستیِ خود را
شہیدِ تیغِ عشقم پیرہن برتن کفن دارم [1]

---

[1] انعام خاص هن بيت تي ڏنا ٿون:

عشق یعقوب است و عقل اخوان ما ما یوسفیم!
ما عزیزِ مصرِ عشقیم و خودی زندان ماست

ما بدنیا سخت نادانیم و در دیوانِ عشق
عقلِ عالم نوسبق شاگردِ شاگردانِ ماست

آفتابِ عالم افروز است نورِ فیضِ ما!
از متھیلہ تا کراچی جلوۂ جولانِ ماست

عالمِ عقبیٰ کراچی و متھیلہ این جهان است
هر دو عالم روشن از خورشیدِ نورافشانِ ماست

مدحِ ما مشهور الانسان سرّی، واقع است
بر رُخ آن شاهدِ سِر صورتِ انسانِ ماست

از ازل ما را چه دستارِ خلافت بر سر است
شانِ ما ایمانِ ما قرآنِ ما برہانِ ماست

در دو عالم گوئی اقبال از همه کس برده ایم
از زمین تا به فلک با عرصۂ میدانِ ماست

در دو عالم گردی از چیزی نیابی چون سخن
پارۂ بنگر که آن هم لعلِ خوش از کانِ ماست

از پیِ ما خاک گسترده بساطِ انجمن
آسمان در رقص و حالت باهم از دستانِ ماست
طالبِ ذاتِ خداییم و خدا مطلوبِ ماست
در دمِ ایزدیم و ذاتِ حق درمانِ ماست
این همه اقبالها داریم از اقبالِ عشق

عملي زندگي ۾ ڪاميابي ۽ سرفرازي:

پير صاحب جن جي عملي زندگي ۾ فطري نظم ونسق ۽ اعليٰ سطح وارو توازن هو. پاڻ شاعر هئا ۽ پڻ فنِ شاعري جا قدردان، پر باوجود ان جي شاعري جي محفلن کي دماغي عياشي جو مشغلو ڪونه بنايائون. سندن خاص توجه زندگيءَ جي عملي مسئلن ۽ معاملن طرف هوندو هو. درگاه جي عزت ۽ عظمت طرف هو ۽ جماعت جي تنظيم ۽ توسيع طرف هو. پاڻ عملي زندگي جا شهسوار هئا ۽ هر ميدان ۾ ڪاميابي ۽ سرفرازي سندن قدم پئي چميا. بقول ميان حسام الدين شاه جي "پاڻ نه رڳو بزم مگر رزم ۾ به يڪتائي روزگار هئا. گهوڙي سواري ۽ تيراندازيءَ ۾ کين خاص ملڪو حاصل هيو. هڪ دفعي عصر جي نماز پڙهي عمرڪوٽ مان گهوڙي تي نڪتا ۽ سحر جي نماز وري اچي ڪوٽ پڙهيائون. تيراندازي جي اها حالت هئي، جو مير علي مرادسان شڪار تي ويا. مرغابين تان مير هر هر ٿي ڪُٿو، مگر پير صاحب تير جنهن به مرغابيءَ کي لڳايو ٿي ته ان کي آسمان ۾ ئي پرزا پرزا ڪري پئي ڇڏيائين. هڪ دفعي بازيگرن جي ڪاٺ وارن ڪبوترن جو هڪ پاسو ڪارو ۽ ٻيو اڇو ڪرائي آسمان تي اُڇلايائون. پوءِ دل جنهن به پاسي چاهيو ٿي ان کي تير ٿي هنيائون. ليمن کي آسمان طرف اُڇلائي هميشه چِٽيندا رهندا هئا."[1]

توڪل، سخا ۽ سائلن جي سنڀال

سخاوت پير سائين جن جي سرشت ۾ سمايل هئي. هر مسڪين سائل جي سنڀال پاڻ تي فرض ڪري ڄاڻائون. اهو انهيءَ ڪري جو هڪ ته محتاج انسان جي محتاجي ۽ سائل جي بي وسيءَ جو کين وڏو احساس هو، ۽ ٻيو ته ڪنهن به شيءِ کي ڏيڻ مان کين روحاني راحت ٿي حاصل ٿي. انهيءَ ڪري رات ڏينهان چڱي مٿي "ڏي ۽ ڏي" وارو وجد بوطاري ٿي رهيو. نهايت پياري ۽ پسنديده شيءِ کي خدا جي راه ۾ ڏيندي عجب لطف ۽ لذت محسوس ڪندا هئا. وٽن بيٺل

---

[1] حسام الدين شاه "ڳالهيون ڳوٺ وٽن جون"

جنھن بہ گھوڙي ڏاندياُن جي تعريف ڪئي ته اھو خيرات طور ڏيئي ڇڏيندا ھئا. ميان حسام الدين شاھ رقمطراز آھي ته ”سندن سخا جي اھا حالت ھئي جو ھڪ دفعي وٽن سيد پنھنجي نياڻيءَ جي شادي لاءِ ڪجھ خرچ پڪو پنڻ آيو. پاڻ کيس فرمايائون ته: ترس، شام تائين جيڪي آيو سو توکي ڏينداسين. ويچ شام تائين وٽن ڏھ ھزار رپيا روڪ، ھڪ اٺ چانديءَ جي زيورن ۽ سازن سان ۽ ٻيا ڪيترا ديگ ديگا اچي ڪٺا ٿيا. جيڪي سڀ سيد کي گھرائي ڏيئي ڇڏيائون. سيد حيران ٿي ويو ۽ ايتري سازسامان کڻڻ کان انڪار ڪيائين، مگر پاڻ زوريءَ کيس کڻائي ڇڏيائون. وفات وقت چيائون ته: افسوس آھي جو مون کان ٻه ٻڪ وقت ڪنھن به لک رپيا ڪونه گھريا.“ ....

...... سندن توڪل ۽ سخا جي اھا حالت ھئي جو ھڪ ڏينھن سندن توشه خاني ۾ چار ھزار نقد ۽ ٻيا ڪيچار سامان پيو ھو. مگر (اھو سائلن کي ڏيئي ڇڏيائون ۽) ٻئي ڏينھن اتي ھڪ ڪوڏي به ڪانه ھئي جو باورچي خاني لاءِ ڪو چيلو وٺن.[1]

سندن فيض ۽ قرب سان جماعت گھڻو ودي ويئي ھئي ۽ سڀ سندن مٿان قربان پيا ٿيندا ھئا. روزانو وٽن نذراني طور گھڻو ڪجھ جمع ٿيندو ھو، پر جيڪي ايندو ھو پاڻ تنھن کان وڌيڪ ڏيندا ھئا ۽ خزانو ھميشه خالي رھندو ھو. وصال وقت پويان ٿي لک رپيا قرض ڇڏيائون.

سياسي تدبر ۽ ملڪي آزادي لاءِ اپاءَ

آزاديءَ لاءِ جد وجھد جناب پير صاحب جن کي ورثي ۾ ملي ھئي. ھڪ طرف انگريزن جو سنڌ تي غاصبانه قبضو ڏينھون ڏينھن مضبوط ٿيندو ٿي ويو، ته ٻئي طرف سنڌ ۾ پاڙيسري حڪمران ميرن جي پڇاڙيءَ سان انگريزن جي قائم ڪيل خيرپور رياست جي والي مير علي مراد خان جو ساڻن نزاع شروع ٿيو. پير صاحب جن وڏي صبر ۽ تدبر کان ڪم ورتو: نه مير صاحب جي زيادتي سٺائين

---

[1] حسام الدين شاھ ”ڳالھيون ڳوٺ وٽن جون.“

ته نه ڌري انگريزن جي غلامانه خوشامد ۽ خيرخواهي واري وات ورتائين. انگريزن طرفان نظربندي وارو قانون مڙهيائين، پر پنهنجي آجائيءَ لاءِ ڪا به منت ميڙ ڪا نه ڪيائين، ۽ ڪورٽ مان ڇٽي پنهنجي عزت ۽ عظمت قائم رکيائين. پير صاحب جن جي تخت نشين ٿيڻ کان ٤ سال ڪن اڳ انگريزن سنڌ تي قبضو ڪيو هو، ۽ پاڻ پنهنجي بلوغت ۽ جوانيءَ واري دور ۾ انگريزن سنڌ ۾ جيڪي ڪيو تنهن کي غور سان پئي ڏٺائون. انگريزن سنڌ جي آزاد حڪومت ختم ڪري سنڌ کي غلام بڻايو هو، ملڪ تي ڌاريا قاعدا قانون مڙهيا هئا، ماڻهن جي مالي حالت زبون ٿي وئي هئي ۽ سنڌ ڌن خوشي ۽ خوشحالي ختم ٿي چڪي هئي. ۽ سنڌ جي اسلامي روايتن کي، جيڪي صدين کان وٺي رائج هيون، مسخ ڪيو پئي ويو. انگريزن جي سرڪاري جلسن ۾ کليو کلايو شراب پيئي هلايو ويو.

شراب خوريءَ خلاف احتجاج

پير صاحب جن پهريان غيرت مند شخص هئا جن جرأت سان شراب خوريءَ واريءَ انهيءَ حرڪت خلاف آواز اٿاريو. روهڙي سکر وٽان دريا واري پل جي سلسلي ۾ بمبئيءَ جو گورنر آيو ۽ وڏو سرڪاري جلسو ٿيو، جنهن ۾ پير صاحب جن ۽ ٻين مقامي معزز ماڻهن کي سڏيو ويو هو. اتي شراب جا گلاس سڀني آڏو رکيا ويا. پير صاحب جن غيرت وچان اٿي بيٺا ۽ خاص طرح انگريز آفيسرن ڏي منهن ڪري پنهنجي پرزور آواز سان احتجاج ڪيائون ته جيڪڏهن شراب نه هٽايو ويو ته پاڻ جلسي کي ڇڏي هليا ويندا. تقرير ۾ انگريزن جي حڪومت طرفان ملڪي رسم جي خلاف سرڪاري جلسن ۾ شراب پيارڻ واري حرڪت تي سخت نڪته چيني ڪيائون. نتيجو اهو نڪتو جو برقت شيشا ۽ گلاس هٽايا ويا ۽ شراب ڏيڻ بند ڪيو ويو. هن مشهور واقعي بابت ميان حسام الدين شاه هن طرح لکيو آهي ته:-

خودداريءَ جي اها حالت هئي جو لينس ڊائون پل جي افتتاح وقت جيڪا گورنر پارٽي ڪئي هئي، ان ۾ جنهن وقت شراب جو دور هليو، ان وقت پير صاحب جن پنهنجو پيالو هٿ ۾ جهلي مخالفانه انداز ۾ نهايت ڪڙڪيدار تقرير ڪئي، جنهن جو نتيجو اهو نڪتو جو شراب جا شيشا پيالن سميت مجلس مان ٻاهر ڪڍائي ڇڏيائون[1].

---

[1] "ڳالهيون ڳوٺ وڻن جون"

انگريزن خلاف ترڪي جي سلطان ڏي خط

پير صاحب جن وڏا محب وطن هئا ۽ ان سان گڏ اعليٰ سياسي تدبر ۽ سياسي بصيرت جا مالڪ هئا[1]، سنڌ جي پنهنجي آزاد اسلامي حڪومت جي خاتمي بعد انگريزن جي غاصبانه قبضي کي ڏينهون ڏينهن مضبوط ٿيندو ڏسي دور انديشي سان سوچيائون ته انهي غلاميءَ کان ڪيئن نجات حاصل ڪجي. پهريائين سندن توجه انهيءَ طرف ٿيو ته اندروني طور ملڪ ۾ ماڻهن جي اجتماعي طاقت کي وڌائجي. خود پاڻ پنهنجي جماعت کي نه فقط وڌايائون ۽ منظم ڪيائون، پر جماعت ۾ همت ۽ مردانگي، مقابلي ۽ جهاد جو روح ڦوڪيائون. انگريزن طرفان جو ڪوڙي ڪيس ۾ کين نظربند ڪيو ويو، ان خود بخود سندن جماعت ۾ انگريزن خلاف نفرت جو جذبو پيدا ڪيو. پير صاحب جن کي انگريزن جي قبضي بعد عام ماڻهن جي افلاس ۽ مايوسيءَ جو احساس ٿيو، ۽ پاڻ پنهنجي حد تائين غريبن جي دلجوئي ۽ سائلن جي مدد لاءِ سخاوت جا دروازا کولي ڇڏيائون.

ٻئي طرف پنهنجي سياسي بصيرت سان محسوس ڪيائون ته انگريزن جي ايڏي وڏي طاقت کي، ڪنهن به ٻاهرين وڏي طاقت جي مدد ۽ معاونت کان سواءِ ملڪ مان هٽائڻ مشڪل ٿيندو. انهيءَ سلسلي ۾ ان وقت جي اسلامي دنيا جي خليفي ۽ ترڪي جي سلطان عبدالحميد سان ناتو قائم ڪرڻ ۽ خليفي کي انگريزن جي حڪومت جي ڪرتوتن ۽ ڪارنامن کان آگاه ڪرڻ ضروري سمجهيائون. انهيءَ مقصد لاءِ سلطان عبدالحميد ڏانهن پاڻ فارسي ۾ خط جو مسودو تيار ڪيائون،

---

[1] تاريخ ٢٣- آگسٽ ١٩٨٣ع تي ڪراچي ۾ پير علي محمد شاه صاحب راشدي سان هن موضوع تي گفتگو ٿي. راشدي صاحب تصديق ڪندي چيو ته "پير صاحب حزب الله شاه سياسي بصيرت رکندڙ هو. پير سائين جن جو ناني پير شاه چوندو هو ته جناب حزب الله شاه نه صرف بين الاقوامي حالات ۽ واقعات کان باخبر هو، پر معاصرانه واقعات تي راءِ رکندڙ هو. جنگين جون خبرون اينديون هيون ته نقشا ڪڍي سمجهائيندو هو ته هيئن ٿئي يا هيئن ٿئي.

جنهن جي وڌيڪ عبارت آرائي ۽ خوش نويسي پنهنجي فرزند ميان علي اصغر شاهه کي سونپيائون. ميان علي اصغر شاهه اهو مسوّدو عبارت آرائيءَ سان نهايت سهڻو ڪري لکيو، ايتري قدر جو ڪيس دستور موجب والد صاحب کان خلعت حاصل ڪرڻ جي تمنّا ٿي ۽ انهيءَ تمنّا کي پڻ عبارت آرائيءَ سان نقاشي واري حاشيه سان سينگاري خط جي مسودي جي پويان ساڳيءَ سهڻي صورت خطي ۾ لکي پيش ڪيائين.

خط جو اهو پهريون مسودو جيڪو ميان علي اصغر شاهه لکي پيش ڪيو، تنهن جو عڪس ئي اسان تائين پهتو آهي. جناب پير صاحب جن طرفان آخري طور اهو خط ڪهڙي صورت ۾ ۽ ڪهڙي طريقي سان سلطان تائين پهچايو ويو، سو سراسر راز هو ۽ اڄ تائين رازئي رهيو آهي. هن مُسَوَّدي جو مطالعو ڪندي هيٺين نتيجن تي پهچجي ٿو: (١) هن مسودي ۾ وچان وچان ٿورا گهڻا خال ڇڏيل آهن جيڪي ڪن خاص لفظن ۽ فقرن سان غالباً پير صاحب جن خود پاڻ ئي ڀريا. (٢) خط جي خاص معنيٰ ۽ مقصد کي شروع کان آخر تائين عبارت آرائيءَ ۾ ڍڪيو ويو آهي ته آسانيءَ سان اهو معلوم نه ٿي سگهي ته اهو ڪو سياسي نوعيت جو خط آهي. (٣) پير صاحب جن هي خط سلطان عبدالحميد ثاني (١٢٩٣-١٣٢٧ه/١٨٧٦-١٩٠٩ع) ڏي لکيو ۽ جيئن ته پاڻ محرم ١٣٠٨ه ۾ وفات ڪيائون، انهيءَ ڪري اهو خط ١٢٩٣-١٣٠٨ه واري عرصي ۾ لکيو ويو هوندو. (٤) هن خط جي وچ ۾ سنڌ تي انگريزن جي ڪيل قبضي ۽ ڪرتوتن، ۽ ملڪ جي ماڻهن جي تباهي جو خاص ذڪر آندل آهي.

لکيائون ته:...

"هن وقت جڏهن هندوستان چوڌاري بي دين نصارن جي قبضي ۾ اچي ويو آهي، تڏهن دين ايمان منجهي خلط ملط ٿي چڪا آهن، بگهڙ ڍڳ جا رکوال آهن. شريف ۽ رذيل ٻنهي کي هڪ جهڙو سمجهيو وڃي ٿو، هندو زوران زور ته مسلمان ڪمزور آهن. مفلسي گهڻي ۽ بيحد ته سرڪاري مطالبا وڌان وڌ..... اهي صليب جي نشان کي ايمان جي تعويذ کان وڌيڪ اثرائتو سمجهن ٿا، ۽

ناقوس جي آواز کي اذان ڪري پائين ٿا...... نه حڪمرانن کي رعيت جي تباهي تي غور نه نوري رعيت جي هٿ ڪرائي ۾ زور. هڪ طرف زراعت بي برڪت ته ٻئي طرف ڍل وصول ڪندڙن جي ڪثرت. باوجود انهي جي، قلم ۽ زبانون انگريزن ۽ سندن طرفدارن تابعن ۽ نوابن جا ٻول ٻولي ۾ ڳٽ ڳائي رهيا آهن.“

خط ۾ مٿين مقصد واري بيان ۾ ان بعد سلطان عبدالحميد جي نالي واري خط جي آخري حصي جي اصل فارسي عبارت هيٺين طور آهي:

”السلاطين ظل الله تعالیٰ

تسبیحِ مُسبّحان خاکی و تمدیحِ حامدانِ افلاکی سبّوحِ اقدس ربّ الارواح و النفوس را ....

.... اکنون که چهار دانگ هندوستان تخت اقتدار نصرانیان بے دین آمده ادیانها برغلط شده و ایمانها مختلط گشته، گرگ بره را پاسبان است شریف بارذیل بآبروی یکسان، هندوان چیره دست و مسلمانان خیره و پست، افلاس طارلیست بجد و مطالبات سرکاری بلاعدد ...... نقش صلیب را مؤثر تر از حرز یمانی خوانند و صدای ناقوس آواز اذانی دانند. جز شپره مسجد را اعتکاف نشین نیست. سوای گربه قبر موش را تولیت گزین. هر مبتدع پر فیاض حقیقت است و هر نا متشرع حیاض طریقت. فجّار بمراتبِ ارجمند فائز و ابرار محروم از صلاة و جوائز. ارضیات رتوم رہن را نا مکتفی مسکونات سود را غیر موفی. نه حکام را بر تباہیِ رعایا غور و نه رعایا در پنجهٔ بازو زور. زراعت ہائے بے برکت کشش محصلان را کثرت. مگر بلبل قلم را در ثنائے گلہائے حدیقهٔ سروری

ناظمانِ اورنگ و گلبانِ نوبهارِ سخاپروری نوابان تابع فرنگ، صفیر بصفیر است و نغمه دلپذیر که نه زبان را در مدایح اعمالِ شان مجالِ زدنِ حرفی و نه روان را در قبایح افعال ایشان خیال گرفتن طرفی ....

برافلاطون کتابِ حکمت بینائی که بر ضمیر سجنجل[۱] تصویرِ صاحبانِ عقولِ اولی الخبرت دانندہ گانِ طرزِ سؤال سائل و بر خیالِ قسمِ مثالِ دانایانِ ذوی الفطرۃ سندہ گانِ مقالِ قائل که مظہرِ خبایای[۲] رموزِ سرمدی اند و مصدرِ خفایای[۳] امورِ ایزدی [ظاهر و روشن است[۴]] که این تمهید تهیدستگانی را بسطی جز سؤال نیست و این جمله تشیید مبانی را سطی سوای بسط اذیال.....

پس بهتر که جهتِ دوامِ بقای عمر و اقبال و ارتقای عزّ و اجلالِ خسروِ همایونِ دریا نوالِ قلزم قدم قدر مجال المنعوت بصفات الجمال [والجلال] ضیاء الملک والملة والدّین امیر الامة والمومنین ظلّ ربّ العالمین امام رعیة المسلمین جناب سلطان عبدالحمید اورنگ آرای ممالک محروسه کل ملک ترکستان و عربستان صانه الله عن الفتن والحدثان[۵]. دستی در درگاهِ احدیت و بازوی مسلتی در بارگاهِ صمدیت دراز نمای ...... بر تختِ کامرانی بمراداتِ جاودانی الی یوم القیام بحرمتِ انبیاء عظام و خلفاء کرام و اولیاء ذوی الاحترام سلامت دارد و نقطهٔ مرکزِ حکومتش روز بروز وسیع و کشاده کناد بالنّون والصاد.

---

۱ سجنجل = آئینه

۲ جمع "خبیئه" بمعنی تخمهای که در انبار باشد. اینجا مراد اسرار است

۳ جمع "خفیئه" بمعنی اسرار و پنهانی ها   ۴ [ ] این عبارت در اصل مرقوم نیست.

(ميان علي اصغرشاه جي تصديق موجب اهو خط ترڪي جي سلطان تائين پهچايو ويو. ميان علي اصغرشاه پوءِ اهو مسودو پنهنجي والد ماجد جي اعليٰ سياسي تدبر جي يادگار طور سنڀالي رکيو. ١٩٣٠- ١٩٣٥ع واري عرصي ۾ جڏهن انگريزن طرفان جناب پير صاحب صبغت الله شاه ثاني (شهيد) جي خلاف سازشون شروع ٿيون ۽ پير صاحب جن کي نظربند ڪيو ويو، تڏهن ميان علي اصغرشاه پنهنجي والد ماجد جي انگريزن بابت راءِ ۽ سندن طرفان انگريزن خلاف ترڪي جي سلطان ڏانهن سندن خط جو ذڪر حاجي موسيٰ وساڻ سان ڪيو جيڪو وڪيل ۽ وينڊر هو ۽ ان وقت درگاه جي خدمت ۾ هو. اها ڳالهه ميان علي اصغرشاه جي زباني ٻين خاص فقيرن تائين به پهتل هئي. البت ميان علي اصغرشاه اهو راز ڪنهن کي ڪونه ڏنو ته ڪوان خط جو مسودو وٽن محفوظ آهي. جڏهن سنه ١٣٥٤ هجري (١٩٣٥ع) ۾ ميان علي اصغرشاه وفات ڪئي ته سندس ڪاغذات ۽ ڪي نوادرات منشي محمد پريل ياٽ وٽ سنڀالي رکيا. ان بعد انگريزن خلاف جدوجهد جي نتيجي ۾، پير صاحب صبغت الله شاه سورهيه سرڏيئي سرهو ٿيو، وڃان ڪئين سال پڄي ويا. تان جو موجوده پير صاحب جناب شاه مردان شاهه مسند نشين ٿيو. انگريزي حڪومت جي خاتمي ۽ درگاه جي ٻيهر آباد ٿيڻ بعد حاجي موسيٰ وساڻ ڪنهن موقعي تي ميان علي اصغرشاه جي خط بابت ٻڌايل ڳالهه جو ذڪر ڪيو. درگاه جي پيش امام مرحوم مولوي محمد صالح جن کي به اها خبر هئي جو انهيءَ خط جو ذڪر روايت طور هلندو پيئي آيو. منشي محمد پريل (جيڪو درگاه جو مخلص مريد ۽ موجوده پير صاحب جن جو شروع کان وٺي منشي ٿي رهيو آهي) اها ڳالهه ٻڌندي خيال آيو ته ميان علي اصغرشاه جا ڪي ڪاغذ اتي جيڪي هن سنڀالي رکيا هئا، تن ۾ ڪو خط به هو. جيتوڻيڪ منشي صاحب کي خط جي مضمون بابت ڪا ڄاڻ ڪانه هئي. سو وڃي اهي رکيل ڪاغذ جانچيائين ۽ اهو فارسي ۾ لکيل خوش خط مسودو آڻي مرحوم مولوي محمد صالح کي ڏنائين. اها ڳالهه ١٩٥٨- ١٩٥٩ع ڌاري جي آهي. مولوي صاحب جن خط کي جانچڻ ۽ ڏسڻ بعد خط جي اهميت ۽ تاريخي حيثيت بابت منشي محمد پريل کي آگاه ڪيو، ته:

هي انهي خط جو مسودو آهي، جيڪو اسان پڊ ند اپني آيا سي ته پير سائين تخت واري ترڪي جي سلطان ڏانهن لکيو هو؟ مولوي محمد صالح پوءِ خط جي اهميت جي مدنظر درگاه جي مدرسي جي معلم مولانا تقدس علي جي معرفت سڪرمان ان مسودي جا عڪس نهرايا ته جئن اهلِ علم کي موڪلجن ۽ خط جي ادبي عبارت جو شروع کان آخر تائين مطالعو ڪري سگهجي. اهو مسئلو زير غور رهيو جو مولوي محمد صالح بيمار ٿيو ۽ انهيءَ بيماريءَ ۾ گذاري ويائين. ميان علي اصغر شاه جو دستخط اصل مسودو مولوي صاحب مرحوم ڪٿي رکيو سو معلوم نه ٿي سگهيو. البت ان اصلي مسودي جو هڪ عڪس جيڪو مولوي محمد صالح صاحب .... نلائي کي ڏنو هو، سوئي محفوظ رهيو آهي)

سندن بلند اخلاق ۽ ڪردار

پير سائين حزب الله شاه پاڻ ١٨- شوال سنه ١٢٥٨ھ ۾ تولد ٿيا ۽ دستور موجب فارسي جي اعليٰ تعليم حاصل ڪيائون. نهايت حسين خليق ۽ سخي هئا. سخا جي ذات سندن سرشت ۾ سمايل هئي جنهن ۾ ڏيا ۾ سندن تصوير پنهنجو مٿ پاڻ هئي. سنه ١٢٦٣ھ کان سنه ١٣٠٨ھ تائين، اٽڪل ٤٥ ورهيه پاڻ مسند نشين رهيا. هن عرصي ۾ پنهنجي علمي ۽ روحاني فيض سان گڏ، سنڌ جي مهمان نوازي ۽ سخاوري سنت کي جڻ هميشه لاءِ جاري ڇڏيائون. بيشڪ پير صاحب حزب الله شاه جن سنڌ جا حاتم طائي هئا. ڪن سوالين صرف آزمائش لاءِ پير صاحب جن کان سندن چڙهي جا پيارا ۽ پلاگهوڙا ۽ اٺ اچي ٿي گهريا ته انهن کي اهي وهٽ سنجن سازن سان سينگاري في سبيل الله ڏيئي ٿي ڇڏيائون. سندن لکن جي آمدني هوندي به اهو حال هو جو هر روز جيڪي هٿ ۾ هوندو هون، سو خدا ڪارڻ لٽائي ڇڏيندا هئا ۽ شام جو پنهنجي ذاتي ضرورتن واسطي به ڏيئي تي توڪل رکي ويهندا هئا. صبر، شڪر، رضا، تسليم، توڪل ۽ استغنا سندن اخلاق جا جزا هئا ديسي حميت ۽ قومي غيرت سندن عملي ڪردار جا نمايان رخ هئا. سنڌ تي انگريزن جي غاصبانه قبضي ۽ تسلط خلاف سڀ کان پهريائين پير صاحب جن قومي غيرت جو جذبو جاڳايو ۽ پٽ

ترڪيءَ جي سلطان کي لکيو.

پاڻ وڏا شهسوار، توبچي ۽ فنِ تعمير جا ڄاڻو هئا. نقاشي، ڪاشيگري ۽ خوش نويسيءَ ۾ ڪين وڏي دسترس هئي. فارسي مطالعي سان سندن وڏو چاهه هو. پنهنجي والد بزرگوار جي سنڌي ڪلام سان کين خاص محبت هئي. اسان حضرت ”اصغر“ جي ڪلام جو هڪ قلمي نسخو ڏٺو، جيڪو پير سائين حزب الله جو ذاتي نسخو هو ۽ جنهن تي سندن مطالعي جا ڪي نشان توڙي دستخط ٿيل هئا. فارسي زبان جا ته خود پاڻ وڏا شاعر هئا. نهائي طور پنهنجو تخلص ”مسڪين“ ڪيائون. فارسي گو شاعرن جون وٽن محفلون ٿينديون هيون. بهاءالدين ”بهائي“ محمد عاقل ”عاقل“ مولوي نبي بخش ڪلاچي، سندن پنهنجو فرزند ميان علي اصغرشاهه ۽ ٻيا هنن محفلن ۾ شريڪ ٿيندا هئا ۽ دل گهريا داد حاصل ڪندا هئا. پنهنجن فارسي غزلن کي ”ديوان مسڪين“ ۾ پاڻ مرتب ڪيائون[1].

ديوان ۾ شامل ڪي نهايت چيدا ۽ عمدا غزل جناب پيرصاحب جن جي حسن طبع فارسي داني ۽ سندن دور ۾ فارسي شعر ۽ ادب جي اعليٰ ذوق جي شاهد آهن. سندن ڪي غزل پيشه ور ڳائڻن. ان وقت ۾ وڏي هنرمنديءَ سان محفل ۾ ڳايا[2]. سندن شعرن ۾ استاد ۽ والد لاءِ احترام جو جذبو ۽ پڻ سندن پنهنجي خوداعتمادي، توڪل ۽ استغنا جو اظهار آهي.

---

[1] غالباً پنهنجي نگرانيءَ هيٺ ”ديوان مسڪين“ جا اعليٰ خوش خط نسخا لکرايائون. پير ميان علي محمد راشدي ٻڌايو ته ”ديوانِ مسڪين“ جو هڪ قلمي نسخو ڏٺو هئائين، جيڪو نهايت خوشخط، ڪشميري ڪاغذ تي سنڌي تختي تي لکيل هو. خط ايترو پڪو هو جو ڄڻ ڪنهن ايراني ڪاتب جو لکيل هو. ديوان جا ٻيا عام نسخا به اسان ڏٺا آهن پر نقل جا نقل آهن ۽ ڪاتبن جي غلطين سببان شعر ۾ سقم آيا آهن.

[2] ڏوڪريءَ جي هنرمند رقاصه ۽ ڳائڻي نوابيءَ ”ديوان مسڪين“ جو هيٺيون غزل اهڙي ته الحان ۽ لئي سان ڳائيندي هئي جو محفل ۾ ٻڌندڙ وجد ۾ ايندا هئا.

زعشق لاله گون گرديد دامن لاله زارِ من ٭ زمن صد آفرين بادا بچشم اشڪبارِ من

للہ الحمد کہ مسکین چوں علی گوہر یافت
بارک اللہ چہ عجب پشت پناہی دارد

بہ مسکین دولتِ حل المعانی
زفیضِ خدمتِ استاد دادند

للہ الحمد زانک مسکین را
ہر شب اندر وصال می گردد

پائمالِ بلا شود مسکین
دولتِ کش چنیں دبیر بود

پير صاحب جن جي تلقين ۾ 'فيض' ۾ سندن رضا، تسليم ۽ توڪل واري قلندرانه شان جماعت ۾ ڪيئي وڏي حال وارا فقير پيدا ڪيا. فقير محمد عمر لوهار هڪ ڪامل فقير هو. اسمٰعيل فقير ڳاهوٽي وڏي حال وارو هو. پياري فقير تيوٽي (رگ شاه پور چاڪر) سندن تلقين ۾ هدايت وارن نڪتن ۽ گفتن کي گڏ ڪري سنڌي ۾ 'ملفوظات' مرتب ڪيئي.

پير صاحب جن سنڌي شعر ۽ ڪافين جي خوبي کان باخبر هئا. پنهنجي والد پير سائين 'اصغر' جي سنڌي ڪافين جو هڪ قلمي مجموعو (جيڪو خود پاڻ لکيائون يا لکارايائون) سندن مطالعي هيٺ رهندو هو. راقم کي اهو قلمي نسخو دستياب ٿيو هو ۽ ان جي اندر رئين سرِ ورق تي پير صاحب حزب الله شاه جا پنهنجا دستخط ٿيل هئا. پاڻ "جماعت جو راڳ" ذوق سان ٻڌندا

هئا. محراب نقير شر (وفات ١٣١٣ھ) خوش آواز هو ۽ سندن حڪم تي مولود يا مداح پڙهندو هو. بعضي ياڻ فرمائيندا هئا ته فقير! "اغثني ياسيد ارسل يا نبي خير البشر" واري مداح پڌاءِ.

سندن شفقت ۽ قرب ڪيترن ئي محبتن کي شاعري جي ذوق سان مالا مال ڪري ڪانئن محبت پريا ڪلام چوايا، جيئن:-

- خليفو نبي بخش لغاري
- سيد فاضل شاه 'فاضل' حيدرآباد جو.
- سيد مهدي شاه بخاري، ميرواه گورچاڻي جو.
- مولوي عبدالقادر سولنگي، درگاه جي جامع مسجد جو پيش امام، جنهن 'عبد القادر' جي نالي سان محبت پرين ڪافيون چيون، ۽ 'عبدي' جي تخلص سان 'ديوان عبدي' جوڙيو.
- سيد سليمان شاه بخاري
- پير حسن بخش صاحب جيلاني ڏنڙي (تعلقو شهداد پور) جو
- بيدل فقير انڙ، تعلقو شڪارپور

پير صاحب جن جي فيض ۽ هدايت توڙي سندن قرب ۽ شفقت سيني معتقدن جي دلين ۾ ادب محبت بلڪ عشق جو جذبو جاڳايو، جنهن جو اظهار هنن پنهنجن ڪافين ڪلامن ۾ ڪيو. ميرواه گورچاڻي ضلعي ٿرپارڪر جو بزرگ سيد مهدي شاه بخاري (وفات جمادي الثاني ١٢٩٧ھ) سندن مريد هو. سنه ١٢٩٧ھ کان اڳ پير صاحب جن جڏهن لاڙ واري سفر ۾ مهدي شاه جي دعوت قبولي اچي ويا ته ان خوشي ۾ مهدي شاه هيٺين ڪافي چئي جيڪا "جماعتي راڳ" ۾ مشهور ٿي وئي.

شڪر آ الحمد لله يار گهر آيو منهنجي
يار گهر آيو منهنجي دلدار گهر آيو منهنجي

١- آءُ صدق قربات تنهن تان دم ۾ لک واري ثيان
صاحبِ لولاک سو سردار گهر آيو منهنجي

٢- هجر غم دک در د دل جادور کيا داتا سيي
ٿيون خوشيون ۽ شاديون غمخوار گهر آيو منهنجي

٣- تخت چتر کلنگي مُنگهت محبوب منهنجي لئي مدام
ياعلي د لدل چڙهي هسوار گهر آيو منهنجي

٤- جن ڏنو ديدار 'مهدي' ديد مرشد جو کمال
خوب حزب الله بڌي دستار گهر آيو منهنجي

پيرحسن بخش صاحب جيلاني (ڏُنڙو، تعلقو شهداد پور ضلعو سانگهڙ) جو به پير صاحب جن سان عشق هو، ۽ انهيءَ عشق ۽ محبت ۾ هيٺيون ڪلام چيا ئين ته:-

اسان جي شاه جو ثاني نڪو چمند ونڪو جايو

١- شهنشاه شاه شريعت جو، توکل ۽ طريقت جو
هميشه حال حقيقت جو، معرفت مرد مرڪايو

٢- سيّد صاحب سخاوت جو، دوله در ياء رحمت جو
قطب ڪامل ڪرامت جو، مڪمل مير ساما يو

٣- هادي مرشد هدايت جو، والي ورنه ولايت جو
ابرِ باران عنايت جو، سيّد اچي دين سمجهايو

٤- حسن بخش مرد موچارو، آهي ڪُل پير پاڳارو
قادر سان قرب قرارو 'الف' جنُ 'لام' سان لايو-

سيد سليمان شاه (ڳوٺ وڳڻ، لڳ اسٽيشن ڪوٽ لعلو) پير صاحب جن جو نهايت پيارو مريد هو،

سليمان شاھ وٽ مرشد جي محبت ۽ ادب جي اھا منزل ھئي جو جڏھن پير ين پيادو درگاھ تي ايندو ھو تہ پنڌ ۾ لاٽل جُتي چيلھ جي پويان ٻڌي ڇڏيندو ھو، جاڪاڻ جو درگاھ سامھون ھئي، ۽ وري جڏھن ورندو ھو تہ جُتي چيلھ جي سامھون ٻڌندو ھو جو درگاھ پُٺتان ھئي. سليمان شاھ عشق ۾ قربانيءَ واري جذبي ھيٺ نئين ’فرق طريقي‘ ۾ داخل ٿيڻ پير صاحب جن کيس منع ڪئي، پر سليمان شاھ جو عاشقي ۾ قرباني واري پڙ ۾ پير رکيو، سو وري ليڪو لتاڙي ٻاھر نڪري نہ سگھيو. انھيءَ تي سليمان شاھ سان پير صاحب جن ڪاوڙيا ۽ کيس درگاھ تي اچڻ کان منع ڪيائون. درگاھ تي اچڻ کان منع جي معنيٰ تہ کيس مرشد جي ديدار کان منع ٿي. انھيءَ سڪ ۽ ڏک ۾ سليمان شاھ وڏي سوز مان ڪافيون چيون، جيڪي مشھور ٿي ويون. انھن مان ھڪ ھيءَ تہ:

ڏس ڪوڏ انُ جنھن سان توکي پرچايان

توکي پرچايان، توکي سر چايان

١- ٿيان مومن نيڪ نمازي، جنھن ۾ جانب تون ٿئين راضي

جامع جوڙايان، ڪنڌ ڏونمايان

٢- ٿيان ھندو پوڄان بتخانا، دوارڪا، ڪاشي جاوان جمنا

تلڪ لڳايان، جٽيون پايان

٣- ٿيان ناچو پھريان پيشوازا، ڏڪڙ ڏمچ ساز آوازا

ڦيرڙيون پايان، چيريون چمڪايان

٤- پاڻ پيارل ڪر پرچائو، ساڻ سليمان ٿيئي سرچائو

لائق ناھيان تہ بہ تنھنجو ئي آھيان

وفات:

جناب پير صاحب حزب الله شاھ جن خميس جي بلڪل شام جو ٤ تاريخ يعني جمعي جي رات

محرم مهيني جي پنجين تاريخ سنه ١٣٠٨ھ (٢١- آگسٽ ١٨٩٠ع) ۾ وفات ڪئي. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيۡهِ رَاجِعُوۡنَ. ان وقت سندن عمر فقط پنجاهه سال هئي، جو حاسد دشمن بالآخر حيلي ۾ مڪر سان زهر قاتل جو پيالو سندن پيٽ لاءِ پهچائڻ ۾ ڪامياب ٿيا. هو پيرا اڳ ناڪامياب ڪوششون ڪيون ويون هيون، ۽ هيءَ ٽيون پيرو هو جو ڪين زهر ملايل پيالو مليو هو. ان وقت اها خبر عام و خاص ۾ مشهور ٿي وئي. ڪنهن درد مند ان حادثي تي ڪافي چئي، جنهن جي هڪ مصرع هن طرح هئي ته:

ٽيين پيري زهر ڏنائون، جو ڪيون هيون چوڏار
چور بيٺا هئا چاري چاري

يعني ته ٽيون پيرو دشمن وڏي حرفت ۽ دغا سان زهر ڏنو ۽ سندن جاسوس چوڌاري سندن شهادت جي انتظار ۾ رهيا. پاڻ اهو پيالو پيئندي چيائون ته ؛ هي تقدير جو فيصلو آهي. ان کان اڳ آسمان ۾ اس وقت 'پڇڙ تارو' اڀري لڳو هو. پاڻ پنهنجي فرزند ميان علي اصغرشاهه کي سڏ ڪري گهرايائون ۽ 'پڇڙ تاري' کي جانچيندي ان بابت گفتگو ڪيائون. ميان علي اصغر شاهه چيو ته اتلا، ائين چوندا آهن ته جڏهن 'پڇڙ تارو' ظاهر ٿئي ته ڪو وقت جو غوث يا حاڪم جهان ڇڏ يندو. جواب ۾ فرمايائون ته ؛ اهو مان هوندس. سندن اهي الفاظ اظهار نعمت ۾ پڻ حقيقت جو آئينو ثابت ٿيا.

سندن وفات سند ۾ ان وقت جو هڪ وڏو دل ڏکوئيندڙ واقعو هو. جماعت تي جڻ غم جا ڪڪر ڇانئجي ويا. ڪي نقير جن جي ساڻن مريدي ۽ عقيدت عشق واري درجي تي پهتل هئي، سي هيءَ خبر ٻڌي غش ٿيا ته وري هوش ۾ نه آيا ۽ جهان ڇڏيائون. حضرت پير صاحب غريبن محتاجن ۽ سائلن جو پير جهلو هو، سو اڪثر ماڻهو سندن ڏک ۾ رنا. پير حسن بخش صاحب (ڏنڙو، تعلقو شهدادپور) هيئين درد ڀري ڪلام چيو ته:

شاهه حزب الله لئي، ساري ملڪ ۾ ماتام ٿيو

١- موج محبت جو پيالو، ڪوثري پُر جام ٿيو
سان پيڻ پرجام جي اثبات هي الزام ٿيو

٢- سو سيد حزب الله شاهه شهيد امام ٿيو
عرش ڪرسي زلزلو، ارض وسما ۾ قيام ٿيو

٣- ماڻهن جنهن پرين کي ترتئون زهر طعام ٿيو
سيد سندي سڪ سوز ۾ سيني سمهڻ حرام ٿيو

٤- سرتاج راهه واڪا ٿيو، جنهن ڪربلا ۾ قتلام ٿيو
تنهن ڏک پاڳاري پير جا جي سورهن ۾ مدام ٿيو

٥- تن تي لعنت آخدا جي، جن ڪرڻ ڪئون هي خلام ٿيو
شاهه شهادت کي رسي رچي جا من سند وچام ٿيو

٦- هئي حسن بخش دم دلبر جو نت صبح وشام ٿيو
درجو شاهه حسين جو هن عاشق کي انعام ٿيو

ديني، علمي ۽ ادبي حلقن ۾ غم جي لهر ڇانئجي وئي. خاص مان جن به ڪين هڪ پير وڏو ته هو، سي سب سنڌ صورت ۾ سيرت جا قائل هئا، ۽ سندن وفات جي خبر سڻي لاءِ هڪ صدمو هئي. انگريزن جا سڄڻ، خيرخواه ۽ وڏا ڪامورا جيڪي ان وقت طاقت جي نشي ۾ گم هئا ۽ زمين تي سندن نظر ڪا نه هئي ۽ انگريزن آڏو پاڻ وڻائڻ لاءِ پير صاحب جن سان مخالفانه معاندانه رويو اختيار ڪيو هئائون، تن مان به جن پير صاحب جن کي ڏٺو هو، سي هن صدمي کان متاثر ٿيا. سکر جو خان بهادر خدا داد خان جيڪو ان وقت سنڌ جي ڪمشنر جو مير منشي هو، تنهن تي جيڪو اثر ٿيو سو پوءِ پنهنجي ڪتاب "لب تاريخ سنڌ" ۾ هن طرح بيان ڪيا ٿئين:

دران سال قضیۂ نامرضیہ مرحوم پیر محمد حزب اللہ شاہ صاحب
کہ از بس خلیق و کریم و حسین بودند بوقوع انجامیدہ
وجای نشین شان پسر اول شان مرحوم پیر سید علی گوہر شاہ
شد. لہ

(ان سال پير محمد حزب الله شاه صاحب جيڪو نهايت خليق، سخي ۽ صورتوند
هو تنهنجو دل ڏکائيندڙ قضيو ٿيو)

سَيّد فَاضل شاه حَيدر آبَاديُ جو چيل مرثيو

[مرحوم ماستر محمد صديق گلاب خان مسافر ”ديوان فاضل“ ڇاپي لاءِ تيار ڪيو ۽ ان جو
تفصيلي مقدمو لکيو، جنهن ۾ ڄاڻايو اٿس ته: سائين حزب الله شاه عليہ الرحمة جي رحلت تي
سائين فاضل شاه هڪڙو دردناڪ قصيدو ٺاهيو هو، جو مرت سائين فاضل شاه جي جيڙي
سندس هڪڙي بياض ۾ ڏٺو هو، مگر افسوس جو اهو بياض هينئر گهٽي ۾ گولها ڳولها ڪندي
به هٿ اچي نه سگهيو“. (ديوان فاضل، ڇاپيل سنڌ مسلم ادبي سوسائٽي، سال ١٣٥٦هه/١٩٣٧ع، مقدمي جو
حاشيو صفحو ١٤٦). افسوس جو مرحوم مسافر کي هي نظم ملي نه سگهيو، نه ته ”ديوان فاضل“ ۾ صحيح
صورت ۾ ڇپجي وڃي ها. البت اتفاق سان ان جو نقل پاروچي باغ (ضلعو حيدرآباد) جي مولوي
عبدالله فقير ابڙي وٽ محفوظ هو، جنهن جي ذريعي فاضل شاه جو چيل هي ناياب نظم رسالي ”الراشد“
(درگاه حضرت پير صاحب پاڳارو) ۾ ڇپيو (رسالو الراشد. ٽن مهينن ماه ذوالحج ١٣٩٩هه ۽ محرم،
صفر ١٤٠٠هه جو گڏيل نمبر). جيئن ته هي مرثيو، اصل تان نقل ٿيندو آيو، تنهن ڪري ان ۾
ڪن جاين تي نقص رهجي ويا، جن کي چورس ڏنگين [ ] ۾ درست ڪيو ويو آهي]

لہ لب تاريخ سنڌ، سنڌي ادبي بورڊ، ١٣٧٨هه/١٩٥٩م، ص ٢٤٦

١- نوڙمان نروار نوري، نور نرمل بينظير
مصطفیٰ مرسل سند و شمس الضُّحیٰ بدر المنير
مرتضیٰ جو مان مسند، مجتبیٰ جو ماه مير
ڪربلا جي شاه جو اعلیٰ عجب افضل امير
سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جُوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاڳير

٢- "اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ" آيت جو عمل[1]
حرف حقاني حقيقت ۽ هدايت جو عمل
علم ۽ معمول اعمل ۽ عنايت جو عمل
"ذَالِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ" ۽ "ذَالِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيْرُ"[2]
سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جُوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاڳير

٣- سنڌ جو سينگار صاحب شان شاهي شاه جو
متقي مرشد مٺو عارف ولي الله جو
منجهه ٿرن بحرن برن پيو ديد پودانا جو
چا حيا ۽ حِلم هاڻو چا سخاوت ۾ سڌير
سيّد السادات سيد شاه حزب الله پير
جُوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاڳير

---

[1] سورة دهر جي آيت ٢٩ ۾ اسان اوهان کي الله ڪارڻ کارايون ٿا (پير صاحب جن جي مهمان نوازي ۽ سخاوت ڏانهن اشارو) [2] سورة پهرين توبه جي آيت ٥١ "اها اعلیٰ ڪاميابي آهي" ٻي سورة بروج جي آيت ٣٠ ۾ "اها وڏي ڪاميابي آهي" (پير صاحب جن جي اعلیٰ خوبين ۽ ڪاميابين ڏانهن اشارا).

۴:- پير سائين پُرس پاڳارو پيارو پرت سان
ناموَر نافع نسور ونعمتن جي نرت سان
باڪمالت ڪامل ۽ هوشيار هر ڪنهن ڪرت سان[1]
دين دنيا ۾ دلاور، دل پيارو دل پذير
سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاگير

۵:- خلق جو خورشيد خاور منجهه مروّت ماهتاب
پاديائين آتِ ذِی القُربیٰ پڙهي خاص و خطاب[2]
حق المسڪين مان سهڻو لڌائين سي ثواب[3]
لن تنالوا البرّ حتیٰ تنفقوا سر مل نصير[4]
سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاگير

۶:- خواهش هوندي خصاصة ياد آئي يؤثرون[5]
بُخل کي پوڙا ڪري فمن يوق پاڙي ينفقون[6]
شُحّ نفسهٖ سي مُفلح ٿيو منجهه مُفلحون[7]
سر بسر سيّد سخا جو شاه سينگار يو سرير[8]
سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ ۾ جنّات عدن جي ٿيو شه جاگير

---

[1] هر ڪنهن ڪرت سان ۽ هر ڳالهه ۽ هر فن ۾ (۲) سورة "روم" جي آيت ۲۱ ۽ عزيزن قريبن، يتيمن، مسڪينن ۽ مسافرن کي (جيڪي مدد جا محتاج آهن) ڏيو. (۳) سورة جي آيت. (۴) سورة الحشر جي آيت ۲۸.
(۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) سرير ۽ تخت

٧- جُودَ ۾ جَوّاد اَجُودَ پڻ ڪرامت ۾ ڪريم[1]
ويو وتاڻن ڪونه ڪو سائل سُوالي ۾ سقيم
جا سخاوت، جا مروت، جا سندن خُلقِ عظيم[2]
پير پاڳارو پيارو [ولهن جو واهر نصير][3]

سيّد السادات سيّد شاهه حزب الله پير
جو ۾ جنّات عدنِ جي ٿيو شه جاگير

٨- پيشوا پيرن سندو ۽ پڻ امامن جو امام
شاهه جي درگاهه ۾ ڪيڻ واڇي سيني سلام
ڏس شهادت جو سر يو تنه مير کي منزل مقام
يا ته شبّر جي شهادت، يا شهادت ۾ شبير

سيّد السادات سيّد شاهه حزب الله پير
جو ۾ جنّات عدنِ جي ٿيو شه جاگير

٩- مرد مهدي لئي مريدن، مالڪ ۽ مرشد مبين
ڏئي امانت علم جي ارشاد اعظم سان آمين
عارفن عِلمُ اليَقِين، عَينُ اليَقِين، حَقُّ اليَقِين
پيروي وارن پياري شير شربت شهد شير

سيّد السادات سيد شاهه حزب الله پير
جو ۾ جنّات عدنِ جي ٿيو شه جاگير

---

[1] جود = سخاوت، جوّاد = تمام وڏو سخي، اجود = سڀني کان وڏو سخي، ڪرامت = سخاوت. ڪريم = سخي [2] خلقِ عظيم اعلىٰ اخلاق ۽ ڪردار [3] اصل ۾: پاڳارو پيارو، ضعيفن جو واهه نصير،

١٠:- ح - حقيقت حسن حيرت حال حزب الله جو[1]

ز - زوائد زاد، زينت مال حزب الله جو[2]

ب - بلاغت بحر برڪت بال حزب الله جو

١ - اعظم اسم اڪرم ڪرسندن هو ڪاڄ ڪير

سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير

جو ءِ جنّات عدن جي ٺيو شه جاگير

١١- ل - لا ڏاتو محترم مڪيو ڏس آفتاب

ل - لاشڪ لوڪ ڪاٽ منهن ڪي لڪايو ماهتاب

هه - هلي هُن هنڌ م جاڳه ڪئي جانب جناب

ش - شُهدا صالحن جي صف سندو وَرنهُ وزير

سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير

جو ءِ جنّات عدن جي ٺيو شه جاگير

١٢- ا - اُسريو پير پنجين پٽ جمي جي رات ۾

هه - هميشه هوئي جي هي ڪريو هيهات ۾

ساه ڪي شب روز ساڙيو سار جي سڪرات ۾

ويل هر ڪنهن واهجي نيڻن منجهان نِت نار نير

سيّد السادات سيد شاه حزب الله پير

جو ءِ جنّات عدن جي ٺيو شه جاگير

---

[1] هن ست ڪافي ۾ پير صاحب جن جي نالي حزب الله شاه وارا اکر (ح ز ب ا ل ل ه ش ا ه) سلسلي وار آندل آهن.

[2] زوائد زاد مال، نفلي عبادت جي ڪا فاداالمال' طور اڳتي جو توشو ٿئي.

١٣. ”كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ“ جي سٽ سبق پرين پڙهي[1]
[ٿيو بقا جو مستعدُّ هي جڏي] مفلس مڙهي[2]
فرس فردوسيءَ مٿي چڙهي پهلي چتون چڙهي[3]
مون مانع ٿيو نه مشفق ملڪ منڪر نڪير

سيد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ جَنّات عَدنِ جي ٿيو شه جاگير

١٤. تير هَنِ سوآن ۾ ٿيو واه واحد جو وصال
هوت کي حاصل هميشه جوءِ جنّت ۾ جمال
قرب ڪامل باڪمالتَ زود زائل ٿيو زوال
عين عِلّيين ۾ سو راهڪو روشن ضمير[4]

سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ جَنّات عَدنِ جي ٿيو شه جاگير

١٥. مصطفيٰ مهندار تي صلوٰة برڪت سين سلام
خلق ۾ خيرالوريٰ پڻ انبيائن جو امام
تو پڙهي بخشي پلار ت قرب مان ڪلو ڪلام
فرض جاڻي فيض ڪارڻ فاتحهٔ فاضل فقير

سيّد السادات سيّد شاه حزب الله پير
جوءِ جَنّات عدنِ جي ٿيو شه جاگير

---

[1] سورة قصص جي آيت - ٢٠ ء هر شيءَ فاني آهي [2] اصل سٽ: مستعد لقا جو ٿيو جڏي هي مفلس مڙهي -

[3] فرس ء گهوڙو [4] سورة ”مصطفين“ جي آيت - ٣٠

قطعه بتاريخِ در وفات حضرت پير صاحبؒ صاحبِ دستار آن در روزِ وفات بحاضري دربار گفته شد

جناب صاحبِ دستار پير حزب اللہ — ولیِ کامل و مردِ خدا و پیرِ جہان
سخی و صاحبِ سجّاده و سلیم القلب — وفیّ و وافیّ و واقف ز رازہاے نہان
ہمہ خصال حمیدہ از و کمال گرفت — سخا و شرم و وفا و مروّت و احسان
چہ صورتیکہ ہزاراں ہزار معنیٰ داشت — چو او نزاد نزاید ز مادرِ دوران
بدر کشید ہمہ خلق از خودی بخدا — چو گشت ساقیِ جامِ محبّتِ یزدان
بہ صبر و شکر و رضا و توکل و تسلیم — بہ عشق و شوق و محبّت مدام با وجدان
شده است وردِ زبان لا الٰہ الا اللہ — بہر کجا کہ بہ بینی از و لبعا لمیان
جہان و ہر چہ درو عاشقِ جمال شده — زجانؔ و دل دل و جان ساختہ برو قربان
ز ملکِ سند چہ گویم کہ تا ممالکِ ہند — اسیر دام کرمہاے اوست پیر و جوان
ز برقعِ بشریِ رُخ نمود شاہدِ غیب — ہزار غمزه ہمی زد بصورتِ انسان
چون شاعران نہ درینجا مبالغت کردم — بَہائیا! سخنِ راست گفتم از دل و جان
قلم قصیر ز تحریرِ نیک اوصافش — ز صد ہزار یکی کم توان نمود عیان
پئی تولّدِ او سالِ "مردِ شوقِ خدا"[1] — بروز ازمہِ شوال ہژدہم می خوان
بظہر چارمِ عاشوره نیک روزِ خمیس — ازین جہان بجہانِ جنان کشید عنان

---

[1] "مردِ شوقِ خدا" جو عدد ۱۲۵۵ بيهي ٿو (؟) حالانڪ حضرت پير صاحب جن سال ۱۲۵۸ھ ۾ تولد ٿيا.

زردیٔ خود چو منور نمود جنّت را | بگفت سالِ وصالش خرد "چراغِ جنان"
جهان ز نورِ رخش دور تیره تر گردید | کشید سر ز ملک صد هزار آه و فغان
چنان محبّتِ او جا گرفت در دلها | که زار زار بهجرش گریست خورد و کلان
بهجر او دلِ زارم چه خاک خاک شده است | چه گویم از غمِ پنهان خدا گواست بر آن

بهائیا! چو چنین بود ارادتِ مولیٰ
خموش باش و صبوری گزین، مشو نالان

هن 'قطعه' جي عنوان واري عبارت مان معلوم ٿئي ٿو ته پير صاحب جن جي وفات واري ڏينهن 'بهائي' درگاه تي موجود هو، ۽ اتي ئي هي 'قطعه' منظوم ڪيائين. وفات جو وقت اڳين نماز کيس ڏينهن تاريخ چوٿين محرم، ڄاڻايو اٿس. وفات جو سال "چراغ جنان" (جنت جو ڏيو) مان ۱۳۰۸ھ نڪري ٿو.

ندانم از کجا آید همان غارتگرِ دلها　　بیک غمزه سناں ساز د ہزاراں جان بسملها
دریں وادیِ عشقش مے زنم آخر قدم امّا　　چو نقشِ ہر قدم باشند دریں راہِ منزلها
نمے دانی کہ در غفلت مگر افتادۂ برخیز　　کہ راہِ کارواں دور است بربندید محملها
بیا اے سارباں بنگر بزیرِ محمل افتادم　　کشم بر ناقہ چنداں کہ بسیارند محملها
بہ گردابی منم حیراں کہ داند حال ما امّا　　کجا گیرند دستِ ما سبکسارانِ ساحلها

اگر ساقی بمے باقی اشارت مے کند مارا
بروئے عاشقِ مسکیں نماید حل مشکلها

---

١ ـ خبر نہ آهي تہ اهو دل لٽيند ڙ ڪٿان ايندو؟ جنهن جي اک جي هڪ اشاري سان هزارين زخمي فنا ٿي وڃن.

٢ ـ عشق جي هن واديءَ ۾ آخر ڪيترو هلندس جتي وات جي هر وک منزل جي پري هجڻ جو پتو ڏئي.

٣ ـ تو کي خبر ڪانهي شايد غفلت ۾ پيو آهين. اٿي ڪجاوو ٻڌي تياري ڪر ڇو تہ قافلي جو سفر پري آهي.

٤ ـ او ساربان! اچي ڏس تہ مان ڪجائي جي هيٺان پيو آهيان. پاڻ ڪيترو نہ ڪرڻ لاءِ ڇڪيندس جو ڪجاوا مٿان گهڻا آهن.

٥ ـ درياءَ جي ڪُن (سير) ۾ ڏاڍو پريشان آهيان، ساحل تي لطف وٺڻ وارا، اسان جو هٿ ڪٿي وٺندا!

٦ ـ هائو جيڪڏهن ساقي، باقي شراب (عشق) سان اشارو ڪري تہ پوءِ مسڪين عاشق تي هر مشڪل آسان ٿي پوندي.

معطر کن ببوئے نافۂ کا خر دماغم را　　زمینا بادۂ گلگوں بدہ پر کن ایاغم را
زگردش این فلک پر کین چراغم روشنی بگذاشت　　زشمع خویش روشن شاز این مردہ چراغم را
بہ تسخیرِ شکار آمد چو یارم باکماں ابرو　　بہ تیرِ غمزہ بر دوزید ہر یک پرِ زاغم را
منم خستہ ز تیرانم کہ در قوس قزح دارد　　و لے از لب شفا جویم کہ مرہم قرحِ داغم را
صبا می گویمت بکشائے رازے با منِ شیدا
کجا شد کو بر دلجوئے از مسکینِ بلا غم را

١ - آخر منهنجو دماغ ڪستوريءَ جي خوشبوءِ سان ڀرِ گل جهڙي شراب سان منهنجو پيالو ڀر.

٢ - ساڙ ڪان ڀريل زماني جي چڪر سبب منهنجي زندگيءَ جو ڏيئو وسامڻ تي آهي،
هن وسامندڙ چراغ کي پنهنجي شمع سان روشن ڪر.

٣ - منهنجو محبوب ابروءَ جي ڪمان سان جڏهن شڪار لاءِ آيو ته اک جي تير سان مونکي شڪار ڪري
(يا قابو ڪري) ورتائين.

٤ - مان قوس قزح جي تيرن جو زخمي آهيان. پر چپن جي مرهم سان داغ ۽ ڦٽن ڪان شفا جو طالب پڻ
آهيان.

٥ - صبا! تو کي گذارش ٿو ڪريان ته مون عاشق سان راز ظاهر ڪر ته مون مسڪين جو غم تارينڌڙ
ڪيڏانهن ويو.

○

خطِ خوبی بگردِ گلعذارے کردہ ام پیدا — بہ تیرِ غمزہ اش جاں خود شکارے کردہ ام پیدا

عجائب سلسلہ زلفش مسلسل وارے باشد — کہ ہر یک تارِ مشکینش چو مارے کردہ ام پیدا

برائے آں مہ ظلمت زُدا پیرِ خرابا تم — درایں عین الیقین خود خمارے کردہ ام پیدا

برِ شیریں بجاں آریم با فرہاد فریادے — برائے عافیت کو غمگسارے کردہ ام پیدا

ولی اورا خدا خواندہ و شیرِ خویش فرمودہ — فتیٰ در شان او جا یک سوارے کردہ ام پیدا

ز ہجرِ آں گُلِ چو نم بمثلِ لالہ پر خونم — چو بلبل در قفس جاں بیقرارے کردہ ام پیدا

عجب کایں یار شوخ و شنگ و نازک طبع مے باشد — برائے آں گوہر باریک تارے کردہ ام پیدا

ہم از جور و جفائے کافرے دلبر بتِ عیار — دو چشمے خوں فشاں و اشکبارے کردہ ام پیدا

بتارِ زلفِ پیچ انداز دیدم خالِ ہندویش — تو گوئی نافہ مُشکِ تتارے کردہ ام پیدا

خطِ خوبی کہ می دارد بحُسنِ جاوداں دلبر — بحلقہ وار گردِ مہ غبارے کردہ ام پیدا

بہر دم بلبلِ مسکیں رُخِ گل را کند سجدہ
ہمے گوید کہ شاہِ تاجدارے کردہ ام پیدا

١:- محبوب جي ڳلن تي سھٽي ليڪ سمجھي اٿم، سندس نظر جي تيرسان پاڻ کي شڪار ڪيو اٿم.

٢:- محبوب جي زلفن جا پيچ عجيب آھن، سندس زلفن جي ھر ڪاري تار کي نانگ تصور ڪيو اٿم.

٣:- روشن چند جھڙي پنھنجي ميڪدہ جي پير لاءِ، پنھنجي عين اليقين ۾ خمار محسوس ڪيو اٿم.

٤. شيرين اڳيان، فرهاد سان گڏجي دل جي دانهن پيش ڪريون، جو عافيت جي واسطي اهو غمخوار رهڻ ڪيو اٿم.

٥. خدا تعاليٰ ڪيس پنهنجو ولي ۽ شيرسڏيو آهي، انهيءَ چابڪ سوار مرد جي شان ۾ فتيٰ جو لفظ ڳولي لڌو اٿم.

٦. انهيءَ گل جي جدائيءَ ۾ لاله جي گل وانگر رت سان ڀريل آهيان: بلبل وانگر پڃري ۾ منهنجي جان بيقرار آهي.

٧. اهو شوخ و شنگ محبوب نهايت نازڪ طبع آهي. انهيءَ عجيب گوهر کي پوئڻ لاءِ نفيس تار هٿ ڪيئي اٿم.

٨. ان بي پرواهه چالاڪ محبوب جي ظلم ۽ ستم کان ٻئي اکيون رت جا ڳوڙها وهائن ٿيون.

٩. سندس خالِ سياهه کي پرپيچ زلفن سان ڏٺم، ڄڻ ته تاتاري مشڪ جو ٻيڙو هجي.

١٠. محبوب جي دائمي حسن تي جيڪا سهڻي ساوڪ آهي، سا ڄڻڪ چنڊ جي چوڌاري غبار جو حلقو آهي.

١١. مسڪين بلبل هر وقت گل کي سجدو ٿي ڪري، ۽ ان کي پنهنجو تاجدار بادشاهه سمجهي ٿي.

اے زنوشِ یک قدح از بس کہ بیہوشیم ما　　ساغرِ صہبا بکف آریم و مدہوشیم ما
پندِ ما را در نمے گیرد کہ مستیم از اجل　　از خمِ عشقِ بتاں دائم قدح نوشیم ما
نشۂ دیشب فروگر دید حالم شد تباہ　　ساقیا! جامے بدہ تا در طلب کوشیم ما
بہر بخشیدن مئے اے ساقیِ گل فامِ من　　ہر گدائے را بیاد آری فراموشیم ما
لب بہ بندیم از فغاں کے نالہ و زاری ہنوز　　بس کہ در جور و جفائے یار خاموشیم ما
بس کہ بہرِ جرعۂ مے پیش اربابِ طرب　　خرقۂ سالوس در مے خانہ بفروشیم ما
ہر کسے عیش و طرب در بزمِ عالی جاہ کرد　　غفلتے ورزید کاندر خوابِ خرگوشیم ما
برمنِ مسکین نگاہی از کرم انداز زود　　ز آتشِ افلاس ہمچوں دیگ در جوشیم ما

١ - هڪ ئي پيالي پيئڻ سان بي انداز بيهوش ٿي ويا آهيون (محبت جي) شراب جو پيالو هٿ ۾ وٺندي ئي بيهوش ٿي ويا آهيون.

٢ - موت جي نصيحت اسان کي ڪهڙو اثر ڪندي اسان ته محبوبن جي عشق جي مٽ مان پيالا ڀري پيئي مست ٿي ويا آهيون.

٣ - ڪالهه رات جو نشو لٿو ته منهنجو حال هيٺو ٿي ويو. ساقي! پيالو ڀري ڏي ته طلب جي ڪوشش جاري رکون.

٤ - منهنجا گلن جهڙا ساقي! محبت جي شراب ونڊڻ وقت هر پينو ته ياد ٿيئي، وسريا به اسان آهيون.

٥ - آهه و فغان کان چپ ڪيئن سبي ڇڏيون. هائي ڪهڙيون آهون ڪجن. يار جي جفا ۾ ڏاڍي گهڻي ئي خاموشي اختيار ڪئي سون.

٦ - ذوق وارن جي هٿان شراب جي هڪ ڍڪ لاءِ اسان ٽڳيءَ جي پوشاڪ وڪڻي ڇڏيندا سون.

٧ - محبوب عالي قدر جي محفل ۾ هر هڪ عيش ۽ مسرت حاصل ڪئي. پر اسان ڪان غفلت ٿي جو خواب خرگوش ۾ رهجي ويا سون.

٨ - مون مسڪين تي جلدي نگاهِ ڪرم ڪر. سچائيءَ جي باهه کان ديگ وانگر جوش ۾ آهيون.

○

درمجلسِ ملوکاں چہ بود گذر گدا را — رازے نہ فاش گوید ہر غنچہ صبا را

ازمن مدار پنہاں ایں قصۂ درازت — با مدعی مفرما ایں رازِ آشکارا

پنہاں توچند سازی رویت کہ مہرِ آسا — بر عاشقاں توبنگر اے ماہ نونگارا

شیدائے دلبرانم گر روا زوہم بختار بند — اے مدعی مگرداں ویں جوروین جفا را

رواز رقیب گرداں برعاشقاں نظرکن — گاہے روا نباشد با اُوچنیں مدارا

افسردہ ام نگارا ! در آتشِ فراقت
رحمے بحالِ مسکیں اے شوخِ من خدارا

۱ ۔ بادشاهن جي محفل ۾ گدا گر جو ڪهڙو گذر؟ "مڪڙي" ڪنهن به تسم جو راز ظاهر هو اسان ته ظاهر نه ڪندي.

۲ ۔ مون کان ته پنهنجي ڏکي کهاڻي نه لڪاءِ ، ها مگر مدعي سان هي راز ظاهر نه فرماءِ.

۳ ۔ چند جهڙا محبوب ! پنهنجو منهن مبارڪ ڪيترو لڪائيندين . اوره لقا محبوب عاشقن تي نظرِ ڪرم ڪر.

۴ ۔ مان ته محبوبن جو عاشق آهيان . ڪڏهن به انهن کان منهن نه موڙيندس، مدعي خدا جي واسطي اهڙو ظلم نه ڪر.

۵ ۔ رقيب کان منهن موڙ ۽ عاشقن تي نظر ڪر. رقيبن سان ته ڪڏهن به اهڙي نرمي ڪرڻ نه جڳائي.

۶ ۔ سهڻا ! تنهنجي جدائي جي باه سبب پريشان آهيان. مٺا ! خدا جي واسطي مسڪين جي حال تي ڪجهه ته رحم ڪر.

بیا تو ساقی بکشا بند مینا را — بریز در قدحِ زرنگار صهبا را

شراب را بقدح ریختن بما دادن — چه فرصت است دریں کار ید بیضا را

شرابِ ناب بدور لبت اشارت کن — خبر دهیم ز لطفِ لبت مسیحا را

حضورِ ساقیِ خالص شرابِ انگوری — بود نصیبِ کم اندیشگانِ دنیا را

اگرچه زاهدے بکشاد دام پُر ز هوا — کجا بدست کند شاهباز دانا را

تو زاهد از سرِ سجدهٔ ریا بگذر — بدام مکر نگیرند مرغِ عنقا را

بصد ہزار فسوں دستِ کوتهانِ جہاں — نمی رسد بخم زلفِ عنبریں سا را

شراب خواستن و روئے یارِ خود دیدن
کجا گذارد مسکین ایں تمنا را

۱ ۔ ساقي اچ ۽ شراب جي محفل قائم ڪر ۽ سونهري پيالي ۾ (عشق جو) شراب پرت.

۲ ۔ پيالي ۾ شراب پرتي اسان کي ڏيڻ جي محبوب يد بيضا جي مالڪ کي ڪهڙي فرصت.

۳ ۔ پنهنجي (فرحت بخش) چپن سان صاف شراب عنايت ڪر ۽

جيئن تنهنجي لبن جي لطافت جي مسيح کي خبر ڏيون.

۴ ۔ خالص انگوري شراب، ساقيءَ جي بارگاه ۾ دنيا جي طالبن کي گهٽ نصيب ٿيندو آهي.

۵ ۔ جيتوڻيڪ زاهد، پنهنجي هوس پريل ڄاهي اڏي ۾ مگر هوشيار شهباز کي ڪٿي هٿ ڪري سگهندو!

۶ ۔ زاهد! ريا جي سجدي کان مٿو مٿي ڪڻ ۽ عنقا پکي مڪر ۽ فريب جي ڄاهيءَ ۾ ڪٿي ڦاسندو؟

۷ ۔ دنيادارن جو ڪوتاه هٿ لکين ٽڳين جي باوجود محبوب جي عنبر جهڙن زلفن جي وڪڙ تائين ڪٿي ٿو پهچي.

۸ ۔ محبت جو شراب گهرڻ ۽ محبوب جي زيارت جي تمنا هي مسڪين ڪٿان ڇڏيندو؟

○

در بارگاهِ شاهی افتد گذر گدا را — تا کے کفن نسازد این دلقِ بے ریا را
آں محرمِ حضور است وآں رستهٔ نشور است — هر کس که واگذارد هم حرص وهم هوا را
آں منگری بود، کو پندار دآں خمِ ابرو — همچوں کنشتِ کافر آں خانهٔ خدا را
آں کو که رنگ داند چشمے ود کور دانی — رنگ دگر نباشد جامِ جهان نما را
صاحب نظر بود کو دارد در دیده روئے — کے چشمِ کور بیند آئینهٔ صفا را
از مجلسِ صفات وذات آں گذر که باید — هم از فنا گذر کن یابی تو پس بقا را

ساقی بیار باده آں کو تبسّم آرد
مسکیں زمستیِ او درّد زتن قبا را

١ ـ شاهي درٻار ۾ گدا اگر جي حاضري ٿئي، ته پوءِ بي ريا گودڙي کي ڪفن ضرور ڪري.

٢ ـ ”حضور“ (اقدس) جو محرم راز ۽ ميدانِ حشر ۾ آزاد اهوئي آهي جيڪو حرص ۽ خواهش جي پڇر صفا ڇڏي ڏئي.

٣ ـ يار جي ابروءَ جي مخصوص صورت کي سمجهڻ وارو ئي اکين وارو آهي. ڪو ماهر مجسمه ساز هجي، جو يار جي ابروءَ جي گولائي کي سمجهي، ۽ ڪعبي ۽ مندر ۾ امتياز ڪري.

٤ ـ جيڪو فقط رنگ سڃاڻي ٿو تهن کي (حقيقت ۾) انڌو سمجهه. جامِ ”جهان نما“ جو ته ڪو رنگ ٿيندو ئي ڪونهي.

٥ ـ نظر ۽ اکين وارو اهوئي آهي، جنهن جي يار تي نظر هجي ۽ صاف آئيني کي (ظاهر آهي) انڌو ته ڪو نه ڏسي سگهندو!

٦ ـ سندس ذات ۽ صفات جي محفل کان گذر، مقامِ فنا کان به اڳتي لنگهڻ بعد بقا جو مقام ملندئي.

٧ ـ ساقي اهڙو ته خالص شراب عطا ڪر جنهن سان تبسم ئي تبسم حاصل ٿئي. جنهن جي مستيءَ جي ڪري مسڪين قميض ڦاڙي جسم کان جدا ڪري ڇڏي.

کیست یارب آنکه بکشاید در میخانه را — هیچ جز رندان نه بکشاید در خمخانه را
روز می هر کس بحول دولت رندان نگاشت — نقشبندے ساخت چوں خال رخ جانانه را
سرزنش کرده است چندان زاهدے خالی دماغ — غیر یارم کس نه بکشوده در میخانه را
بادهٔ وصلش چو از جوش جنوں عریاں بساخت — چند پوشم از خلائق ایں بت عریانه را
از ندائے لایزالش بر فلک چوں دم زدم — سوخت شمع عرش افروزے پر پروانه را
مشک بوئے طرهٔ طرار را باشانه ساخت — سنبل و ریحان بگفتا باز داری شانه را
مشت خاک خاکدانش در تهٔ میخانه نه — کاخرش در خاک انداز ند خاکی خانه را

بلبل مسکین همی نالید اندر بوستاں
ناله اش می ساخته دیوانه و فرزانه را

١ ـ ربّ سائين ! آهي ڪو ميخاني جو دروازو کولڻ وارو، رندن کان سواءِ ٻيو ڪير کولي سگهندو؟

٢ ـ هر رند جي روزي تڏهن لکجي ويئي، جڏهن نقش چٽيندڙ محبوب جي رخ تي سياه خال جوڙيو.

٣ ـ ڪوڙهه دماغ زاهد گهڻيئي ملامت ڪئي، پر ميخاني جو دروازو ٻي محبوب (حقيقي) کولي ڏنو.

٤ ـ محبوب جي وصال جي پيالي سبب، جوش ۽ مستي ايتري وڌي جو اگهاڙو ٿي ويس. هاڻي خلق کان هن اگهاڙي جسم کي ڪيترو لڪايان!

٥ ـ محبوب جي ازلي سڏ جو جواب جڏهن ڏنيئي مان ڪيم ته عرش روشن ڪندڙ شمع، پرواني جا پر ساڙي رکيا.

٦ ـ مشڪ جي خوشبوءِ وارا سهڻا وار محبوب ڪنگهي تي چڙهيا ته سنبل ۽ ريحان کان دانهن نڪري ويئي ته مهرباني ڪري ڦڻي نه ڏي.

٧ ـ مٽيءَ جي مٺ (جسم کي) ميخاني جي هيٺان رک. آخر ته خاڪي گهر واري کي مٽيءَ ۾ ئي ڦٽي ڪندا.

٨ - باغ ۾ جڏهن مسڪين بلبل آهون ڪيون ته سندس پر اثر رڙين ۾ دانهن سياڻن کي به چريو ڪري ڇڏيو.

درميانِ مصحفِ رويت زدم صد فالها
آيت لطفت ز رويت جسته ام صد سالها

سالها از جوشِ آتش بار نالهٔ خويشتن
ريختم از چشم خوني اشک همچون ژالها

درميانِ وادئ عشقت هزاران بي سران
همچو من بسيارے باشند شيدا والها

لشکرِ چشم تو چون از گيسوئے گير د کمند
رستم و سام نريمان مي شود چون زالها

مستئ بادِ خزانم از بهار افگند دور
مي کنم چون بلبلِ مسکين هزاران نالها

١ - تنهن جي منهن مبارڪ جي آئيني ۾ سوين فالون ڏٺم تنهنجي مهربانيءَ واري آيت به تنهنجي منهن ڪي ۾ سوين سال اڳي ڳولي لڌم.

٢ - پنهن جي نالن (آهن) ۾ جوشِ عشق وچان ڪيترا سال اکين مان رت جا ڳوڙها ڳاڙن جيڏا ڳاڙيم.

٣ - تنهن جي عشق جي واديءَ ۾ هزارين سر جو سانگو لاٿل ۾ مون وانگر ڪيئي شيدا ۽ بي اختيار آهن.

٤ - تنهن جي اک جو لشڪر جڏهن گيسوئن جي ڪمند ڪٽي ٿو ته ڏهن رستم ۽ سام (پٽ نريمان) به ”زال“ وانگر ٿيو وڃن.

٥ - بادِ خزان جي مستي مون کي بهار کان پري ڪري ڇڏيو، تنهن ڪري مسڪين بلبل وانگر هزارين آهون پيو ڪريان.

ساقی بقدح ریز تو گل گون شراب را | سیراب ساز جانِ منے چون سراب را
با ناز گر بگوئی کہ عرضِ فقیر چیست | دلبر بگوئیمت کہ تو بکشا نقاب را
برقع کشا ز چہرہ و اندر چمن خرام | شرمندہ ساز چشمِ مہ و آفتاب را
چندان ز صبر خواہی لب چون صدف کشا | چندان ز دہان بریز تو دُرِّ خوشاب را
از ابر گریہ آری و از شبنمِ سحر | خندہ گرفتی آر از گُل گلاب را

ما را معلم است فقط روئے مصحفت
ما سوختیم بمدرسہ دیگر کتاب را

مسکین ز پیچ و تاب سوی اللہ گشتہ شد | در گیسوئے تو دید چو شد پیچ و تاب را

١ - ساقي گل جي رنگ وارو شراب پيالي ۾ پرت. منهنجي رڄ جهڙي ساهه کي سيراب ڪر (داءِ).

٢ - جيڪڏهن ناز مان فقير جو سوال پڇين ته چوندس ته دلبر پنهنجو نقاب لاهه.

٣ - منهن کان پردو پري ڪر ۽ باغ ۾ ٽل. سج ۽ چنڊ جي اک کي شرمندو ڪر.

٤ - ڪيترو صبر ڪندين، سپ وانگر چپ کولي منهن مان ڪجهه آبدار موتي اوت.

٥ - ڪڪرن ۽ صبح جي شبنم کان روئڻ سکيو آهين، هاڻ گلاب جي گل کان مرڪڻ به سک.

٦ - اسان جو استاد تنهنجو مبارڪ منهن آهي. بس ٻيا سمورا ڪتاب مدرسي ۾ ساڙيا سون.

٧ - مسڪين جڏهن تنهنجي زلفن ۾ سوين پيچ ۽ تاب ڏٺا، تڏهن ماسوی الله جي ور وڪڙ
کان آزاد ٿيو.

باشد که گیرم در بغل یک روز سیمیں چنگ را ۔ تا در دلِ آید رشک گردونِ زمردیں رنگ را

از ہجرتم خونی جگر کافتادہ ام اندر سقر ۔ کیں آتشِ پرجوشِ من دردم گداز د سنگ را

روشن ضمیرا ے دلستاں ایں زنگ را از دلستاں ۔ زن صیقلِ صافی نما آئینہ پُر زنگ را

مژگاں سناں تیرِ نگہ ہر لحظہ ناوک می زند ۔ دو ترک زادہ الاماں کہ تاب آرد جنگ را

نظارۂ ابروئے او چیں را بچینے می خرد ۔ باشد کہ فہماند کسے آں یار شوخ و شنگ را

خواہی کہ بدنامم کنی گرچہ تو بے کامم کنی

در عشق تو کے جوید آں مسکین نام و ننگ را

۱ ۔ اهوڏينهن ٿئي جو چانديءَ جهڙي بدن کي ٻاکر ۾ آڻيان ته پڻ زمردين رنگ

آسمان ۾ ساڙ پيدا ٿئي.

۲ ۔ فراق جي سوز کان جگر رت سان ڀريل آهي ۽ عشق جي سوز کان ڄڻ دوزخ ۾ آهيان. منهنجي عشق جي باه

هڪ ٻُڙ قوڪ سان پٿر ڳاري سگهي ٿي.

۳ ۔ اي روشن ضمير دلبر هن دل جي ڪٽ ته لاهه ڪنيل آئيني کي صيقل هڻي صاف ته ڪر.

۴ ۔ پالڻ جيان پنبڙيون ۽ نگاهن جا تير هر گهڙي چڀين ستا ۾ پناهه. ٻن ترڪ زادن سان

لڙائي جي ڪنهن کي همت آهي.

۵ ۔ سندس ابروءَ جو نظارو پيشانيءَ ۾ گهنج وجهڻ سان چين کي خريد ڪري ٿو.

۶ ۔ جيتوڻيڪ تون بي مراد ڪري مونکي بدنام به ڪرين پر مسڪين عشق ۾ ناليءَ عزت کي ڳولي

به ڪونه ٿو.

ساقی از صہبائے پرکن جام را　　　ترک خواہم کرد ننگ و نام را
ساقیا! مئے دہ کہ عمرم نو کند　　　نیک سازد عمر بد ایّام را
ساقیا! مئے دہ کہ می باشد لطیف　　　برکشد ایں درد و غم ایّام را
ساقیا! مئے دہ کہ اندر مستی اش　　　باز بینم شوخِ گل اندام را
مئے ز دستِ ساقی خواہم چشید　　　باز یابم کا خرش ہر کام را

شامِ ہجراں گر برآمد غم مخور
صبح می باشد ز پس ہر شام را

ساقیا می دہ کہ نوشم قاہ قاہ　　　پائیداری نیست ایں اکرام را!
میرود مسکیں دمادم در چمن　　　در چمن می جوید آں گلفام را

١ ـ ساقي! خالص شراب جو پيالو پري ڏي، ته مان ناموس ۽ ناليءَ جي پچر به ڇڏي ڏيندس.

٢ ـ ساقي! اهڙو ته شراب ڏي جنهن سان نئين زندگي ملي وڃي. حياتيءَ جا اجايا ڏينهن سجايا ٿي وڃن.

٣ ـ ساقي! پرلطف شراب (محبت) عنايت ڪر. رات ۽ ڏينهن جي درد ۽ غم مان ڇڪي ٻاهر ڪڍ.

٤ ـ ساقي! اهڙو شراب ڏي جنهن جي مستيءَ ۾ گل جهڙو حقيقي محبوب پاڻ پسان.

٥ ـ ساقي جي هٿان عشق جو شراب ضرور چکبو. آخر انهيءَ سان ته هر مراد حاصل ٿيندي.

٦ ـ فراق جي شام مٿي تي اچي وئي ته به غم نه ڪر، ڇو ته هر شام جي پٺيان صبح آهي.

ـ ساقي شراب ڏي ته ڪلندي پيان. ڇو ته هميشه اهڙي عزت افزائي نه ٿي ٿئي.

ـ مسڪين هر وقت چمن ۾ محبوب جي ڳولا لاءِ وڃي پيو.

○

تا آنکه هست ذکرِ تو وردِ زبانِ ما — پر گوهر است حقهٔ دُرجِ دهانِ ما
تا هست جایگیر زبان در دهانِ ما — حرفِ محبت است روان بر زبانِ ما
زاهد خبر نداشت که اسرارِ حق چیست — کس را وقوف نیست ز رازِ نهانِ ما
امشب به بزمِ عشرتِ تے قاضی و محتسب — هستند جمله مست ز مئے ارغوانِ ما
بے پا و سر ز کوئے تو هرگز نمے روم — هر چند دورِ چرخ کند امتحانِ ما
تا کوئے یار عزمِ سفر می کنم بسیکه — غیر از صبا کسے نشود هم عنانِ ما
ساقی! ببیں کرامتِ مستیِ مئے کشی — کز ما ربود طاقتِ تاب و توانِ ما
هر صبح دم بیادِ گل روئے فرخت — بلبل دهد بعرضِ تو شرحِ بیانِ ما

مسکیں نوشته اند به زیرِ درِ مغاں
نومید کس نمیرود از آستانِ ما

١ ـ جيستائين تنهنجو ذڪر اسانجي زبان جو وظيفو آهي، تيستائين اسانجو وات موتين سان ڀريل هوندو.

٢ ـ جيستائين زبان اسانجي هلندڙ آهي، تيستائين تنهنجي محبت جي ڳالهه اسانجي زبان تي باقي هوندي.

٣ ـ زاهد کي حق جي رمزن جي ڪهڙي خبر؟ اسانجي مخفي راز جي ڪنهن کي به خبر نه آهي.

٤ ـ اڄ رات اسان جي محفلِ عشق ۾ قاضي ۽ مستحب اسانجي "ارغواني" شراب سبب مست ۽ بي خبر آهن.

٥ ـ تنهنجي گلي ڇڏي ٻي پاسي ڪا ڏي به نه ويندس جيتوڻيڪ زمانو ڪيترا امتحان ڇو نه وٺي.

٦ ـ ساقي! ميڪشي جي مستي ۽ ڪرامت ڏس جو اسانجو تاب ۽ طاقت کسي ورتائين.

٧ ـ هر صبح تي تنهنجي مه لقا منهن کي ياد ڪندو رهندو آهيان. اسانجي بيان جي تشريح بلبل خدمت ۾ عرض رکندي هوندي.

٨ ـ مسڪين پيرِمغان جي دروازي هيٺان لکيل آهي ته "اسانجي آستاني کان ڪو به نااميد ڪو نه موٽيو آهي".

آرزو دارم کہ امشب در چمن بینم ترا
یا چو شمعِ انجمن در انجمن بینم ترا

من دعا گویم تو آمین گو کہ تا باشد جہاں
کامراں باشی بکامِ خویشتن بینم ترا

غنچۂ دل خون شد خالِ زنخدانِ تو شد
یوسفِ گم گشتہ در چاہِ ذقن بینم ترا

من کنار از جمع خوبانِ جہان کردم تہی
در کنارِ خویش اے گل پیرہن بینم ترا

تیغِ ابرو تیرِ مژگان و کمندِ کاکلت
در صفِ خوبانِ عالم صف شکن بینم ترا

نونہالِ باغِ حسنے رشکِ گل از غنچہ لب
وز خرامِ نازکت سروِ سمن بینم ترا

نازِ تو بازارِ نازِ نازنیناں را شکست
نازنیں ناز آفریں نازک بدن بینم ترا

دُرِّ دندان و لبِ لعل از تبسم در کشاد
تا جواہر خانۂ دُرجِ دہن بینم ترا

زارمے نالم ز ہجرت دردلِ شبہائے تار
تا بکامِ خویشتن اے ماہِ من بینم ترا

مطلبِ مسکیں نباشد غیر وصلت اے نگار
از خدا خواہم کہ با ہم سخن بینم ترا

ا ۔ تمنا اٿم تہ اڄ رات چمن ۾ توکي ڏسان. يا محفل جي شمع وانگر توکي محفل جو مور ڏسان.

٢ ۔ مان دعا گهران ٿو، تون "آمين" چؤ. خدا کري جيستائين جهان آهي تيستائين تون ڪامياب ۽ ڪامران هجين.

٣ ۔ دل جي مکڙي رت ٿي، تنهنجي ڪاڏيءَ جو تر ٿي پيئي، تنهنجي ڪاڏيءَ جي کوه ۾ گم ٿيل يوسف کي ڳوليان پيو.

٤ ۔ جهان جي سمورن محبوبن کان هن ڪري پاسو ڪيم تہ جيئن (حقيقي محبوب) گل پيراهن کي ڀاڪر ۾ ڏسان.

٥ ۔ تنهنجي ابروءَ (ڀرون) جي ترار، پنبڙين جا خنجر ۽ ڪاڪل (زلف) جي ڦاهيءَ سان توکي دنيا جي محبوبن جي صف کي ٽوڙيندڙ ڏسان پيو.

٦ ۔ تون حسن جي باغ جو نونهال آهين، تنهنجي غنچہ تي گل ريس ڪري ٿو، تنهنجي نازڪ خراميءَ سبب توکي سرو سمن پيو ڏسان ۔

٧ - تنهنجي ناز بازارجي نازنين کي شڪست ڏني توکي نازنين، ناز پيدا ڪندڙ نازڪ بدن پيو ڏسان.

٨ - تبسم سان لالي لب ۾ موتي جهڙا ڏند چانمودار ٿيا جو محبوب جو وات جواهرخانو ڏسڻ ۾ آيو.

٩ - اونداهين راتين ۾ تنهنجي فراق کان روئندو رڙند و آهيان، پنهنجي مراد پچڻ (توکي ڏسڻ) تائين منهنجا محبوب.

١٠ - مسڪين جو مقصد تنهنجو وصال آهي ۽ بس. الله پاڪ کان دعا آهي ته توکي پاڻ سان گڏ ڪچهري ڪندو ڏسان.

ساقی آور بادۂ گلفام را — اعتمادے نیست این ایام را
در مہِ اُردی بہشت اے دوستاں — حیف باشد ترک گفتن جام را
ہمنشیناں! بعد ازیں در راہِ عشق — ترک خواہم کرد ننگ و نام را
از کفِ خود رائیگاں ہرگز مدہ — یار سیم اندام زرّیں جام را
اے دلا! گر بوسہ اش نامد نصیب — داں غنیمت از لبش دشنام را
من دعاے گفتم او دشنام داد — منتظر مے بودم ایں انعام را
مے توانم دیدہ را تدبیر کرد — چارہ نبود ایں دلِ بدنام را

از بتاں مہر و وفا مسکیںؔ مخواہ
از دل آزاراں مجو آرام را

١ ـ ساقي! گل رنگ شراب آڻ، هن ڏينهن جو ڪو ڀروسو ڪونهي.

٢ ـ دوستو، بهار جي مهيني ۾ جام ۽ شراب ڇڏي ڏيڻ افسوس جي ڳالھ آهي.

٣ ـ دوستو! هن کان پوءِ عشق جي واٽ ۾ ناموس ۽ ناموس ڇڏي ڏيندس.

٤ ـ پنهنجي هٿان سونهري پيالو اجايو هرگز نه ڏي، يار سيمين جسم!

٥ ـ اي دل جيڪڏهن توکي محبوب جي مِٺي نصيب نه ٿي ته پوءِ سندس زبان کان گار کي به غنيمت ڄاڻ.

٦ ـ مون کيس دعا ڏني. هن گاريون پيئي ڏنيون. مان انهيءَ انعام جو ته منتظر هوس.

٧ ـ اکين کي ڏسڻ کان روڪڻ جي ته ڪا رٿ ڪجي، مگر هن بدنام دل کي ڪيئن سمجهايان.

٨ ـ مسڪين محبوبن کا محبت ۽ وفا جي اميد نه رک. دل ڏکوئيندڙن کان آرام جي اميد نه ڪر.

بیا ساقیا! دہ بمن جام را — بیا در مئے لعل گلفام را
مغنّی! بزن بربط و چنگ و عود — زدایم غم و رنجِ ایّام را
بیا و رازاں مئے کہ ہوش آورد — سرِ رندِ مستِ مئے آشام را
زبانش برید و دہانش درید — کسے کو مذمّت کند جام را
کشد طالعم تا گذارم بتو — شبے خرّم و روز فرجام را
در آغوش مسکیں بتا! کاشکے
باخر ہمے بردی ایّام را

١ - ساقي! اڄ مونکي پيالو عطا ڪر. گل رنگ شراب عطا ڪر

٢ - ڳائيندڙ ساز و آواز جو انتظام ڪر جيئن دنيا جا رنج ۽ ڏک مٽجي وڃن.

٣ - اهو شراب عنايت ڪر جنهن سان . رند، مست، شراب پيئڻ واري کي هوش اچي.

٤ - جيڪو جام ۽ پيالي جي برائي ڪري، تنهن جي زبان وڍيو ۽ منهن پيچي رکو.

٥ - خدا ڪري منهنجو بخت ڪلي جو مان توسان گذاريان. ڏينهن مبارڪ ۽ رات خوش خوش گذاريان.

٦ - محبوب! ڪاش جو مسڪين جي پاڪر ۾ پڇاڙيءَ تائين ڏينهن گذارين ها.

ساقیا! از بادہ پر کن جام را — تا کہ بر تابم غمِ ایام را

صبحدم چوں بلبل اندر گوشِ گل — اے صبا! از من رساں پیغام را

روئے بنمودی و بردی سر بسر — خواب از چشم و ز دل آرام را

خوش بجوئے چشمِ خود بنشاندہ ام — ناز پرور سروِ سیم اندام را

دیدم و دلدادم و شیدا شدم — خطِ سبز و عارضِ گلفام را

از طلوعِ چہرهٔ دلدار ماست — روشنیِ صبحِ خوش فرجام را

ایں دلِ شیدا کہ محوِ روئے تست — چشم میدار در رہِ انعام را

در شبِ وصلِ بتاں لازم شدہ است — سر بریدن مرغِ بے ہنگام را

حلقهٔ دلہا میانِ ابر کرد — ایں کمندِ زلفِ مشکیں فام را

در حریمِ خلوتِ صاحبدلاں — بار نبود ہیچ خاص و عام را

عاشقِ شوریدہ نتواند نہفت — در دلِ خود رازِ طشت از بام را

خیز! در راہِ طلب مردانہ باش — ہمت اے دل! تا بیابی کام را

گفتهٔ "حافظ" چہ مسکیں خوشتر است
"خاک بر سر کن غمِ ایام را"

١ - ساقي! شرابِ محبت جو پيالو پير. جيئن وقت ۾ زماني جا ڏک ڏولاوا ٽاريان.

٢ منهنجو پيغام محبوب وٽ پهچاءِ. جيئن صبح جي وقت بلبل، گل کي پيغام رسائي.

٣ - منهن ڏيکاري دل جو آرام ۽ اکين جي ننڊ حرام ڪري وئين.

٤ - ناز پرور، سروقد چاندي جيان چمڪدار محبوب کي خوش ٿي اکين اندر ڏيهاڙيم.

٥ - محبوب گل رنگ جا گل ۾ سائي ليڪ ڏسي چريو ۽ بي اختيار ٿي ويس.

٦ - صبح جي وڻندڙ روشنائي، اسانجي دلدار جي منهن مبارڪ، ظاهر ٿيڻ ڪري آهي.

٧ - هي بي اختيار دل تنهنجي زيارت ۾ محو آهي ۽ انعام جي وات تڪي رهي آهي.

٨ - محبوب جي وصال جي رات ضروري آهي ته بي وقت بانگ ڏيندڙ ڪڪڙ جي منڊي ويڊيل هجي.

٩ - محبوب جي ڪارن زلفن جي ڦاهين ۾ دليون ڦاٿل آهن.

١٠ - دلين جي بارگاهه خلوت ۾ ڪنهن خاص ۽ عام کي شرف بازيابي حاصل نه آهي.

١١ - بي اختيار عاشق راز ڪيئن لڪائي سگهي ٿو، آخر ته ظاهر ڪري.

١٢ - اي! طلب جي وات ۾ همت ڪر ۽ مرس ٿي ته جيئن دل جي مراد حاصل ڪرين.

١٣ - مسڪين! "حافظ (شيرازي) ڪهڙو نه چڱو چيو آهي: زماني جي تڪليفن تي ڪٽي مٽي وجھ.

○

دامن کشاں مروز من اے دلربا بیا | مینالم از فراق تو بہر خدا بیا
اے غنچہ لب بیا در رخ تو کہ چوں گل است | دل تنگم از برائے تو اے دل کشا بیا
سوسن بہ دہ زباں زہوائے تو دم زند | گل میدرد قبا بچمن چوں صبا بیا
مگذر ز شیوۂ کرم و بندہ پروری | بگذر ز رسم جور و جفا با وفا بیا
چو ساحت فلک بقدوم تو زیب یافت | گفتند قدسیان فلک مرحبا بیا
غائب مشو ز دیدہ ام اے سرو نازمن | سازم ترا بمردمک چشم جا بیا

امشب بمحفلم تو علی الرغم مدعی! — با عشوه و کرشمه و ناز و ادا بیا
هر شام غم بیادِ رخِ مهر پرورت — تا چند گریہا کنم اے مہ لقا بیا
بہ مہرِ دورِ چرخ نہ شد سازگارِ من — اے کارسازِ کارِ منِ بینوا بیا
دلدار وعدہ کرد کہ مسکیںؔ بیایمت
یکبارگی شکیبم و صد بارہا بیا

١ - دلربا! دامن ڇڏائي پج نہ پراچ. تنهنجي فراق کان رڙيون پيو ڪريان، خدارا اچ.

٢ - او مکڙي جهڙي چپن وارا محبوب! تنهنجي منهن ۾ گل جهڙن چپن جي ياد ۾ پريشان آهيان، دلبر دلڪشا خدارا اچ.

٣ - سوسن ڏهه ڏهه پيرا تنهنجي محبت جي دعويٰ ڪن ٿا. گل، چمن ۾ گريبان چاڪ آهي. هيرو انگرا اچ.

٤ - پلائي ۾ بنده پروريءَ جي عادت نہ ڇڏ. جور ۽ جفا جي رسم ڇڏ. باوفا! اچ.

٥ - تنهنجي رونق افروزيءَ سبب آسمان سونهن لڌي. تہ ڌهن تہ آسمان جي پاڪ فرشتن چيو، مرحبا اچ.

٦ - منهنجا سرو نا ز منهنجي نظر کان پري نہ ٿي. توکي اک جي پتليءَ ۾ جاءِ ڏيان، خدارا اچ.

٧ - اڄ تہ مهرباني ڪري مدعي جي گمان خلاف منهنجي محفل کي رونق بخش. ناز و ادا ۽ دلفريبيءَ سان اچ.

٨ - ماه پرور، مہ لقا تنهنجي ياد ۾ هر شام ڪيترو روئيندو رهندس. اچ.

٩ - زماني جي محبت ثنا منهنجو ڪم نہ ٿيو. او! مون غريب جا ڪارساز مون وٽ اچ.

١٠ - مسڪين! دلدار اچڻ جو وعدو ڪيو. مون هڪ پيرو صبر ڪيو. بس هاڻي سو پيرا اچ.

بیائید اے ہم نشیناں خدارا — بگوئید حالِ من آں دلربا را
غمِ گل رخش آنچناں کرد با من — کہ نتواں شود حالِ بادِ صبا را
ز عجز و نیازِ من و نالۂ تو — چہ در گیرد آں شوخِ نا آشنا را
ز شوقِ تو ہر غنچۂ در گلستاں — کند ہر سحر چاک گل گوں قبا را
حدیثِ جمالش بدفتر نگنجد — نباشد حدِ شوقِ بے انتہا را
بکوشید با یار نا مہربانم — بسلطاں رسانید عرضِ گدا را
اگر ساقی از ما ستاند چہ بہتر — بجامِ مئے دلقِ صد پارہا را
حریفے کہ از غمزۂ ہر دو چشمش — کمکہا ست ہر لحظہ جور و جفا را
طبیبا! بکوشید ہرگز نباشد — دل از درد آگاہ نامِ شفا را
پُر از لالہ شد باغ داغِ محبّت — چو فردوس گلزار شد سینہ مارا

سحر گہ ہمے گفت مسکیں کہ دعایت
اجابت زدہ بوسہ دستِ دعا را

۱ ـ ساٿيو! خدارا اچو. منھنجو حال انھيءَ محبوب کي عرض ڪريو.

۲ ـ گل جھڙي محبوب جي ياد اھڙو ته حال ڪيو، جو باد صبا ذريعي به احوال بيان نٿو ڪري سگھجي.

۳ ـ منھنجي نيازءِ عاجزيءَ مڙئين جو نا آشنا نامھربان تي ڪھڙو اثر ٿيندو!

۴ ـ تنھنجي عشق ۾ ته ھر مکڙي باغ ۾ صبح جي وقت گل جھڙي قميص کي چاڪ ڪندي آھي.

۵ ـ سندس حسن وجمال جي کھاڻي جي انتھا ڪانھي نه وري عاشقن جي عشق وشوق جي ذھايت.

۶ . منھنجي نامھربان دوست سلطان جي درگاھ ۾ ڪوشش ڪري منھنجي گذارش ڪريو.

۷ ـ ساقي شراب جي پيالي جي عيوض سو چيٿيون لڱل گودڙي قبول ڪري ته ڪھڙو نه سٺو.

٨ ـ نامهربان دوست جي اک جي اشاري سان ظلم جا لشکر مٿان نٽي پيا آهن.

٩ ـ طبيب! انهيءَ کان شفا طلب ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪر، جيڪو دردن کان واقف ئي نہ هجي.

١٠ ـ داغ محبت جو باغ گاڙهو ٿي ويو، جيئن اسان جو سينو فردوس گلزار ٿيو.

١١ ـ سحري جي وقت غيبي آواز آيو تہ مسڪين اجابت دعا جي هٿن کي چمي ورتو.

خستہ جاں را خرید شہر آشوب | شاخِ صبرم برید شہر آشوب
دوست باز آمدہ چو در میداں | فتنہ از در رسید شہر آشوب
چوں رُخ آور د لالہ برقعہ بدر | چشم من نیز دید شہر آشوب
داشت چوں خال بر رخِ زیبا | خط در روئے کشید شہر آشوب
من ندانم کہ چیست؟ مے آید | باز از من رمید شہر آشوب

تیغ برداشت و باز رفت بخواب
شکر کیں آرمید شہر آشوب

بایکے غمزۂ شوخِ بازاری | جانِ مسکیں خرید شہر آشوب

١ ـ محبوب جي حسن   قتيل کي خريد ڪري ورتو ۽ محبوب منهنجي صبر جي ٽاري وڍي ڇڏي.

٢ ـ محبوب ميدان ۾ مو ٽيو تہ ماڻهن امتحان ۾ پئجي ويا.

٣ ـ جڏهن لالہ برقعہ کان منهن ڪڍيو تہ منهنجي اکين بہ محبوب جي حسن کي ڏسي ورتو.

٤ ـ خوبصورت منهن تي ٻرجو داڻو رکيائين. انهيءَ تي حسن (ڏاڙهي جو) ليڪو ڪڍيو.

٥ ـ خبر نہ آهي تہ ڪهڙي ڳالهہ جي ڪري محبوب مونکان ڪاوڙجي ويو.

٦ ـ ناز جي تلوار مٿي کڻي وري سمهي پيو. شڪر جو هي حسن ۽ جمال آرام ۾ پئجي ويو.
٧ ـ محبوب هڪ معمولي ناز سان مسڪين جي جان خريد ڪري ورتي.

وه که پرشوراست گلشن از نوائے عندلیب — می رسد در گوشِ گل هر دم صدائے عندلیب
ابر مے بند در گِ فوّاره را بر شاخِ گل — تا زمرّد فرش گردد زیرِ پائے عندلیب
عاشق و معشوق در راهِ طلب هم منزل اند — گل مگر بر شاخ به نشیند بجائے عندلیب
از ستمهائے خزان واز جفائے باغبان — لاله و سوسن شود قربان برائے عندلیب
از غمِ بلبل چو گل را پنجروزی عمر نیست — باغبان شرمنده باد از وفائے عندلیب
زیستن بلبل بغیر از گل سراسر مشکل ست — اے خزان! بگذار گلشن را برائے عندلیب
از تمنّاہائے بلبل واز عنایتهائے گل — عالمے باید شدن بستان برائے عندلیب
در فراقِ گلستان آمد بقول نبضِ بیں — کاسهٔ نرگس پُر از شبنم دوائے عندلیب

گل ز گلشن رفت و بلبل مُرد گشد باغبان
می کند آه و فغان مسکیں برائے عندلیب

١ - واه بلبل جي آواز کان گلشن ۾ شور آهي. گل جي ڪن ۾ هر گهڙي بلبل جو آواز پيو پهچي .

٢ - ڪکر نواري جي ٽوٽيءَ گل جي شاخ سان ٻڌي آهي، جيئن بلبل جي پيرن هيٺان زمرد بڻ فرش نيار ٿئي .

٣ - طلب جي راهه ۾ عاشق ۽ معشوق همسفر آهن، پر شاخ تي بلبل جي بجاءِ گل جي جاءِ آهي .

٤ - خزان جي ظلم ۽ مالهيءَ جي ڏاڍ کان لاله ۽ سوسن بلبل جي واسطي قرباني پيش ڪن ٿا .

٥ - بلبل جي ڏک ۾ گل جي حياتي پنج ڏينهن به ڪانهي، مالهيءَ کي بلبل جي وفا کي ڏسي شرمائجڻ گهرجي ها.

٦ - گل بنا بلبل جو جيئڻ صفا مشڪل آهي . خزان! گلشن کي بلبل جي واسطي ڇڏي وڃ.

٧ - بلبل جي تمنائن ۽ گل جي عنايتن جي تقاضا آهي ته سڄو جهان بلبل جي لاءِ باغ بڻجي وڃي .

٨ - طبيب جي مشوري موجب باغ کان وڇڙيل بلبل جي دوا، شبنم سان ڀريل نرگس جو پيالو آهي.

٩ - گلشن مان گل ختم ٿيو بلبل مٽيءَ ۾ ملي ڳم ٿي ويو، ويچاري بلبل لاءِ مسڪين آهون ۽ دانهون ڪري ٿو.

زمشکِ بوئے تو، عالم معطر است امشب — زماہِ روئے تو، ہر کو منور است امشب
زباغِ حسنِ گُلِ مدعائے بر چینم — کہ دورِ برجِ سعادت باختر است امشب
ازاں برقصِ نشاط اند لولیانِ چمن — کہ عقدِ جام و صراحی مقرر است امشب
بہ صحنِ گلشنِ بلبل چہ حجلہ آراست — کہ عقد بندی سرو و صنوبر است امشب
فضائے صحنِ گلستاں کہ رشکِ فردوس است — بدستِ ساقیِ من حوضِ کوثر است امشب
نسیم خرمنِ گلہا نثارِ محفل ساخت — صبا زفیضِ کرم لطف گستر است امشب
بہار و ابر و گل و لالہ و چمن سیراب — بساکنانِ چمن بخت یاور است امشب
فقیہہِ شہر بسوئے من از اشارت کرد — حریفِ بزم چو بے پا و بے سر است امشب
بکوئے میکدہ اربابِ ملکِ مستی را — ہبوبِ بادِ صبا باز رہبر است امشب
مبارک است کہ فصلِ بہار باز آمد — بوفقِ بادکشاں وقت خوشتر است امشب

بعہد فصلِ بہاراں چو بلبلِ مسکیں
بعیش کوش کہ دیگر چہ بہتر است امشب

١ - تنهنجي مشڪ جهڙي سرهاڻ کان اڄ رات ڪائنات معطر آهي. تنهنجي چنڊ جهڙي چهري کان اڄ رات ڪائنات روشن آهي.

٢ - اڄ حسن جي باغ کان گل چونڊي ورتم، ڇو ته اڄ قسمت جو ستارو سعادت جي برج ۾ آهي.

٣ - باغ جا "معشوق" اڄ رقص و نشاط ۾ آهن، ڇو ته اڄ جام ۽ صراحي جو "عقد" طي ٿيل آهي.

٤ - باغ جي صحن ۾ بلبل هار سينگار ڪيو ويني آهي، ڇو ته سرو ۽ صنوبر جو اڄ نڪاح ٿي رهيو آهي.

٥ - اڄ باغ جي ميدان ۾ فردوسِ جنت کي به ريس ٿي اچي، ڇو ته منهنجي ساقي صلى الله عليه وسلم جي هٿ ۾ حوض ڪوثر آهي

- نسيم، گلن جي ٻارڪي نثار (قربان) ڪيو آهي. اڄ رات بادصبا ۾ فيض ۽ ڪرم جي عنايت ڪئي.
- گلِ لاله چمن ۾ ڪڪر جي بهاري ۾ فيضان ڪان ڏ اول آهن. اڄ باغ وارن جو ٻاگ ڪليو آهي.
- شهر جي فقيه، موڏ انهن اشارو ڪندي شمعِ محفل کي چيو ته چٽ ته هي اڄ رات بي دستاويا آهي.

- ميخاني جي گهٽيءَ ۾ مستيءَ ۽ ذوق وارن کي اڄ رات بادصبا محبوب جي وات ٻيئي ڏيکاري.
-(بلبل کي) مبارڪ جو بهار جي موسم موٽي آئي. اڄ رات هوا موافق ۽ وقت بيحد خوش گوار آهي.
مسڪين بلبل وانگر بهار جي مند ۾ خوش خرم رهه. هن ڪان بهتر اڄ رات ڇا گهرجي.

غفلتم بُرد آنچنان امشب | که ندانم ازاین وآن امشب
تاکه آن شهسوار تیز گذشت | گشته ام سخت بیغان امشب
فرقتِ او همے زند ناوک | در دل و دیده ام نهان امشب
اے من از پا و سر ندانستم | خوابم آمد چنیں گران امشب
بسکه در ذکرِ وصفِ ذات ویم | گوهرِ خیزد از دهان امشب

بحقیقت زرفتم اے مسکیں !
دلبرم رفت ناگهان امشب

١ - مون تي اڄ رات اهڙي ته بيهوشي رهي جو هن ۽ هُن جي به خبر ڪا نه رهي.
٢ - ايستائين جو محبوب شهسوار تيزيءَ سان مٽي ويو مان اڄ بي ڪل ۽ بي اختيار ٿي ويس.
٣ - اڄ سندس فراق جا تير دل ۽ اکين ۾ لڳن ٿا.

- اومون کي ته اڄ رات اهڙي گهري ننڊ اچي وئي جو سر پير جي خبر ڪانه رهي.

- بس يار جي ذات جي وصف ۽ تعريف ۾ مست آهيون، اڄ رات وات مان موتي پيا ڇڻن.

- مسڪين! حقيقت ۾ مان بي اختيار ڪونه ٿيس، پر پاڪ رمان محبوب اوچتو نڪري ويو.

○

رحم کن رحم برکشا نقاب	روئے بہ نمانہ لازم است حجاب
زلف مشکیں بگرد ماہِ رُخت	ابر با آفتاب عالمتاب
آنچنانم ز دیدنت جاناں	کہ زلیخا ز یوسف اندر خواب
درخمِ گوشۂ دو ابرویت	فرض شد سجدۂ علی الاصحاب
وقت نوروز و عہد فصلِ گل است	یادم آرید ایہا الاحباب
درشبِ وصل غیر ازیں نہ سزد	شکرؔ و شمع و شہدناب شراب
ساقیا! جامِ مئے عنایت کن	ورنہ خواہم فگند سرچو حباب
میکشاں را بہ مے حوالت دہ	تشنگاں را بجُرعۂ دریاب
نغمۂ چنگ با مئے گل رنگ	محتسب را خطا مرا است صواب
اے مغنی بیا کہ وقت خوش است	تارِ طنبورا را بزن مضراب
یارِ باما ست مہرباں ہردم	گو بمیرد رقیب خانہ خراب
شبِ وصل است دوستاں جمع اند	ساقیا! دیر چیست جلد شتاب
چشم گریاں و سینۂ سوزاں	عاشقاں را بود شراب و کباب
پند بشنو بعشق کوش اے جاں	اے دل! از حسن روئے خویش متاب

دل قوی کن بفرقت اے مسکیں!
تا شوی از وصال بہرہ یاب

١ - رحم ۾ ڪرم جي نظر ڪريو، پردو هٽايو ۽ رخِ زيبا جي زيارت ڪرايو، ڇو ته حجاب نٿو سونهي.

٢ - تنهنجي چنڊ جهڙي چهري تي مشڪ جهڙا ڪارا زلف ائين ٿا لڳن جيئن سج تي ڪڪر.

٣ - تنهنجي زيارت لاءِ مان به اهڙو ئي بي صبر آهيان جيئن بي بي زليخا حضرت يوسف کي خواب ۾ ڏسڻ لاءِ

٤ - تنهنجي ابروءَ جي موڙ کي قبله ڪعبه بنائي عشق وارن تي سجدو لازم آهي.

٥ - نوبهار ۾ گلن ٽڙڻ جي مند آهي، دوستو! منهنجي به يادگيري رکجو.

٦ - وصال جي رات پيو ڇا گهرجي. بس شڪر، شمع، ماڪي ۽ شراب طهورا.

٧ - ساقي شرابِ محبت جو پيالو عطا ڪر نه ته پاڻي جي ڦوٽي وانگر مٿو هيٺ ڪندس.

٨ - مئي ڪشن جي حوالي شراب ڪر. اچايان جي سار پاڻيءَ جي چند ڪن سان لهه.

٩ - گلرنگ شراب ۽ ڳائڻ وڄائڻ محتسب جي لاءِ ته ضرر رخطا آهي پر منهنجي لاءِ ثواب.

١٠ - ڳائڻ وارا اڄ وقت ڏاڍو وسنو آهي. طنبور جي تار تي مضراب هڻ.

١١ - منهنجو سائين مون تي هر وقت مهربان آهي. پلي نه رقيب خانو خراب سڙي مري.

١٢ - وصال جي رات آهي ۽ دوست جمع آهن. ساقي! اچا. کهڙي دير آهي تڪڙ ڪر.

١٣ - روئندڙ اکيون ۽ سوز پريل سينو، عاشقن لاءِ شراب ۽ ڪباب آهي.

١٤ - دل! نصيحت پڌ ساهي ته عشق ۾ ڪوشش ڪر ۽ محبوب جي حسن کان منهن ڪڏهن به نه موڙ

١٥ - مسڪين! فراق ۾ دل ڏاڍي پڪي ڪر، جيئن وصال نصيب ٿئي.

وه که پُرشور است گلشن از صدائے عندلیب　　می رسد در گوشِ گل هردم صدائے عندلیب
شاخِ گل از آستیں چوں ساخت شمشیرِ آبدار　　چوں زلاله می چکد از زخمهائے عندلیب
از سنانِ غمزهٔ گل گشت بلبل خسته تن　　مے تواں کردن ز جامِ گل دوائے عندلیب
صرصرے چوں بینوا کرده است بلبل زار را　　برگِ گل را می تواں کردن قبائے عندلیب
کشتی اش افگند در دریائے پُر امواجِ خوں　　چوں شده بادِ خزانے ناخدائے عندلیب
تیغ برّانِ خزاں هر شاخِ گل اقدامِ ساخت　　کز دواتِ گل نویسد نامهائے عندلیب
آبِ می ریز ز دیده تا بر آید سبزهٔ نو　　تا زمرّد فرشِ گردد زیر پائے عندلیب
باد از بس ریخت خاک اندر میانِ بوستاں　　باغباں آئینه کن صاف از برائے عندلیب
باغباں پیش از بهاراں شاخها زداز قلم　　می کند نو آشیاں ترتیب جائے عندلیب

ولوله اندر بهار انداخت مسکیں چوں خزاں
می رسد در گوشِ گل صدهائے هائے عندلیب

١ ـ واه. گلشن ۾ بلبل جي آواز جي کهڙي گونج آهي. هر گهڙي گل جي کن ۾ بلبل جو آواز پيو اچي.

٢ ـ گل جي ٽاري جڏهن آبدار ترار آستين مان ڪڍي، ته بلبل لاله وانگر زخمن کان رت وڃاڻ ٿي وئي.

٣ ـ بلبل گل جي ناز جي تيرسان زخمي ٿي پيئي. جام جي ذريعي بلبل جي دوا ڪري سگهجي ٿي.

٤ ـ سخت تيزهوا غريب بلبل کي بينوا ڪري ڇڏيو. گل جي پن کي بلبل جو ڪڙتو ڪري سگهجي ٿو.

٥ ـ بلبل جو ناخدا بادخزان آهي. تڏهن ته سندس ٻيڙي موجزن رت جي درياء ۾ ٻوڙيائين.

٦ ـ خزان جي تکي ترار گل جي هر ٽاري مان قلم ٺاهيا ته جيئن گل جي دوات مان بلبل جا خط لکي.

٧ ـ بلبل اکين مان هن اميد سان پاڻ پيئي رهايو ته جيئن نئين سرسارکجي سنڌن پيرن هيٺ زمردين فرش لڳي وڃي.
٨ ـ هوا باغ ۾ تمام گهڻي مٽي پکيڙي آهي ـ مالهي بلبل جي واسطي آئينو صاف ڪر.
٩ ـ مالهي بهار کان اڳ ۾ تلمهنياءِ جيئن بلبل جي لاءِ نئون آشيانو ٺاهجي.
ـ مسڪين خزان وانگر نئين بهار ۾ ڙولو رجهي چڏيو. گل جي ڪن ۾ بلبل جي هاءِ هاءِ سوين پيرا پيئي پهچي.

برآسماں ہلال زا بروئے یار ما است — روشن چو آفتاب مہ روئے یار ما است
ہر غنچہ پردہ می درد از رنگ و بوئے او — شمس الضحیٰ چو طالع از روئے یار ما است
از نطق اوست بلبلے با نالۂ ہزار — آشفتہ جعد سنبلے از موئے یار ما است
از رنگِ اوست بلبلے با نالۂ ہزار — اندر گلاب احمرے خوشبوئے یار ما است

قمری بگفت ہو ہو بہ مدحِ صنوبرم
سروے بحیرت از قدِ دلجوئے یار ما است

١ ـ آسمان تي چنڊ (ٻهرين تاريخ جو) اسان جي يار جي آبرو سبب آهي. اسان جي محبوب جو منهن سج وانگر روشن آهي.

٢ ـ مکڙي، محبوب جي رنگ ۽ بو سبب ٽڙي ٿي. ٻن پهرن جو سج جهڙو اسانجي يار جي منهن مان ابري رهجي.

٣ ـ سنڌس گفتگو سبب بلبل هزارين دانهون ٿي ڪري، ڪارو سنبل اسانجي محبوب جي زلفن آڏو پريشان آهي.

٤ ـ محبوب جي رنگ کي ڏسي، بلبل هزارين دانهون ٿي ڪري. سرخ گلاب پنهنجي خوشبوءِ اسانجي محبوب کان ورتي آهي.

٥ ـ اسان جي محبوب صنوبر جي تعريف ۾ قمري هُوهُو ٿي ڪري. اسان جي دلبر جي دل پسند قد جي ڪري سرو حيرت ۾ آهي.

حُسنِ ملاحتِ توجہاں راز سرگرفت — آرے چناں گرفت کہ شمس وقمر گرفت
خالت چو دانہ ایست فتادہ بعارضت — زلفت سرشتۂ زسراسر کمر گرفت
دیدیم دوش روئے تو پُر از حیا سے — کیں عارضت دیارچہ ازشور وشر گرفت
اے دوست آنچہ تخم تو می کاشتی زعشق — آں شجر عشق باز بعالم ثمر گرفت

دو تیغ ابرویت چو کشیدی شتافتی
جن وبشر ملک ہمہ غو غا بسر گرفت

- تنهنجي مليح حسن پوري ڪائنات کي لپيٽ ۾ ورتو. هائو چنڊ ۽ سج کي به.

- تنهنجي ڳل تي تر موتي وانگر آهي ۽ تنهنجا زلف چيله تائين وڃي رسيا.

- ڪالهه رات تنهنجو پرحيا چهرو ڏٺم، هن ڳلن شهر ۾ شور بپا ڪري ڇڏيو.

- اي دوست! تو جيڪو عشق جو ٻج پوکيو، تنهن وڻ تي سموري ڪائنات کي ميوا بخشيا.

- ابرو جون ٻه ترارون ڪڍي جڏهن حملو ڪيئي تڏهن جن، انسان ۽ ملائڪ
سمورن کان رڙ نڪري وئي.

مئے راکہ جلوہ ایست ز انوار ایزدیست
مئے آنچہ راز فاش کند سِرّ سرمدیست

نوشیدہ ام شراب کہ گویند بدتر است
کے می بود خراب زمیخانہ او حدیست

شربِ ریاکہ اہلِ ریا را نصیب باد
وآں لذت است خام نہ مارا براو ضدیست

ہرگز نمے بہ گنجد ہجرت بجانِ ما
شوقِ شراب جلوہ بالاتر از حدیست

ایں زخم ہیچ بہ نہ شود از دوا حکیم
مطلوب لطفِ تست کہ مسکیں پر از بدی ست

١ - (عشق جي) شراب جو جلوو، الله پاڪ جي نور سبب آهي. شراب ڪا ن ظاهر ٿيندڙ راز سرمدي راز آهي.

٢ - شراب پيئڻ اٿم جو ن ٿا هي خراب آهي، پر وحدانيت جي ميخاني جو شراب ڪيئن خراب ٿي سگهي ٿو.

٣ - نمائشي پيئڻ ريا وارن کي نصيب هجي. انهي خام لذت سان پاڻ کي ڪو واسطو ڪو نهي.

٤ - جدائي اسان جي روح ۾ نٿي ماپي . شرابِ وصال جو شوق بيحد آهي.

٥ - هي زخم حڪيم جي دواسان ٺيڪ نه ٿيندا. تنهنجي مهرباني گهرجي جو مسڪين بديءَ
سان ڀريل آهي.

دیده ام در دستِ ساقی ساغرِ سرشار مست
گشت از لعلِ شرابش خانهٔ خمار مست

دوش میدیدم بکوئے ساقیِ گلفامِ من !
از قدِ دلجوئے او ہر کافر و زنّار مست

از نسیمِ عطر بویش راحت افزائے جہاں
در میاں گلشن شده ہر غنچه و ہر خار مست

شکر لِلّٰه نیست مارا بیم از روزِ جزا
کز لبِ لعلت شدہ ایں خاطرِ خمار مست

دوش دیدم از شرابِ لعلِ او بسیار کس
در حریمِ حضرتش فرزانه و ہشیار مست

١ ـ مست ساقيءَ جي هٿ ۾ ڀريل پيالو ڏٺم. لال شراب سبب شراب ناهيندڙ جو گهر به جهڙو ڪ مست هجي.

٢ ـ ڪالهه رات پنهنجي گل رنگ محبوب جي گليءَ ڏانهن نهاريم، ڏٺم ته سندس دل وٺندڙ قد سبب ڪافر به مست آهن.

٣ ـ سندس خوشبوءِ (جيڪا ڪائنات کي راحت رسائيندڙ به آهي) سبب گلشن ۾ مکڙي خواه ڪنڊا مست آهن.

٤ ـ الله پاڪ جو شڪر آهي جو اسان کي قيامت جي ڏينهن جو خوف ڪونهي. سندس لالي لبن سبب هي دل مخمور ۽ مست آهي.

٥ ـ ڪالهه رات محبوب جي بارگاهه ۾ شرابِ لعل سبب ڪيترا هوشيار ۽ سمجهدار مست ڏٺم.

آنچہ شورے بود کاندر گردشِ پرکار داشت   کز سرِ سوزش جگر خوں گنبدِ دوار داشت
آفتابِ مشرقِ ار چونکہ می گشتہ طلوع   خندہ بر لعلِ بدخشاں کند رو کہسارِ داشت
خوبی و محبوبی و عیاری و عاشق کشی   کیں ہمہ رازِ نہاں در پردۂ اسرار داشت
کافرِ شوخی چو ردے خویشتن کرد آشکار   شیخِ صنعاں را بقیدِ حلقۂ زنّار داشت
رشک افزائے چو آمد یارِ من بر تختِ گل   لالہ و سوسن سر اندر خاک در گلزار داشت
قاسمِ قسمت چو روزی محولہ ہر کس نگاشت   روزیِ رنداں بکنجِ خانۂ خمار داشت

از صفا و صدقِ مسکیں بلبل اندر ہر زماں!
مدح خوانیِ آں گلے فی اللیل فی النہار داشت

- پرڪار جي گردش جو هيءُ ڪهڙو شور آهي، جنهنجي ڪري آسمان جو جگر رت سان ڀريل آهي.
- سنڌس منهن جو سج جڏهن اڀريو ته بدخشان جو لعل ۽ ڪوهسار چمڪي اٿيا.
- سونهن، محبوبي، عياري ۽ عاشق قتل ڪرڻ، اهي سمورا راز لڪائي پردہ ۾ رکيائين.
- ڪافر شوخ جڏهن پنهنجو منهن ٻاهر ڪيو ته شيخ صنعان کي پنهنجي زنار جي ڪڙي ۾ قابو ڪيائين.
- گل کي ريس ڏيارڻ منهنجو محبوب جڏهن تختِ گل تي ويٺو ته ڏهن باغ جي گلن لاله ۽ سوسن مٿو ڪني جهڪو ڪيو.
- قسمت جي قاسم جڏهن هر شخص جي روزي لکي، ته ڏهن رندن جي روزي ميخاني جي ڪنڊ ۾ رکيائين.

مسڪين بلبل صاف ۽ سچي دل سان هميشه رات ڏينهن گل جي تعريف ڪندڙ آهي.

کافرے دیدم کہ گردِ خویشتن زنّار داشت | قیدِ صد جاں در سرِ ہر تار (تا گوہر) داشت
بر تنش بودہ قبائے خسروی آراستہ | لیک از دلقِ مرقع ماگدایاں عار داشت
دورِ گردوں گردِ او زیر و زبر از خویش دور | کو بگردِ عارضِ خود حلقۂ پرکار داشت
چشم چوں بکشاد سوئے من بدیدآں سیم تن | صد ہزاراں در نظر یک خانۂ خمار داشت
چونکہ دیدم روئے او از خود برفتم بیشکے | شکر کیں جانم نہ اندر پردہ پندار داشت
سوخت چوں پروانہ مارا بر رخِ چوں شمع خویش | از ازل جانِ مرا آں یار دریں کار داشت
شوخ و شنگ و عشوہ باز و بیوفا پر شکوہ است | نقش از جور و ستم بر ہر در و دیوار داشت
حسن او سرمایۂ ہر دو جہاں را در گرفت | چونکہ عالم گیر چشم اندر جہاں ہوشیار داشت
دوش آمد بر سرم گفتا کہ مُوتُوا میّتی | بر سرِ فرہاد ایں شیریں سخن گفتار داشت
ہر کہ در عشقِ تو جانِ خویش را بر باد داد | جائے خود جنّاتِ تجری تحتہا الانہار داشت

برسرِ ہر گل بدیدم بلبلِ مسکیں ورا
از صراحی گردنش جام ددر لب سرشار داشت

١:- هڪ ڪافر ڏٺو، جنهن جي ڳچيءَ ۾ زنّار هئي، جنهن جي هر تار ۾ هن سوين جانيون قيد ڪيون رکيون.

٢:- سندس جسم شاهي پوشاڪ سان سينگاريل هو، تنهنڪري اسان غريبن جي چتين لڳل گودڙيءَ کان عار پئي ٿيس.

٣:- آسمان جي گردش سندس چوڌاري آهي ۽ هيٺ مٿاهين ڪانئس دور آهي، ڇوته هو پنهنجي رخسار جي چوڌاري پرڪار جو حلقو ڪري ٿو.

٤:- جڏهن اُن سيمتن محبوب مون ڏانهن نگاهه ڪئي ته سندس هڪڙي نظر ۾ لکين ميڪده نظر آيا.

٥:- سندس منهن پسي پاڻ وڃائي ويٺس. شڪر آهي، جو منهنجو ساهه پاٽپٽي جي پردي ۾ نه رهيو.

٦:- پنهنجي شمع رخ تي پرواني وانگر اسان کي جلائي ڇڏيائين. منهنجي دوست روز ازل کان مون انهيءَ ڪم ۾ مشغول رکيو.

٧:- هو شوخ، بيوفا، پرشڪوه نازنين ظلم ۽ ڏاڍ جا نشان هر در ۽ ديوار تي ڇڏيا.

٨:- انجي حسن ٻنهي جهان جو سرمايو، پنهنجي قبضي ۾ ڪيو آهي، جو ته سندس عالمگير نگاهه جهان ۾ بيدار رهي.

٩:- ڪالهه رات منهنجي سيراندي کان آيو ۽ پنهنجي مٺي گفتار سان چيائين ته مون تي قربان ٿيل عاشق کي خوش آمديد هجي.

١٠:- جنهن تنهنجي عشق ۾ جان قربان ڪئي، تنهن پنهنجي جاءِ جنت ۾ جوڙي.

١١:- هر گل تي مسڪين بلبل کي ڏٺم، سندس ٻيئي چپ صراحيدار گردن واري پيالي کان سرشار هئا.

بُتا! ز روئے تو لامع چہ نورِ ایمانیست
وجودِ تو نہ پری و نہ حور و انسانیست

ز درد و رنج فراقت فشاند چشم خوں
بہ پیش گریہ چشم چہ ابر نیسانیست

بہر طرف کہ نظر کردہ ام ترا دیدم
بغیر یادِ توام دیگرے پشیمانیست

دلم بکوہ و بیاباں ز وحشتم سر داد
بغیر کوئے تو گردیدہ ام پریشانیست

شہا! باہلِ گدایاں نظر چو میداری
ترا بخانۂ مسکیں نیز مہمانیست

۱ ـ محبوب تنهنجي منهن مان ڪهڙو نہ ايمان جو نور پيو چمڪي، تنهنجو وجود حور، پريءَ انساني وجود کان جدا آهي.

۲ ـ تنهنجي فراق جي درد ۽ رنج کان اکين رت جا ڳوڙها وهايا. منهنجي اکين جي روئڻ آڏو ڪڪر پڻ نجندڙ جا لڳي.

۳ ـ جنهن بہ طرف نظر ڪيم توکي ڏٺم. تنهنجي ذڪر ۽ ياد کان علاوه سڀ ڪجهہ پشيماني آهي.

۴ ـ منهنجي دل ڪوهہ ۽ بيابان ۾ وحشت کان ڀڄي ويئي آهي، تنهنجي گليءَ ڇڏي ٻي پاسي وڃڻ پشيماني آهي.

۵ ـ اي بادشاهہ! پينن تي جڏهن نظر ڪرم ٿئي تہ توکي مسڪين جي گهر بہ مهمان ٿيڻ جي دعوت آهي.

رنگِ شراب لعلِ شفا را بہانہ ساخت
امّا چنانکہ صدق و صفا را بہانہ ساخت

آہو خرام یارِ من از خوئے شوخ و شنگ
رم خوردہ دور رفت حیا را بہانہ ساخت

بندِ قبا کشاد دلم چاک چاک کرد
از دستِ خود درید قضا را بہانہ ساخت

بر دستِ او دست ظاہرا رنگِ شفق ولے
خونِ مرا کشید حنا را بہانہ ساخت

صورت محمدی است کہ او نورِ عین حق
چوں بر زمیں رسید خدا را بہانہ ساخت

آں دستِ باز رفت بجور و ستم گری
بنگر چو کرد باز وفا را بہانہ ساخت

معنیٔ انگشت منکشف از سرِّ غیبِ او
مسکیںؔ اگرچہ رنج و عنا را بہانہ ساخت

۱ ـ شفا بخش گلابي شراب جي رنگ جو بهانو ڪيائين. پر ائين جهڙو سچ ۽ صفا جو بهانو ڪيو هيائين.

۲ هرڻ چال چالاڪ دوست پنهنجي نازواري عادت سبب تاهه ڪائي پري ڀڳو. پر بهانو حياءُ جو ڪيائين.

۳ . قميص جا بٽڻ کولي منهنجي دل ٽڪ ٽڪرا ريهڻ سان ڪيائين، پر بهانو قضا جو بنايائين.

۴ ـ سندس هٿن تي ظاهر ته شفق جو رنگ آهي پر عاشقن جو ناحق خون ڪري بهانو مينديءَ جو ڪيائين.

۵ . محمدﷺ (صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم) صورت عين نور آهي، پر زمين تي پهچي خدا جو بهانو ڪيائين.

۶ . سندس هٿان ظلم ۽ ڏاڍ ڪري، توبهه ڪئي ۽ بهانو وفا جو ڪيائين.

۷ . مسڪين جيترو ٽيڪ تڪليفون برداشت ڪيون پر پردهٔ غيب کان محبوب جي حقيقت ظاهر نه ٿي سگهي.

بوئے آں گل گلستاں رابس شمیدن مشکلت
آہ، کز خارِ مغیلاں جاں کشیدن مشکلت

میفریبد جانِ من با یک نگاہِ پُر فریب
از چنیں آہو خراما نے رمیدن مشکلت

از گہرباریِ چشم برنمی آید چرا !
در میاں سیلاب دیوارے کشیدن مشکلت

در درِ دیرِ مغانم آں بتِ سرفتنہ است
ہندویرا سوئے کعبہ سر خمیدن مشکلت

کے بروں خواہم برم سر رازِ فرمانِ خُدا
از میاں ارض و سما بیروں پریدن مشکلت

در رہِ عشقِ تو مسکیں جانِ خود آزار کرد
مُرغِ بسمل کشتہ را چنداں تپیدن مشکلت

۱ . گلستان جي انهيءَ عظيم گل جي خوشبو سنگهڻ مشڪل آهي. ان پر جي ڪنڊن کان ساهه بچائڻ ڪيڏو نه مشڪل آهي.

۲ . محبوب هڪڙي پرفريب نظر سان منهنجو ساهه ڇڪيو وڃي. اهڙن هرڻ چال محبوبن کان پڇڻ به نه مشڪل آهي.

۳ . منهنجون اکيون موتين وسائڻ کان بس نه ٿيون ڪن. سيلاب جي وچ ۾ ديوار ٺاهڻ به سخت مشڪل آهي.

۴ . محبوب جي مڙهيءَ ۾ فتنو ۾ وجهندڙ بت ويٺو آهي سندس هندو جو متو ڪعبي ڏانهن ورائڻ مشڪل آهي.

۵ . خدا جي فرمان کان منهن ۾ متو ڪيئن موڙيان. زمين ۽ آسمان کي ڇڏي ٻاهر پرواز ڪرڻ ناممڪن آهي.

۶ . تنهنجي عشق ۾ مسڪين پنهنجي جان ڏکن ۾ رڙي. ڪٺل ڪڪڙ ڪيستائين ڦٿڪندي.

○

عشقِ با زنجیر ہرگز قید نتواں کردن است　　در گرہ تزویر ہرگز قید نتواں کردن است
عقلِ زاہد گفت با زہد و ریا آرام بدست　　ایکہ با تدبیر ہرگز قید نتواں کردن است
چند گفتم با تو زاہد مرغِ این زیرک بود　　پندِ این در گیر ہرگز قید نتواں کردن است
پندِ من نگرفت زاہد دامِ خود را ساز کرد　　صیدِ این نخچیر ہرگز قید نتواں کردن است

سرزنش مسکینؔ با تو کرد چنداں زاہدا
دام کن تا خیر ہرگز قید نتواں کردن است

١ ـ عشق کي زنجيرن ۾ قيد ڪرڻ مشڪل آهي. ۽ ڪيس ٺڳيءَ جي دام ۾ گرفتار ڪرڻ ڏکيو آهي.

٢ ـ زاهد جي عقل چيو ته زهد ۽ رياسان يارهڻ ايند وڃر يار ته بيرسان هٿ ڪرڻ مشڪل آهي.

٣ ـ زاهد توکي ڪيترو چيم ته هي سياڻو پکي قيد نه ٿي سگهندو، اِها نصيحت تون قبول ڪر.

٤ ـ زاهد منهنجي نصيحت نه ٻڌي. ۽ نيٺ دام اڏيائين پر هن شڪاري ۾ کي شڪار ڪرڻ مشڪل آهي.

٥ ـ زاهد! مسڪينؔ توکي ڪيتري نصيحت ڪئي ته دام هٽاءِ. اهڙو شڪار ڪرڻ مشڪل آهي.

بر سرِ طاقِ فلک خلوتِ درویشاں است
پایۂ عرش بریں ہمتِ درویشاں است

گنج خواہی کہ ضرر ہیچ نیابد از ہیچ!
آنچہ یابی ہمہ در صحبتِ درویشاں است

دولت آں کیست کند پایگہِ در دو جہاں
از قرآں تا بقراں دولتِ درویشاں است

در میاں مجلسِ قدسی کہ سراپردۂ غیب
بینی آنجا کہ لبے حرمتِ درویشاں است

مظہرِ روئے بتانِ ہلئے زماں گردیدم
آئینہ روئے جہاں طلعتِ درویشاں است

من برآں چشم نظر داشتم و می بینم
راحت افزائے ہمہ صورتِ درویشاں است

چوں گدا باش تو مسکیں بدر پیرِ مغاں
ہرچہ خواہی تو کنی خدمتِ درویشاں است

١ - درويش جي خلوت جو آستانو آسمان تي آهي، سندن همت جي رسائي عرش عظيم تائين آهي.

٢ - اهڙو خزانو جو هر نقصان کان محفوظ هجي جيڪي به گهرين سي درويشن جي صحبت ۾ آهي.

٣ - اها کهڙي دولت آهي جيڪا ٻنهي جهانن ۾ ڪار آمد هجي، مشرق کان مغرب تائين درويشن جي دولت آهي.

٤ - پردهٔ غيب جي قدسي مجلس ۾ ته سنديون ته اتي به درويشن جي وڏي ۾ وڏي عزت آهي.

۵ . زماني جي محبوبن کي گهمي ڦري ڏٺو آهي پر درويشن جي صورت آئينهٔ جهان نما آهي .

٦ . مان درويشن جي زيارت ڪندڙن کان توجهه ته درويشن جي صورت راحت بخشيندڙ آهي .

٧ . مسڪين ! پيرمغان جي دروازي تي پينو نقيرن وانگر هج . ڪرڻ لاءِ سڀني ۾ سٺو ڪم درويشن جي خدمت آهي.

وے زچشمم چوں گذشت اما ندانم چوں گذشت
محمل لیلےٰ کہ ناگہ بر سرِ مجنوں گذشت

غرقہ دریائے ہجراں را بوصلِ خویشتن
دستگیری کن کہ آبے از سرم اکنوں گذشت

بس کہ در شوقِ وصالت روز و شب بگریستم
رفتہ رفتہ سیل اشک از دجلہ و جیحوں گذشت

دوش در میخانہ چوں بنشتم اندر پائے خم
فکرِ طبعم از خیالِ طبعِ افلاطوں گذشت

بارہا بادِ صبا را اشتیاقِ کوئے او
ہمچو مجنوں پائے کوباں از سر ہاموں گذشت

چیست یارب ! از درِ گوشش نمے آرد گذر
ایں فغان و نالہام کز گنبدِ گردوں گذشت

وادیِ مجنوں کنوں از نالۂ ما پر نواست
نوبتِ مسکیں رسیدہ نوبتِ مجنوں گذشت

١ . محبوب اکين آڏو لنگهي ويو. خبر نه پيئي ته ڪيئن لنگهي ويو . جيئن ليليٰ جي ڏولي اوچتو مجنون کان بي خبري ۾ تپي وئي .

٢ . هجر جي دريا ۾ پنهنجي ٻڏل جي وصال سان مدد ڪر هاڻ ته پاڻي مٿي کان چڙهي ويو .

٣ . تنهنجي وصل جي شوق ۾ رات ڏينهن ايترو روئيو آهيان جو رفته رفته ڳوڙهن جو سيلاب درياءِ جيحون کان به ٽپي ويو.

٤ . ڪالهه رات ميخانه جي مٽ جي پرسان وڃي ويٺس ته منهنجي فڪر جي بلندي افلاطون جي تخيل کان به مٿي پرواز ڪري وئي.

۵ . باد صبا کي به سندس گلي لاءِ بي حساب شوق آهي جهڙو مجنون پياد و بيابان کان ٽپي ويو.

٦ . يارب ڪهڙي ڳالهه آهي جو هي آهون ۽ دانهون جيڪي آسمان کان ته مٿي ٽپي ويون پر محبوب جي ڪن تي نه پهتيون

٧ . مجنون جي وادي اسان جي آهن ۽ نالن کان پر آهي مجنون جو وارو لنگهي ويو هاڻ مسڪين جو وارو آهي .

دلبرِ ما کہ بر سرِ جنگ است
رخش آئینہ و دلش سنگ است

زلفِ پیچیدہ بر تنِ سیمیں !
صندلے افعیِ سیہ رنگ است

سالہا شد کہ طے نمے گردد
راہِ عشقش نہ یکدو فرسنگ است

مستم از خطِ سبز و سُرخِ لبش
نشۂ من نہ از مئے و بنگ است

کس بکنہِ حقیقتش نرسید!
عقل زیں بیشتر شدن دنگ است

روزگارِ دو رنگ اے مسکین
گاہے بر صلح گاہے بر جنگ است

١ - اسانجو محبوب اسان سان مقابلي جي فڪر ۾ آهي. سندس منهن آئينو پر دل پٿر وانگر آهي.

٢ - چانديءَ جهڙي جسم تي ڪارا زلف، جهڙو صندل (خوشبوءِ) ۾ واسينگ هجن.

٣ - ورهين ڪان عشق جي واٽ طئي نٿي ٿئي، جوڻ اهو رستو به ٻئي ڪوهه نه آهي.

٤ - مون کي شراب يا ڀنگ جي ڪري نشو ڪونهي پر خط سبز ۽ سرخ چپن جي ڪري.

٥ - سندس حقيقت جي ته تائين عقل جو پهچڻ محال آهي. ۽ عقل حيران آهي.

٦ - مسڪين! دورنگي زمانو ڪڏهن صلح لاءِ ته ڪڏهن جنگ لاءِ تيار آهي.

ازعشقِ بُتانم مکن اے شیخ ملامت　　کس نیست کہ از غمزہ بردجاں بسلامت
تا "قامتِ" آں قبلہ عیاں دید مؤذّن　　"قدقامتِ" بگذاشت وشد در "قدوقامت"
از صبحِ وصالِ تو بود طلعت نوروز　　وازشامِ فراقِ تو دمد صبحِ قیامت
از دردو غمِ ہجرِ بتاں رو نتواں تافت　　عاشق نبودِ گر نکشد بارِ ملامت
در مسئلہ عشق بگویند روا نیست　　جز گوشۂ محراب دوابروئے امامت
اے ناز وادائے تو سرِ ورِدِ دل وجانہا　　وے جور وجفائے تو ہمہ لطف وکرامت
عزمِ وسیرِ دیر دگر بار ندایم　　تا گشت سرِ کوئے توام جائے اقامت
ناز حسن وملاحت رقمِ کہ سراسر　　در دفترِ تقدیر نوشتند بنامت
تا دید خمِ زلف ترا در ہوسِ خال　　مرغِ دلِ من گشت گرفتار بدامت
پیشِ تو فلک دادہ خمِ پشت بہ تعظیم　　سلطانِ زمینی و زمانست غلامت
بہ خُلق و مروّت کہ شدی شہرۂ آفاق　　ایں شیوۂ شوخیست زتعلیم کدامت
تا در چمنِ ناز قدم رنج نمودی　　شد پائے بگل سرو ز اندازِ خرامت
کس نیست بجز بادِ صبا اے گلِ رنگیں　　کز بلبلِ بیچارہ دہد عرضِ پیامت
مستیِ خُمِ مے اثرِ عکسِ رخِ تست　　ہستند ہمہ پیر وجواں مست زجامت

تا شیوۂ انعامِ تو عام است بہ مسکیں
حاسد زغمِ او نبرد راہِ سلامت

١ - اي شيخ! محبوبن جي عشق بابت مونکي ملامت نہ ڪر، محبوب جي تيز نگاهہ لڳڻ کان پوءِ ڪير بہ ساهہ سلامت نہ ڪٿي ويندو.

٢ - مؤذن جي نظر محبوب جي قد وقامت تي پئي ته قد قامت الصلواة وسري ويس ۽ يار جي قد ۾ محو ٿي ويو.

٣ - تنهنجي صبحِ وصال سان نئين ڏينهن جو جهڙ سج پيا پري تنهنجي فراق جي شام کان جڙ قيامت ٿيندي.

٤ - محبوبن جي جدائي جي ڏکن کان منهن موڙي نٿو سگهجي. ملامت جو بار نه سهڻ وارو عاشق ٿي ڪونهي.

٥ - عشق جي مسئلي ۾ چون ٿا ته محبوب جي ابرو جي ڪنڌ ڪي محراب بنائڻ بغير امامت درست ڪانهي.

٦ - محبوب تنهنجا ناز ۽ ادائون ساهه جو سرور آهن، تنهنجو ڏاڍ ۽ جفا سراسر لطف ۽ ڪرم آهن.

٧ - جڏهن کان تنهنجي گلي ورتي وڃا آهيون، تڏهن کان سير ۽ سفر جوارادو ٿي لاهي ڇڏيو سين.

٨ - مون ڪي ناز آهي جو تقدير جي دفتر ۾ حسن ۽ ملاحت سموري جو سمورو تنهنجي نالي لکيو اٿن.

٩ - تنهنجي زلف جي پيچ ڪي جڏهن خال جي هوس ۾ ڏٺم، تڏهن تنهنجي دام ۾ قابو ٿيس.

١٠ - تنهنجي دربار ۾ فلڪ جي پٺي به تعظيم خاطر جهڪيل آهي ۽ وقت ۽ زمين جا بادشاهه تنهنجا چاڪر آهن.

١١ - خلق سان تنهنجي مروت ته سموري جهان ۾ مشهور آهي، مون سان هي شوخي جو شيوو تو ڪنهن سيکاريو.

١٢ - چمن ناز ۾ قدم رنج رکيئي ته تنهنجي تورجي انداز کان سرو شرمندو ٿيڻ لڳو.

١٣ - گلشن جا گل! باد صبا کان سواءِ ٻيو ڪير آهي جيڪو تو وٽ ويچاري بلبل جي گذارش پيش ڪري.

١٤ - شراب جي مستي تنهنجي منهن جو عڪس آهي، جوان خواه پوڙها سمورا تنهنجي جام سبان مست آهن.

١٥ - مسڪين سان تنهنجي انعام جي عنايت، حاسدن جي سلامتي خطري ۾ وجهي ڇڏي آهي.

○

تارخش پردہ از حجاب گرفت — چادرِ ابر آفتاب گرفت

یار د ساقی و جام مئے بر کف — پہلوئے ابر دماہتاب گرفت

تا برخ زلف عنبریں افگند — عالمے گفت کہ آفتاب گرفت

مفتی از بیم شحنگاں پنہاں — دو مئے از شراب ناب گرفت

بشکن آئینۂ تمنّا را — دلم ایں فال از کتاب گرفت

دلبرم جلوہ کرد بر سرِ من — ذرّۂ قدر آفتاب گرفت

روئے ساقی چو آبتاب گرفت — آتش اندر دلِ شراب گرفت

گفت مسکیں بتا رخم بنما
ناگہاں روئے در نقاب گرفت

۱:- جڏهن محبوب پنهنجو منهن ڏيکيو، تڏهن چڻ سج ڪڪر جي چادر ڍڪي.

۲:- محبوب جي هٿ ۾ شراب جو پيالو ائين ٿو لڳي، جيئن چنڊ ڪڪر سندس پاسي ۾ هجن.

۳:- جڏهن منهن تي عنبرين زلف ورايائين، تڏهن ماڻهن سمجهيو ته سج گرهڻ ٿيو آهي.

۴:- جڏهن عشق جو ديوان کوليم، تڏهن انتخاب جي نظر حسن تي پيئي.

۵:- مفتي ڪوتار جي پوءِ کان لڪ ۾، ٻه سير شراب پي ويو.

۶:- تمنّا جو آئينو ٽوڙي ڇڏ، منهنجي دل ته ڪتاب مان اها فال ورتي آهي.

۷:- زهد جو جُبو ۽ تقويٰ جي گودڙي گروي رکي، شراب خريد ڪيائين.

٨:- منهنجي دلبرمون تي جلوو ڪيو ته چڻ ذرو آفتاب بڻجي ويو.

٩:- ساقيءَ جو منهن جڏهن جوش ۾ آيو ته شراب جي دل ۾ چڻ باهه لڳي ويئي.

١٠:- "مسڪين" جڏهن عرض ڪيو ته محبوب منهن ڏيکار، تڏهن اوچتو ڪٽي منهن تي نقاب وڌائين.

○

بے تو مارا بستر و بالیں سراپا آتش است
ہر کجا پہلو نہادم فرشِ دیبا آتش است

فرقتِ بادِ بہاری از ستم ہائے خزاں
عندلیبِ بے نوا را جملہ یکجا آتش است

کشتیِ بشکستہ را ہر موجِ دریا آتش است
دوریِ یار و دیار ایں جملہ یکجا آتش است

۱ - تو کان سواءِ بستر ۾ وِهاڻو سراسر باهه آهي. فرش خواه پٽ تي پاسو رکيم ته باهه سمجهه ۾ آئي.

۲ - بهار جي جدائيءَ خزان جي ڏاڍائيءَ غريب بلبل لاءِ مڙيئي هڪ وقت باهه آهن.

۳ - ڀڳل ڪشتيءَ لاءِ درياءَ جي هر لهر باهه وانگر آهي. محبوب ۽ وطن جي جدائي سڀئي مڙئي باهه آهن.

گل ز روئے تو چیدنم ہوس است — زلف سنبل کشیدنم ہوس است
ہمچو بلبل پریدنم ہوس است — چمن حسن دیدنم ہوس است
سرکہ با قند یار نوشیدن — تلخ و شیریں چشیدنم ہوس است
چونکہ با یاد خسرو خوباں — جام چوں جم کشیدنم ہوس است
مصر عشق است گرم بازار است — یوسفے را خریدنم ہوس است
مے و نقل آرزو دارم — نالۂ نے شنیدنم ہوس است

ہر درختے کہ غم دہد مسکیںؔ
بیخش از بن بریدنم ہوس است

١ - تنهنجي منهن مان گل چونڊڻ جي سڪ اٿم، زلف سنبل کي ڪوڙهڻ جي خواهش اٿم.

٢ - بلبل وانگر اڏامڻ ۽ حسن جي چمن ڏسڻ جي خواهش اٿم.

٣ - يار جي هٿن جي مٺائيءَ سان سرڪو پيئڻ ۽ ڪڙي مٺي چکڻ جو شوق اٿم.

٤ - محبوب باد شاهن جي ياد ۾ جمشيد وانگر جام ڀري ڪڍڻ جي سڌ اٿم.

٥ - عشق جي مصر جي بازار تيز آهي محبوب خريد ڪرڻ جي هوس اٿم.

٦ - شراب ۽ ميوي جي آرزو رکان ٿو. بنسريءَ ٻڌڻ جي سڪ اٿم.

٧ - مسڪين جيڪو به وڻ ڏک ڏئي تنهن کي پاڙون ريڻ جي سڌ اٿم.

جامِ وصلت کشیدنم ہوس است | خود زہجراں رمیدنم ہوس است
بحر و بر پُر ز شورِ طوفاں است | گوشۂ دل گزیدنم ہوس است
روزنِ دل کشود ناخنِ شوق | روئے چوں شمس دیدنم ہوس است
آیتِ لطف را معِ التفسیر | از زبانت شنیدنم ہوس است
ہمہ شب در برت بہ بسترِ ناز | تا سحر آرمیدنم ہوس است
وحشتم داد چشمِ صیادت | ہمچو آہو رمیدنم ہوس است
ہر دم از یادِ چشمِ میگونت | ساغرِ مے چشیدنم ہوس است
بہ ہوائے تو ہمچو سبزۂ تر | بارہا بر دمیدنم ہوس است

باز مسکیںؔ زمستیِ مےِ ناب
جیب و داماں دریدنم ہوس است

۱ ـ تنهنجي وصال جي پيالن پيئڻ جو شوق اٿم. فراق سببان وجد ۾ اچڻ جي خواهش اٿم.

۲ ـ دريا ۽ پٽ سمورا طوفان جي شور کان پريل آهن. دل جي ڪنڊ وسائڻ جو شوق اٿم.

۳ ـ شوق جي ننهن دل جي ڪڙڪي کولي. تنهنجو سج جهڙو چهرو ڏسڻ جو شوق اٿم.

۴ ـ مهرباني ۽ لطف جي آيت جو تفسير تنهنجي زباني ٻڌڻ جو شوق اٿم.

۵ ـ سڄي رات بستر ناز تي توسان اسرتائين آرام ڪرڻ جي خواهش اٿم.

۶ ـ تنهنجي شڪار ڪندڙ اکين مون کي وحشت ڏني، هرڻ وانگر چلانگ هڻڻ جي سڌ اٿم.

۷ ـ هر وقت تنهنجي شرابي اکين جي ياد ۾ شراب چکڻ جو شوق اٿم.

۸ ـ تنهنجي عشق ۾ تازي ساوڪ وانگر وري وري ڦٽڻ جو شوق اٿم.

۹ ـ مسڪين! شراب عشق جي مستيءَ وچان دامن ۽ گريبان کي چاڪ ڪرڻ جو شوق اٿم.

رفتیم سحرگہ بدرِ پیرِ خرابات ‌ ‌ ‌ کردیم بسے آہ و فغاں جائے مناجات

مے دہ کہ مرا ہیچ دگر نیست خواہش ‌ ‌ ‌ آں مے کہ خبر می دہد از شرحِ مقامات

چنداں کہ زدم سر درِ مطلب نکشودند ‌ ‌ ‌ یارب سببے ساز تو ازیں عنایات

گردون جفا کار پُر از مکر و فریب است ‌ ‌ ‌ بد مہر سپہر است نگہدار ز آفات

قاضی کہ کند منع ز میخانہ بہ مسکین

شوقش چو من ار از تو اے قاضی حاجات

١ - اسر جي وقت پيرمغان جي دروازي تي ويس. مناجات جي بدران روڄ ۽ رڙيون ڪيم.

٢ - ڇيم ٻيو ڪجهه نه گهرجي. بس اهڙو شراب ڏي جنهن سان مقامات کلي وڃن.

٣ - گهڻيئي مٿو هنيم مطلب جو دروازو نه کوليائون. منهنجا رب عين عنايت وچان ڪو ته سبب ٺاهه.

٤ - زمانو مڪر و فريب کان ڀرپور ۽ جفاڪار ۽ بي مهر آهي. خدايا آفتن کان حفاظت ۾ رک.

٥ - قاضي جيڪو مسڪين کي ميخاني کان روڪي ٿو. يارب کيس مون جهڙو شوق ڏي.

ساقیا! بادہ خوردنم ہوس است
نقد جاں را سپردنم ہوس است

در رہِ مہر مُردنم ہوس است
جانِ شیریں سپردنم ہوس است

بر سلیماں چو مور پائے ملخ
بارہا تحفہ بردنم ہوس است

در شبِ ہجر عقد انجم را
تا سحر گہ شمردنم ہوس است

بہ مئی صاف از غبار غمت
شیشۂ دل ستردنم ہوس است

سیلِ اشک آمدہ کنوں مسکین
رخت زیں ورطہ بردنم ہوس است

١ ـ ساقي! باده نوشيءَ جي هوس اٿم. ساهه جي موڙي سپرد ڪرڻ جي سڌ اٿم.

٢ ـ محبت جي واٽ ۾ مرڻ ۽ مٺي ساهه قربان ڪرڻ جو شوق اٿم.

٣ ـ حضرت سليمان وٽ ڪول وانگر مڪڙ جي ”ٽنگ“ جي سوکڙي کڻي وڃڻ جو شوق اٿم.

٤ ـ جدائيءَ جي رات تارن جي ميڙ کي صبح تائين ڳڻڻ جو شوق اٿم.

٥ ـ غم جي غبار کان صاف شراب جي ذريعي دل جي شيشي کي صاف ڪرڻ جي سڌ آهي.

٦ ـ ڳوڙهن جو سيلاب مسڪين جاري ٿي چڪو آهي، تنهن ڪري هن ڪن مان سامان ڪڍڻ جي هوس اٿم.

○

آهِ بلبل شنفتنم ہوس است — راز بالالہ گفتنم ہوس است
از نوید ورود گلُ رُخسار ! — ہمہ تن گلُ شگفتنم ہوس است
دہ بمژگان زشاہراہ اُمید — خار و خاشاک رفتنم ہوس است
گوہرِ حسن را بتارِ نظر — ہمچو الماس سفتنم ہوس است
بےخور و خواب ہم چو نقشِ قدم — سرکوئے تو خفتنم ہوس است
قصۂ عشق فاش نتواں گفت — رازِ دردل نہفتنم ہوس است

پیشِ سُلطانِ حسن اے مسکینؔ
حالتِ عشق گفتنم ہوس است

۱ :- بلبل جي آھ ٻڌڻ جو شوق اٿم. لاله سان رازاورڻ جي سڪ اٿم.

۲ :- گلِ رخسار جي مبارڪ آمد سان، گل وانگر سڄو سارو ٽڙي وڃڻ جو شوق اٿم.

۳ :- اميد جي رستي تان پنبڙين سان ڪک ۽ ڪنڊا ٻهارڻ جو شوق اٿم.

۴ :- حسن جي موتين کي نظر جي تارسان، الماس وانگر پوئڻ جو شوق اٿم.

۵ :- بنا کائڻ پيئڻ جي پير جي نشان وانگر تنهنجي گلي ۾ سمهڻ جو خيال اٿم.

۶ :- عشق جي ڪهاڻي کولي نٿي سگهجي، راز دل ۾ لڪائڻ جو خيال اٿم.

۷ :- مسڪينؔ حسن جي حاڪم وٽ عشق جي احوال اورڻ جو شوق اٿم.

گفتا بہ بیں جمالم گفتم زہے کمالت | گفتا چہ جوئی از من گفتم دمِ وصالت
گفتا چرا خموشی گفتم کہ از خیالت | گفتا کہ بیقراری گفتم کہ بے جمالت
گفتا فدا چہ داری گفتم کہ دین و دانش | گفتا کہ ریزمت خوں گفتم بود جلالت
گفتا کجا است فرہاد گفتم بلعلِ شیریں | گفتا کجا است مجنوں گفتم کہ با غزالت
گفتا چہ خواہی امشب گفتم دو بوسہ از لب | گفتا برو بیارب گفتم پس از حوالت
گفتا جفا بگویم گفتم وفا پذیرم | گفتا کہ سخت گیرم گفتم کہ لاوبالت
گفتا کہ چند گشتی گفتم ازاں کہ ہشتی | گفتا خطا گذشتی گفتم ز خط و خالت
گفتا چہ گفت نتواں گفتم کہ شرحِ ہجراں | گفتا رسد بپایاں گفتم کہ با طوالت
گفتا بگو ز دوری گفتم نظیر محشر | گفتا بگو ز حرماں گفتم بری خجالت

گفتا بیدلِ مسکیں زیبد ہزار تحسیں
گفتا فلک کہ "آمیں" فرخندہ باد فالت

۱ :- چوڻ لڳو منهنجو جمال ڏس، چيم واه واه حسن جو ڪمال. چوڻ لڳو مون کان ڇا ٿو گهرين، چيم وصال جي گهڙي.

۲ :- چوڻ لڳو ماٺ ڇو آهين؟ چيم تنهنجي خيال جي ڪري. چوڻ لڳو بيقرار آهين ڇا، چيم تنهنجي زيارت کان محروميءَ سبب.

۳ :- چوڻ لڳو فدا ڇا ڪندين، چيم دين ۽ عقل. چوڻ لڳو قتل ڪندوسانءِ، چيم ته توکي مباح آهي.

۴ :- چوڻ لڳو فرهاد ڪٿي آهي؟ چيم شيرين جي هيرن سان. چوڻ لڳو مجنون ڪٿي آهي؟ چيم تنهنجي هرڻن سان.

٥ :. ڇوڻ لڳو اڄ رات ڇا ٿو گهرين، ڇيم تنهنجي ڇپن تي ٻه ٻوسا. ڇوڻ لڳو خدا جي واسطي وڃ.
ڇيم تنهنجي حوالي ٿيڻ کان پوءِ.

٦ :. ڇوڻ لڳو مان ظلم ڪندس. ڇيم مان پوءِ ٻاونا رهندس. ڇوڻ لڳو مان سخت گير آهيان.
ڇيم پرواه ڪانهي.

٧ :. ڇوڻ لڳو ڪيترو قريو آهين؟ ڇيم جتي ارهان ڇڏيو. ڇوڻ لڳو، ڪسي وٺين، ڇيم تنهنجي
خط ۽ خال سبب.

٨ :. ڇوڻ لڳو ڪهڙي ڳالهه ڪري نه سگهبي آهي؟ ڇيم جدائي جُو بيان، ڇوڻ لڳو ان جي ڇارڙي ٿيندي؟
ڇيم تنهنجي عنايت سان.

٩ :. ڇوڻ لڳو دوري بابت ٻڌاءِ، ڇيم جهڙو قيامت، ڇوڻ لڳو محرومي بابت ٻڌاءِ. ڇيم ته شرمندو
ٿيندين.

١٠ :. ڇوڻ لڳو مسڪين جي قرباني ۽ سخاوت تي لکين آفرين سونهن. فلڪ وارن چيو آمين! خدا
ڪري تنهنجي فال مبارڪ هجي.

○

بهتر از طاقِ فلکِ خلوتِ درویشاں است — برتر از عرشِ برین همتِ درویشاں است

گنج بے مار که در دے نکند کاست اثر — گر بخواهی بیقین صحبتِ درویشاں است

در سراپردهٔ قدسی که بود محفلِ انس — بینی آنجا که لبے حرمتِ درویشاں است

من بران چشم نظر داشتم و می بینم — رتبه افزائے جناں خدمتِ درویشاں است

شهریارانِ جهاں اند ازیشان به مرام — از کراں تا بکراں دولتِ درویشاں است

چوں گدا باش تو مسکیں به درِ پیرِ مغاں
زانکه سلطانیِ دل خدمتِ درویشاں است

١ :- آسمان جي عظمت کان به درويشن جي خلوت عظيم ۽ بهتر آهي. عرش برين کان درويشن جي همت ۽ ارادو مٿي آهي.

٢ :- اهڙو خزانو جنهن تي نه طلسم ويٺل آهي نه کوٺ اثر ڪري. جيڪڏهن يقين اچيئي ته اهو درويشن جي صحبت آهي.

٣ :- مقرب انسانن ۽ فرشتن جي محفل ۾ جيڪا پردهٔ قدسي آهي، درويشن جي عزت وڌ کان وڌ ڏسندين.

٤ :- منهنجي نظر انهيءَ حقيقت تي هئي ۽ مون ڏٺو ته درويشن جي خدمت ئي جنت جو مرتبو وڌائيندڙ آهي.

٥ :- وقت جا حاڪم ڪامران ۽ بناه مجهه درويشن جي ڪري آهن هڪ طرف کان ٻي طرف تائين (هر طرف) انهن جي دولت آهي.

٦ :- مسڪين ٿي پير ڪامل جي دروازي تي غريب پينو وانگر رهه، جو ته دل جي بادشاهي درويشن جي خدمت سان حاصل ٿيندي آهي.

بیا بیا کہ ہمہ درد را دوا اینجا است
بشنو بشنو کہ عطا خانۂ شفا اینجا است
بہ جستجوئے صنم در بدر چرا شدۂ
بیا بخانۂ دل بیں کہ دلربا اینجا است
ہزار نسترن و سنبل و سیمین و سمن
صفائی صحن چمن نکہت صبا اینجا است
ز کوئے پیر مغاں سوئے کعبہ چیست گذر
کہ قبلہ گاہ ہمہ کام مدعی اینجا است
بکوئے میکدہ، زاہد کجا گذر گیرد
چرا کہ عاشق مسکین پارسا اینجا است

۱ :- اچو اچو هر درد جي دوا هتي آهي. ٻڌو ٻڌو جو شفا جي گهر ۾ بخشش هتي آهي.

۲ :- ٻتن جي ڳولا ۾ دربدر ڇو ٿو ڪرين ڇو ٿو ڪائين؟ اچ پنهنجي دل ۾ جهاتي پاءِ محبوب ته اتي ئي آهي.

۳ :- هزارين نسترن ۽ سنبل سيمين سمن، چمن جي ميدان جي صفائي ۾ صبا جي هڪ مهڪ هتي آهي.

۴ :- پيرِ مغان جي دروازي کان ڪعبي ڪونهي. هر مقصد ۽ مراد جو قبلو هتي آهي.

۵ :- خشڪ زاهد ميڪده جي گليءَ ۾ ڪٿي ايندو، اچو ته مسڪين پرهيزگار عاشق هتي ويٺو آهي.

○

دیده ام در فراق یار گریست — چونکه ابر از غمِ بهار گریست

تا سحرگاه چشمِ شمع شبی — در دِ پروانه داشت زار گریست

تا شبِ هجر نیست قصه پذیر — دیدهٔ شوق ز انتظار گریست

وعدهٔ وصل را چو پایان نیست — بدروغ تو اعتبار گریست

از شر و شور گریه و زارم — حالتی شد که یار زار گریست

آنچنان گریه ام اثر دارد — کز غمِ بلبلم هزار گریست

بی رُخِ تو تا به باغِ همه — غنچه و برگ و بار و خار گریست

چشم در آستیں گهر دارد
دلِ مسکیں که در کنار گریست

۱ :- منهنجون اکيون يار جي جدائيءَ ۾ روئڻ لڳيون جيئن ڪڪر بهار جي وڇوڙي سبب وسي.

۲ :- ڏک وچان سڄي رات اسر تائين، اکيون ائين ڳوڙها ڳاڙينديون رهيون جيئن شمع تي پروانو.

۳ :- جدائيءَ جي رات جستائين پوري نه ٿئي، تيستائين انتظار ۽ شوق ۾ اکيون روئنديون رهنديون.

۴ :- وصال جي وعدي جو ڪو مدو ڪونهي، تنهنجي ڪوڙي وعدي تي اعتبار ڪري روئان ٿو.

۵ :- منهنجي زارو قطار روئڻ اهڙو شور اٿاريو جو يار به انهيءَ "حال" تي روئڻ لڳو.

۶ :- منهنجي روئڻ جو اهڙو ته اثر ۽ ڪمال آهي جو بلبل به منهنجي غم کان متاثر ٿي روئي ٿي.

۷ :- محبوب تنهنجي جمال بنا سڄو سارو باغ، مکڙيون، پن، ميوا ۽ ڪنڊا تائين روئي پيا آهن.

۸ :- مسڪين جي دل جي روئڻ سبب اکين جي آستين ۾ موتي نمودار ٿيا.

ایں غزل درجواب غزل مرزا احمد علی شاغاسی کہ در وزارت خان قلات بود فرمودہ بودند.

صنما! پستۂ خندانِ تو بے چیزے نیست — فتنۂ نرگسِ فتّانِ تو بے چیزے نیست
لطفِ طبع تو از اعجاز مسیحا کم نیست — سخن لعلِ سخندانِ تو بے چیزے نیست
بس عزیزی تو دریں مصر یقیناً شک نیست — یوسفِ مصر بزندانِ تو بے چیزے نیست
لطفہا کردی کہ صد وعدۂ وصلم دادی — آرے آرے دلِ حیرانِ تو بے چیزے نیست
بلبلے برگلے روئے تو بجاں شیدا نیست — پر شکستہ ہمہ بیجانِ تو بے چیزے نیست
تو غفوری تو شکوری تو رحیمی تو کریم — ایں ہمہ لطف فراوانِ تو بے چیزے نیست

احمدا! گوہرِ نظم تو عجب رنگین است
بلبلِ طبع غزل خواں تو بے چیزے است

١:- اي صنم تنهنجي کلند ڙوات جو مٽ نہ آهي، تنهنجي نرگسي اک جي فتني جو مقابلو ئي ڪونهي.

٢:- تنهنجي عنايت مسيح جي معجزي کان گهٽ نہ آهي. تنهنجي موتي اُجهڙن لفظن جي چا سان پيٽ ڪجي.

٣:- تون مصر جو عزيز آهين ۽ انهي ۾ ڪو شڪ نہ آهي. تنهنجي قيدي يوسف جو ڪو مقابلو ئي ڪونهي.

٤:- تنهنجون مهربانيون، جو وصال جا سوين وعدا ڪيئہ. جا دل تو تي حيران آهي، تنهنجو مقابلو بہ نہ آهي.

٥:- بلبل تنهنجي گل جهڙي چهري تي دل وجان سان شيدا آهي. تنهنجي هن پرشڪستہ بي جان جو ڪو مٽ ئي ڪونهي.

٦:- تون غفور آهين، تون شڪور، تون رحيم ۽ ڪريم آهين. تنهنجي هن عظيم عنايتن جي ڪهڙي ڳالهہ ڪجي.

٧:- اي احمد، تنهنجي نظم جا موتي عجيب رنگين آهن، تنهنجي بلبل جهڙي غزل خوان طبع جو ڪو مقابلو ئي ڪونهي.

قسم بعشق تو خوردم خدا گواه من است
بهر کجا نگرم بر رخت نگاهِ من است
تو باش با من بیخویش یکدل و یکرو
پس از بغیر نمایم نظر گناهِ من است

بگفتمش ز سرِ من قدم دریغ مدار
بگفت عاشقِ مسکین مقیم راهِ من است

١ :- خدا تعالیٰ شاهد آهي ته مون تنهنجي عشق جو قسم کنيو. نهاريان ڪنهن به طرف، مگر نظر تنهنجي رخ تي آهي.

٢ :- تون مون سان يڪجان ۽ يڪدل ٿي وڃ، پوءِ ٻي ڏي نهاريان ته مون تي ڏوهه.

٣ : مون ڪيس عرض ڪيو ته منهنجي مٿي تي پير رکڻ کان نه ڪيٻاءِ. چوڻ لڳو مسڪين عاشق رستو جهليو بيٺو آهي.

○

چرخ سرگشتهٔ تمنایت — سرو شرمنده پیش بالایت
لاله و گل فتاده در قدمت — عندلیبِ ہزار شیدایت
دل ز دیں می برد بہ یغمائی — سرمهٔ چشمِ نازِ شہلایت
نکشد قد صنوبر و شمشاد — پیش سرو بلند بالایت
مه و خورشید و انجم و افلاک — همه سرگشتهٔ تماشایت
مستیِ اہلِ عقل افزوں شد — از مئے نشهٔ دوبالایت
تو لائے تست عاشقِ زار — رند شوریده و مبرّایت
بمریضِ غمت چه چاره کنند — بود دار دئے او مدارایت

در دو عالم بس است مسکیں را
جلوهٔ حُسنِ روئے زیبایت

١ :۔ زمانو تنهنجي تمنا ۾ حيران آهي. سرو تنهنجي قد آڏو شرمسار آهي.

٢ : لاله گل تنهنجي قدمن هيٺان (قربان) هزارين توتان فدا.

٣ :۔ تنهنجي نرگسي اکين جي ناز دين ۽ دل جي دنيا لٽي ورتي آهي.

٤ :۔ تنهنجي سرو قد بلنديءَ جي آڏو صنوبر ۽ شمشاد جي کهڙي مجال.

٥ :۔ سج چنڊ ۽ سمورا آسمان تنهنجي زيارت لاءِ حيران آهن.

٦ :۔ تنهنجي دوبالا نشي عقل وارن جي مستيءَ ۾ اضافو ڪيو.

٧ :۔ عاشقِ زار تنهنجي محبت ۾ پريشان ۽ بي اختيار آهي.

٨ : تنهنجي غم جا بيمار چاڪن؟ تنهنجي زيارت سندن دوا آهي

٩ : ٻنهي جهانن ۾ مسڪين کي تنهنجي سهڻي رخ جو جلوو ڪافي آهي.

شبے دیدم چہ خوش سر روئے فرخ
نوشتش حلقہ چوں ابروئے فرخ

رخش رخشاں تراز رخشندہ خورشید
میانش بود نیمے موئے فرخ

زگلشن قدسی جنت نشانی
گلے دیدم برنگ و بوئے فرخ

زہرہ در رقصے مسیح و آیند
خرامد چوں بتِ دلجوئے فرخ

بدوزد سینہ آں ماہِ تاباں
نگاہِ غمزۂ جادوئے فرخ

بدو آفاق با آفاقِ دیدہ
چہ دلبر دیدہ ام خوش خوئے فرخ

سر زلفش خم آوردہ میاں را
بگردِ گما فری ہندوئی فرخ

شمردم زلف با گیسوئے سنبل
کہ سنبل گفت در گیسوئے فرخ

برآرد سر ز خورشیدِ جہاں تاب
شود مسکیں چو ہمزانوئے فرخ

۱:۔ گذريل رات کھڙي نہ چنڊ جھڙي سھڻي ۽ مبارک صورت ڏٺيم، گولائيءَ وارن ڀرون سان سندس پيشانيءَ تي برکت لکيل ھئي.

۲:۔ سندس منھن سج کان وڌيڪ روشن ۽ تابناک ھو. سندس چيلھ وارکان بہ سنھي ھئي.

۳:۔ جنّت نشان پاک گلشن ۾، مبارک بوءِ ۽ رنگ وارو ھڪ گل ڏٺم.

۴:۔ دلپسند محبوب جڏھن ٽلي ٿو، تہ مسيح ۽ زھرہ رقص ڪن ٿا.

۵:۔ چنڊ جي چاک ٿيل سيني کي محبوب پنھنجي نگاھ جي مبارک جادوءَ سان سبي ٿو ڇڏي.

۶:۔ ڪھڙو نہ مبارک محبوب ڏٺو اٿم، جنھنجي برکت سان سڀ ڪائنات نگاھ ۾ سمائجي ويئي.

۷:۔ سندس عارض مبارک زلفن، محبوب جي چيلھ ۾ خم آڻي ڇڏيو.

۸:۔ مون تہ محبوب جي زلفن کي سنبل جي وارن سان تشبيہ ڏني، پر سنبل چيو تہ مبارک گيسو تہ محبوب جا ئي آھن.

۹:۔ مسڪين جڏھن الھي مبارک محبوب سان ھمنشين ٿئي تہ سندس سر جھان روشن ڪندڙ آفتاب کان بہ بلند ٿي وڃي.

دلم از جوششِ عشقِ بتاں خوشتر نمے ماند — اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

دلم از مہرِ مہرویاں کزیں خوشتر نمے ماند — اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

بُتِ نازک بدن عشاق را در بر نمے ماند — اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

خمارِ بادۂ عشرت سرورے سر نمے ماند — اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

فروغ از آتش سوزاں بخاکستر نمے ماند — اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

دل پر وحشتِ مسکیں بہ بحر و بر نمے ماند
اگر ماند شبے ماند شبے دیگر نمے ماند

١ :- منهنجي دل محبوبن جي عشق جي جوش وچان خوش نہ ٿي رهي. جي خوش رهي ٿي تہ هڪ رات ٻي رات وري خوش نہ ٿي رهي.

٢ :- محبوبن جي محبت سبب دل خوش نہ ٿي رهي. جي خوش رهي ٿي تہ هڪ رات وري ٻي رات بي خوش.

٣ :- نازڪ بدن محبوب عاشق جي پاڪر ۾ ڪٿي ٿا رهن. جي رهندا تہ هڪ رات ٻي رات ساڳيو پري.

٤ :- شراب جو خمار ۽ سرور باقي نٿو رهي. جي رهي تہ بہ هڪ رات ٻي رات نہ ٿو رهي.

٥ :- ڇار ۾ ساڙيندڙ باهہ جي روشنائي ڪيتري دير رهندي. رهندي تہ ڪو وقت پوءِ ڪانہ رهندي.

٦ :- مسڪين جي پر وحشت دل بحر ۽ بر ۾ نہ ٿي سمائي. جي سمائي تہ هڪ رات ٻي رات نہ ٿي سمائي.

اگر شمشیر در کف آں بتِ بیباک برخیزد
فغاں از ساکنانِ عالمِ افلاک برخیزد

ازاں رو ہر زماں بر خاکِ راہش رو ہمے مالم
کہ از راہش بجاروبِ مژہ خاشاک برخیزد

بکش شمعِ فروزاں را بہم زن شیشہ و ساغر
ز مجلس دامن افشاں چوں بتِ چالاک برخیزد

بہ درّد گنبدِ گردوں رسد تا عالمِ بالا
ہر آں آہے کہ از جان و دلِ غمناک برخیزد

اگر بر کشتۂ تیغِ محبّت بگذری روزے
بدامانت بیاویزد گریباں چاک برخیزد

گدائے درگہِ میخانہ روزِ محشر اے زاہد
بعصیاں گرچہ آلودہ است امّا پاک برخیزد

اگر بر تربتم آئی باستقبال اقدامت
رواں از آسماں آید تنم از خاک برخیزد

مکن مسکیں غم از عصیاں در آں ہنگامۂ محشر
چو از بہرِ شفاعت آں شہِ لولاک برخیزد

١:- جيڪڏهن بي پرواهه محبوب جي هٿ ۾ تلوار اچي وڃي ته آسمان وارن کان به رڙ نڪري ويندي.

٢ :- سندس وات تي هر وقت انهيءَ ڪري منهن مهٽيان پيو جو پنبڙين سان ٻهاري ڏيندي سندس رستي تان ڪک ڪنڊا پري ٿين.

٣ :- جڏهن چالاڪ محبوب اٿي وڃي ته مجلس مان دامن چنڊي، روشن شمع وسامي، صراحي ۽ پيالو پيچي ڇڏ.

٤ :- جيڪا رڙ ڏکويل دل مان نڪرندي آهي آسمان چيري عالم بالا کان به اڳتي نڪري وڃي.

٥ :- جيڪڏهن ڪنهن وقت محبت جي تلوار جي ڪنڌ کان لنگهين ته گريبان قاتل عاشق اٿي پوندو ۽ تنهنجو دامن اچي جهليندو.

٦ :- زاهد! درگاهه محبت جو گدا اگر قيامت جي ڏينهن پاڪ ٿي اٿندو، جيتوڻيڪ دنيا ۾ گنهگار به رهيو هجي.

٧ :- محبوب! منهنجي تربت تي اچين ته جيڪر تنهنجي استقبال لاءِ منهنجو جسم قبر مان اٿي پوندو ۽ روح آسمان کان هليو ويندو.

٨ :- مسڪين! قيامت جي ڏينهن جو گناهن سبب غم نه ڪر جڏهن لولاڪ جو شهنشاهه شفاعت لاءِ اٿندو.

○

چون عروسان گره از زلفِ دوتا بکشایند
گره از بندِ همین دلقِ ریا بکشایند

بلبلِ جان بقفسِ عشقِ بتان می آرد
سلسلهٔ زلف چو بر بادِ صبا بکشایند

خونِ عشاق پدیداست برین دستِ صنم
دستِ رنگین چو پُر از رنگِ حنا بکشایند

بلبلِ جان که تشنه است امیدے دارد
بهرِ جُرعه چو درِ میکدها بکشایند

بدرِ پیرِ مغانم زده ام نالهٔ درد !
دستهائے بدعا بهرِ خدا بکشایند

هیچ ضائع نشود این همه نیکی باشد
که درِ گنج به مسکین گدا بکشایند

١ :- جڏهن محبوب زلفن جي گره (ڳنڍ) کولن ٿا، ته هن رياجي گودڙي ءَجا بند کلي ٿا پون.

٢ :- محبوبن جي عشق سبب بلبل پڃري جي قيد ۾ اچڻ لاءِ تيار آهي جڏهن بادصبا زلفن جا پيچ کولي.

٣ :- محبوب جڏهن ميندي لڳل رنگين هٿ کوليندا آهن ته ڏهن عاشقن جو خون صاف ڏسڻ ۾ ايندو آهي.

٤ :- اهڙي ايل بلبل به اميدوار آهي ته من ميڪده جي دروازي کلڻ تي ڪيس ڪو ڍُڪ ملي.

٥ :- پيرمغان جي دروازي تي "درد مان" رڙيون ڪيون اٿم. من خدا واسطي دعا جا هٿ ڏکيرين.

٦ :- هي سڀ ڪجهه نيڪ آهي. ڪا به شي ڪانه وڃائي جو مسڪين سوالي تي "خزاني" جا دروازه کولي ڇڏيا اٿن.

که جانِ گلبدنے گاه دردمند مباد
زدستِ نوک طبیباں پرازگزند مباد
دو زلفش اندشکن درشکن چنانچه کمند
شکن گرفته کسے درشکن کمند مباد
به بیں که چرخ بمیداں چنانچه می بازد
کسے بزیرِ سُمِ ایں زماں سمند مباد
تنم نیارد طاقت بچشمِ جادوئے تو!
بسوزِ جان که ایں جانِ مستمند مباد!
چرا نسوزم که اُنسے رقیب میداری
دلے که عاشقِ مسکیں فرقمند مباد

؛ خدا ڪري تنهنجو گل جھڙو جسم ڪڏھن به تڪليف نه ڏسي . شال طبيب جي هٿان به توکي تڪليف نه رسي .

؛ سنڌس ۾ زلفن جا ور ۽ وڪڙ ڦاهي جھڙا آهن . خدا ڪري ڪو سنڌن ڦاهي ۾ نه ڦاسي .

؛ ڏس ته زمانو ميدان ۾ ڪيئن تو کيڏي . خدا ڪري زماني جي سمند جي سُنب هيٺ ڪو به نه اچي .

؛ منهنجي جسم ۾ تنهنجي نظر جي جادوءَ سهڻ جي طاقت ڪا نه آهي ، منهنجي جان کي جلاءِ شال هيءَ جان غمگين نه هجي .

؛ تون رقيب سان محبت رکين ٿو مونکي ساڙ ڇو نه ٿئي . خدا ڪري عاشق مسڪين فراق وند نه هجي .

○

چونکه یارم روزِ ہجراں برسرم رنجیده بود
برسرِ مژگانِ من یک گوہرِ پرچیده بود
ہمچو یک خالے کہ بر عارض ہویدا دیده بود
گوئے در میدانِ یک بازیگرے سنجیده بود
بارہائے چشمِ من بازی ہوسناکی کند
زانکه در کوئے وفاداریِ اورا دیده بود
بر یدِ شاہاں چرا شاہین میگیرد قرار
زانکه چشمِ پر ہوسناکی خود دوزیده بود
دوشِ دیدم بلبلِ مسکیں اندر بوستاں
از سرِ شور و فغاں با آں گُل پیچیده بود

۱ :- جیئن ته جدائيءَ واري ڏينهن مونسان منهنجو يار ڪاوڙيو هو، تنهن ڪري منهنجي پنبڙين تي لڙڪن جا موتي نمودار ٿيا.

۲ :- ڪيترا ڀيرا منهنجن اکين ٻسُ جي سڌ ڪئي، چوته ڪيسُ ناداريءَ جي وات ۾ ڏٺو هيائون.

۳ :- محبوب جي ڳل تي تر جهڙو ڪ داڻو نظر آيو، جيئن ميدان ۾ بازيگر گوءِ رکي هجي.

۴ :- بادشاهن جي هٿ ۾ شاهين انهيءَ ڪري قرار وٺندو آهي جو سندس هوس جون اکيون سبب جي ويندڙيون آهن.

۵ :- ڪالهه رات مسڪين بلبل باغ ۾ ڏٺم جو روح ۾ رڙيون ڪندي گل سان چنبڙيل هو.

دلے دیوانہ ام در کوئے آں دلدار میگردد
بگردِ کافرِ جاں رشتہ ام زنّار میگردد
چساں سازم منازل طے کہ در ظلمت بیفتادم
بجز روشن دلے خضرِ ہم راہِ نار میگردد
زہجرِ آں بُتِ سیمیں فتادم ایں چنیں سوزاں
کہ ہر موز آتشِ فرقت برنگِ نار میگردد
چو ماہم گشت پیدا بر سرِ اوجِ فلکِ رفعت
بہ بینش چشمِ من چوں گنبدِ دوّار میگردد
بہر صبح و مسا مسکیں بگردِ آں بتِ سیمیں
کہ ہمچوں برہمن گردِ بتِ عیار میگردد

۱ :- منهنجي چري دل دلدار جي گليءَ ۾ ڦري ٿي. محبوب جي چوطرف جڻيي وانگر ڦري ٿي.

۲ :- اونداهيءَ ۾ پيو آهيان، وات روشن ڪندڙ روشن ضمير خضر بنا منزلون ڪيئن طئي ڪريان؟

۳ :- محبوب جي جدائيءَ ۾ اهڙو ته سڙي چڪو آهيان، جو هر وار فراق جي آتش کان باهه جهڙو ٿي ويو آهي.

۴ :- جڏهن منهنجو چنڊ بلندين جي چوٽيءَ تي نمودار ٿيو ته ذهن منهنجي نظر آڏو آسمان وانگر ڦري ٿو.

۵ :- مسڪين هر صبح ۽ شام انهيءَ محبوب جي چوطرف ڦرجيئن برهمڻ باھ جي پوڄا لاءِ ڦري ٿو.

ولے چو دلبرِ من ماہ را رکاب کند — دو تیغ را بہ خوداں دم بآفتاب کند
ہمیں کہ آیتِ وصلت بکام دل آرد — کسے کہ مصحفِ روئے توانتخاب کند
کہ بادشاہیِ دارین شد بنامِ او — کسے کہ خرقۂ پشمیں پُر از شراب کند
کہ یار من چو خور طلعت روشن — چہ ماہتاب ہزار اندراں نقاب کند
بہ بند آرد ہر دو جہاں در یک دم — ولے کہ گیسوئے مشکیں مگر طناب کند
محیطِ فکر براند اگر کسے تا ماہ ! — ولے کہ برقِ لمعش چو سحاب کند
گہے چو یارم بامن سخن بگوید کاش — سراب تشنۂ صد سال را پُر آب کند

امید باد کہ آں ماہ سیل مے آرد !
ولیک جانم مسکیں چرا کباب کند

۱:- پر منهنجو دلبر جڏهن چنڊ تي سوار ٿئي ٿو ته پنهنجي ٻن ترارن سان سج تي سوپ لڌو پيا ئي.

۲:- جيڪو سهنجي منهن جو آئينو جو نديو، سهنکي وصال جي نشاني ۾ دل جي مراد ملي.

۳:- دارين جي بادشاهي انهيءَ جي نالي ٿي، جنهن پشم جي گودڙي شرابِ محبت ۾ ٻوڙي.

۴:- منهنجو روز روشن محبوب جڏهن نمودار ٿئي ته هزارين ماهتاب ٻن تي نقاب اچي وڃي.

۵:- محبوب جڏهن پنهنجا سياه گيسو پکيڙي ٿو ته هڪ ئي گهڙي ۾ ٻيئي جهان قيد ڪري ٿو.

۶:- چنڊ تائين فڪر جي رسائي ٿي سگهي ٿي، بشرطيڪ محبوب جي برق کي پنهنجي لاءِ ڪڪر بنائجي.

۷:- جيڪڏهن منهنجو يار ڪنهن وقت مون سان ڳالهائي، ته سو سال جي اڃايل رڃ کي ڍائي ڇڏي.

۸:- اميد آهي ته منهنجو چنڊ جهڙو محبوب محبت جو سيلاب آڻيندو، مسڪين جي دل ڇا لاءِ ڪباب ڪندو.

گل رخِ من حلقهٔ چوں گرد کاکل بشکند — قید سازد بلبلاں بازار ہر گل بشکند
عشقِ او چوں موج آرد نعش کے میشود — موج چوں دریا کند بسیار ساحل بشکند
روئے پوشِ یارِ من چوں سر بر آرد از نقاب — لالہ را پرخوں کند مہ را تجمّل بشکند
برہمن بیند اگر یارم خرام اندر چمن — بت پرستی واگذارد ہم بت از گل بشکند
ساربانِ وہم را طاقت چہ آنجا می شود — ترک من باریک نگہ راہ قوافل بشکند
گر تو بہ نشینی بمعشوق رنگاری آخرش — مستیِ بادِ خزاں غوغائے بلبل بشکند

۱:- منهنجو محبوب جڏهن ڪاڪل جا پيچ ٽوڪولي ته بلبلن کي قيد ٽوڪري ۽ گلن جي بازار جي رونق ڪري ٿو ڇڏي.

۲:- سندس عشق جڏهن موج ۾ اچي ٿو ته ڪير ڪيس منع ڪري جو ته درياء جڏهن موج ۾ اچي ٿو ته ڪيترائي ڪنارا ٽوڙي ٿو ڇڏي.

۳:- منهنجو محبوب جڏهن نقاب مان منهن ٻاهر ڪڍي ٿو ته لالہ جي دل رت ٿي وڃي ٿي ۽ چنڊ جو تجمل ختم ڪري ٿو ڇڏي.

۴:- برهمڻ جيڪڏهن منهنجي يار کي باغ ۾ ٽلندو ڏسي ته بت پرستي ڇڏي ڏئي ۽ مٽيءَ جي بتن کي ڀڃي ڇڏي

۵:- منهنجو محبوب جتي هڪ نظر سان ڪيئن قافلا لٽي ڇڏي ٿو، اتي وهم جي جن کي ڪهڙي طاقت ٿيندي.

۶:- جي منهنجي محبوب سان گڏجي ويهين ته بادِ خزان جي مستي ۽ بلبل جون دانهون جسم ٿي وڃن .

○

زفرقت آتش اندر دل مگر بسیار می گردد — زغضبش بر زبانم ہردم استغفار میگردد
زہجرش آتش اندر دل بسے افروز شد اما — خلیل آسا اگر آتش برم گل زار میگردد
فتاده از نگاہت شورشِ بسیار در گیتی — زچشمِ جادوئیت ہر نرگسے بیمار میگردد
بگردِ یارِ من گر غیر می گردد چہ مے باشد — بگردِ آستینِ گل ہزاراں خار میگردد
روا باشد کنار انداز د از دستی بگردن من — عجب نبود کہ کج شمشیر جوہر دار میگردد
عجب گیسوئے مشکینش نسیم او را بہ تاب آرد — دلم ہر وقت درآں طرّۂ طرّار میگردد
بترکِ کج کلہ صد کج کلہ را بس بپا دارند — کہ کفر از جلوۂ آں حیدرِ کرّار میگردد
بہ انجم کہ باشد ایں سخن را بس روا دارد — بگیتی کس نمے باشد کہ غیر از یار میگردد
بصد منّت فشانم جان در پائے تو گر حاشا — رقیبے را نبادا جائے گردم یار میگردد
گُلِ بوئے ترا آورده در بازار بفروشد — ببوئیت گرچہ ہر بازار عنبر وار میگردد
زماہِ روئے زیبایت بتاریکی فتاده ام — زمہجوری بتِ سیمیں دلم زنگار میگردد
بروئے کافرت دیدم کہ ترکی یا کہ گبر اما — برسمِ ہندوی زلفِ تو چوں زنّار میگردد

بدل بشکستہ ام بنگر کہ بے توام چساں مانده
کہ مسکیں والہ و شیدائیِ دیدار میگردد

١- جدائيءَ سبب دل ۾ تمام گهڻي باهه ٿي پري سندس ڏمرڪان هر گهڙي زبان تي استغفار آهي .

٢- سندس جدائيءَ ڪان دل ۾ وڏي باهه ٿي پڙڪي پر جي محبوب جي ته خليل وانگر باهه باغ ٿي وڃي .

٣- تنهنجي نگاهه جي ڪري زماني ۾ وڏي شورش پيدا ٿي، تنهنجي جادو نظر سبب ئي نرگس بيمار آهي .

٤- منهنجي محبوب جي چوطرف جيڪڏهن ڌاريا ڦرن ٿا ته ڪو ڪونهي ڇو ته گل جي چوڌاري طرف هزارين ڪنڊا ڦرڻ ٿا

هوندا آهن.

٥. جائز آهي جي محبوب مونکي پنهنجي پاڪر ۾ وٺي ته شمشير آبدار جي ڏنگي هجڻ ۾ تعجب جي ڳالهه ڪانهي.

٦. محبوب جي وارن واري نسيم جڏهن بيچ وتاڏيئي ٿي ته اهي عجيب ٿا لڳن. منهنجي دل هر وقت اڌهن زلف جي سوداءَ ۾ رهي ٿي.

٧. ترڪ ڏنگي ٽوپي اوڙهي سوين مٽيون ڪي پيرن هيٺان رکي ٿو، جيئن ڪفر حيدر ڪرار جي جلوي کان مغلوب ٿيئي ٿو.

٨. هر محفل ۾ هي ڳالهه تسليم ٿيل آهي ته زماني ۾ ڪو به انسان يار کان سواءِ نه هجي.

٩. الله جو قسم سوين پيرا ساهه قربان ڪريان جيڪڏهن رقيب کي پاڻ وٽ جاءِ نه ڏيئن.

١٠. گل تنهنجي خوشبوءِ حاصل ڪري بازار ۾ وڪامي ٿو، هو نٿن ته هر بازار ۾ تنهنجي خوشبوءِ عنبر وانگر مهڪي ٿي.

١١. تنهنجو سهڻو منهن نه ڏسي اوندا اهي ۾ پيو آهيان محبوب جي جدائي سبب دل ڪنجي رهي ٿي.

١٢. تنهنجي رخ کي ڏٺم، بخانا ترڪ آهين پاگير تنهنجا زلف وري هندن جي رسم موجب زنار وانگر وٺيل آهن.

١٣. توکان سواءِ ڪهڙا حال ٿيا آهن، تڪجي پيو آهيان نظر ته ڪر جو مسڪين چريو ۽ ديدار جي واسطي پريشان آهي.

چو قدِ سروِ گلنارش کہ در گلزار مے زیبد ‌‌‌ خراماں کبکِ قہقہہ وار در کہسار مے زیبد
بگردِ سروِ بستانم برآرد جعد ما سنبل ‌‌‌ چہ کاکل رشتۂ از سر بقدِ یار مے زیبد
فتادہ گیسوئے عنبر فروہشتہ زرخسارش ‌‌‌ چو سنبل لالہ در گلشن بہم بسیار مے زیبد
بقربِ نیک خو یارم شود ہر بد چو نیکوتر ‌‌‌ ولے در شاخِ رنگیں گل ہزاراں خار مے زیبد
فلک را گردشد گردش زگردِ جامِ جمشیدم ‌‌‌ چہ در دستِ نگارِ من قدح سرشار مے زیبد
چو مے خواند ز قرآں آیتِ رحمتؔ لبِ یارم ‌‌‌ چو بر فرہاد از شیریں لبِ گفتار مے زیبد
ہزاراں زندہ جاں گردد ز گفتارِ لبِ شیریں ‌‌‌ چہ لبہا نوش داروئیش بر بیمار مے زیبد

ازاں صیادِ قیدِ بلبلِ مسکیں چساں آمد
چہ دام و دانہ خال و زلف بر رخسار مے زیبد

١ ; منهنجو سروقد گل جهڙو سهڻو محبوب گلزار ۾ سهڻو ٿو لڳي، جيئن ڪوهسار ۾ تلندڙ ۽ ٻوليندڙ
ڏيل سهڻي لڳي ٿي.

٢ ; منهنجي باغ جي سروَ جي چوطرف سنبل ڪاراوارو ڏايا. سي يار جي قد برابر سندس ڪاراوار ڪهڙا نه سهڻا ٿا لڳن.

٣ ; عنبرين زلف محبوب جي رخسار تي جڏهن اهڙا سهڻا ٿا لڳن، جيئن سنبل ۽ لاله باغ ۾ گڏ هجن.

٤ ; منهنجي سهڻي محبوب جي صحبت جي برڪت سان بد ترين ماڻهو بهترين ٿيو وڃن، ڇو ته رنگين گل جي چوطرف
هزارين ڪنڊا به چڱا لڳندا آهن.

٥ ; منهنجي جام جمشيد جي ڪري فلڪ جي گردش آهي منهنجي محبوب جي هٿ ۾ ڀريل پيالو ڪهڙو نه سهڻو ٿو لڳي.

٦ ; منهنجي محبوب جي زبان کان رحمت جي آيت ڏاڍي سهڻي ٿي لڳي جيئن شيرين جي زبان کان فرهاد جي واسطي گفتگو.

٧ ; لب شيرين جي گفتار سان هزارين مردا دليون زنده ٿيو پون. سندس دوا پيار ڀيندڙ لب بيمار وٽ ڪهڙا نه سهڻا ٿا لڳن.

٨ ; مسڪين بلبل جي قيد ڪرڻ لاءِ محبوب صياد جي رخسار تي دام زلف ۽ خال جو داڻو
ڪهڙا نه سهڻا ٿا نهن.

سرمہ در چشمِ یارے زیبد — ابر در نو بہارے زیبد
گردِ مہ روئے و عارضِ انوار — گیسوئے مشکبارے زیبد
بط بکف پس نگار در آغوش — برلبِ جوئے بارے زیبد
این چنین عیشہائے فردوسی — درمیان دو یارے زیبد
درچنین عرصہ شہود رقسم — نشۂ بے شمارے زیبد
ساقی و مطرب و ترانۂ چنگ — ساغرِ خوشگوارے زیبد

برسرِ حالِ ناتوان مسکینؔ
کرمِ کردگارے زیبد

١- سرمو يار جي اکين ۾ سونهي ٿو ڪڪرنئين بهار ۾ چڱا ٿا لڳن.

٢- چنڊ جهڙي منهن ۾ منور ڳلن جي چوطرف مشڪ وانگر خوشبودار ڳيسو سونهن ٿا.

٣- نديءَ جي ڪناري تي هٿ ۾ آڙي ۽ ڏهن سونهي جڏهن ياڪرم يار هجي.

٤- اهڙو جنتي عيش ٻن يارن جي وچ ۾ سهڻو لڳي ٿو.

٥- سهڻن جي انهيءَ ميدان ۾ گهڻو نشو سهڻو ٿو لڳي.

٦- ساقي، ساز وڄائيندڙ، چنگ جو آواز ۽ خوشگوار شراب پياڻ ۾ سهڻا ٿا لڳن.

٧- مسڪين ڪمزور جي مٿي تي الله پاڪ جو ڪرم سهڻو ٿو لڳي.

چہ خوش بود کہ ہماں یارِ یارِ من باشد   میانِ آغشِ من ماہِ انجمن باشد
صراحی و مئے ناب و نگارِ من ساقی   چنیں نشاط مرا نیز در وطن باشد
سزد کہ با دمرا با نگارِ شہر آشوب   فراغتے بمیاں گوشۂ چمن باشد
رقیب را تو خدایا دریں حریمِ وصال   مکن تو محرمے کیں یار در سخن باشد
چنیں است رسمِ سرائے سپنج اے مسکیںؔ
گہے نگینِ سلیمان بہ اہرمن باشد

١ـ ڪهڙو نه سٺو ٿيندو جيڪڏهن منهنجو محبوب هجي، محفل جو چنڊ منهنجي ڀاڪر ۾ هجي.

٢ـ صراحي (گهگهي) شراب خالص ۽ منهنجو محبوب ساقي اهڙي خوشي مونکي وطن ۾ هجي.

٣ـ ڪهڙو نه سٺو ٿيئي جو مون کي شهر پريشان ڪري رکندڙ محبوب سان فرصت جي گهڙي باغ جي ڪنڊ ۾ ملي وڃي.

٤ـ خدايا! رقيب کي وصال جي درگاه ۾ حال محرم نه ڪر ته جيئن محبوب ڳالهائيندو رهي.

٥ـ مسڪين هن زماني جي رسم ڪجهه اهڙي طرح آهي جو ڪڏهن سليمان جي منڊي جن جي هٿ ۾ هوندي آهي.

شوخِ من چونکہ بے حجاب شود
جگرِ آفتاب آب شود

از سراپردہ چوں برآرد سر
مہ و خورشید در سحاب شود

از ہوائے شمیم گیسوئے او
خون آہوئے مشک ناب شود

عکسِ او چوں بجامِ مے افتد
طپشِ شوق در شراب شود

گر نماید بمن وفا داری
خانۂ دشمناں خراب شود

ترکِ من چوں سناں برانگیزد
زہرۂ شیرِ نر چو آب شود

١۔ منهنجو محبوب جڏهن بي حجاب ٿئي، تڏهن سج جو جگر به پاڻي پاڻي ٿيو وڃي.

٢۔ هو جڏهن مٿا مياڻي مان ٻاهر جلوو ڪري ته سج ۽ چنڊ ڪڪرن ۾ لڪي وڃن.

٣۔ سندس معطر وارن جي عشق ۾ هرڻ جو رت مشڪ جو پيڙو ٿيو وڃي.

٤۔ جڏهن محبوب جو عڪس پيالي ۾ پوي ته شراب ۾ عشق جي تپش پيئي محسوس ٿئي.

٥۔ منهنجو محبوب مون سان وفاداري ڪري ته دشمن جو گهر ويران ٿي ويندو.

٦۔ منهنجو سهڻو محبوب جڏهن اک ڪڍندو آهي ته ڏهن نر شينهن جو پتو به پاڻي ٿي ويندو آهي.

مبارک باد بلبل را بهار آمد بهار آمد
ہزاران تہنیت گل را ہزار آمد ہزار آمد

ز فیضِ ابرِ نیسان وز لطفِ بادِ نوروزی
بنازم نخل امیدم ببار آمد ببار آمد

چو زاہد بے سر و پا نا بیاز من سبحہ گردانی
مرا در دِ سحرگاہی بکار آمد بکار آمد

من و ساقی ز فیضِ بادۂ گلگونہ رقصیدیم
صدا برخاست از ہر سو کہ یار آمد کہ یار آمد

ز لعلِ شکرینِ او ز زلفِ عنبرینِ او
دلِ دیوانۂ ما را قرار آمد قرار آمد

در آمد از درونِ در، شدم قربانِ اقدامش
مبارک باد مسکین را، نگار آمد نگار آمد

١- بلبل کي مبارڪ هجي جو بهار اچي ويو، بهار اچي ويو. گل کي هزارين مبارڪون جو بلبل اچي وئي.

٢- نوبهار جي لطف ۽ سندر ڪڪر جي فيض سببان ناز اٿم جو منهنجي اميد جي درخت ميوو ڏنو.

٣- زاهد بي ٽڪي وانگر مون کان نمائشي تسبيح نه ٿي ڦري، مون کي ته اسر جو اضطرار ۽ درد ڪم ۾ آيو.

٤- مون ۽ ساقي گل رنگ شراب سببان رقص ڪيو ته هر طرف کان يار جي آمد جو اعلان ٿي ويو.

٥- سندس سرخ ۽ مٺن چپن ۽ عنبر جهڙن زلفن سبب اسان جي چريي دل کي قرار اچي ويو.

٦- محبوب دروازي کان اندر آيو ته سندس قدمن تي قربان ٿي ويس. مسڪين کي مبارڪ جو سندس محبوب اچي ويو.

صبا آمد نویدم داد کا ینک یار مے آید
بیا اے باغباں کاں سرو در گلزار مے آید

چو سوئے خود خراماں دیدمش آنگہ بدل گفتم
طبیبِ دردمنداں بر سرِ بیمار مے آید

منال از محنتِ دوری واکنوں شاد باش اے دل
پئے غمخوارِی بیچارگاں غمخوار مے آید

ز دستِ غم گریباں چاک در میخانہ خواہم شد
بسانِ گل کہ از گلشن سوئے بازار مے آید

بہ بیں کاں ساقیِ مہ وش بخلوت خانۂ مسکیں
صراحی در کف و باساغرِ سرشار مے آید

١- صبح جي هيرا چي مبارڪ ڏني ته اجهو يار اچي پيو. باغبان اچ جو اڄ باغ ۾ محبوب سرو قد پيو اچي.

٢- جڏهن کيس ٽلندي ايندي ڏٺم ته دل ۾ چيم ته غمخوار دوست غريبن جي همدردي لاءِ اچي ٿو.

٣- ڏورانهين جي تڪليف کان دانهون نه ڪر، دل! خوش ره. حڪيم بيمار جي علاج لاءِ اچي پيو.

٤- تڪليف ۽ غم هٿان گريبان چاڪ، ميخاني ۾ ويندس، گهٽيءَ گل باغ مان جدا ٿي بازار ۾ ايندا آهن.

٥- ڏس ته مسڪين جي غريب خاني ۾ چنڊ جهڙو ساقي هٿ ۾ گهگهي ۽ پيالو کنيو پيو اچي.

دیدیم گل رُخے کہ بدستش پیالہ بود — از رنگ بادہ لعلِ لبش ہمچو لالہ بود

دے گلعذار دیدم و در دلق پر خمار — نوشیدہ بود آنکہ شرابِ دوسالہ بود

دستِ جہاں ببست ببسر موئے تارِ خویش — دورِ فلک بہ نرگسِ مستش حوالہ بود

از خوانِ او نصیب چہ گشتہ است بہرِ ما — سہ بوسہ اش برائے من و یک نوالہ بود

منزل چو کرد بر سرِ ایوانِ ہفتمیں — پایش نخست بر سرِ دوری ہلالہ بود

سرسبز و خوش گوار و عجب رنگ بوئے او — از گلبنِ صفائی یک نونہالہ بود

خور طلعتے و حور وش و ماہ پیکری — با مستیِ رمیدہ عجب یک غزالہ بود

چیزے نگشت از سر جور و ستم گری — گر عجز گر نیاز بدستم قبالہ بود

آں قطرۂ عرق کہ نشستہ بہ غبغبش — دانم کہ جوئے کوثر آبِ زلالہ بود

مسکیں چہ مدح ہر دمے در شانِ او بگفت

آں شاہِ دین پرور و خواجہ بلالہ بود

١- گل جهڙو محبوب ڏٺوسين. سندس هٿ ۾ پيالو هو، گاڙهي شراب سبب سندس چپ لاله گل وانگر هئا.

٢- پرپور نشي واري لباس ۾ محبوب گل عذار کي ڏٺم، جو پرا ٹو شراب پي ويٺو هو.

٣- پنهنجي وارجي تارسان پنهنجي جهان جا هٿ ٻڌي رکيا اٿس.

٤- سندس دسترخوان مان منهنجو حصو هڪ لقمي جي طور تي بوسا هئا.

٥- جڏهن ستين آسمان تي منزل ڪيائين ته سندس پهريون قدم پهرين تاريخ جي چنڊ رکيو.

٦- سندس خوشبو عجيب ۽ نهايت خوشگوار هئي جيئن پاڪ صاف باغ ۾ نئون سلو هوندو آهي.

٧- سج چنڊ وانگر روشن، حور صورت محبوب مستيءَ ۾ ڄڻ ته ڪا ڇيند ڙ هرڻ جهڙو آهي.

٨:- نيازءِ عاجزيءَ جو دستاريز مون وٽ موجود آهي، تنهن ڪري مون تي سندس ظلم ۽ ڏاڍ جو ڪو به اثر نه ٿيو.

٩:- سندس غبغب ۾ پگهر جو قطرو ائين ٿو لڳي جيئن آب ڪوثر مان صاف شفاف وهندڙ ندي هجي.

١٠:- مسڪين ان محبوب جي تعريف ڇا ڪري سگهندو، جيڪو دين پرور ۽ حضرت بلال جو آقا آهي.

○

نسيم عنبر افشان چہ آگہی آورد — تطاولِ شبِ ہجران بکوتہی آورد
درید پردهٔ ہر غنچہ در میان گلشن — بہ بین چہ نکہتِ باد سحر گہی آورد
شمیم گیسوے عنبر فشان آن مہ وش — دماغِ عاشق سرگشتہ در بہی آورد
ز راهِ وادیِ پرخوف حرفہ کانجا نیست — زہے رفیق کہ مارا بہ ہمرہی آورد
نہادہ ایم سرِ خویش را بر ہگذرش — صبا چو خاک زکوے شہنشہی آورد
رمیدہ بود کہ جانم رسید باز بتن — چو ہدہدی خوش خبر از شہنشہی آورد

بحالِ مسکین مخند اے زاہد
کہ در گدا صفتے افسر شہی آورد

١:- صبح جي هير عنبر جي مهڪ رکندڙ کهڙي نه خوشخبري وٺي آئي ۽ هجر جي ڊگهي رات
نندي ڪري ڇڏيائين.

٢:- گلشن ۾ هر مکڙي کوليائين. ڏس ته صبح جي هير ڪهڙي نه خوشخبري آندي.

٣:- چنڊ جهڙي محبوب جي معطر زلفن جي خوشبوءِ ديواني عاشق جو دماغ درست ڪري ڇڏيو.
هن بيڪنار پرخوف وادي ۾، سبحان الله ڪهڙو نه سٺو رفيق مليو.

٤:- صبا جڏهن انهيءَ شهنشاه جي گهٽيءَ جي خاڪ کڻي آئي، ته مون پنهنجو مٿو ڪٽي سندس رستي تي رکيو.

٥:- هدهد پکي جڏهن ان شهنشاه وٽان خوشخبري آندي، ته منهنجو نڪري ويل روح وري اچي بدن ۾ پهتو.
مسڪين جي حال تي زاهد نه کِل، جو گدا گر جي صورت ۾ بادشاهي ٿو رکي.

حالِ خود را نہ نوشتی، شدہ ایام چند — روزہا شد کہ نیامد ز تو پیغام چند
مجلست ہست ز اغیارِ رقیبِ سگ زاد — مدتے رفت کہ تا سوختم از خام چند
قاصدِ ہر کہ بیامد و چنیں گفت پیام — یار تو نامہ دا داست بدشنام چند
کردہ عاشق ما راو کشتی چند بناز — شدہ ام چند پریشان و بدنام چند
سالہا شد کہ تو ہمدم نشدی سوختہ ام — از شرابِ آرسوئے سوختہ دل جام چند
زسر آتشِ ہجرِ تو کہ در دل دارم — در دراز آہِ من آمد چو سیہ فام چند
مالکِ ملکِ ملاحت بگدایان بنگر — ما گدایم دہ از وصلِ خود انعام چند
ہمچو بلبل زخزاں حالِ گلے میگویم — حالِ دل را چہ کنم پیشِ دگر عام چند

سالہا رفت نہ پیدا شدہ خورشیدِ وصال
بگذاریم چساں غیرِ رخت شام چند

۱: ڪيترا ڏينهن گذري ويا جو پنهنجو احوال ڪونہ لکئي. ڪيترن ڏينهن کان تنهنجو پيغام نہ پهتو.

۲: ڪتي جي پٽ رقيب سان تنهنجي ڪچهري آهي مونکي ڪيتري مدت کان پيو سڙڻ ٿو.

۳: جيڪو بہ قاصد پيغام کڻي آيو، تنهن چيو تہ تنهنجي يار گارين جو توڏي خط موڪليو آهي.

۴: پنهنجو عاشق ڪري ۽ وري نازسان کهين ٿو ڪيترو پريشان، ۽ بدنام ٿيو آهيان.

۵: ڪيترا سال گذري ويا جو پنهنجي سڙيل جو همدم نہ ٿيو آهين. دل سڙيل وٽ شراب جا چند پيالا کڻي اچ.

٦. تنهنجي جدائيءَ جي ڪري دل ۾ جيڪا باه آهي، تنهنجي ڪري منهنجي آهن مان دونهون پيو نڪري.

٧. ملڪ ملاحت ۽ حسن جا حاڪم سوالين ڏي نظر فرماءِ! اسين پينو آهيون، پنهنجي وصل جو انعام عطا ڪر.

٨. بلبل وانگر گل سان خزان جي ڏاڍ جي ڳالهه ڪريان پيو، پر دل جو احوال عام ماڻهن سان ڪيئن ڪريان.

٩. سال گذري ويا جو وصال جو سج نه اڀريو. تنهنجي ديدار کان سواءِ ڪيتريون شامون گذاريان؟

چون عروساں بسرِ گیسوے خود شانہ زدند
اضطرابے بقفسِ بلبلِ مستانہ زدند

حلقۂ زلف بیاویخت درا ر خالِ نہاد
دام را ساز بکردند و درا و دانہ زدند

عاشقاں را ہمہ سوز است عذابست الیم
شمع را ہمدمِ این صحبت پروانہ زدند

طوطی و قمری کہ بشاخِ صنوبر بہ نشست
بوم را جائے درِ دشت و بہ ویرانہ زدند

چہ سہی سروِ خراماں چہ صنوبر شمشاد
سر خود را ز فلک در رہِ جانانہ زدند

غوطہ خور کہ بیابی صدفِ گوہرِ کام
کار عشق است نہ ہر گز سرِ انسانہ زدند

بیں کہ مستانہ چہ ساں جاں برہِ عشق نہاد
نقشِ نادانیِ ما بر سرِ فرزانہ زدند

منت ایزد کہ نگہداشت زمے مہر سپہر
روزیِ حاصلِ مسکینؔ زمے خانہ زدند

١: جڏهن محبوبن پنهنجي وارن کي ڦڻي ڏني تہ بلبل مستانہ جي پڃري ۾ لرزش پيدا ڪري ڇڏيائون.

٢: زلف جي زنجير لٽڪائي منجهس خال جو داڻو رکيائين، جهڙو ڦاهي اڏي انهي ۾ تي داڻو رکي ڇڏيائو

٣: عاشقن کي مڙئي سوز ۽ المناڪ ڏک آهي، انهي ڪري شمع سان پرواني کي همدم ڪري ڇڏيائون.

٤: طوطي ۽ قمريءَ جي جاءِ صنوبر جي ٽاري تي آهي، چب جي جاءِ پٽ ۽ ويران جايون آهن.

٥: سڌو سرو ۽ بلند ڏهجي چاهي صنوبر شمشاد آسمان سان مٿو ٽڪرائيندڙ هجن مگر محبوب جي واٽ ۾ مٿو جهڪيل اٿن.

٦: تبي هڻ تہ گوهرِ مقصود حاصل ٿيئي. هيءُ فقط عشق جو ڪم آهي ڪا آڪائي نہ ٿا هڻي آهي.

٧: ڏس تہ مستن ڪهڙيءَ طرح عشق جي واٽ ۾ جان جي قرباني ڏني ۽ عيان نادانيءَ جو نقش سياڻن تي هنيائون.

٨: الله پاڪ جي مهرباني جو آسمان جي محتاجيءَ کان بچايائين ۽ مسڪين جي روزي محبت جي ميخاني مان مقرر ڪيائين.

تاز ساقی و مے نام و نشاں خواہد بود — مجلس آرائی رندانِ جہاں خواہد بود
ساغرِ نابِ مئے ساقی بہ آں کس بخشد — ہر کرا خونِ دل از چشم رواں خواہد بود
دلبرا حور وشا، بہ رخ و خورشید نگاہ — تا قیامت دلے سوئے تو کشاں خواہد بود
زاہدا! لاف نہ ہرگز ز سرِ خواب و خیال — بسرِ ما خاک در دردکشاں خواہد بود
از رہِ میکدہ بگذشت چوں آں پیرِ مغاں — کارواں ہمہ زیں راہِ رواں خواہد بود
مسجد و میکدہ آنجاست کہ باشد یارم — غیرِ او پائے کہ گہِ گاو خراں خواہد بود
ساغرِ مئے زکفِ ساقیِ افلاک ہنوز — سایہ انداز چو خورشیدِ جہاں خواہد بود
زاہدا اگر بسرِ سجادہ تو خوانی قرآن — خواندنِ مصحفِ تو چوں دگراں خواہد بود

حالِ مسکینؔ تو نہ دانی کہ زگیتی گزرد
کہ بفردائے قیامت او چساں خواہد بود

۱:- جيستائين ساقي ۽ شراب جو نالو نشان هوندو جهان جي رندن جي مجلس سينگاريل هوندي.

۲:- ساقي خالص شراب جو پيالو انهيءَ کي عطا ڪندو آهي جنهن جي اکين مان دل جي رت وهندڙ هجي.

۳:- حور صفت سج ۽ چنڊ جهڙا دلبر، قيامت تائين دل توڏانهن ڇڪيندي رهندي.

۴:- زاهد! اجائي خيال ۽ خواب وچان بڙاڪ نه هڻ، اسان جو مٿو درد وارن جي آستاني جي مٽي هوندو.

۵:- پير مغان جڏهن ميڪده جو رستو ڏيکي لنگهيو ته هرهڪ قافلو انهيءَ وات سان هلندو.

۶:- مسجد ۽ ميڪده اتي آهي جتي منهنجو دوست آهي. انهيءَ کان سواءِ ڏگهن ۽ گڏهن جي جاءِ هوندي

۷:- ساقي جي هٿن جو پيالو سج وانگر هينئر به جهان تي پاڇو وجهي رهيو آهي.

۸:- زاهد جيڪڏهن تون مصلي تي ويهي قرآن پڙهين ته به تنهنجو پڙهڻ عام ماڻهن کان مختلف نه هوندو.

۹:- مسڪين جڏهن هي جهان ڇڏيندو ته خبر نه آهي ته قيامت جي ڏينهن سندس ڪهڙو حال ٿيندو؟

○

این ہمہ ناز و تنعم کہ بتاں مے دارند
خست گیہا بدلِ خستہ دلاں مے دارند
وہ چہ تدبیر نمودند لقتلِ عاشق
تیغِ ابرو، صفِ مژگانِ سناں مے دارند
طلعتِ سیم تنا نہا ز رخِ شاں روشن
کیں چنیں جلوہ گریہا بجہاں مے دارند
صنم آنست کہ صیاد وش و عاشق کش
کارِ نخچیر بدیں باغِ جہاں مے دارند
منتِ ایزد کہ دریں کارگہ گردوں کج
نظرِ لطف بہ مسکیں بساں مے دارند

١: محبوبن جا هي نازءِ ادائون، ڦٽيل دلين کي ڏيتر وڌيڪ ڦٽن ٿا.

٢: واه، عاشق جي قتل ڪرڻ لاءِ ڪهڙي نه صلاح ڪئي اٿن . ابرو ڄڻ ترار روانگر ۽ پنبڙيون ڄڻ نيزن جي صف هجن.

٣: سندس روشن چهري ڪان چانديءَ جهڙي چمڪ نمايان آهي، محبوب جهان ۾ اهڙي جلوه گري رکندا آهن.

٤: محبوب صياد وانگر عاشقن کي ڪهن ٿا، جهان جي باغ ۾ سندن ڪم ئي شڪار ڪرڻ آهي.

٥: الله پاڪ جا احسان جو هن ناموافق زماني ۾ به مسڪين تي لطف جي نظر گهٽي اٿن.

شاہبازِ عشق را پا گیر زنجیرے نہ شد ‌‌ ‌ طائرِ قدسی است با تزویر نخچیرے نہ شد
حضرتِ عشق است کز وے ہیچ کس آسودہ نیست ‌ ‌ ملکِ دل جز عشق از کس زیرِ تسخیرے نہ شد
سالہا امید در دل بہرِ عشقش میسوزم ‌ ‌ منتِ ایزد، روئے او دیدم و تکفیرے نہ شد
سالہا دعویٰ زدم کو را سوائے مے کنم ‌ ‌ چونکہ رویش دیدم از من ہیچ تقریرے نہ شد
خواستم تحریر سازم آنچہ بر من می رود ‌ ‌ مضطرب دستم ز کلکم ہیچ تحریرے نہ شد
در میانِ عشق بازی جاں زدن آسان نیست ‌ ‌ در میانِ سیلِ آبی ہیچ تعمیرے نہ شد

روز شب از روئے مسکیں ایں سخن بر می رود
غیرِ عشقِ یار در جاں ہیچ تنویرے نہ شد

۱:- عشق جي شاهبازکي ڪنهن به زنجير نہ جڪڙيو، قدسي پکي ڪنهن به چال سان شڪار نہ ٿيو.

۲:- عشق جي دربار ۾ ڪنهن کي به آرام ڪونهي، دل جي بادشاهي فقط عشق جي تابع آهي.

۳:- ڪيترن سالن کان محبوب جي عشق جو د ۾ ٿي هنيم، الله جو ڪرم جو سندس ديدار ٿيو ۽ ڪنهن قسم جو ڪفر به سرزد نہ ٿيو.

۴:- ڪيترن سالن کان آرزو هيم تہ کيس کو عرض ڪريان، پر جڏهن زيارت ڪيم تہ هڪ لفظ بہ ڪچي نہ سگهيس.

۵:- دل گهريو تہ پنهنجي تڪليف کيس لکي موڪليان، پر ڏڪندڙ هٿن سان ڪلڪ ڪجھ لکي نہ سگهي.

۶:- عشقبازيءَ ۾ ساھ گهرڻ مشڪل ڳالھ آهي، جو تہ سيلاب ۾ ڪا بہ اڏاوت ڪانہ ٿي سگهي ٿي.

۷:- مسڪين جو هميشہ کان هي عقيدو آهي، محبوب جي عشق بغير دل ۾ ڪنهن بہ قسم جي روشنائي پيدا نہ ٿي سگهندي آهي.

کیست آں کس کو کہ با آں شوخ ہمدستاں شود ‌‌ لیک آں باشد کہ اندر مجلسِ رنداں شود
کارِ خاطر خواہ بازہدِ ریا ناید بدست ‌‌ حاصل آں دارد کہ در خاکِ رہش افتاں شود
ہر کہ در خاکِ رہش افتد بصد صدق و صفا ‌‌ پائے تختِ آں کس آخر بر رخِ کیواں شود
ہر کسے کو دردِ دل دارد ز گردوں پرنہیب ‌‌ بادۂ رنگِ صفا آں درد را درماں شود
اے بیا مسکیں سرِ خود را بنہ در پائے دوست
ہر کسے کو سر نیارد آں گہے حیراں شود

١:- ان شوخ جي صحبت ڪير ماڻي سگهي ٿو؟ اهوئي جيڪو جنهن جي رندن جي مجلس ۾ رسائي هوندي.

٢:- ريا جي عبادت سان خاطر خواهه مراد حاصل ڪا نه ٿيندي. سندس رستي ۾ خاڪ ٿيڻ سان مراد پوري ٿيندي.

٣:- جيڪو (محبوب جي) واٽ ۾ سچائي سان جهڪيل هيو، تنهن شخص جي تخت جو پايو آخر بلنديءَ تي هوندو.

٤:- جنهن کي دل جي درد جي نعمت عطا ٿي ۽ زماني جي ستم کان ڏکويل آهي، تنهن جو علاج خالص شراب ئي آهي.

٥:- مسڪين اچ پنهنجو مٿو دوست جي قدمن ۾ رک جيڪو مٿو هيٺ نه جهڪائيندو، آخرڪار حيران ٿيندو.

○

صنما! بدعا ز خدا طلبم، کہ مرا ز تو باز جدا نکند
آزردہ تنم بغم و الم، کہ بباید و جور و جفا نکند
دار دل این امید گدا، سازیم بر وییت جان فدا
مارا ز رخِ مہر وے شما، باشد کہ خدا جدا نکند
اے لالہ رخا! خورشید وشا، گہ گہ بسوے این زار بیا
آن کیست کہ عاشقِ بے سر و پا سر بر سرِ پاتو فدا نکند
آیا ببرم تو گر گذری بر حالِ زارم گر نگری!
اندوہ و غمم از دل ببری کین جانم رنگِ حنا فکند
گاہے ز شرارِ رخ پر چین کردی نہ نگاہے سوئے مسکین
وہ وہ چہ شکوہِ شہی بود این کہ نگاہ سوئے گدا نکند

١:- محبوب! خدا کي سوال آهي تہ وري توکان جدا نہ ٿيان. غم ۽ تڪليف جو ڏکويل آهيان، وري شل ظلم ۽ ڏاڍ نہ ڪرين.

٢:- گدا جي دل جي اميد آهي تہ تنهنجي مبارڪ منهن تي سام قربان ڪجي. تنهنجي چنڊ جهڙي چهري کان شال خدا نہ جدا ڪري.

٣:- سج جهڙا لالہ رخ محبوب ڪڏهن ڪڏهن تہ هن ضعيف وٽ اچ. تنهنجي قدمن تي ڪهڙو ڪٺل عاشق سر قربان نہ ڪندو.

٤:- منهنجي هيٺي حال تي نظر ڪري، منهنجي پاڪر ماڃين تہ سمورا غم ۽ ڏک ختم ٿي وڃن.

٥:- هن مسڪين ڏانهن ڪڏهن گهنجايل منهن سان بہ نظر ڪيئي؟ واہ! ڪهڙو نہ شاهي دبدبو آهي جو گدا گر ڏانهن نهاري بہ نٿو.

دست بازلفِ سیہ باختنش را نگرید
دام بر مرغِ دلِ انداختنش را نگرید
توسنِ ناز برانگیختنش را نگرید
برق بر جان و دلم ریختنش را نگرید
بچساں میرود آں شوخ ستمگر بینید
برقفا زلف برانداختنش را نگرید
نزدِ او مدحتِ شمشاد نخواند دگر
قامتِ ناز برافراختنش را نگرید
بہرِ صیدِ دلِ ما ناز ز دادائے نیرنگ
دمبدم حیلۂ نو ساختنش را نگرید
ہر شب از مہر عذاری چو مہش شمع بہ بزم
تا سحر گریہ و بگداختنش را نگرید
مست و آشفتہ رخ و کردہ پئے قتل کنوں
تیغ در دستِ بروں تاختنش را نگرید
نوبہار است چہ خوش نغمہ سراست ہزار
در چمن زمزمہ بنواختنش را نگرید
می برد بادِ صبا ہدیہ بسوئے بلبل
آخر آں بال و پر انداختنش را نگرید

شعلۂ برق رخش رختِ تمنا ہمہ سوخت
طرفہ تر سوختنش و ساختنش را نگرید
بتبسّم بتکلّم زلبِ شیرینش
شیر و شکر بہم آمیختنش را نگرید
ماسوا ایش نکند جا دلِ مسکیں بر ہیچ
خانۂ از غیر بہ پرداختنش را نگرید

١- محبوب جي اکين وارن نشاهت چراند ته ڏسو دل جي پکيءَ تي ڦاهي اڏڻ ته ڏسوس.

٢- سندس نازوانداز ته ڏسو. منهنجي ساهه ۽ دل تي وچ ڪيرڻ ته ڏسوس.

٣- ظالم شوخ ڪيئن پيو وڃي، سندس ڪلهن تي زلف اڇلڻ جو انداز ته ڏسو.

٤- وڻن شمشاد جي تعريف ڪڏهن به نه ڪريو. نازپرور قد جي اٿڻ ته ڏسو.

٥- اسان جي دل جي شڪار واسطي نازو ادا سان سندس هر وقت نوان نوان حيلا ٺاهڻ ته ڏسو.

-- چند جهڙي محبوب لاءِ هر رات صبح تائين شمع وانگر عاشق جو ٻرڻ ۽ وِئڻ ۽ گرڻ ته ڏسو.

- مست ۽ لاابالي محبوب هاڻي قتل ڪرڻ جو عادي ٿيو آهي. سندس هٿ ۾ چمڪندڙ تلوار ته ڏسو.

- بهار جي موسم ۾ بلبل ڪهڙو نه سهڻو نغمو ڳائي رهي آهي، چمن ۾ سندس نغمه سرائي ته ڏسو.

- باد صبا بلبل جي خدمت ۾ هديو پيش ڪري رهي آهي، آخر سندس وارن ۾ پرستڻ ته ڏسو.

١- سندس رخ جي ڪوڙ ۽ چمڪ، اميد جا سمورا اسباب ساڙي ڇڏيا. اک ڇنڀ ۾ سندس باهه لڳائڻ ۽ وسائڻ کي ته ڏسو.

١- سندس ڳالهائڻ چپن جي مرڪ ڪنڊ ۽ کير کي گڏائي ڇڏيو سو ته ڏسو.
١١- مسڪين جي دل محبوب کانسواءِ ڪٿي به نٿي ٽڪي، پنهنجي گهر کي غيرن کان خالي ڪرڻ ته ڏسوس.

ترا صبر و مرا فریاد دادند
بہر کس ہرچہ طالع داد دادند
چو قصرِ حسن را بنیاد دادند
بنائے صبر را برباد دادند
بخسرو شد لبِ شیریں میسّر
زتلخی کام با فرہاد دادند
بہ بلبل از فراقِ غنچۂ گل
فغان و نالہ و فریاد دادند
رخت را مطلعِ خورشید گفتند
بیاباں را بمجنوں یاد دادند
بناگوش و عذارِ روئے خوبت
تماشائے گلستاں یاد دادند
در گنجِ کرامت را کشودند
بہر یک بندہٗ آزاد دادند
بمیلِ بادہٗ چنگ و چغانہ
مقیمانِ حرم ارشاد دادند
بمسکینِؔ دولتِ حل المعانی
زفیضِ خدمتِ استاد دادند

١- توکي صبر ۾ مون کي فرياد ڏنائون. جنهن جي جهڙي قسمت تنهن کي سو ڏنائون.

٢- جڏهن حسن جي عمارت ڪڙي ڪيائون، تڏهن صبر جو بنياد برباد ڪيائون.

٣- شيرين خسروءَ کي نصيب ٿي. فرهاد کي نامرادي جي تلخي ملي.

٤- بلبل کي گل جي مکڙيءَ جي فراق سبب، دانهن فرياد ۾ رڙيون عطا ڪيائون.

٥- تنهن جي منهن کي سج اڀرڻ جي جاءِ چئي اٿن. تنهنجي قد کي شمشاد جي نسبت ڏني اٿن.

٦- ليليٰ جي ڏاچيءَ جي واڳ جهلي ور تائون، بيابان نوردي مجنون جي حوالي ڪيائون.

٧- تنهنجي سهڻي ۽ خوبصورت گلشن باغ جي ياد ڏياري.

٨- ڪرامت جي خزاني جو دروازو کولي ٻانهي خواه آزاد هر هڪ کي حصو ڏنائون

٩- حرم وارن عشق جي ساز ۾ شربت جو مشورو ڏنو.

١٠- معنيٰ حل ڪرڻ (حقائق ظاهر ڪرڻ) جي دولت استاد جي خدمت جي برڪت سان مسڪين کي ڏني اٿن.

تا آفتابِ دولت از بامِ ما درآمد
صبحِ وصالِ جاناں از شامِ ما درآمد
ساقی نشستہ بودم در خلوتِ حریفاں
ناگاہ عکسِ رویت از جامِ ما درآید
قانع نمے تواں شد از دولتِ سکندر
نازم کہ گنجِ وصلش انعامِ ما درآید
کردیم دانۂ دل در کنجِ زلفِ پنہاں
عنقائے روئے خوباں در دامِ ما درآید
اے مدّعی میاور حرفِ عنادِ برلب
تائیدِ آسمانی برنامِ ما درآمد
طنبور پائے نے را بنواز اے مغنّی
کہ ایّامِ عیش نازو آرامِ ما درآمد
لطف است اے حریفاں گلگشت سیرِ گلشن
فصلِ بہارِ کام و ایّام ما در آمد
آں گوہرِ مروّت و آں جوہرِ فتوّت
آں آبروئے عزتِ اسلامِ ما درآمد
سلطانِ ماہرویاں آمد بمنزلِ من
مسکیںؔ بیا کہ دولتِ اکرام ما درآمد

١: اسان جي شام منجهان محبوبن جي وصال جي پاڪ ڦٽي، تڏهن اسان جي چيت تان سعادت جو سج اڀريو.

٢- ساقي حريفن جي محفل ۾ ويٺو هوس ته تنهنجي منهن جو عڪس اسانجي پيالي منجهان نظر آيو.

٣- سڪندر جي سلطنت تي قناعت ممڪن نه ٿيا هي. مون کي ناز آهي جو وصال جي خزاني جو انعام اسان کي مليو.

٤- اسان محبوبن جي زلف جي ڦاهي ۾ دل جو داڙو ڪائي رکيو ته بي مثال محبوب اسان جي دام ۾ قابو ٿي ويو.

٥:- مدعي دشمني جو ڪر زبان تي نه آڻي جو ته آسماني تائيد اسان جي نالي نڪتي.

٦:- مغني نڙ ۾ طنبور وڄائي ۾ جو اسانجي ناز ۾ آرام جا ڏينهن اچي ويا.

٧:- گلشن جي سير ۾ تفريح جا ساٿي بهار جي موسم ۾ مرادن جي مند جي مهرباني ٿي ويئي.

٨: اهو مروت جو گوهر بي مثال بهادري جنهن جو هستي اسلام جو شان اسان جي پاڳ ۾ آيو.

٩:- محبوبن جو بادشاهه منهنجي اڱڻ آيو - مسڪين اڄ جو اڪرام جي دولت پاڻ کي ملي.

بوئے کہ ازاں طرۂ طرار برآمد — مشکست کہ از طبلۂ عطار برآمد
تا یارِ من از خانۂ خمار برآمد — دیوانہ کنِ ہر دل ہشیار برآمد
خود دردشد و در دلِ عاشق تبرانگیخت — خود ہمچو دوا بر سرِ بیمار برآمد
اے دل مکن از دردِ غمش نالۂ جاں سوز — خوش باش کہ آں محرمِ اسرار برآمد
در آئینہ چوں صورتِ خود کرد تماشا — خود محو شد و طالبِ دیدار برآمد
آں خال کہ شد نقطۂ نون از مہ جنبش — در دائرۂ حسن ز پرکار برآمد
بر راہِ روانِ حرم و کوچۂ مقصود — غم نیست کہ آں مطلعِ انوار برآمد
در آرزوئے آنکہ شود طرۂ دستار — بیں گل ز گلستاں سوئے بازار برآمد
خود شمع دل افروز کہ از عین نہاں شد — صد آہ بحسرت ز دلِ زار برآمد
وے شیخ کہ انکار مئے و جام ہمی کرد — امروز باقرار ز انکار برآمد
آں قاضی و آں محتسبِ شہر بہ بینید — کز بادۂ گلرنگ چہ سرشار برآمد
زاہد بہ یکے غمزۂ آں نرگسِ مستش! — سرمست شد و بے سر و دستار برآمد

مسکیں بسرِ زلف تو اے شاہِ نکویاں
در ولولۂ عشق گرفتار برآمد

١- محبوب جي زلفن منجهان خوشبوءِ جي مهڪ ايئن آهي جيئن عطار جي دبليءَ منجهان مشڪ جي خوشبوءِ

٢- منهنجو محبوب شرابخاني کان نڪتو ته عاقل جي دل کي چريو ڪري ڇڏيائين.

٣- پاڻ درد ٿي عاشق جي دل ۾ چڻنگ دکايائين ۽ وري پاڻ ئي دوا ٿي بيمار جي مٿي تي رونق افروز ٿيو-

٤ ; اي دل محبوب جي غم ۾ درد کان دلسوز رڙيون نه ڪر، تون ته خوش ٿي جو اسرار جو محرم پاڻ تشريف وٺي آيو .

٥ ; آئيني ۾ جڏهن پنهنجي بي مثال صورت ڏٺائين ته پاڻ بي اختيار ٿي پنهنجي ديدار جو طالب ٿي پيو.

٦ ; ترجو داڻو سندس حسن جي نون جو نقطو ٿيو جنهن کي حسن جي گولائي ۾ پرڪار ڪڍيو آهي .

٧ ; حرم جي مقصد جي گليءَ ڏانهن ويندڙن کي غم نه ڪرڻ گهرجي، جو ته انوار جو مطلع پاڻ نمودار ٿيو آهي .

٨ ; جنهن محبوب جي لاءِ آزو آهي ته اهو دستار جو طرو ٿيندي، سو گل ته گلستان مان اچي پيو .

٩ ; دل افروز شمع جڏهن نظر کان پاسي ٿي ته ڏکوئل دل منجهان حسرت وچان سوين آهون نڪتيون

١٠ ـ هن واعظ شراب ۽ ساغر جو انڪار ٿي ڪيو. اڄ انڪار جڏي اقرار ڪندي ظاهر ٿيو آهي .

١١ ـ هن قاضي ۽ شهر جي محتسب کي به ڏسندا وڃو جو گل جهڙي شراب سان سرشار پيو نظر اچي .

١٢ ـ محبوب جي مست نرگسي اک جي هڪ ئي اشاري سان زاهد سرمست ٿي دستار ٿني ڪري ٻي سر هليو آيو .

١٣ ـ محبوبن جا شهنشاهه! مسڪين ڪي تنهنجي زلف جو قسم ته اهو عشق جي ولوڙ ۾ گرفتار ٿيو آهي .

طلبِ وصلِ یار خوش باشد — لذتِ انتظار خوش باشد
یار در بر پیاله اندر کف — موسمِ نوبهار خوش باشد
مئے و معشوق ہم شبِ روشن — خاص فصلِ بہار خوش باشد
جلوۂ قدِّ او بچشمِ ترم — سرو بر جوئے بار خوش باشد
بخیالِ تو در دل شبہا — عاشقِ بے قرار خوش باشد
مرغِ دل در ہوائے دانۂ خال — در خمِ زلفِ یار خوش باشد
گر دل از دردِ عشق رنجورست — لیک بر یادِ یار خوش باشد
ذکرِ زلفِ سیہ رخِ روشن — ہمہ لیل و نہار خوش باشد
من و دلدار بیغم از اغیار — ایں چنیں روزگار خوش باشد
مرغِ دل زار زار مے نالد — زاریِ مرغِ زار خوش باشد
وصلِ بسیار نیک مے باشد — ہجر ہم بے شمار خوش باشد

تا بکے آہ و نالہ اے مسکین
قصہ باختصار خوش باشد

١- يار جي وصال جي طلب بهتر ۽ انتظار جي لذت سهڻي آهي.

٢- محبوب ڀاڪر ۾ ۽ پيالو هٿ ۾ هجي ته بهار جي نئين موسم ڏاڍي ڀلي آهي.

٣- شراب، محبوب جو وصال ۽ چانڊوڪي رات بهار جي موسم کي رونق بخشن ٿا.

٤- سندس سروقد جو جلوو منهنجي آلين اکين ۾ ائين ٿو سونهي جيئن وهندڙ نديءَ ٻي سر و جو وڻ.

٥- بيقرار عاشق جي هر رات تنهنجي خيال ۾ چڱي ٿي گذري.

٦. دل جو پکي خال جيي دا ٽي جي سدم ۾ يار جي زلف جي دام ۾ قاتل چڱو ٿو لڳي.

٧ - جيتوڻيڪ دل، عشق جي تڪليف کان بيمار آهي، ته به يار جي ذڪر ۾ خوش آهي.

٨ - ڪارن زلفن ۾ رخ روشن جو ذڪر هر وقت چڱو ٿو لڳي.

٩ - مان ۾ محبوب غير جي سار کان بي فڪر هجون، اهڙي زندگي واه جا آهي.

١٠ - دل جو پکي زار زار دانهون ٿو ڪري. ته ڪويل پکي جون رڙيون پليون تيون لڳن.

١١ - محبوب جو وصال ته بهتر آهي، پر وڇوڙو به سهڻو آهي.

١٢ - مسڪين رڙيون ۽ دانهون ڪيتائين، قصو مختصر هجي ته چڱو.

ساکنانِ سرِ کوے توچہ صاحب نظراند — طرۂ تاجِ سکندر کہ بجوے نخرند
بستگانِ سرِ زنجیرِ دو زلفِ سیہت — رستگارند بمعنا و عیاں بستہ ترند
عارفانند ز تحقیقِ حقائق آگاہ — بمقامیکہ بد و بوالہوساں رہ نبرند
تلخی سرکہ بنوشند ز شیرین دہنت — عاشقانیکہ ز لبہاے تو حلوا نخورند
ظاہراً اگرچہ ز طاعات و عبادات ہمہ — زاہداں باخبرند ولے بے خبراند
خاکسارانِ سرِ کوے مغاں زاہد را — در نظر بے قدرند ولے باقدر راند
ہمہ مرغانِ چمن در ہوس دانۂ خال — بستۂ حلقۂ دام اند کہ دیگر نہ پرند
بندۂ ہمت آں درد کشاں می باشد — جامۂ دلقِ ریا را کہ بیک جو نخرند
ہمچو خضر اند مقیمانِ لبِ آبِ حیات — ایمن ہستند ز طوفانِ فنا بے خبرند
دیدۂ دل بہواے رخِ زیباے تو باز — بہ شب و روز مہ و مہر بعزم سفراند
بردہ گوے لطافت بملاحت ز جہاں — گرچہ خوبانِ جہاں خوب تر از یکدگرند
دوش دُرجِ دہنت گاہِ تبسم دیدم — لب و دندان تو گنجینۂ لعل و گہرند

رہروانِ حرم و دیرِ مغاں اے مسکیں
جانبِ کعبۂ مقصود مرا راہ برند

١- تنهنجي گليءَ ۾ ساڪنن جي ڪهڙي نه سهڻي سوچ (يا نظر) آهي، جو سڪندر جي تاج جو طرو هڪ جوَ ۾ به خريد ڪرڻ لاءِ تيار نه آهن.

٢- تنهنجي ٻن سياهه زلفن ۾ گرفتار ظاهر ۾ ٻڌل پر حقيقت ۾ آزاد آهن

٣. اُهي ساڌ جي تحقيق کان واقف ۽ انهيءَ مقام کان آگاهه آهن، جنهن سڌ ڙين جي پهچڻ جي جاءِ ڪانهي.

٤. تنهنجي منتر ڇپن کان عاشقن کي سرڪو ڪيستائين، جيڪي تنهنجي لبن مان مناڻي ملڻ تي هريل آهن.

٥. زاهد جيتوڻيڪ ظاهر ۾ عبادت ۽ طاعت کان واقف آهن، پر حقيقت ۾ بي خبر ۽ اڻ واقف آهن.

٦. پير مغان جي گهٽيءَ ۾ پيل خاڪسار، زاهد جي نظر ۾ بي قدر سهي پر حقيقت ۾ باعزت آهن.

٧. چمن جا سوڙا پکي تر جي داڻي جي هوس ۽ ڦاهيءَ ۾ اهڙا ڦاٿل آهن جو وري اڏامڻ جي نيت نه اٿن.

٨. انهن درد ڪشن جي همت جو پانهو آهيان، جيڪي رياجي گودڙيءَ جو ۾ به خريد نه ڪن.

٩. اُهي حضرت خضر وانگر آب حيات جي ڪناري تي بي فڪر ويٺل آهن، طوفان ڦنا کان بي خبر آهن.

١٠. اُهي تنهنجي رخ زيبا جي عشق ۾ دل جي ڪليل نظر سان رات ۽ ڏينهن چنڊ ۽ سج وانگر سفر ۾ آهن.

١١. حسن ۽ ملاحت جي ميدان ۾ سموري جهان کان گوءِ ڪٽي ويئين، جيتوڻيڪ جهان ۾ هڪ ٻئي کان وڌيڪ حسين پيا آهن.

١٢. ڪالهه رات تنهنجي مرڪندڙ منهن کي قيمتي دلي تصور ڪيم، چپ ۽ ڏند لعل ۽ موتين جو خزانو سمجهيم.

٣ - مسڪين! محبوب جي حرم ۽ آستاني تي انهن ويندڙ منهنجي ڪعبهٔ مقصد جا رهبر آهن.

○

گل عذرانِ جہاں کاکل پریشاں کردہ اند — گوئیا یکدستۂ سنبل پریشاں کردہ اند
دفتر اوراق گلہا را ہمے ریزد خزاں — خاطرِ مجموعۂ بلبل پریشاں کردہ اند
شیر وانِ وادیِ حسرت نمے بینم چرا — کارواں را پیش از منزل پریشاں کردہ اند
دل کہ با خالِ سیاہِ زلف مشکیں بستہ اند — دانہاۓ خرمنِ حاصل پریشاں کردہ اند
دل کہ در زنجیرِ زلفِ کافرا وبستہ اند — خویشتن را در رہِ باطل پریشاں کردہ اند
چشم را سر سو بسو از حرصِ در ہر گوشۂ — بر مثالِ دیدۂ احول پریشاں کردہ اند
در تمناۓ لبِ شیریں مثالِ کوہکن — خویشتن را مفت بے حاصل پریشاں کردہ اند
کس نمیداند کہ آخر محملِ لیلیٰ کجاست — قیس را دنبالہ محمل پریشاں کردہ اند
جوشِ عاشق کم نمے گردد بہنگامِ وصال — خاطرِ پروانہ از مشعل پریشاں کردہ اند

صحبتِ بیگانگاں مسکیں نمے خواہم از انکہ
خانۂ صبر و قرارِ دل پریشاں کردہ اند

١ - دنيا جي گل جهڙن محبوبن پريشان ڪاڪل ڇڏيا ءِ جڻ سنبل جو هڪ گلدستو ڪولي ڇڏيو اٿن.

٢ - خزان پنن جا ڍير ڇاڻي ڇڏي ڪري ٿي، اهڙيءَ طرح ويچاري بلبل جو سڪون تباه ڪيو ڇڏي.

٣ - حسرت جي واديءَ جا شير ڇو نٿا ڏسڻ ۾ اچن جو منزل تي پهچڻ کان اڳ ۾ قافلي کي پريشان ڪيو اٿن

۴- جڏهن دل مشڪ جهڙن زلفن ۾ ترجي داڻي سان قابو ٿي، ته منهنجي حاصلات جي بار جا سمورا داڻا پريشان ٿي ويا.

۵- جن پنهنجي دل ڪافر زلف جي زنجير ۾ جڪڙي، تن پاڻ کي غلط رستي تي پريشان ڪيو.

٦- اک هر طرف ۾ هر ڪنڊ ڏانهن ڦيرائڻ ٿيندي وانگر پاڻ پريشان ڪرڻو آهي.

٧- لب شيرين جي تمنا ۾ فرهاد ڪوهڪن وانگر پاڻ کي بي مقصد پريشان ڪرڻو آهي.

٨- ليليٰ جي ڏولي ڪٿي آهي، سا ڪنهن کي خبر ڪانهي، تيس کي ڏوليءَ پٺيان خواه مخواه پريشان ڪيو اٿن.

٩- وصال جي وقت به عاشق جو جوش گهٽ نه ٿو ٿئي. پرواني جي دل شعلن سان پريشان ڪئي اٿن.

١٠- مسڪين! ڏاڍين جي صحبت نه گهرجي، جو ته اهي دل جي صبر ۽ قرار کي پريشان ڪندا آهن.

سروِ من خوش خرام مے آید — رشکِ ماہِ تمام مے آید!
خوش بنازم کہ میر مجلسِ من — بہ صراحی و جام مے آید
اخترم یافتہ مقامِ شرف — بختِ دولت بکام مے آید
آنکہ از من رمیدہ بود کنوں — ہمچو آہوئے رام مے آید
بخت مسعود شد مساعدِ من — شاہبازم بدام مے آید
از سفر با سلامتِ وافی — سُوئے دارالسّلام مے آید
روئے رومی و کاکلِ زنگی — رونقِ صبح و شام مے آید
خرم اے دل! کہ شاہِ خوباں را — دولتِ جاں بنام مے آید
ہر صباح و مساز خوانِ کرم — بہرہٗ خاص و عام مے آید
بندہ پرور و کرم گستر — شاہِ گردوں غلام مے آید
تلخیِ روزگار ، ہیچ نماند — شوخِ شیریں کلام مے آید
کشورِ حُسن را شہ خوباں — از پئے انتظام مے آید

وصلِ جاناں سعادت اے مسکینؔ
کوششے کن بکام مے آید

١:- منهنجو سَروَ چوڏهينءَ جي چنڊ کي رِيس ڏيارِيندڙ ٽلندو پيو اچي.

٢:- خوشيءَ ۾ نازڪريان جو منهنجي محفل جو مير هٿ ۾ صراحي ۽ جام کنيو پيو اچي -

٣:- منهنجو بخت شرف وارو آهي جو بخت ۽ سعادت جي مراد پوري پيئي ٿئي .

٤:- هاڻي جيڪو مون کان ٿهي ويو هو سو فرمانبردار هرڻ وانگر پيو اچي -

٥:- سعيد بخت منهنجو مدد گار ٿيو، جو شهباز منهنجي دام ۾ ڦاٿو.

٦:- سفر کان پوري سلامتيءَ سان دارالسلام ڏانهن خيرسان پيا اچي.

٧:- رومي چهري ۽ زنگي ڪاڪل سان صبح شام جي رونق پيا اچي.

٨:- اي دل خوش ٿي، جو محبوبن جو بادشاهه مهمان ٿي آيو آهي. هو ٿي آيو آهي جو دولت منهنجي تڏي تي آئي آهي. ٿيو آهي جو بادشاهه مهمان ٿيو آهي. جي دولت منهنجي تڏي ٿي اچي.

٩:- هر صبح شام سندس سخاوت جي دسترخوان تان عام ۽ خاص کي حصو پيو ملي.

١٠:- [illegible] نواز ۽ ڪرم [illegible] ڪندڙ جهان جو بادشاهه غلام وٽ پيو اچي.

١١:- زماني جي تلخي ذري جيترو به نه رهي. شوخ منٺڙي گفتگو وارو محبوب پيو اچي.

١٢:- حسن جي ولايت جو شهنشاهه ولايت جي انتظام لاءِ پيو اچي.

١٣:- مسڪين! محبوبن جو وصال سعادت آهي. ڪوشش ڪر ته مراد پوري ٿئي.

رخش بر مہر بخشد رشک رخسار این چنیں باید
لبش بر لالہ گیرد خندہ گفتار این چنیں باید
خدارا سروِ من بنگر کہ ہنگامِ خرامِ او
دو پائے کبک در دام ست رفتار این چنیں باید
بآبِ فضلِ مے شوید سوادِ نامِ عصیاں را
خطا بخش این چنیں باید گنہگار این چنیں باید
بہ یغما می برد از کف دل و دینِ مسلماں را
بنازم کفرِ زلفش را کہ زنار این چنیں باید
دو بادامِ سیہ مستش دو ہندوئے سیہ زلفش
دو عالم می زند برہم جفا کار این چنیں باید
بپایت زندہ شد تصویرِ شیرِ نقش قالینت
بگورِ کشتگاں بگذر کہ رفتار این چنیں باید
حیاتِ جاوداں دارند در جنت شہیدانش
چو تیغش زندہ میدارد ستم گار این چنیں باید
لبِ لعلِ شکر خندش بآبِ خضر جاں بخشد
شفا بخشِ دلِ مجروحِ بیمار این چنیں باید
بشاہِ دیں تولّی کن بجامِ مے تبرّا کن
چو ساغر چشمِ دل وا کن کہ دیدار این چنیں باید

بصورت محو شوزان نکتهٔ معنیٰ بدست آور
برنگِ طوطی و آئینه گفتار این چنیں باید
رقیبم خسته و یارم ربود از دستِ من دل را
جفا کار آں چناں باید وفادار این چنیں باید
سبق را یاد گیر از سامریِ چشمانِ فتّانش
بسحر آموزیٔ آفاق عیار این چنیں باید
دو بادامش بنرگس میدہد تعلیم غمازی
بش برلاله دارد خنده گفتار این چنیں باید
بافسوں مے کشد در دامِ خود آهوئے صحرا را
بقربانش روم صیّاد ہشیار این چنیں باید
بداغِ آتشِ عشقت بمہرِ طلعتِ حسنت
بساز دسینهٔ عاشق که گلزار این چنیں باید
قبائے نازکی در بر کلاهِ خسروی برسر
ملیکِ مالکِ کشور کله دار این چنیں باید
سحابِ فیض رانبود قیاس منعم و مسکیں
کفِ جودش به بحر و بر گهربار این چنیں باید

سندس چهرو چنڊ کي ديس ڏيئي رهيو آهي، رخسار سندس چپ لالہ گل کي شرمائي رهيا آهن، ڳالهائيندڙ آهي.

- خدارا منهنجي سرو کي ڏس ته ڪيترو ته نٽڙ ۽ ڏيڍ جا پيو پيو سندس دام ۾ آهن رفتار هجي ته اهڙي.

٣- نند جي پائڻ سان گناهه جي ڪاري نالي کي ڌوئي ٿو. گنهگار اهڙا خطا بخش اهڙو هجي.

٤- هڪ ئي ناز سان مسلمان جي دين ۽ دل کي هٿون نئي ٿو. سندس ڪارن زلفن تي نازُ ٿو ڪريان اهڙو جيڏو پاسگو پيلي هجي.

٥- ۽ مست ڪارا بادام (اکيون) ۽ ڪارا ڪافر زلف، ٻئي جهان تباهه ڪري رکن ته جفاڪار هجن ته اهڙا.

٦- تنهنجي قالين تي چنبيل شينهن تنهنجي پيرن جي برڪت سان جبرو ٿيو. ڪُلن جي قبرتان گذرڻ رفتار هجي ته اهڙي.

٧- سندس شهيد جنت ۾ هميشه واري زندگي ماڻن ٿا. جڏهن سندس ترار ۾ زندگي آهي ته ستمگر هجي ته اهڙو.

٨- سندس ڳاڙها ڦُڙا چپ خضر جي آب حيات وانگر زندگي بخشيندڙ آهن. بيمار زخمي دل جي لاءِ شفا بخش اهڙو هجي.

٩- شاهه دين سان پيار ڪر. محبت جي شراب سان هر ماسوا کان پري ٿي. پيالي وانگر اکيون ڪليل رکي جو ديدار هجي ته اهڙي طرح هجي.

١٠- ظاهر کي ميٺي حقيقت جو نڪتو هٿ ڪر طوطي ۽ آئيني وانگر ئي گفتگو اهڙي طرح هجي

١١- منهنجو رقيب ڦنيل هجي يار دل هٿون ڦري ويو. جفاڪار اهڙو هجي وفادار به اهڙو هجي

١٢- سامري فتني اٿاريندڙ اکين کان سبق ياد ڪر جهان کي سحر سيکاريندڙ چالاڪ هجي ته اهڙو هجي.

١٣- سندس بادام جهڙيون ۽ اکيون نرگس کي اشارن جو سبق ڏين ٿيون سندس چپن آڏو لاله شرمندو آهي ڪلي ڳالهائيندڙ اهڙو هجي.

١٤- صحرائي هرڻ کي جادوءَ سان دام ۾ قابو ڪيو جڏهن مان مٿس قربان ٿيان. شڪ

هجي ته اهڙو.

١٥- تنهنجي عشق جي باهه جي تپش ۽ تنهنجي حسين چهري عاشق جي سيني کي باغ بنائي ڇڏيو گلزار هجي ته اهڙو.

١٦- نازجو پهاڻ جسم تي ۽ بادشاهي تاج مٿي تي ولايت جو مالڪ، بادشاهه ڪلاهه دار (تاجدار) هجي ته اهڙو هجي.

١٧- فيض پرٺي ڪروڙ دولت مند ۽ مسڪين جي تمين ڪانه هوندي آهي. سندس سخا بر ۽ بحر ۾ هڪ جهڙي آهي ۽ موتي وسائيندڙ هجي ته اهڙو.

در سر هوای مغبچهٔ خورد ساله بود — کز یارِ خورد ساله غمم دیر ساله بود
پیداست از غبارِ دلِ بیقرار من — خطّے بگردِ ماه رخت همچو هاله بود
ایامِ عیش و عشرت و فصلِ بهار نیز — چنگ و رباب و ساقیِ برکف پیاله بود
تا نغمه سنجِ وصفِ تو شد بلبلِ دلم — بر لالهٔ عذار تو شیدا و واله بود
دستارِ محتسب گروِ بادهٔ کهن — قاضی فتاده وقفِ مئے دیر ساله بود
هر شب بیادِ روئے تو چوں ابرِ نوبهار — اشکِ روانِ دیده فزوں تر ز ژاله بود
آں یارِ دل نواز بمن هم پیاله بود — هم هم پیاله بوده و هم هم نواله بود
چنگ و رباب و عود بیادِ تو همچوں من — از شام تا سحر همه در آه و ناله بود
روزے که مے نوشت قضا قسمتِ جهاں
مسکیں بالطف نرگس مستت حواله بود

١- انهيءَ نوعمر محبوب جي سوداءُ سر ۾ سمايل هئي. انهيءَ نوخيز محبوب لاءِ ورهين کان پريشان هوس.

٢- منهنجي بيقرار دل جي غبار جي ڪري تنهنجي چنڊ جهڙي منهن تي چوطرف هالو آهي.

٣- عيش و عشرت ۽ بهار جي موسم ۾ ساقي جي هٿ ۾ چنگ، رباب ۽ پيالو هوندو آهي.

٤- منهنجي دل جي بلبل جيستائين تنهنجا نغما ڳائيندي، تيستائين تنهنجي ڳاڙهن ڳلن تي عاشق ۽ شيدا پڻ هوندي.

٥- محتسب جي پڳ پراڻي شراب ۾ گروي آهي. قاضي پراڻي شراب ۾ وقف آهي.

٦- تنهنجي ياد ۾ اکيون هر رات نوبهار ڪڪر وانگر ڳڙن کان وڌيڪ ڳوڙها ڳاڙينديون رهنديون.

٧- منهنجو دلنواز يار منهنجو پيالي ۾ ۽ لقمي شريڪ پڻ آهي.

٨- مون وانگر تنهنجي ياد ۾ چنگ، رباب ۽ عود سڀ شام کان صبح تائين آهون ۽ دانهون پيا ڪن.

٩- جنهن ڏينهن قضا، قسمتون ٿي لکيون، تڏهن مسڪين جي قسمت تنهنجي نرگسي اکين جي حوالي ٿي.

مرا روی چو ماهت در نظر باد — ضیای روی تو نور البصر باد
ز شکر خندهٔ شیرین لبانت — دهانِ من چو طوطی پُر شکر باد
بخاکِ ره نشستم تاکه روزی — بتِ مارا گذر زین ره گذر باد
بسوزی سینه ام از حسرتِ دل — حسودم غرقه در خونِ جگر باد
ز آه و ناله و از گریهٔ زار — زبان گر خشک گردد چشم تر باد
بهر صبح و مسای هر مه و سال — محبت بیشتر زین بیشتر باد
سپندی سوختم در مجمرِ دل — که زخمِ چشمِ بدبین بی اثر باد
شبِ خرم مه فرخ بپالین — رقیب امشب خدارا بی خبر باد
خدایا خانهٔ بدخواه بدکیش — یکایک دائما زیر و زبر باد
غزل گفتم چو درِ شعر سفتم — دهانِ من پُر از دُر و گهر باد

دما دم نامهٔ احوالِ مسکین
بدستِ قاصدِ بادِ سحر باد

١- توجهڙو چنڊ شال منهنجي سامهون (نظر ۾) هجي، تنهنجي منهن جي روشنائي اکين جو نور هجي.

٢- تنهنجي مشڪندڙ مٺڙن چپن کان، منهنجو وات طوطي وانگر مٺائيءَ سان ڀريل هجي.

٣- رستي ۾ مٽيءَ تي ويهي رهيس ته من اسانجو محبوب ڪنهن وقت انهي رستي کي گذر جو شرف بخشي.

٤:- منهنجي دل جي حسرت ۽ سيني جي سوز سان، خدا ڪري حاسد خون جگر ۾ پٽڙل هجي.

٥:- آهن، رڙين ۽ روڄ ڪان زبان جي خشڪ ٿئي نه ٻه اکيون آليون هجن.

٦:- هر صبح شام، هر ماه ۽ سال، اڳي ڪان محبت اڳري هجي.

٧:- دل جي شمعدان ۾ سپند ڪي سا ڙيم جيئن خدا ڪري نظر بد ڪان حفاظت ۾ رهين.

٨:- مبارڪ چنڊ سيراندي ڪان ويٺو آهي تنهن ڪري ٻئي ماڃ رات خوش آهيان. خدا ڪري اڄ رات رقيب کي ڪا خبر نه پوي.

٩- خدايا- بد بنياد، بدخواه دشمن جو گهر تباه هجي.

١٠- غزل ۾ موتي جهڙا شعر پوتم. خدا ڪري منهنجو وات موتين ۽ جواهرن سان ڀريل هجي.

١١- مسڪين جي خطن جو احوال خدا ڪري هر وقت صبح جي هير ذريعي پهچي.

هرچه هست آں همه برائے تو باد گردشِ آسماں به رائے تو باد
تا زمین و زماں بقا دارد تا بود آسماں بقائے تو باد
سرِ بدخواه و دشمنِ بدبین گوئے میدانِ پُر فضائے تو باد
سوسنِ ده زباں بصحنِ چمن شام تا صبح در ثنائے تو باد
وه که مشاطهٔ نسیمِ صبا هر سحر گره کشائے تو باد
نقدِ جانِ دلم نثارِ رهت همه سرمایه ام فدائے تو باد
منزلِ تو رواقِ منظرِ چشم دیده و دل مقام جائے تو باد
خیلِ کرّوبیانِ عرش برین همه را دست بر دعائے تو باد
توسنِ تند چرخ رام تو باد هم قضا تابعِ رضائے تو باد
هر گدائے تو بادشه بادا گر بود بادشه گدائے تو باد
عاشقاں را بسجدهٔ تعظیم سرِ تسلیم رضائے تو باد
ماه و خورشید محوِ دیدارت همچو ذرّات در هوائے تو باد
هرچه هست اندریں سرائے سپنج همه بر وفقِ مدعائے تو باد
مایهٔ راحتِ دلِ مسکیں
بوئے زاں زلفِ دلکشائے تو باد

١- جيڪا به "هست" آهي سا تنهنجي واسطي هجي (شال) آسمان جي گردش تنهنجي مرضي سان هجي (شال)

٢- زمين ۽ زمان ۽ آسمان جيستائين هجن خدا ڪري تون به ايستائين باقي هجين.

٣ - شال دشمن ۽ بدخواه جي مٽي تي تنهنجي ڪاميابي جو خيال سوار هجي.

٤ - شال سوسن ڏهن زبانن سان صبح شام تنهنجي تعريف ۾ هجي.

٥ - باد صبا جي ڦٽي هر صبح تنهنجي زلفن جا ڳرهه کوليندي هجي شال.

٦ - منهنجي ساهه جو ناتو دل سان قربان آهي شال منهنجي سموري ڪائنات توتان فدا هجي.

٧ - تو کي اکين ۾ جاءِ ڏيان. دل ۽ اکين ۾ شال تنهنجي جاءِ هجي.

٨ - عرش برين جا سمورا ملائڪ شال تنهنجي لاءِ دست بدعا هجن.

٩ - زماني جو بي مهر چرخ خدا ڪري تنهنجو فرمان بردار هجي.

١٠ - تنهنجو هر گدا، شال بادشاهه هجي، پر جي ڪو بادشاهه آهي ته به تنهنجو گدا هجي.

١١ - عاشقن کي سجدهٔ تعظيم هن طرح نصيب هجي جو سندن رضا جو سر جهڪيل هجي.

١٢ - سچ ۾ چند تنهنجي ديدار ۾ ائين محو هجن جيئن ذرا هوا ۾.

١٣ - هن مهمان خاني ۾ جو ڪجهه به آهي، خدا ڪري تنهنجي مرضي جي موافق هجي.

١٤ - مسڪين جي دل جي راحت جي موڙي شال محبوب جي دلڪشا زلفن جي خوشبو هجي.

هرکس کہ بخدمتِ تو باشد — دربندِ محبتِ تو باشد

نہ ماہ بود چو عارضِ تو — نہ مہر چو طلعتِ تو باشد

در باغ ہزار سروِ شمشاد — کے ہمسرِ قامتِ تو باشد

یک بوسہ زلطف مرحمت کن — کایں شرطِ عنایتِ تو باشد

گرچہ شیخ بود اگرچہ زاہد — مستغرقِ حیرتِ تو باشد

بلبل بہ چمن کہ زار نالد — سرمست زنکہتِ تو باشد

زاہد کہ زعشق عار دارد — کے محرمِ خلوتِ تو باشد

خواہم کہ رقیب بے سروپا — درخاک مذلتِ تو باشد

ہر شاہ و گدا بروزِ محشر — در سایۂ رایتِ تو باشد

از دست مدہ دلِ غمیں را — آں بہ کہ بحضرتِ تو باشد

عاشق ز جفا و جورِ گردوں — در حفظِ حمایتِ تو باشد

از وصلِ تو گر مراد یابم — تاثیرِ کرامتِ تو باشد

مسکیں کہ غلامِ ہمتِ تست
پیوستۂ رحمتِ تو باشد

١- جيڪو تنهنجي خدمت ۾ هجي سو تنهنجي محبت جي خيال ۾ هجي.

٢- نه نه چنڊ تنهنجي رخسار وانگر آهي ۽ نه ئي سج تنهنجي صورت سان لڳي ٿو.

٣- باغ ۾ هزارين سرو ۽ شمشاد هجن، پر تنهنجي قد جا ڪٿي همسري سگهن ٿا.

٤- از راهِ مهرباني هڪ چمي ڏي، اها تنهنجي عنايت ٿيندي.

٥:- شيخ ھجي توڙي زاھد، تو ۾ حيران ۽ مستغرق آھن.

٦:- بلبل جيڪا باغ ۾ زارو قطار دانھون ڪري ٿي، سا تنھنجي حسن ۾ سرمست آھي.

٧:- زاھد جنھن کي عشق کان عار آھي، سو تنھنجي خلوت کان ڪيئن شرف ياب ٿيندو.

٨:- دل ٿي گھري ته رقيب بد بخت تنھنجي آڏو ذليل ۽ خوار ھجي.

٩:- ھر بادشاھ ۽ مسڪين حشر جي ڏينھن تنھنجي جھنڊي ھيٺان ھوندو.

١٠:- ڏکويل دل کي پري نه ڪر، تنھنجي بارگاھ ۾ ھجي ته بھتر.

١١:- زماني جي ظلم ۽ ستم کان عاشق تنھنجي حمايت ۽ حفاظت ھيٺ ھوندو.

١٢:- تنھنجي وصال سان مراد پوري ٿئي ته اھا به تنھنجي ڪرامت جو تاثير آھي.

١٣:- مسڪين جيڪو تنھنجي مرضيءَ جو غلام آھي، ھميشه تنھنجي رحمت ھيٺ ھجي.

جادو نگہاں گر ز درِ خویش برانند
ہر چند برانند بصد لطف بخوانند

از روزِ ازل شیوۂ خوباں ہمہ اینست
کز قہر برانند پس از مہر بخوانند

گل پیرہناں، سرو قداں، لالہ عذاراں
باما چو نشینند ز غمہا برہانند

از سود و زیاں ہیچ نہ پرسند ز عشّاق
سودا زدگاں بیخبر از سود و زیانند

مستند دگر بادہ پرستند و لیکن
از رسمِ رہِ عشق سراسر ہمہ دانند

شاہانِ جہاں پیشِ درت ہمچو گدایند
حقّا کہ گدایانِ درت بادشہانند

با عجز و نیاز ایں ہمہ رندانِ خرابات
از روزِ ازل خاکِ درِ پیرِ مغانند

غیر از گلِ رویت گلے از باغ نچینیم
گر لالہ عذارند و گر غنچہ دہانند

از خندۂ جاں بخش بمنزل گہِ مسکیں
آیند و نشینند ز محنت برہانند

١- جادو نظر پنهنجي دروازي کان ڪيترا پيرا ڪٽي ترڻ ته به مهربانيءَ سان سڏيندا.

٢- ازل کان وٺي سهڻن جي هيءَ عادت آهي جو ٿهرسان تڙي ويري مهربانيءَ سان سڏين.

٣- گل پيراهن، سروقد، لاله رخسار، اسان سان ويهن ته غمن کان ڇڏائي ڇڏين.

٤- عاشقن کان نفعو نقصان ڪو نه پڇبو. عاشق (عشق ماريل) نفعي نقصان کان بيخبر آهن.

٥- اهي شراب (عشق) ۾ مست ۽ بيخود به هجن ته به عشق جي راه ورسم کان پوري طرح باخبر آهن.

٦- دنيا جا بادشاه تنهنجي بارگاه ۾ سوالي (گدا) آهن. خدا جو قسم تنهنجي در جا گدا به ته بادشاه آهن.

٧- رندن کان جيڪي روزازل کان پيرِمغان جي در جي خاڪ آهن، هيتري عاجزي ۽ نيازيءَ جي باوجود پڇا ڪو نه ڪن.

٨- لاله عذار هجي جا هي مڪتي ۾ مان تنهنجي رخسار جي گل کان سواءِ ٻيو گل ڏسڻ نٿو چاهيان.

٩- مسڪين جي غريب خاني ۾ اچي، روح پرور مرڪ سان جيا ري هر تڪليف کان ڇڏائيو وحين.

در ہر دلے کہ عشقِ توا ے دوست جا کند — بے صبر و بے قرار کند مبتلا کند
در مقدمت بخاکِ رہت از پئے نثار — عاشق کہ ترکِ سر نہ کند تا چہا کند
بعد از ہزار محنت و دردِ فراق دوست — اے کاش وصلِ دست دہد لطفہا کند
مے ترسم از طبیب نداند علاجِ غم — آں بہ کہ یار دردِ مرا خود دوا کند
ترسم زگر یہائے غمت دیدہ دلم — رازِ نہفتہ ام بجہاں برملا کند
ہر صبحدم زنکہتِ زلفِ معنبرت — آید نسیم و ہر گرہِ غنچہ وا کند
آرے فلک بچشم جہانے بصد نیاز — خاک درِ تو از دل وجاں توتیا کند
بذلِ کرم ز دستِ حریصاں طمع مدار — کس حاصلِ شکر زنے بوریا کند
اے دل غمیں مباش کہ آں شوخ سنگدل — نقشِ وفا پذیر دو ترکِ جفا کند

مسکیں خموش باش کہ آخر وصالِ یار
روزیِ تو خدا کند و مصطفٰے کند

- دوست جنهن دل ۾ تنهنجي عشق گهر ڪيو سو بيصبر، بيقرار ۽ گرفتار ٿيو.

۲- تنهنجي آمد جي وقت تنهنجي رستي جي خاڪ بڻجي عاشق قربان نه ٿئي ته ٻيو ڇا ڪري!

- دوست جي فراق ۾ هزارين تڪليفن بعد ڪاش جو وصال جي مهرباني ٿئي.

- طبيب کان پورو ٿئي ٿو ڪين غم جي علاج جي ڪهڙي خبر. بهتر ته اهو آهي جو درد جي دوا خود يار ڪري.

- اکين ۾ دل تنهنجي فراق ۾ روئڻ ٿيون. اهو خوف آهي ته لڪل راز جهان ۾ ظاهر نه ٿي پئي.

٦- هر صبح جو تنهنجي معنبر زلفن مان خوشبوءِ جي هير گهلندي آهي ته مکڙيءَ جي هر بند
کي کوليندي آهي.

٧- هائو، آسمان سؤ نياز سان، تنهنجي در وازي جي خاڪ بنجي پنهنجي دل ۽ جان تو تان
قربان ڪري.

٨- طمع جي حريص کان سخاوت يا ڀلائيءَ جي اميد نه رک، جو ته ٻوڙي جي ڪاني مان
ڪڏهن به کنڊ نه ملي آهي.

٩- اي دل غمگين نه ٿيءُ، سخت دل محبوب جفاڪاري ڇڏي من نقش و
قبول ڪري!

١٠- مسڪين مات ڪر، آخر الله پاڪ ۾ سندس محبوب مصطفيٰ يار جو ميلاپ
نصيب ڪندو.

آنہا کہ سرِ سجدہ بہ تسلیم نہادند | از خویش برستند و بسے خرّم و شادند
تا دیدۂ حق بیں برخِ یار کشودند | بر خویش درِ رحمت و لطف کشادند
تا رشتۂ تدبیر بہ تقدیر بہ بستند | از نفس بریدند مبرا از عنادند
آنانکہ رہِ عشق نہ بیمودہ ندانند | جائے نرسیدند ہمہ عمر بباداند
از پیرِ مغاں دوش کہ میگفت منالید | آنانکہ مریدند ہمہ عین مرادند
در سیرِ چمن دید قدت سرو و صنوبر | در بندگیت جملہ بیک پائے ستادند
تا در چمنِ حسن نہادی قدمِ ناز | گلہائے گلستاں ہمہ در سجدہ فتادند
شاہاں بدرت غاشیہ بر دوش کشیدند | آں روز کہ از مادرِ ایام بزادند
مرغانِ گلستاں پرِ پرواز شکستند | وقتیکہ بدام سرِ زلفِ توفتادند
پائے نکشیدم ز درت گرچہ رقیباں | ہر چند مرا از سرِ کوئے تو براندند
خواندند و نشاندند بہ پہلوئے مرادم | از جورِ حسودانِ جفا کیش رہاندند

با خوشخبرِ وصل، دل عاشقِ مسکیں
از درد و غم و غصۂ ہجراں برہاندند

١- جن سجدي ۾ وار ورتو آن ۾ کي جهڪايو ۾ "مان" کان ڇٽي پيا ۽ ڏاڍا خوش آهن.

٢- جڏهن کان حق ڏسندڙ نظر يار جي رخ تي رکيائون تڏهن کان مٿن مهربانين جو در وا ٿو ڪليو.

٣- جيئن تدبير جو رشتو تقدير سان جوڙيائون، تيئن نفس کان ڇڳي ۽ عناد کان پاڪ ۽ صاف ٿيا.

۴۔ جن عشق جي وات طي نہ ڪئي، تن کي ڪا بہ خبر ڪانهي اُهي ڪٿي بہ تہ نہ پهتا ۽ سڄي عمر اجائي وڃايائون ۔

۵۔ ڪالهہ رات پير مغان جي روايت سان ڪنهن چيو تہ ”روئو نہ جو تہ جيڪي مريد آهن، سي عين مراد بہ آهن“

۶۔ محبوب حسن جي باغ ۾ جڏهن تو قدم ناز رکيو، تڏهن باغ جا سمورا گل سجدي ۾ جهڪي پيا ۔

۷۔ چمن جي سير ڪندي، سرو ۽ صنوبر جي نظر تنهنجي قد تي پئي تہ تنهنجي بندگي ۾ سمورا هڪ ئي پير تي بيهي رهيا ۔

۸ - بادشاهن تنهنجي درجي صدقي انهيءَ ڏينهن کان ڪلهي تي چادر رکي، جنهن ڏينهن کان زماني ۾ جاوا ۔

۹۔ باغ جا پکي جڏهن تنهنجي زلف جي دام ۾ ڦاٿا، تڏهن انهن پر پترائي ڦٿڪيا ۔

۱۰۔ جيتوڻيڪ رقيبن تنهنجي دروازي تان تڙيو تہ بہ تنهنجي دروازي کان ٻاهر پير نہ رکيم ۔

۱۱۔ تڏهن تشڏي ڪاميابيءَ جي ڪنڊ ۾ مون کي ويهاريائون ۽ ظالم حاسدن جي ظلم کان ڇڏايائون ۔

۱۲۔ مسڪين عاشق جي دل کي وصال جي خوشخبري پڌائي، جدائيءَ جي غمن کان آجو ڪيائون.

ای وائے بران مرغ کہ پرواز نہ دارد
پرواز کجا طاقتِ آواز ندارد
ہر دل کہ بود بے طلبِ وصلِ دلارام
ہم سوز ندارد کہ ہمی ساز ندارد
این قصۂ عشق است مگو ہیچ بزاہد
از غیر بہ پرہیز سرِ راز ندارد
ہر چشم کہ او سرمۂ از ناز ندارد
گر ناز ندارد دگر انداز ندارد
اے نرگسِ مستِ توبیغمائے دلِ ما
با خویش پے مصلحتِ انباز ندارد
از چشمِ تو شد مایۂ حیرانیِ نرگس
نرگس بچنیں شیوۂ غماز ندارد
شد چشمِ تو در فتنہ گری شہرۂ آفاق
جز بادِ صبا زلفِ تو ہمراز ندارد
مسکیں بیقیں دید کہ چوں نرگسِ مستش
در سحر کسے شیوۂ اعجاز ندارد

١- انهيءَ پکيءَ تي افسوس جو پرواز جي طاقت نٿي رکي. پرواز ته ڇڏيو آواز جي طاقت به نٿو رکي.

٢- جنهن دل ۾ محبوب جي وصال جي طلب ۽ تڙپ نه آهي تنهن کي نه سوز آهي نه ساز.

٣- عشق جو قصو زاهد سان نه اور. غير کان پاسو ڪر جو ته راز دار نه آهي.

٤- جنهن اک ۾ ناز جو سرمو ڪو نهي تنهن ۾ خوبيءَ جو ڪو به وانداز ڪونهي.

٥- مست نرگس اسان جي دل کي لٽيندڙ! تنهنجو ته ڪو مٽ ڪونهي.

٦- تنهنجي اکين جي آڏو نرگس به حيران آهي. نرگس ۾ اها شوخي ۽ ادا ڪٿان آئي!

٧- تنهنجي اک فتنہ گريءَ ۾ سڄي جهان ۾ مشهور آهي. تنهنجي زلفن جو رازدان فقط صبح جي هير آهي.

٨- مسڪين کي يقين آهي ته محبوب جي مست نرگس سان سحر وا عجاز ۾ ڪير به نه پڄي!

خدا چوں عالمے ایجاد میکرد　　ترا شیریں مرا فرہاد میکرد
بہ بیباکی و چستی ترک مستم　　بقتلِ من دلت ارشاد میکرد
قضا چوں دام گیسویت ہمے بافت　　مرا صید و ترا صیّاد میکرد
چوں آں دلدار میرفت از برِ من　　دلِ من نالہ و فریاد میکرد
با آبِ گریہ چشمم ہمچوں مجنوں!　　دلم دشتِ جنوں آباد میکرد
حریفاں سوئے راہِ بادہ و چنگ　　سحر پیرِ مغاں ارشاد میکرد
سرش گردم کہ از یک ساغرِ مے　　ز قیدِ ہستیم آزاد میکرد
بمکتب خانۂ عشقِ تو مسکیںؔ
رہ و رسمِ وفا را یاد میکرد

۱- الله پاڪ جڏهن جهان جوڙيو، تڏهن توکي شيرين ۽ مون کي فرهاد ڪري پيدا ڪيائين.

۲- منهنجي محبوب جي دل ۾ بيباڪي ۽ چستيءَ سان منهنجي قتل ڪرڻ جي ڳالهه ويهاريائون.

۳- قضا جڏهن تنهنجي گيسوءَ جي دام کي اڏيو، تڏهن توکي صياد بنايائين ۽ منهنجي شڪار جو فيصلو ٿيو.

۴- جڏهن دلدار منهنجي پاسي کان پري ٿيو ته مون بي اختيار رڙيون ڪيون.

۵- منهنجي اکين مجنون وانگر روئي گوڙهن ذريعي جنون جا صحرا آباد ڪري ڇڏيا.

۶- پيرِ مغان صبح جي وقت حريفن کي شراب ۽ چنگ جو رستو ڏسيو.

۷- شراب جي هڪ پيالي سان مون کي آزاد ڪرايو ته هستيءَ جي قيد کان ڇٽي پيس.

۸- مسڪين تنهنجي عشق جي مڪتب ۾ وفا جي راهه و رسم جو سبق ياد ڪيو آهي.

خال کہ در چاہِ زنخداں رسید — خضر بسرچشمۂ حیواں رسید
پیکِ صبا آمد و خنداں رسید — گفت غمِ ہجر بپایاں رسید
گل بچمن با ہمہ خوبی شگفت — بلبلِ سرمست غزل خواں رسید
زانچہ بگیسوئے عنبر سرشت — غنچہ کشا شد بگلستاں رسید
خوش خبرم داد زیار و دیار — ہدہدے از ملکِ سلیماں رسید
خرم و خوش باش ز فضلِ خدا — کار ہمہ باسر و ساماں رسید
در طلبش رہ کہ سکندر نیافت — خضر بسرچشمۂ حیواں رسید
حرفِ وفا محو شد از لوحِ دہر — تا رقمِ دہر بخوباں رسید
ایں سخنم پیرِ خرابات گفت — دولتِ جاوید بمستاں رسید
ہر کہ ز سودائے بتاں سود یافت — والہ و سرگشتہ و حیراں رسید
چونکہ محبت رہِ مجنوں گرفت — از غمِ لیلےٰ بہ بیاباں رسید
از پئے تسخیرِ دلِ عاشقاں — زلفِ بتاں سلسلہ جنباں رسید
دل کہ بدنبالِ بتاں رہ نبرد — از ہمہ جا باز پشیماں رسید
کوکبۂ فر بہ بلندی کشید — رایتِ اقبال بکیواں رسید
جامہ دریدند و برقص آمدند — ذکرِ تو در حلقۂ مستاں رسید
شکر کہ از دستِ سلیمانِ من — اہرمنِ دہر بزنداں رسید

عذرِ منِ عاشقِ مسکیں پذیر
بندہ کہ بگریخت بفرماں رسید

١- محبوب جي ڪاڏيءَ جي جڳھ ۾ ائين جو ڏاٽو ائين آھي جيئن آبِ حيات جي چشمي تي حضرت خضر.

٢- محبوب ڪلندو پھتو. جوٽ لڳو جدائيءَ جا ڏک درد ھائي ختم ٿيا.

٣- چمن ۾ گل ڪمال خوبيءَ سان ٽڙيو. مست بلبل غزل پڙھندي پھتي.

٤- عنبر ملبل گيسوءَ جي خوشبوءِ ٽڙيل مکڙيءَ جي صورت وٺي باغ ۾ پھتي.

٥- ملڪِ سليمان ڪان ھدھد اچي يار ۾ سندس وطن جي خوشخبري ٻڌائي.

٦- چياٿين ته خوش رھ، خدا جي فضل سان سمورو ڪم سرانجام ٿيو.

٧- جنھن جي گولا ۾ سڪندر منزل تي نه پھتو، تنھن آبِ حيات جي چشمي تي خضر پھتو.

٨- زماني جي تختي تان وفا جو اکر تڏھن مٽجي ويو جڏھن زماني جي قسمت جو قلم سھڻن جي ھٿ آيو.

٩- پيرِ خرابات جي پيءُ ته پائيندار دولت مستن کي ملي.

١٠- محبوبن جي سودائن جنھن کي به نفعو مليو، سو حيران بي اختيار ۽ پريشان ٿيو.

١١- جڏھن محبون محبت جي وات ورتي ته ھن ليليٰ جي غم ۾ بيابان پھتو.

١٢- عاشقن جي دل قابو ڪرڻ لاءِ محبوبن جي زلفن زنجير جي صورت ورتي.

١٣- جنھن دل محبوبن جي وات جي ڏي سيا ھرھند ان پشيمان ٿي موٽي.

١٤- بخت ۾ اقبال جو ستارو عظمت جي آسمان تي پھتو.

١٥- تنھنجي ڳالھ مستن جي محفل ۾ نڪتي ته رقص ڪندي ڪپڙا لاٿي ڏيئا.

١٦- شڪر آھي جو منھنجي سليمان جي ھٿان زماني جو شيطان قيد ۾ پيو.

١٧- مسڪين عاشق جو عذر قبول ڪر. پڪل ٻانھو وري فرمانبردار ٿيو آھي.

ماہرویانے کہ زلفِ خود پریشاں کردہ اند
آفتابِ حسن را در سایہ پنہاں کردہ اند

بنگر از بیرحمیِ اخواں اگر پیغمبر است
ماہِ کنعاں را نہاں در چاہِ کنعاں کردہ اند

با نگاہِ نرگسِ مست و ز عکسِ روئے شاں
دیدۂ آئینہ را بنگر چہ حیراں کردہ اند

خالِ ہندوئے بتاں در زلفِ کافر کیشِ شاں
رفتہ رفتہ رخنۂ در دین و ایماں کردہ اند

وہ ز بادامِ ترِ چشم و لبِ عنابِ خویش
چارۂ دردِ دولئے دردمنداں کردہ اند

سیلہائے دیدۂ گریانِ من از فیضِ عشق!
دامنِ دشتِ جنوں رشکِ گلستاں کردہ اند

نرگسِ جادو نگاہاں گرچہ از جائے برند
ہرچہ با ما کردہ آں لبہائے خنداں کردہ اند

تیغِ ابرو، خنجرِ مژگاں، کمندِ زلفِ شاں
از پئے تسخیرِ عاشق چند ساماں کردہ اند

نازنیناں، سرو قداں، گلرخانِ غنچہ فم
گردِ شاں گردم کہ با ما لطف و احساں کردہ اند

نیست آساں ساختن کارے کہ او مشکل بود
منتِ ایزد کہ بر مسکیں چہ آساں کردہ اند

١ - جن محبوبن پريشان زلف ڇڏيا آهن، تن حسن جي سج کي ڇانوَ ۾ لڪائي ڇڏيو.

٢ - ظلم ته ڏس جو پيغمبر جي ڀائرن، ڪنعان جي چنڊ کي ڪنعان جي کوھ ۾ لڪائي ڇڏيو.

٣ - ڏس ته مست نرگس، نظر ۽ منهن جي عڪس سان آئيني کي ڪيئن حيرت ۾ وجهي ڇڏيو آهي.

٤ - محبوب جي ڪارن زلفن ۽ خال آهستي آهستي دين ۽ ايمان ۾ رخنو وجهي ڇڏيو.

٥ - بادام جهڙين اکين، عناب رنگ چپن درد مندن جي تڪليف لاءِ دوا جو انتظام ڪري ڇڏيو.

٦ - فيضِ عشق کان منهنجي روئندڙ اکين جي سيلاب جنون جا پٽ باغ بنائي ڇڏيا آهن.

٧:- ٻيٽو ٽيڪ جادو نظر نرگس اکيون ٻه دماغ ڦيرائي ٿيون ڇڏين ۾ پر اسان سان جيڪي ٿيو ۾
سو مرڪندڙ چپن ڪيو ـ

٨:- تلوارجيان ابرو ۽ خنجر جيان پنبڙيون ۽ زلفن جا ڪمند اهي سڀ عاشقن کي تابو ڪرڻ
جا سامان آهن.

٩:- سروقد، گلرخ ۽ مکڙي جيان وات رکندڙ نازنين جي چوطرف پيئي ڦريس،
جو اسان سان احسان ڪيا اٿن ـ

١٠:- مشڪل ڪم کي آسان بنائڻ سولو ڪرڻ هي پر خدا جي مهرباني سان مسڪين لاءِ اهو
ڪم به آسان آهي ـ

گردشِ چشمت رمِ خیلِ غزالاں مے شود
جنبشِ مژگاں نظیرِ تیرِ پیکاں مے شود

غنچہ را دل خوں شود از رشکِ مرجانِ لبت
باز بر یادِ لبِ لعلِ تو خنداں مے شود

عاشقاں را سیرِ گلگشتِ چمن درکار نیست
داغہائے سینۂ عاشق گلستاں مے شود

زورقِ صبرِ مرا ترسم کہ در آوانِ عشق!
رفتہ رفتہ اشکِ حسرت موجِ عمّاں مے شود

ہاں مرنج اے دل ز تشویشِ ملامتہائے خلق
ہر کہ شد مجنوں نشانِ سنگِ طفلاں مے شود

آشیاں بر خار مے بندد بہ بستاں عندلیب
چوں خزاں با شاخِ گل دست و گریباں مے شود

جز بعنّابِ لب و سیبِ زنخدانِ شما
کے مریضِ عشق را داروئے درماں مے شود

کے تواں پوشید در دل شعلۂ عشقِ ترا
ماہِ کنعانی کجا در چاہ پنہاں مے شود

ایں نواہائے دلِ شیدا ز تدریسِ غمت
طوطی از فیضِ قفس آخر سخنداں مے شود

نظمِ من جادوست یا افسون یا سحرِ حلال
عندلیب از شعرِ من مست و غزل خوان مے شود
این دلِ مسکین بدورِ لاله و گل در چمن
ہر سحرگہ ہمچو بلبل مست و حیراں مے شود

١ - تنهنجي نظر، هرڻن جي جماعت ۾ تاهه تي وجهي ڇڏي. پنبڙين جي چرپر ڇپند ڙتيرتي ثابت ٿئي.

٢ - تنهنجي مرجان جهڙن چپن جي ڪري مڪڙي جي دل خون ٿي پئي آهي. تنهنجي سُرخ چپن جي ڪري ورڙي ٽڙي ٿي پئي.

٣ - عاشق کي باغ جي سير جي ڪهڙي ضرورت. سندن سيني جا داغ گلستان جو منظر ٿا پيش ڪن.

٤ - ڏجان توتان منهنجي صبر جي ٻيڙي، درياءِ عمان جي صورت اختيار ڪندڙ ڳوڙهن ۾ ٻڏي نه وڃي.

٥ - دل خلق جي ملامتن کان ڏک نه ڪر. جيڪو چريو ٿيندو آهي، سو مجنون وانگر ٻارن جي پٿرن جو نشانو ٿيندو آهي.

٦ - جڏهن خزان گل کي اجاڙيندي آهي ته ڏهن بلبل گل جي ڪندن تي آڪيرو ناهيندي آهي.

٧ - تنهنجي عناب جهڙن لبن ۽ ڪاڪ ڙي ۽ جي صوف بغير عشق جي مريض جي ڪيئن دوا ٿيندي؟

٨ - تنهنجي عشق جو شعلو دل ۾ ڪٿي لڪي سگهندو، ڪنعان جو چنڊ ڪنعان جي کوهه ۾ ڪيئن لڪي سگهندو.

٩ - چري دل جون هي رڙيون منهنجي عشق جي سببان آهن. طوطي پڃري جي فيض کان آخر ڳالهائڻ سکيو وڃي.

١٠ - منهنجا شعر جادو آهن، يا ڦيٽو يا حلال سحر. منهنجا شعر بلبل ٻڌي مست ۽ غزلخوان ٿيو پوي.

١ - هن مسڪين جي دل لاله ۽ گل جي چڪر ۾ هر صبح مست بلبل وانگر حيران رهندي آهي.

بازم از شورِ جنوں عزمِ بیاباں می شود
وحشت انگیز از بیا باں بیاباں می شود

چشمِ مستش زخمہا در دین و ایماں می کند
غمزۂ جادو فریبش رہزنِ جاں می شود

سحرہا اندر بغل دارد دو چشمِ مستِ او
ہم خمِ زلفش کمندِ صد مسلماں می شود

ہمچو مرغِ نیم بسمل خستۂ تیغِ بتاں
گاہے افتاں گاہے خیزاں گاہے بے جاں می شود

برق مے خندد بحالِ گریۂ ابرِ بہار
گریۂ ابرِ بہار زیبِ بستاں می شود

ایں خطِ مشکیں کہ گردِ عارضِ تو نقش بست
مصحفِ روئے ترا چوں خطِ ریحاں می شود

دل کہ از دامِ سرِ زلفش رہائی یافتہ
زود چوں زلفِ پریرویاں پریشاں می شود

قطرۂ خونِ دلِ عاشق بفیضِ مہرِ تو
از شعاعِ عارضت لعلِ بدخشاں می شود

رخِ دل از جادهٔ فرمان نباید تافتن
بندهٔ خدمت نما منظورِ سلطاں می شود
خنده‌ها از گریه دارد پیرِ کنعاں در بغل
گنجِ یوسف را بکف از جورِ اخواں می شود
ہمت اے مسکین کہ از فیضِ دعائے صبحدم
مشکلے دارم ولیکن زود آساں می شود

١- جنون جي شور سببان وري بيابان جا پهه پيرچايان ۽ وحشت سببان هڪ بيابان کان ٻئي بيابان جو خيال پيو ڪريان.

٢- سندس مست اکين، دين ۽ ايمان تي زخم رسايا آهن. سندس جادو نظرن جان تي ڌاڙو هنيو آهي

٣- سندس مست نظرين هنجي اندر ڪئين تسمر جا سحر ڪيا ٿي. سندن زلفن جا پيچ سوين مسلمان تابو ڪري ڇڏين ٿا.

٤- محبوب جي ترار جا قتيل اڌ ڪٽل ڪڪڙ وانگر ڪڏهن اٿن ڪڏهن ڪرن ۽ ڪڏهن بيجان ٿين.

٥- بهار جي ڪڪرن جهڙي ريشم تي رچ ڪي ڪل ٿي اچي. بهار جي ڪڪرن جهڙو ريشم باغ جي لاءِ سونهن آهي.

٦- هن مشڪ جهڙي ليڪ جنهن تنهنجي ڳلن تي چٽ چٽيو آهي. جهڙو تنهنجي منهن جي ڪتاب تي ريحان جو ليڪو.

٧- دل جنهن کي زلفن جي قيد کان آزادي ملي. وري جلد محبوبن جي زلف وانگر پريشان ٿي وڃي ٿي.

٨. تنهنجي محبت جي برڪت ۾ تنهنجي رخسار جي شعاع سان عاشق جي دل جو رت، بدخشان جو موتي ٿيو پيو آهي.

٩. فرمان ڪات منهن موڙڻ نه گهرجي. خدمتگار پنهنجو بادشاهه جو منظور نظر ٿيندو آهي.

١٠. پيرڪنعان کي روئڻ جي نتيجي ۾ خوشيون مليون. پاڻ جي ظلم جي نتيجي ۾ يوسف عليه السلام کي خزانو هٿ آيو.

١١. مسڪين همت ڪر جو اسر جي دعا جي برڪت سان ڪئين مشڪلون جلد آسان ٿي وڃن ٿيون.

تُرکِ من تا گوشۂ زریں کلا را بشکند
مُلکِ اسکندر ستاند جاہ دارا بشکند

گر چنیں بر گلشن و بستاں نماید جلوہ
مُلک را دل خوں کند بازارِ گل را بشکند

عشق چوں منصب دہد آں بوتراب و بوالحسن
پا بدوشِ مصطفےٰ بنہاد و بُتہا بشکند

پائے مجنوں راہِ صحرا را بہ پیماید ز عشق
تیشۂ فرہاد آخر کوہِ خارا بشکند

بیقراری ہا است طوفاں دیدۂ یعقوب را
عشقِ یوسف خانۂ صبرِ زلیخا بشکند

از کماں در ابرو لیش ہر دم مژہ بر مے جہد
ناوکِ تیرِ نگاہ اندر دلِ ما بشکند

عشق تا سوز دمے سازد بارباب وفا
گر بود صاحبدلے تا ایں معمّا بشکند

شاہ بازِ لامکاں را اوج گاہِ دیگر است
گر بود جبریل آنجا بال و پر را بشکند

غازی و غالب غضنفر دل شجاع و شیرِ حق
در میانِ روز ہیجا قلبِ صفہا بشکند

○

داورِ ہردارِ عالم سرورِ ہر دو سرا
باسرِ انگشتِ شہادت قرص سرا بشکند
ہرکہ سودائے محبت باخت در بازارِ عشق
زہرہ اش صفرا پذیر در رنگِ سودا بشکند
جذبۂ عشاق در معشوق میدار د اثر
شوقِ مجنوں پائے محمل را بصحرا بشکند
تالب از بہرِ شفاعت برکشاید پیشِ حق!
اہلِ محشر را سراسر شور و غوغا بشکند
مستیِ مے آں قدر افزود ساقی را کہ او
کاسۂ خورشید و جامِ ماہ سیما بشکند
مستیِ اہلِ جنوں از چشمِ ساقی وام شد
نشۂ ارزاں کند گر نرخِ صہبا بشکند
حیرتے دارم زنازِ دلبرِ عاشق فریب
وعدۂ امروز را بر عہدِ فردا بشکند
بشکند شاخِ امیدم را زباغِ مدعا
بندۂ مسکین کجا فرمانِ آقا بشکند

١ - منهنجو محبوب سونهري تو پي جي ڪنڊ ورائي ته سڪندر جو ملڪ هٿ ڪري ۽ دارا جو مرتبو ختم ڪري رکي.

٢ - اهو محبوب جيڪڏهن گلشن ۾ رونق افروز ٿئي ته فرشتن جي دل خون ٿي وڃي ۽ گل جي بازار به ختم ٿي وڃي.

٣- بوتراب ۽ ابو الحسن کي جڏهن عشق جو مقام مليو ته هن مصطفيٰ جي ڪلهن مبارڪن تي پير رکي بت ڀڳا ئين.

۴- مجنون عشق جي زور سان صحرا جي واٽ پيادو ٿي ٽوڪري. فرهاد جي تيشي سخت پهاڙ کي آخر ٽڪي ڇڏيو.

۵- يعقوب جي نظر ۾ بيقراري جا طوفان آهن. يوسف جي عشق زليخا جي صبر جو گهر ڊاهي ڇڏيو.

۶- سندس ابروءَ جي ڪمان ۽ تير نگاه سان اسان جي دل چور چور ٿي وئي آهي.

۷- جيستائين عشق جو سوز آهي ۽ ارباب وفا سان موافقت ڪانهي. ڪو ولي ههڙي جوهن ڳجهارت کي حل ڪري.

۸- لامڪان جي شاهباز جي بلندي ۾ آهي جتي جبريل جا به پر سڙن ٿا.

۹- غازي، غالب، شيرحق ۽ شجاع لڙائيءَ جي ميدان ۾ صفن جي وچ کي ٽوڙي رکي ٿو.

۱۰- بنهي جهانن جي سرور آڳر جي چوٽيءَ سان چند چيري ٻه اڌ ڪيو.

۱۱- عشق جي بازار ۾ محبت جو جنهن سر دو چڪايو ته هنجو پتو پاڻي ٿي ويو ۽ رت ڇڏي ويس.

۱۲- عاشق جو جذبو محبوب ۾ اثر ڪندو آهي. مجنون جي شوق ڏاچيءَ جا پير صحرا ۾ پڇي ڇڏيا.

۱۳- جڏهن محبوب ڪريم الله پاڪ جي آڏو شفاعت لاءِ چپ چوريندا ته ميدان حشر وارن کان رڙ نڪري ويندي.

۱۴- شراب جي مستي ساقي تي ايترو غالب ٿي جو سڄ ۽ چند جهڙن پيالن کي پيي ڇڏيائين.

۱۵- جڏهن جي مستي ساقيءَ جي اکين مان ظاهر ٿي ته شراب جا اگهه گهٽيو ته نشو سستو ٿي ويو.

۱۶- عاشقن کي نگينن دلبر جي نازتي حيرت اٿم جو اڄ جي وعدي کي سڀاڻي جي انجام تي تاري ڇڏيائين.

۱۷- منهنجي مقصد جي باغ مان اميد جي تاري ڪيچي ويئي مسڪين پانهو آقا جي نافرماني ڪئي ڪري سگهندو

ترکِ من بر سرِ جنگ است چہ مے باید کرد
نگہش تیر و تفنگ است چہ مے باید کرد

از سرِ عربدہ شیشۂ صبرم شکست
شوخِ من با دلِ سنگ است چہ مے باید کرد

عشق با حسن بہ دعوے ست ببازارِ جہاں
ہر دو را جنگ بجنگ است چہ مے باید کرد

شیخ و میرِ عسس و قاضی و محتسبِ شہر
ہمہ را بادہ و چنگ است چہ مے باید کرد

تنگم از جورِ رقیبش کہ بریزم خونش!
تنگم از نام و ننگ است چہ مے باید کرد

قاصدا! بہرِ خدا رچوں میانِ من و یار!
فرصتِ دیر و درنگ است چہ مے باید کرد

راہِ پُر کژدم و مار است چہ مے باید ساخت
نیز پر گرگ و پلنگ است چہ مے باید کرد

آں خطِ سبز کہ برگردِ عذارش بدمید
زنگ را جنگِ فرنگ است چہ مے باید کرد

جنگ ہر مذہب و ملت بتو دارد از یاد
جلوہ اش در ہمہ رنگ است چہ مے باید کرد

عشق را با دلِ عشّاق، بدان است نظیر
باز را قصدِ کلنگ است چہ مے باید کرد
مرغِ دل بین کہ چہ در پنجۂ مژگاں افتاد
باز را صَعوہ بچنگ است چہ مے باید کرد
خونِ نامرد کہ شمشیر کند حیف آلود!
مرد زین جنگ بہ تنگ است چہ مے باید کرد
چرخِ پر کینۂ دہر ست کہ دارد در دست
ساغرے پُر ز شرنگ است چہ مے باید کرد
خواست مسکینؔ کہ بمیدانِ ثنایش تازد
اسپِ ادراک چو لنگ است چہ مے باید کرد

١. منهنجو محبوب مون سان جنگ ڇو ڪري ٿو؟ سندس نگاهه تير ۽ بندوق آهن ڇا ڪجي؟

٢- لڙائيءَ جي تصور سان منهنجي صبر جو شيشو ٽٽي پيو. منهنجو محبوب سنگدل آهي سو ڇا ڪيون.

٣- جهان جي بازار ۾ عشق ۽ حسن جو اختلاف آهي. اهڙي حال ۾ ڇا ڪجي؟

٤- شيخ، مير، قاضي، ڪوتوال ۽ محتسب سمورا شراب ۽ ساز جي چڪر ۾ آهن، ڇا ڪجي؟

٥- رقيب جي ظلم کان تنگ ٿيو آهيان. جيڪر کيس قتل ڪيان پر پنهنجي ناليءَ عزت جي لڄ ماري ٿي سو ڇا ڪيان؟

٦- قاصد! منهنجي ۽ محبوب جي وصال ۾ دير آهي ته خدارا ابتداءِ ڇا ڪيان؟

٧. وات ۾ وڃون، نانگ، بگهڙ ۽ چيتا گهڻا آهن سو ڇا ڪيان؟

٨ - سائي ليڪ جيڪا سنڌ کي ٽن تي تسني آهي جھڙي ڪارڻن جي گورن سان جنگ هجي سو ڇا ڪجي؟

٩ - هر مذهب ۽ ملت جي لڙائي تنهن جي ياد جي ڪري آهي، هر رنگ ۾ سندس جلوو آهي سو ڇا ڪجي؟

١٠ - عشق کي عاشق جي دل سان مشابهت يا موافقت آهي جيئن باز کي ڪلنگ (پکي جو نالو) سان.

١١ - دل جو پکي پنهنجي جي ڇنبي ۾ رهي ٿا ٿو. باز جي من موسڙي سان لڙائي آهي ۾ ڇا ڪجي؟

١٢ - تراز نامرد جو خون ڪري باڻ پليد ڪري ٿو، تنهن ڪري مرد کي سخت رنج آهي نه ڇا ڪري؟

١٣ - آسمان کي ڪارڻ آهي جو عاشق جي هٿ ۾ شراب جو ڀريل پيالو آهي سو ڇا ڪجي؟

١٤ - مسڪين گهر يوتو محبوب جي ٺام گهر تر دو ٽرائي پر سمجهه جو گهوٽ ومند آهي تنهن ڪري ڇا ڪجي؟

○

یارِ من در حجاب مے خندد!
برق اندر سحاب مے خندد

نمک اندر کباب مے خندد
معنیٰ اندر کتاب مے خندد
بجوانی و بختِ دولتِ او
مرد و زن شیخ و شاب مے خندد
از نشاطِ نسیم گاہِ سحر!
نرگسِ نیم خواب مے خندد
مے کہ ساقی بجامِ زرّیں ریخت
عکسِ آں بر شراب مے خندد
غمزۂ چشمِ اوست رشکِ خدنگ
ناوکش بر شہاب مے خندد
از صبا رقص کرد شاخِ نبات
غنچہ ہم بے نقاب مے خندد
اثرِ خندۂ لبِ جام است
مست مے بے حساب مے خندد

بهرِ دارا گریست اسکندر
کے بافر اسیاب مے خندد
تا چو شاخِ غزل لبت آرد
زلف بر مشکناب مے خندد
خنده دارد که کام تلخ نشد
هر که شد کامیاب مے خندد
پر عرق عارض و بنا گوشش
آئینه زیرِ آب مے خندد
پسته خنده یافت از لبِ او
زاں سبب بر عناب مے خندد
عکسِ ساقی بموجِ صهبا
آفتاب اندر آب مے خندد
از سخاوت نقیرِ مسکیں را
گنج شد دستیاب مے خندد

۱:- منهنجو يار حجاب ۾ کلي ته جيئن کونڌ ککرن ۾ چمڪي.

۲:- لوڻ ڪباب ۾ ۽ معنيٰ ڪتاب ۾ کلي ٿي.

۳:- محبوب جي جوانيءَ بخت ودولت جي ڪري عورتون ۽ مرد جوان ۽ پوڙها سهورا کلن ٿا.

۴:- صبح جي هير جي خوشيءَ سبب ننڊ اکڙي نرگس کلي ٿي.

٥:- ساقي سونهري پيالي مان جيڪو شراب اوتيو، ان جو عڪس شراب تي پيو ڪلي.

٦:- سندس ناز پري نظر جو تير شهاب ثاقب تي کلي ٿو.

٧:- باد صبا جي ڪري وڻ جي ٽاري رقص پيئي ڪري، مڪڙي بي نقاب ٿي پيئي ڪلي.

٨:- پيالي جي چپن جي مرڪ سبب مست تمام گهڻو پيو ڪلي.

٩:- سڪندر دارا جي لاءِ نه رنو، پر افراسياب سان ڪيئن پيو ڪلي.

١٠:- تنهنجا چپ غزل سرائي ڪن ٿا، تنهنجا زلف اعليٰ مشڪ تي چٿرون ڪن ٿا.

١١:- محبوب پنهنجي ڪاميابيءَ تي کلي ٿو، جيڪو ڪامياب ٿئي ٿو، سو کلندو رهي ٿو.

١٢:- محبوب جا پرعرق گل، پيشاني ايئن آهن، جيئن آئينو پاڻيءَ هيٺان پيو کلي.

١٣:- پستي کي مرڪ محبوب جي لبن کان نصيب ٿي آهي، انهيءَ ڪري عناب تي کلي ٿو.

١٤:- شراب جي لهرين ۾ ساقيءَ جو عڪس ايئن آهي، جيئن سج پاڻيءَ ۾ پيو کلي.

١٥:- مسڪين فقير کي تنهنجي سخاءِ عنايت سان خزانا دستياب ٿيا، تنهنڪري خوش ٿي پيو کلي.

شاہیکہ مرا غلام دارد — روئے چو مہ تمام دارد
رخسار و جبہش مہ و مہر — زلف و رخ صبح و شام دارد
دستے بصراحیِ مئے ناب — دیگر کفِ خود بجام دارد
جبریلِ امیں چاکرِ تست — بر سدرہ اگر مقام دارد
محروم ندارد م ز دیدار — لطفیکہ بخاص و عام دارد
ایں دیدہ و دل کہ منزلِ اوست — بینم کہ سرِ کدام دارد
زاہد بسوخت ز آتشِ مے — سودائے تمام خام دارد
با نام و نشاں کسیکہ گوید — ہرگز نہ نشان و نام دارد
ہم دورِ فلک بود بکامش — ہم توسنِ چرخِ رام دارد
در دام کشید مرغِ دل را — شوخیکہ زلف دام دارد

مسکین بہزار بار نازد
ہیچوں تو مہے ببام دارد

۱:۔ جنهن شاه مونکي غلام بنايو آهي، سو مه ڪامل وانگر روشن آهي.

۲:۔ سندس رخسار ۽ پيشاني، سج چنڊ وانگر آهن ته منهن ۽ زلف صبح ۽ شام وانگر آهن.

۳:۔ هڪ هٿ شراب جي صراحيءَ ۾ ته ٻيو پيالي ۾ اٿن.

۴:۔ جبريل امين ڪٿي سدرة المنتهيٰ تي رهي پر تنهنجو خادم آهي.

۵:۔ جنهنجي عام خاص سان عنايت آهي سو مونکي به ديدار کان محروم نه ڪندو.

۶:۔ هي اکيون ۽ دل سندس جاءِ آهن ته سان ته ڪ نهنجو خيال تو رکي.

٧:- زاهد شراب جي باھ کان سڙي ريو. سندس سودائُ خام آهي.

٨:- جيڪو معتبر ٿي گالهائيندو، تنهنجو نالو ۽ نشان به نه هوندو.

٩:- زمين و زمان ۽ آسمان جي گردش سندس فرمان هيٺ آهن.

١٠:- شوخ زلفن سان دل جي پکيءَ کي دام ۾ قابو ڪيو اٿس.

١١:- مسڪين کي هزارين پيارا نازَ آهي جو توجهه ۽ پنهنجي سندس گهر ۾ چمڪي پيو.

اے مقیمانِ حرم از حالِ ما یاد آورید
عرضِ حالِ ما بگوئید و دعا یاد آورید

رحمتے اے ساکنانِ درگہِ پیرِ مغاں
از حقوقِ بندگی و التجا یاد آورید

زاں بتِ سنگیں دل و نامہربانیہائے او
ہر چہ بر ما رفت از جور و جفا یاد آورید

خستۂ تیر نگاہم اے طبیباں ہمتے
دردِ بے درمانِ ما را از دوا یاد آورید

شیوۂ جور و جفا باید کہ از یادش برید
تنگم از جور و جفا مہر و وفا یاد آورید

بندۂ فرماں پذیرم خیر خواہِ دولتم
در حضورِ یار م از صدق و صفا یاد آورید

١- حرم جا رهواسيو! محبوب کي اسان جي يادگيري ڏيارجو، اسانجو حال عرض ڪري دعا ۾ ياد ڪجو.

٢- پيرمغان جي درگاه جا ساڪنو! ٻانهي جي حق ۾ رحمت جي نظر ۽ التجا ڪري ياد ڪجو.

٣- نامهربان سخت دل محبوب جي ڏاڍ ۽ ظلم سبب جيڪي اسان تي گذريو تنهن لاءِ ياد گيري ڪجو

٤- نظر جي تيرن جو قتيل آهيان. طبيبو! لاعلاج بيماريءَ جي واسطي همت ڪري دوا ياد ڏيارجو.

٥- خدا ڪري ڏاڍ ۽ ظلم جي عادت کيس ياد نه رهي. ظلم کان تنگ آهيان، کيس وفا ۽ محبت جي يادگيري ڏرياجو.

٦- بخت ۽ دولت جو خيرخواه ۽ فرمان بردار ٻانهو آهيان، يار جي حضور ۾ منهنجي سچي رنا داري عرض ڪجو

٧- ساٿيو گل رنگ شراب جڏهن پيالن ۾ وجهو تڏهن خدا ڪاڻ مسڪين کي به هڪ پيپ ويا دڪجو.

گلِ رویت نمے رود از یاد　　بلبل آساہمے کنم فریاد!
قمری از شوقِ تست کوکو زاں　　بندۂ قامتِ تو شد شمشاد
اے کہ از یادِ من جدا نشوی　　حقِ دیرینہ را ہبرد از یاد
کوہ و صحرا دویدم و آخر　　کنجِ میخانہ ساختم آباد
غمِ لیلیٰ و غصۂ شیریں　　سوزِ مجنوں و تیشۂ فرہاد
تا خراماں بہ گلستاں رفتی　　ہر گل و غنچہ سر بسجدہ نہاد
ہاں کہ از جادۂ وفا مگذر　　چند بر خستگاں کنی بیداد
روزِ اوّل بہ عشق ورزیدن　　کرد پیرِ طریقتم ارشاد
راست گویند جز بہ نقدِ وصال　　رائیگاں دل ز دست نتواں داد
شاید از بہر صیدِ مرغِ دلم　　دانہ در حلقہ در دام نہاد
تلخیِ ہجر لذتِ عاشق　　زحمتِ صید فرحتِ صیاد
خاطرِ عاشقاں پریشاں است　　زلف را زیں بیش مدہ برباد
بادشاہ و گدا ز مادرِ دہر　　بے غمِ عشقِ تو کدام کہ زاد
خرم و شادمان و خندانم　　قرعۂ دولتم بنام افتاد
خاطرِ ما کہ بستۂ غمِ تست　　کے شود از جفائے تو ناشاد
بتولائے تو پناہ برم　　تیغِ ابرو چو بر کشد جلاد
مدح خوانِ تو قمری و بلبل　　شد غلامت صنوبرِ آزاد
دلبر آں بہ کہ پاسِ دل دارد　　جورِ یاراں بدوستاں مرساد

عاشقانت بہ نیم جو نخرند　　قدرِ کسریٰ و جنتِ شداد
لشکرِ غم گریز پا گیرد　　ساقی از جام مے کند امداد
بجفا جوئیت کہ شد استاد　　یار با ماست ہر چہ بادا باد
چوں سحاب از کرم بفصلِ بہار　　کفِ بخشش بہ فیضِ عام کشاد
بعد عمری دو بوسہ بزکواۃ　　لطف کردی خدات خیر دہاد
نیست شایاں کہ بے مراد رود
بہر کہ مسکیں ز تو رسد بمراد

۱ - تنهنجو گل جهڙو چهرو ڏسي نه ٿو، بلبل ڏانگر فرياد ڪريان ٿو.

۲ - ٿمري تنهنجي عشق ۾ ڪرڪر ڪري ٿي، شمشاد تنهنجي قد اڳيان ٻانهو آهي.

۳ - اي محبوب مونکي ته ڏسڻ نه ٿو، پراڻي ناطي ۽ حق کي ياد ڪر.

۴ - پهاڙن ۽ بيابانن ۾ ڊوڙي ڊوڙي، آخر مرڻ خاني جي ڪنڊ وسائي اٿم.

۵ - ليليٰ جو غم، شيرين جي تڪليف مجنون جو سوز فرهاد جي تيشي.

۶ - تون ٿلند وجڏهن باغ ۾ ويٺين ته سمورن گلن گڏجي سجده ۾ سر جهڪايو.

۷ - پڻ ! رنا جي رات لنگهي نه ڇج ۽ مظلوم قتيلن تي ڪيترو ظلم ڪندين ؟

۸ - منهنجي پيرِ طريقت پهرين ئي ڏينهن عشق تبول ڪرڻ جو سبق سيکاريو.

۹ - سچ چيوا ٿن ته رصال جي ناٽي بنا دل هٿان وڃڻ نه ڏجي.

۱۰ - ٻن دامن (زلفن) جي حلقي ۾ خال جو دانو شايد منهنجي دل جي شڪار لاءِ رکيو اٿن.

۱۱ - جدائي جي تلخي عاشق لاءِ لذت آهي، جيئن شڪار جي تڪليف شڪاريءَ جي واسطي خوشي آهي.

١٢ . عاشقن جي دل پريشان آهي ۽ هن کان پوءِ زلف هوا ۾ نه کولـ .

١٣ . گدا هجي يا بادشاه ڪهڙو آهي جيڪر تنهنجي عشق کان بيخبر ٿو هجي .

١٤ - مان خوش ۽ ڪلند ته آهيان جو منهنجي بخت جو ڪو ٽو تنهنجي نالي پيو .

١٥ - اسانجي دل جيڪا تنهنجي عشق ۾ تابع آهي سا تنهنجي جفا تي ناراض ڪيئن ٿيندي !

١٦ - جڏهن ابروءَ جي تلوار اُڀي ڪئي ته هن تنهنجي محبت جي پناه ورتي .

١٧ - قمري ۽ بلبل تنهنجي مدح خوانيءَ ۾ مصروف آهن . آزاد صنوبر تنهنجي غلامي قبول ڪئي .

١٨ - محبوب اهو ڀلو جو دل جو خيال رکي . خدا ڪري دوست جي هٿان درست کي تڪليف نه پهچي

١٩ - تنهنجا عاشق ڪسريٰ جي سان (مملڪت) ۽ شداد جي باغ کي ان ٻج جي عيوض به نه خريد ڪن .

٢٠ . ساقي شراب جي پيالي جي امداد ڪري ته غمن جا لشڪر ياج ڪائي وڃن .

٢١ - ترن ته جنا جو ئي ۾ استاد ٿبو آهين يا راسان سان ڳنڍ آهي ته پوءِ جيڪي ٿئي پيلي ٿئي .

٢٢ - بهار جي مند ۾ ڪڪر جي سخاوت رانگر عام نيس ۽ سخاوت لاءِ بخشش شروع ڪيا ئين .

٢٣ - وڏي مدت کان پوءِ زڪواة ۾ بوساعنايت ڪئي . الله پاڪ توکي جزاءِ خير عطا ڪري .

٢٤ :- اهو مناسب نه آهي ته ڪو نامراد ئي مري ڇو ته اُئين آهي ته مسڪين جي مراد پوري ٿئي .

ابر باچشم اشکبار رسید خندۂ موسمِ بہار رسید
آمد و آمدِ بہار رسید آبروئے گل و ہزار رسید
بسلامت ز دستِ پیکِ صبا نامۂ شوقِ من بہ یار رسید
چوں صبا تا صدِ خجستۂ من طرفہ تراز دیارِ یار رسید
کوسِ شادی نواختم گفتم مرحبا مرحبا کہ یار رسید
سروِ رعنائے من صنوبر قد دہ کہ درعین انتظار رسید
بہرِ آشوبِ کشورِ دلہا فتنۂ چشم سرمہ دار رسید
ہم بہ یغمائے کشورِ دلہا شاہِ خوباں چہ کامگار رسید
پیکِ فرخندۂ نسیمِ سحر گفت برخیز وقتِ کار رسید
فتنۂ نرگسِ خمار آلود سرمۂ چشم روزگار رسید
برقِ خنداں و رعد نالہ کناں ابرِ گریانِ قطرہ بار رسید
وعدہائے دما دم از وصلش نہ یکے بلکہ صد ہزار رسید
چشمِ ساقی کہ شورِ مجلس شد نرگسِ مست پُر خمار رسید
شاہد و شمع و خانہ بے اغیار ہم دلا رام درکنار رسید
مژدۂ وصل ادبعاشقِ زار بخزاں دولتِ بہار رسید
ازلبِ ہمچو قند شیرینش مایۂ راحت و قرار رسید
ہمچو بوئے کہ از بہار آید نکہتِ زلف مشکبار رسید

بوئے گیسوئے عنبر افشانش   عزتِ نافۂ تتار رسید
از کنارِ آں نگار مسکیں را
شکر للہ کہ در کنار رسید

١. ڳوٺ ڀارسا ٿيندڙ اکين سان ڪڪر ڦٽو. بهار جي خوشيءَ جي موسم آئي.

٢. محبوب آيو ته بهار جي آمد ٿي ۽ گلن ڦلن جي عزت جي موسم اچي ويئي.

٣. منهنجي شوق جو خط، صبح جي هير هٿان صحيح سلامت يار وٽ پهتو.

٤. منهنجو مبارڪ لقا قاصد هوا وانگر اڪ ڇنڀ ۾ يار جي ديس کان موٽي آيو.

٥. مون شادي خوشيءَ جا نغارا وڄائيندي، سو سو ڀيرا اکيس ڪيڪاريم.

٦. سرو جي ناز ۽ صنوبر جي قد وارو محبوب سبحان الله! عين انتظار وقت پهتو.

٧. دلين جي حڪومت پريشان ڪرڻ واسطي سرمگين اکين جو فتنو اچي پهتو.

٨. دلين جي ولايت کي غنيمت بنائڻ لاءِ محبوب جو ڪهڙو نه سهڻو ۽ بامراد بادشاهه پهتو.

٩. نسيم سحر جي مبارڪ، قاصد ڪم ڪيو ته اٿ ۽ ڪم جو وقت اچي ويو.

١٠. خمار ڀريل نرگسي اکين وارو ۽ زماني جي اڪ جو سرمو اچي پهتو.

١١. چمڪندڙ وڄ ۽ ڳڙيون ڪندڙ گجگوڙ ۽ روئيندڙ ڪڪر بارش وسائيندي پهتا.

١٢. هر گهڙي وصال جو هڪ وعدو نه پر هزارين وعدا ٿيا.

١٣. مجلس ۾ شور پئجي ويو ته خمار ڪان پرپور مست ۽ نرگسي اکين وارو ساقي پهچي ويو.

١٤. محبوب ۽ شمع محفل دوست جي گهر منهنجي ياد ڪرڻ تي پهچي ويو.

١٥. عاشق زار کي وصال جي مبارڪ ايئن آهي جيئن خزان کي بهار جي دولت ملي هجي.

١٦. سندس منڊڙن ڇپن کان ڪندڙ جهيڙي منائي ملي راحت ۽ ترار جو سرمايو حاصل ٿيو.

١٧- مشڪ ٻڌيئڙ ٿيندڙ زلف جي مهڪ پهتي جيئن بهار جي خوشبوءِ هجي.

١٨ - عنبر مهڪائيندڙ گيسوءَ جي خوشبوءِ پهتي ته چئڻ تاتاري ناف (ٻيڙي) جي عزت وڃي ٿي.

١٩ . الله پاڪ جا شڪر جو سڪ ۾ ڪي محبوب پاڪ رهيو ملي.

همیں کہ زلف برخسارِ یارمے پیچد | عیاں بچشمہ خورشید مارمے پیچد!
کتابِ حسنِ بتاں راست جدولِ خوبی | خطے کہ گردِ رخِ آں نگارمے پیچد
بہ پیچ و تابِ دو زلفش چو دیدم و گفتم | فسوں گری است کہ برخود چومارمے پیچد
بقامت و قدِ آں سروِ ناز پیچیدم | چو عشقہ کہ بشاخِ بہارمے پیچد

کجا روم چہ کنم درد را چہ چارہ کنم
ز دردِ یار دلم دردِ یارمے پیچد

قطعہ

گردشِ چشمِ تو اے شوخ ز نابِ مئے ناب
ہمچو برقیست کہ بر شورد شررمے خندد
ایں عقیقِ لبِ لعلِ تو دُرِ دندانست
آں بسرخیِ شفق و ایں بسحرمے خندد

١ - يار جي رخسار تي جيڪي زلف مُڙيل آهن جڻ سج جي ترتيءَ تي واسينگ ويڙهيل آهن.

٢- جيڪو خط محبوب جي منهن تي نڪتل آهي، سو سندس عجيب جد ول آهي.

٣- محبوب جي ٻن زلفن جا پيچ ڏسي چيم ته عجيب ڪرشمو ۽ جادو آهي جو وا سينگ پاڻ تي ويڙهيل آهي.

٤- سرو ناز دوست جي قد و قامت کي اهڙين پيچ ۾ ورتم جيئن ٻي پاڙي بهار جي تاري کي وٺي.

٥- ڪاڏي وڃان. ڇا ڪريان ۽ درد جي ڪهڙي دوا ڪريان، يار جي درد سبب منهنجي دل تڪليف ۾ مبتلا آهي.

قطعه

١- اي شوخ! شرابِ خالص کان تنهنجي اکين جي گردش ٻجلي وانگر آهي، جيڪا شور و شر تي ڪلي ٿي.

٢- تنهنجا عقيق جهڙا ڳاڙها چپ ۽ موتي جهڙا روشن ڏند شفق جي سرخي ۽ صبح جي روشنائي تي کلن ٿا.

یارِ من حسنِ خود را داد چو ماہے دارد ہمچو خورشید بسر تاج کلاہے دارد
حشمت و جاہ ترا ملکِ سلیماں کمتر! ہم سکندر نہ چنیں حشمت و جاہے دارد
فرخ آں عہد کہ او ہمچو تو خسرو دارد خرم آں عرصہ کہ او ہمچو تو شاہے دارد
حیف صد حیف کہ رہ گم کند از منزلِ دوست ہر کہ سر تافتہ نہ روئے نہ راہے دارد
روشِ عشق سراسر ہمہ شور و شر راست کشورِ حسن چہ خوش رسمے و راہے دارد

للہ الحمد کہ مسکیں چو علی گوہر یافت
بارک اللہ چہ عجب پشت پناہے دارد

١:- منھنجي يار جو حُسن چنڊ جھڙو آھي ۽ سندس سر جو تاج سج جھڙو آھي.

٢:- تنھنجي مرتبي ۽ دٻدٻي آڏو سليمان جي بادشاھي خواہ سڪندر جي ملڪ گير بادشاھي ھر طرح گھٽ آھن.

٣:- اھو عھد ڏاڍو مبارڪ آھي جنھن کي تو جھڙو حاڪم مليو ھجي. اھو زمانو ۽ ملڪ خوشحال آھي جنھن کي تو جھڙو بادشاھ نصيب ٿيو ھجي.

٤:- تنھن تي سو ڀيرا افسوس جو دوست جي منزل جي واٽ وڃائي ويٺي جنھن منھن موڙيو تنھن کي نہ ستو مليو نہ مقصد.

٥:- عشق سراسر شور ۽ باھ آھي. حسن جي ولايت جي راھ ۽ رسم بہ مزيدار آھي.

٦:- الله پاڪ جا شڪر جو مسڪين کي "علي جھڙو گوھر" مليو. بارڪ الله ڪھڙو نہ ڀلو پشت پناھ آھي.

ہر دل بغمِ عشق گرفتار نباشد　　ہر کج نظرے لائقِ دیدار نباشد
اے آنکہ دو عالم نفرشند بخط و خال　　در دلولہ اندک و بسیار نباشد
بے سرزنشِ خار کسے گل نتواں چید　　دانی بچمن یک گل بے خار نباشد
اے نرگسِ مست ایں چہ قدر فتنہ برانگیخت　　در میکدہ بینید کہ ہشیار نباشد
ہرچند کہ ہرکس بزند صوتِ انا الحق　　منصور صفت کس بسرِ دار نباشد
گر یوسفِ مصری بفروشند ببازار　　بے نقد بکف میل خریدار نباشد
یکبار کہ دل بردہ افگند مرا زار　　آں بہ کہ دگر درپئے آزار نباشد
رنجورِ علاجِ دلِ بیمار چہ سازد　　ہرکس کہ غمِ دارد و غمخوار نباشد
گر یارِ دل از وصل نوازد عجبے نیست　　شہ را بگدا لطف و کرم بار نباشد
با شوخ نگاہے چہ تواں کرد کہ اورا　　حیف است کہ پاسِ دلِ بیمار نباشد
شد رہزنِ اسلامِ دلم کفرِ دو زلفت　　ہندوئے ترا حاجتِ زنّار نباشد
چوں نبضِ مرا دید بفرمود طبیبم　　جز بوسہ علاجِ دلِ بیمار نباشد
مہجورِ زرویے چہ مہت در دل شبہا　　صد وائے براں چشم کہ بیدار نباشد
ہم زاہد و ہم مفتی و ہم محتسبے را　　با دردکشاں ہیچ سروکار نباشد
آں عابدِ بے معنی و ملائے مزوّر　　زیں ہر دو یکے واقفِ اسرار نباشد
گر میرِ زمانند و گر شاہِ جہانند　　مارا بکسے بے تو سروکار نباشد

گر نقدِ وصالِ تو دہد دست بدستم
در خاطرِ مسکیں غمِ اغیار نباشد

١- هر ڪا دل عشق جي غم ۾ گرفتار نه هوندي آهي ۽ هر تيز ڏي نظر ديدار جي قابل نه هوندي آهي.

٢- اهو جيڪو محبوب جي خط ۽ تر جي عيوض ٻئي جهان نه توڪي ٿو تنهن کي تور ي ۽ گهٽ جي تميز ڪا نه آهي.

٣- ڪنڌي جي تڪليف کان سواءِ گل پٽڻ مشڪل آهي ته ڪي خبر آهي نه ڪر ته گل بنا ڪنڌي جي نه هوندو آهي.

٤- مست نرگس کي ڏس ته ڪيڏو نه نشو آهي. ميخاني ۾ ڏس ته ڪر ته هوش ۾ ڪر نه هي.

٥- جيتوڻيڪ انا الحق جو نعرو ڪو وهٽي ته مگر منصور وانگر سوري تي سر ڏيڻ وارو ڪير آهي؟

٦- مصر جي حضرت يوسف وانگر ڪر بازار ۾ وڪامي، ته هو ۾ پيسن بنا خريداري جي ڪير سڌ ڪندو؟

٧- هڪ پيرو دل ڦري ويئين ته پوءِ هر هر ايذائڻ نه گهر جي.

٨- جيڪر غمدار وهجي پر غمخوار نه هجي ته سو بيمار دل جو ڇا علاج ڪندو.

٩- دلي دوست وصل جي مهرباني ڪري ته ڪهڙو تعجب بادشاه کي پينوءَ تي مهرباني ڪرڻ بار نه لڳندو آهي.

١٠- انهيءَ شوخ نگاهه کي ڇا ٿو ڪري سگهجي جو ڪيس بيمار دل جو خيال ئي ڪر نه هي.

١١- تنهنجا ٻه "ڪافر زلف" منهنجي اسلام (دل) جا رهزن ٿيا آهن. تنهنجي عاشق کي جيئڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي.

١٢- طبيب منهنجي نبض ڏسي فرمايو ته بيمار دل جي دوا فقط چمي آهي.

١٣- تنهنجي چوڏهين جهڙي چنڊ جي جدائيءَ ڪيئي راتيون گذريون. انهيءَ اڪ تي افسوس جا سجاڳ نه هجي.

١٤- زاهد هجي يا مفتي ۽ ڀلي محتسب ٻر دمندن سان سندن ڪهڙو مطلب آهي.

١٥- بي خبر عابدءِ ملا بئي حقيقت جي اسرار کان اڻواقف آهن.

١٦- زماني جا مير هجن يا ڪٽي بادشاهه هجن، تو کان سواءِ اسان جو ڪنهن سان به سروڪار نه آهي.

١٧- محبوب سائين جيڪڏهن تنهنجو وصال ملي ته پوءِ مسڪين کي عيرن جي تڪليفن جو ڪو ڏک نه ٿيندو.

○

شور برخاست کہ آں یار بروں می آید — بہرِ نظارۂ دیدار بروں مے آید

روئے گر از من پوشیدہ درِ خانہ ببست — بوئے او از در و دیوار بروں مے آید

مستیِ ساغرِ چشمِ تو فزونست ازاں — ساقی از خانۂ خمار بروں مے آید

ناوکِ تیرِ نگاہت بدل و سینۂ من — آنقدر رفت کہ دشوار بروں مے آید

یوسفِ مصر بمصر از چہ بکنعاں برسید — بہ تمنائے خریدار بروں مے آید

گر بہ بیند رُخِ زیبائے تو دو زلف ترا — ہندو از حلقۂ زنار بروں مے آید

گرچہ انبارِ غمت راہمہ پیمایم لیک — ہمچو مشتے کہ زخروار بروں مے آید

للہ الحمد کہ اغیار ندارد بر دیف — شکر للہ کہ گلِ بے خار بروں مے آید

ہمچو من تا خم محراب دو ابروئے تو دید
زاہدے بے سر و دستار بروں مے آید

۱. شور مچي ديو ته يار ٻاهر اچي پيو ته جيئن ديدار جي جهلڪ ڏيکاري .

۲. گهر جو در بند ڪري جيتوڻيڪ پنهنجو منهن لڪايائين ته به سندس خوشبوءِ در ۽ ڀت مان ٻاهر محسوس پيئي ٿئي .

۳. ميخاني جي ساقيءَ کان به وڌيڪ تنهنجي نشيلي اک جي مستي آهي .

۴. تنهنجي نگاهه جي تير جي اڻي منهنجي سيني ۽ دل ۾ اهڙي ڦاٽي جو سندس نڪرڻ مشڪل پيو ٿئي .

۵. مصر جو يوسف ڪنعان جي کوهه مان نڪري، مصر ۾ خريدار جي تمنا ڪٽي آيو آهي .

۶. جيڪڏهن تنهنجي رخ زيباءِ ٻن زلفن تي هندو جي نظر پوي ته اهو جڻيو ٽوڙي

ڦٽي ڪري.

٧- عمن جي ڏير ڪي ڪٽي ڳٽيان ته خرار مان مٿ وار ومثال ٻيهندو.

٨- الله پاڪ جو شڪر جو منهنجي محبوب سان اغيار گڏ نه آهي، پڻ شڪر آهي جو گل سان گڏ ڪنڊو ڪونهي.

٩- مون ڏانگر، زاهد جي نظر تنهنجي محراب جهڙين ڀرون تي پيئي ته مٿو ۽ دستار وساري ڀاهر هليو آيو.

چوں صبا زلفِ یار بکشاید — گرہ از جملہ کار بکشاید
گر بزلفِ دراز شانۂ زند — عقدۂ روزگار بکشاید
روضۂ خلد را بشکرِ دہم — گر درِ خانہ یار بکشاید
بگدایاں رسید مژدہ کہ باز — گنج را شہریار بکشاید
بہ کہ ہر کس بوصفِ گل چو ہزار — راز با راز دار بکشاید
مے تواں شد کشادہ کارا گر — کاکلِ مشکبار بکشاید
گرہِ رشتۂ امید مرا — نہ یکے صد ہزار بکشاید
بلبل از ہجرِ گل شود بیمار — رگِ خود را بہ خار بکشاید

بیند ت بے حجاب چوں مسکیں
دیدۂ اشکبار بکشاید

١. بادصبا جڏهن يار جي زلفن کي کوليو ته منجهيل ڪم آسان ٿي پيا.

٢. محبوب ڊگهن زلفن کي جڏهن ڦڻي ڏني ته زماني جي مشڪلڪشائي ٿي ويئي.

٣. يار پنهنجي محل جو در کولي ته مان شڪريه سان هميشه واري جنت ڏيئي ڇڏيان.

٤. پينوئن سائلن کي خوشخبري ملي ته بادشاه خزاني جا در کولي پيو.

٥. چڱو ايئن آهي ته هر شخص بلبل ۽ گل وانگر راز رازدار سان کولي.

٦. مشڪ سان معطر ڪاڪل محبوب کولي ته جيڪر هر طرح جي مشڪل ڪشائي ٿئي.

٧. منهنجي اميد جي هڪ ڳنڍ نه پر هزارين ڳنڍيون کلي وڃن.

٨. بلبل جڏهن گل جي جدائي ۾ بيمار ٿئي ته ڪنڊي سان پنهنجي سير ڦٽي ڇوڙائي.

٩. مسڪين جڏهن تو کي بيحجاب ڏسي ٿو ته اکيون لڙڪ وهائڻ لڳن ٿيون.

یارم از پردهٔ اسرار برون مے آید — ماہتابے بشبِ تار برون مے آید

بہ کماں ابرو و تیرِ مژہ و زلفِ کمند — تیغ آہیختہ بہ پیکار برون مے آید

ہر کہ بے یادِ تو در مسجد و در دیر برفت — ہر کجا در شدہ و خوار برون مے آید

مے شود گوشِ فلک نیز پُر از ولولہ — چون فغاں از دلِ این زار برون مے آید

تا کہ حیران ز قد و قامتِ چالاک تو شد — سرو را پائے ز رفتار برون مے آید

تا کبابِ دلِ بلبل نہ شود پختہ تمام — آتش از عارضِ گلنار برون مے آید

ساقی از خانۂ خمار بقصدِ دل و دیں — بر کفش ساغرِ سرشار برون مے آید

گاہ در پردۂ اسرارِ نہاں مے ماند — گاہ در کوچہ و بازار برون مے آید

صد گرہ بر دلم از حلقۂ ہر موئے تو بست — تار نخ از زلفِ گرہ دار برون مے آید

آں کہ از غمزۂ جادوئے مرا خست برفت — باز بر پرسشِ بیمار برون مے آید

بادو زلف و بد ابرو و بد چشم و بد و لب — آفتِ عاقل و ہشیار برون مے آید

ہر چہ آید بدل و فکر مغنّی ز سرور — ہمہ از نغمۂ مزمار برون مے آید

آید از طرفِ چمن نغمۂ بلبل مسکین

خندۂ کبک ز کہسار برون مے آید

۱. منھنجو محبوب جڏھن اسرار جي پردي کان ٻاھر ٿو نڪري تہ جھٽ چوڏھينءَ جو چنڊ اوندا ھي رات ۾ ايري ٿو.

۲. محبوب ابروءَ جي ڪمان، اک جي تير، زلف جي ڦاھيءَ سان ترار لٽڪايو ٻاھر ٿو اچي.

۳. جيڪو بہ تنھنجي ياد بغير مسجد يا مندر ۾ ويو جتي بہ ويو خوار ۽ خراب ٿي موٽيو.

٤- آسمان جا ڪن جيڪر هن دم دمند دل جي رڙين کان وچي رهن.

٥- تنهنجي چست قد کان سرو حيران ۽ هلڻ کان عاجز بيٺو آهي.

٦- گل جهڙن سرخ ڳلن کان ايستائين باه جا شعلا نڪرندا رهندا، جيستائين بلبل جي دل پچي ڪباب نه ٿئي.

٧- ساقي، دل ۽ دين خريد ڪرڻ جي ارادي سان پرير پيالو هٿ ۾ ڪنيو، ميخاني کان ٻاهر نڪتو آهي.

٨- ڪڏهن اسرار جي پردي ۾ لڪي ويٺو آهي ته ڪڏهن بازار ۽ گهٽين ۾ رونق افروز آهي.

٩- تيستائين منهنجي دل تي تنهنجي زلفن جي پيچن جو ڳنڍيون رهنديون، جيستائين تنهنجو مبارڪ چهرو زلفن کان ٻاهر ٿيو آهي.

١٠- جيڪو پنهنجي جادوگري نظر سان زخمي ڪري هليو ويو، سو ڪري بيمار کان پڇڻ لاءِ موٽيو آهي.

١١- ٻن زلفن ٻن پرون، ٻن اکين ۽ ٻن لبن سان عقلمند لاءِ سراسر آفت ڪنيون بيو اچي.

١٢- مسرت وچان ڳائيندڙ جي دل ۾ فڪر تي جيڪي ڪجهه گذري ٿو سو تار جي نغمي ذريعي ٻاهر نڪتو اچي.

١٣- باغ ۾ مسڪين بلبل جو نغمو ٻڌڻ ۾ ايندو ته دل جي سبڪ روي ۽ ٿڪ پهاڙ ۾ ٻڌي سگهيا.

بے تو بر من محال میگزرد　　ساعتم سال سال میگزرد

تا رخت در خیال میگزرد　　خاطر از قیل وقال میگزرد

حسن دارد خطائے عشق معاف　　"شین" "سین" از بلال میگزرد

حالِ من تا رقیب مے بیند　　پر ز رنج و ملال میگزرد

تا مربع نشین من باشی　　طالعم از وبال میگزرد

دَورِ پرکار گردِ نقطۂ حسن!　　خطِ مشکیں ز خال میگزرد

قصۂ او بباد پائے صبا　　بجنوب وشمال میگزرد

فتنۂ روزگار مے گردد　　چوں سرِ خط ز خال میگزرد

گوشۂ چشم بر نمے تابد　　چوں بغنج و دلال میگزرد

تا کشادیم مصحفِ رویت　　سطرِ ابرو بفال میگزرد

بے جمالِ مہِ رخِ تو مرا　　ہر زمانم چو سال میگزرد

مے درآید نسیم نوروزی　　عہد بادِ شمال میگزرد

ساقیا! ساغرِ شراب بیار　　موسمِ برشکال میگزرد

لِلّٰہ الحمد زانکہ مسکیں را

ہر شب اندر وصال میگزرد

١- توکان سواءِ منهنجو وقت گذرڻ محال آهي. هڪ هڪ پل سال وانگر پيئي گذري.

٢- تنهنجي صورت خيال ۾ اچي ٿي ته قيل مقال سڀ وسري وڃن.

٣- حسن، عشق جي خطا کي معاف ڪندو آهي. حضرت بلالؓ کي "شين" جي بجاءِ "سين"

اچارڻ جي معاني آهي.

٤- رقيب کي منهنجي هيٺين حال جي خبر پئي ته ويتر رنج ۽ ملال جو غلبو ٿئي ٿو.

٥- تون منهنجي ڪڪائين جاءِ ۾ ويهين ته منهنجي قسمت جو ستارو وبال کان بچي وڃي.

٦- حسن جي چوطرف پرڪار جي گولائي مشڪ جهڙي ليڪ تر جي خال (داڻي) وٽان لنگهي ٿي.

٧- محبوب جو تصو باد صبا جي ذريعي ٽوڙ ٽوڙ ٽڪ ٽڪ هر طرف پکڙجيو وڃي.

٨- زماني لاءِ فتنو ٿيو وڃي، جڏهن خط جي چوٽي خال وٽان گذري ٿي.

٩- محبوب جڏهن ناز ادا سان گذري ٿو ته اک جي ائين ٻه ورائي نٿو ڏسي.

١٠- اسان تنهنجي تصوير جو مصحف کولي ڏٺو ته فال ۾ تنهنجي ابرو (ڀرون) جهڙي سٽ ڪلي پيئي.

١١- تو جو ڏهين ٿي چند جي جمال کان سواءِ منهنجي گهڙي ورهين وانگر ٿي گذري.

١٢- بهار جي سير گهلڻ لڳي آهي. اتر جي سوست ڪير دائيند ڙهوا جو زمانو گذري ويو.

١٣- ساقي! شراب جو ڀرپور پيالو ڪٽي اچ جو موسم سخت خراب آهي. الحمدلله مسڪين جي هر رات وصال ۾ ٿي گذري.

گر همیں میر و ایں وزیر بود — همه تدبیر بے نظیر بود
کار شاں جمله با رعیتِ خلق — همه تیغ و تفنگ و تیر بود
هم به پستانِ مادرِ آفاق — موجِ خوں بجائے شیر بود
پیشِ ایشاں کجاست زر گیرد — پیر باشد و گر فقیر بود
اهلِ کشور همه پریشاں دل — گرچه آزاد یا اسیر بود
هر کسے را کسے دراں دولت — نه انیس و نه دستگیر بود
رستم از جنگ شاں شود عاجز — یار سهراب گر نصیر بود
هر قرمساق و زن مریدِ که هست — بر صدارت نشیں وزیر بود
روز و شب همچو بوم در جنگل — عوضِ بانگ بم وزیر بود
علمے پائمال گرسنگی — لشکرِ با فغاں نفیر بود
هر صباح دمساز جائے بجائے — خانه انداز خانه گیر بود
آسماں سائیاں بسر دارند — خاک تفتیده شاں سریر بود

پائمالِ بلا شود مسکیں
دولتے کش چنیں دبیر بود

١:- جيڪڏهن اِهوئي مير ۽ وزير آهي ته پوءِ هر رٿ بينظير هوندي.

٢:- رعيت ۽ مخلوق سان سندن سمورو ڪم ترار، تير ۽ بندوق جو آهي.

٣:- ڪائنات جي ماءُ جي ٿڃن ۾ به کير جي بجاءِ خون (رت) جي ندي آهي.

٤:- وٽن ڪهڙو قدر، پير هجي ڪٿي نقير هجي!

٥ - ملڪ جا رهواسي سڀ پريشان آهن، تيدي ڄڻ ڪٿي آزاد.

٦ - ڪوبہ ڪنهن جو انهي حڪومت ۾ نہ تہ ساٿي آهي نہ سور سلڻ وارو.

٧ - انهن سان وڙهڻ کان رستم بہ عاجز آهي. يار سهراب يا نصير ڇو نہ هجي.

٨ - ديوث ۽ زال مريدئي وزات جي مسند تي وتن ويهڻ وارو آهي.

٩ - رات ڏينهن چپ وانگر جهنگ ۾ پيا آهن. بانگ بد راڻ دهل پيا وڄائين.

١٠ - سار وڄان بک جي وگهي رڙيون ڪري رهيو آهي ۽ پرهي پنهنجي اتالي شا. شڪار ۾ مصروف آهن.

١١ - هر صبح ۽ شام هڪ جاءِ کان گهر پٽي ٻي جاءِ تي اڏين ٿا.

١٢ - مٿي تي بس آسمان جي ڇانوراٿن. ڪٿ جي بجاءِ تتل مٽي تي پيا ليٽڙن.

١٣ - مسڪين! اهو بلا ۾ پائمال ٿئي جيڪو اهڙي حڪومت جو وزير آهي.

چوں میگذشت وائے چنیں نوبہارِ عمر　　تلخست جز مئے ہمہ تا روزگارِ عمر
کارم بدورِ ساغرِ گردد زدورِ چرخ　　دشوار گشت جز مئے ہر کارُ بارِ عمر
عمر یکہ رفت جز رخِ جانان عمر نیست　　روزِ وصال شمرم اندر شمارِ عمر
گشتن جدائی از سرِ آغوشِ دلستاں　　چنداں نہ لذّت است شدن در کنارِ عمر
عمر لیست کاں سرآمد باباده و نگار　　غیر از مئے و نگار بود نا بکارِ عمر
آں زندگانی است کہ با بوسہ و کنار　　جز بوسہ و کنار بود خوار زارِ عمر
جز خلوتِ حریف نہ آرم بسر دمے　　در دستِ خویش گر بود ایں اختیارِ عمر
ہر کس چہ عشرت است نمودہ بعمر خویش　　غیر از نگار نیست بر آبادگارِ عمر

ہر کس کہ مئے نخورد بر او زندگی تباہ
مسکیں نہ چیز ہست چنیں بے وقارِ عمر

١ ـ افسوس نوبهار حياتيءَ جا ڏينهن ڪيئن گذري ويا. شراب (حقيقي) کان سواءِ سڄي حياتي زهر آهي.

٢ ـ پيالي جي گردش سان اسان جو ڪم ٿيو رهي. شراب بغير حياتي جو هر ڪار و بار ڏکيو ٿي پيو.

٣ ـ جيڪا حياتي محبوب بغير گذري سا حياتي نه آهي. منهنجي حياتيءَ ۾ فقط وصالِ يار وارا ڏينهن شمار ڪر.

٤ ـ محبوب جي ڀاڪر کان پري رهي، حياتيءَ جا ڏينهن گذارڻ ۾ ڪهڙي خوشي ٿي سگهي ٿي.

٥. حياتي نه اها آهي جيڪا محبوب ۽ شراب سان گذري. محبوب ۽ شراب کان سواءِ حياتي اجائي آهي.

٦- حياتي ته بوسي ۽ ڪنارسان آهي. انهيءَ بنهي بغير خواري ئي خواري آهي.

٧- منهنجي وس ۾ هجي ته دوست بغير هڪ گهڙي به نه گهاريان.

٨- هر ڪو پنهنجي زندگيءَ جو طريقو رکي ٿو پر محبوب کان سواءِ زندگي ڪهڙي ڪارگر آهي.

٩- جنهن شراب حقيقي نه پيتو تنهنجي حياتي تباهه آهي مسڪين! اهڙي سبي وتار زندگيءَ مان ڪهڙو فائدو؟

غیر ازیں یارے نجویم ہیچ دلدارے دگر
کو جزایں ہرگز ندارم ہیچ غمخوارے دگر

جانِ من در حلقۂ گیسوئے ہندویش خوش است
غیر ازیں زلفش نجویم ہیچ زنّارے دگر

از شرابِ لعلِ او ہر کس خراب افتادہ است
کاندریں میخانہ میجوید کہ ہشیارے دگر

پیچ پیچاں را کہ افتادہ بکنجِ عارضش
غیر ازیں کافر ندیدم زلف چوں مارے دگر

یار ہمدم مہرباں ساقی حضورِ دلکش است
گو خدا خواہد نباید باز اغیارے دگر

سالہا شد ناقۂ گردوں حُدی را ایں نواخت
چشم از خوابم نگشتہ باز بیدارے دگر

روز و شب افسانہ خوانی میکند آں شوخِ ما
حالیہ کردہ است با مسکیں اقرارے دگر

١- هن محبوب کان سواءِ ٻيو ڪوبہ نہ گهرجي ۽ نہ انهيءَ کان سواءِ ڪو بہ غمخوار ڪو نہ اٿم.

٢- منهنجو ساهہ محبوب جي زلفن جي زنجير ۾ جڪڙيل چڱو. سندس زلفن کان سواءِ ڪنهن بہ زنّار جي ضرورت ڪانهي.

٣- سندس شرابِ محبت سبب هر شخص بيحال آهي. هن ميخاني ۾ ٻيو ڪهڙو هوشيار ملندو؟

٤- سندس رخسار جي پاسي ۾ پيچ در پيچ گيسو نانگ وانگر آهن.

٥- دل وٺندڙ ساقي همدم دوست ۽ مهربان آهي خدا ڪري جو ڪو غير نہ اچي وڃي.

٦- ڪيئي سال گذريا جو وقت جهڙي جت کان اهڙو راڳ ٻڌم، جو مستيءَ ۾ ورهي اک نہ کلي اٿم.

٧- رات ڏينهن اسان جو محبوب افسانا پڙهندو آهي، پرهڻ ٻيري مسڪين سان نيوا قرار ڪيو اٿس.

ساقیا برخیز جام از مئے بیار / در طلالہ بس بہ بینم روئے یار

مئے بدہ گلگوں کہ رخشندہ تراست / سازد از مستی جہانم ہوشیار

وقت خوش بادت کہ ساقی دہ مرا / ساغر پر کردہ از مئے خوش گوار

جرعہ از مئے چساں دہ مست کن / گو کہ ماند تا قیامت یادگار

گل ہزاراں جام اندر دست داشت / لیک میجویم ز لعلِ گلعذار

از سر سودائے زلف آشفتہ است / مضطرب جانم نمے گیرد قرار

جمع یاراند ساقی! باز ریز / بادۂ گلگوں بساغر زرنگار

ساقیا! ریزی مئے گلفام را
درمیانِ کام مسکیں بار بار

١- ساقي! اتي شراب جو پيالو کڻي اچ. جنهنجي قطرن ۾ پنهنجي صورت نظر اچي.

٢- گل رنگ روشن شراب ڏي ۽ جيڪو جهان جي مستيءَ کان هوشيار ڪري ڇڏي.

٣- ساقي خوش گوار شراب جو پيالو ڀري ڏي ۽ خدا ڪري تون سدائين خوش هجين.

٤- شراب جو اهڙو ته چسڪو وٺراءِ جو قيامت تائين مستي يادگار رهجي وڃي.

٥- گل ته شراب جا هزارين پيالا پيش ٿي ڪيا پر مون کي محبوب جي هٿ جو پيالو گهرجي

٦- زلفن جي سوداءَ کان پريشان آهيان. بيقرار دل کي قرار ڪونهي.

٧- ساقي! دوست گڏ آهن. گل جهڙو شراب پيالي ۾ وجهي اوت.

٨- ساقي! گل رنگ شراب عنايت ڪر ته مسڪين جي مراد به پوري ٿئي.

بگذرم ثابت الٰہی! از صراطِ پُرخطر　　روئے آں مہ را بہ بینم بگذرم از شور و شر

میکنم بر درگہش زاں نالۂ شبگیر ہا　　کاندریں رہ مے بود از کارِ شیطاں پُرحذر

ایکہ میخواہم دعا بر خاکِ مے مالم جبیں　　میکنم خاکِ درت را سرمہ سا کحل البصر

چشمِ تو اکسیر میدارد نہاں در مردمک　　جانِ من چوں زر شود خواہی کنی گر یک نظر

کس درت بگرفت از گیتی نشینِ بیگیاں　　گر درت نگرفتہ کس از ہر درے گشتہ بدر

حالِ مسکیں را بہ بیں یا حضرتا خیر البشر
حقاللہ پس بگیری دست ما روزِ حشر

١- اي الله! پرخطر پلصراط کان سلامتيءَ سان گذري وڃان. محبوب ڪريم جي زيارت ڪندي شور ۽ شر کان ٽپي وڃان.

٢- محبوب جي درگاه تي مدد لاءِ رات جا ٿرائتون رڙيون ڪنديون آهيان. انهيءَ رستي ۾ شيطان کان هوشيار رهڻ جي ضرورت آهي.

٣- اوسائين! تنهنجي دروازي جي خاڪ تي پيشاني مليندي دعا پيو گهران. تنهنجي در جي مٽي اکين جو سرمو پيو ڪريان.

٤- تنهنجي نظر فيض اثر اڪسير آهي. هڪ نظر ڪرين ته مان سچو سارو سون ٿي پوان.

٥- جنهن تنهنجو در ورتو سو زماني کان بي نياز ٿي ويو. جنهن تنهنجو در ڇڏيو سو در بدر ٿيو.

٦- حضرت خير البشر! مسڪين جي حال تي نظر فرمايو ڪي الله جو قسم! قيامت جي ڏينهن اسانجي دستگيري فرمائج.

ما فقیرانیم ما را با زر و زیور چه کار — همچو ابراهیم با سرمایهٔ آزر چه کار
چون مرا از محشر و هنگامهٔ او باک نیست — حرزِ جان تصویرِ جانان دارم و دیگر چه کار
عکسِ روئے یار ما را جلوہ ہائے دیگر است — از مہ و خورشید نتوان یافت یا با اختر چه کار
اولین روز از ادیبِ عشق و از تدریسِ او — خوانده ام حرفِ محبت را به این دفتر چه کار
از کتابِ حسنِ تو حرفِ محبت خوانده ایم — با شنیدن قصهٔ دارا و و اسکندر چه کار
سودِ سودا را ز دنیا و ز عقبیٰ یافتم — گیسوئے دلبر بکف با مشک و با عنبر چه کار

شکر للّٰہ کز وفاقِ دلبرِ رعنائے من
جاں بجاناں رفت مسکیں را جز این دیگر چه کار

۱- اسان فقير ماڻهو پنهنجو زر ۽ زيور سان ڪهڙو ڪم! حضرت ابراهيم وانگر آذر جي سرمايي سان پنهنجو ڪهڙو ڪم؟

۲- يار جي صورت دل ۾ اٿم ته ٻيو ڇا گهرجي ۽ ميدان حشر جي هنگامن جو ڪهڙو ڊپ ڪجي.

۳- اسانجي يار جي صورت جا جلوا ٻيءَ طرح جا آهن. اهڙا جن سان چنڊ تارن ۽ سج ۾ به مقابلي جي طاقت نه آهي.

۴- عشق جي استاد پهرين ڏينهن ئي محبت جو حرف پڙهايو. هيڏن دفترن سان پنهنجو ڪهڙو ڪم؟

۵- تنهنجي حسن جي ڪتاب مان فقط محبت جو حرف پڙهيوسين دارا ۽ سڪندر جي قصن ٻڌڻ سان ڪهڙو ڪم؟

۶- دلبر جا زلف هٿ ڪري دنيا ۽ آخرت ۾ نفعي وارو واپار ڪيو اٿم. هاڻي مشڪ ۽ عنبر جي

کھڙي ضرور

٧۔ الحمدلِلّٰه جو ناز نين محبوب پنھنجي عنايت سان مسڪين جي جان جو نذرانو قبول ڪيو پيو ورِي ڇا گھرجي؟

شرابِ شاہد و ساقی نماید در چمن خوشتر
کہ نعمتہاے گوناگوں بود در انجمن خوشتر

بیا اے شاہدِ معنیٰ بسیرِ سبزہ و بستاں
نباشد در چمن بیتو گل و سرو و سمن خوشتر

بزخمِ ذوالفقارِ تو مسیحا لادوا باشد
شہیدِ ابروت را شربتِ سیبِ ذقن خوشتر

بغیر از صورتِ لیلیٰ بدل مجنوں کجے گنجد
نیاید جز رُخِ شیریں بہ قلبِ کوہکن خوشتر

خدارا اے صبا برساں بر نداں ایں سخن از من
زگلزارِ جہاں باشد مرا خارِ وطن خوشتر

اگر دلدار دشنامت دہد خوش باش اے مسکیں
بود انعامِ دشنام از لبِ شیریں دہن خوشتر

١۔ شراب، محبوب ۽ ساقي چمن ۾ سٺا نھن ٿا. طرح طرح جون نعمتون محفل ۾ سٺيون ٿيون.

٢۔ معنيٰ کي ماڻيندڙ دلبر! اچ باغ جو سير ڪر ڇو ته توکان سواءِ سرو سمن ۽ گلاب به نٿا سٺا لڳن.

٣۔ مسيحا! تنھنجي ذوالفقار جو قتيل لاعلاج آھي. تنھنجي ابروءَ جي شھيد کي بوسي جي شربت بھتر آھي.

٤۔ مجنونءَ جي دل ۾ ته فقط ليليٰ جي صورت آھي. ڪوھڪن (فرھاد) جي دل ۾ شيرين کان سواءِ ڪنھن جو خيال رھي سگھي ٿو؟

٥۔ صبا! خدارا رندن وٽ منھنجي ھيءَ ڳالھ پھچاءِ ته دنيا جي باغن جي مقابلي ۾ مون کي وطن جا ڪنڊا سٺا لڳن ٿا.

٦۔ مسڪين! محبوب جيڪڏھن گاريون به ڏئي ته به خوش رھ. شيرين لب محبوب جي زبان کان گاريون جو انعام به ڀلو.

نمود غمزهٔ چشمِ توام شکار آخر
چرا نظر نکنی بر دلِ فگار آخر

سرِ منست که در آستانِ حضرتِ تو
کُشی و زنده کنی گر هزار بار آخر

چرا بکشتهٔ تیغِ ستم نگه نکنی
ز چشمِ سرمه کشے بسکه شرم دار آخر

چو زار زار بکشتی هزار بار مرا
چرا گذر نه کنی بر سرِ مزار آخر

ز آب دیده که هر لحظه میدهم آبش
بود که نخلِ امیدم رسد ببار آخر

بیا بیا که ز باغِ رخش گلے چینم
که نیست عهدِ جوانی دلا دوبار آخر

بیاد آر غمِ ما و محنتِ دوری
بدوستاں بشنواے دوست دوستدار آخر

نماند قاضی و مفتی و شیخ و واعظِ شهر
بدورِ نرگسِ مستِ تو هوشیار آخر

دلِ رمیدهٔ مسکین چو مرغِ دست آموز
گرفت در شکنِ زلفِ تو قرار آخر

۱. تنهنجي اک جي اٽي، سڀ مون کي شڪار ڪري ڇڏيو. آخر دل قتيل تي ڇو نه تو نظر فرمائين؟

۲. تنهنجي درگاه جي چائٺ تي منهنجو سر رکيل آهي. ڪٿي هزار پيرا وري ڪٿين ۾ جيئن ڪرين.

۳. ظلم جي تلوار سان ڪنل تي نظر ڇو نه ٿو فرمائين؟ سرمگين اکين سان کهين ٿو ڪجهه نه خون خدا ڪر.

۴. چيچلائي چيچلائي هزارين پيرا مون کي ڪٺو اٿيئي، آخر منهنجي هزارتان ڇو نه گذر ڪرين.

۵. اميد جي رٽ کي اکين جي پاڻي سان سيراب ڪندو آهيان ثمن ميوو ڏيئي.

۶. اڄ اڄ نه تنهنجي صورت جي باغ مان گل چوندا يان، دلبر جواني جو زمانو وري موٽندو نه ڪونه.

۷. اسان جي تڪليف ۾ ڏوراهين جو عذاب ڪڏهن نه ياد ڪر. دوست ادوستن سان دوستدار ٿئي.

۸. قاضي، مفتي، شهر جو شيخ ۽ واعظ تنهنجي بن مست نرگسين سبب وري هوش ۾ نه آيا.

۹. مسڪين جي تنل دل آخرڪار پڙهايل پکي وانگر تنهنجي زلفن جي قيد ۾ قرار ورتو.

○

تا چشمِ تو بخشید بہ نرگس زرِ انبار
زلفت بچمن مشک فروشید بخروار
چشمت بخطا وحشتے آموخت با آہو
بلبل زگلِ روئے تو شد مست بہ گلزار
بادِ سحرم گفت کہ اے خفتہ خبردار
برخیز بخور بادہ بیادِ لبِ دلدار
از بوئے تو شد عرصۂ گلزار معطر
صد نافہ گرہ بست بخوں آہوئے تاتار
معشوق بخوابست دل و دیدہ نظر باز
تا غنچہ غنودہ است بود بلبلے بیدار
با چنگ و نے و عود و بط و رود و سرودے
بنشیں بہ بتاں بادہ خور و زلف بدست آر
آں روئے تو و موئے تو و چشمِ شکر خواب
آں لالہ و آں سنبل و آں نرگسِ بیمار
آں دانۂ و دوآں لا کہ بدامِ دلِ ما است
آں خال و بناگوش و ہماں کاکلِ خمدار
سودائے وصالِ تو بہر مست و خبردار
غوغائے جمالِ تو بہر کوچہ و بازار

ند برافراخته هر سروِ روان را
وز روے برافراخته هر چهرهٔ گل نار
گویند ببازارِ جهان رسم قدیم است
هر چیز نکوهیده بود میل خریدار
در حیرتم از شیوهٔ بدعهدیِ آن شوخ
دیروز باقرار شد امروز بانکار
تشخیصِ طبیب ست که از نوش لبانش
پاسِ دلِ سودازده بیمار نگهدار
تا رامِ تو شد توسنِ اقبالِ سعادت
هر کام تو گردید همه ثابت و سیّار

۱- تنهنجي اک نرگس کي سون جا انبار عطا کيا. تنهنجي زلفن چمن ۾ سوين خار مشک وکيو.

۲- تنهنجي اکين پڊ ۾ هرڻ کي وحشت سيکاري. تنهنجي گل جهڙي تصوير کان بلبل باغ ۾ مست آهي.

۳- باد صبا مرڪي چيو. "ستل اڃا يار جي چپن کي ياد ڪندي محبت جو پيالو پيئي".

۴- تنهنجي خوشبوءِ سان سمورو باغ معطر ٿي پيو. تانار جي هرڻن خوشبوءِ جا سوين ٻيڙا پيدا.

۵- معشوق ننڊ ۾ آهي. دل ۽ اک ٻيدار ۾ مشغول آهن. جيسائين مکڙي ٽڙي نه آهي تيسائين بلبل به سجاڳ آهي.

۶- چنگ، نڙ، سارنگي ۽ ساز و سرود سان ويهي محبوب سان شرابِ محبت پيءُ ۽ زلف جو زنجير حاصل ڪر.

۷- هي تنهنجي صورت، زلف ۽ خمار آلود اکيون لاله، سنبل ۽ بيمار نرگس سان مشابهت رکن ٿيون.

٨:- هي خال ۽ هي زلف و ڪاڪل اسانجي دل واسطي ڦاهي مثل آهن.

٩- هر مست ۽ خبردار کي تنهنجي وصل جي سودا آهي. تنهنجو حسن هر گلي ۽ بازار ۾ مشهور آهي.

١٠- تنهنجي قد کان هر سرو شرمسار آهي، ۽ تنهنجي صورت کان هر سرخ گلاب گردن جهڪايل آهي.

١١- چون ته بازار جي پراڻي عادت آهي ته گهٽ بها واري شيءِ خريد ڪئي ويندي آهي.

١٢- هن شوخ جي بد عهدي کان حيرت اٿم. ڪالهه اقرار ٿي ڪيائين ۽ اڄ انڪار.

١٣- طبيب نسخو ڏسيو آهي ته محبوب جي چپن چمڻ سان سوداءِ جي بيمار جي دل کي فائدو ٿيندو آهي

١۴- بخت ۽ سعادت تنهنجي فرمان ۾ آهي. خدا ڪيو تنهنجو هر ڪم ثابت ۽ درست آهي.

چو شعله دیدم از آن روی یار شور انگیز — بسوخت جامهٔ تقوی و خرقهٔ پرهیز
هزار خرمنِ دانش بسوخت با افسوس — بوضعِ کافرِ موعد دروغ رنگ آمیز
بسوخت مهرِ رخش عاشقانِ شیدا را — چرا بخرمنِ پروانها زد آتشِ تیز
برای قید نمودن چه دانه داداست — بحلقهٔ کاکلِ مشکین زخالِ مکر انگیز
شکوهٔ تو بکجا و ما فقیر کجا — تو بادشاهِ جهانی به این گدا مستیز
سرے بخاک بنه صبر کن ز نالهٔ زار — قضا قضا نشود ای دل از قضا مگریز
دلا ابدست که داری تو ساغرِ مئے ناب — کزاں دو جرعه بر آتش فسرده خاکم ریز
بفکرِ بیدلی آید چه رازِ صاحبدل — کجا روند دوامی بعالم پرهیز

سخن مسنج تو مسکین با سخندانها
دگر رموز نه دانی تو از میاں برخیز

١ - شور پیدا ڪندڙ يار جي منهن ۾ شعلو نظر آيو ته تقوىٰ جي چادر ۽ پرهيز جي پوشاڪ سڙي ويئي.

٢ - عقل جا سوين ڪراسند ڪافر زلف جي جادوءَ سان سڙي رک ٿي ويا.

٣ - سدس چند جهڙي صورت عاشقن کي ساڙي ڇڏيو. پروانن جي ڍيرن ۾ الائي ڇو اهڙي تکي باه باري اٿن.

٤ - قيد ڪرڻ لاءِ ڪهڙو ونه داڻو اڇلايو اٿس. مشڪي ڪاڪل جي ڪڙيءَ ۾ ڦتني ڀڃا رييند ڙخال سان.

۵ - پنهنجي پر شکوه شان ڪٿي ۽ فقير (اسان) جو رستو ڪٿي، تون دنيا جهان جو بادشاهه (آهين)، فقيرن سان

نه وڙهه.

٦. مٿن، منٽيٽي رک ۽ رقيبن کان صبر ڪر. قضا گسندي نه آهي. دل! قضا کان نه ڀڄ.

٧. دلبر! انهنجي هٿ ۾ شراب جو پيالو آهي. انهيءَ مان ۽ ڪ منهنجي ڪوماڻيل دل جي پياه تسي هاري ڇڏ.

٨. بيدلي نڪرسان دلي جو ڪهڙو را نسجهه ۾ ايندو! عشق پرهيز جي جهان ۾ ڪاڏي وڃن.

٩. "مسڪين" گفتگو جي ماهرن سان تون سخن سنجي نه ڪر تو ڪي رمز جي چال نه آهي ته وچ مان پا هر ٿيءُ.

○

توساقيا! بقدحِ لعلگون شراب انداز
هزار رشک بدلِ خاور آفتاب انداز

سوختیم ز آتشِ زمانه شور انگیز
وجودِ سوختہ را در شطِ شراب انداز

شہا بدست کہ داری تو جام جمشیدی
دو عالمے را بہ یک جرعہ اش خراب انداز

برار روئے خود از طرۂ دوتا بیرون
بر آفتاب زگیسوئے خود نقاب انداز

چنانچہ یوسف در خواب شد زلیخا را
مرا تو نیز چنیں شعلۂ بخواب انداز

بده شرابِ وصالم کہ سوختہ خامم
بچند آتشے در سینه ام کباب انداز

ندیده ایم کتابے بغیر زیں دو لبت
وظیفه ام ز میانِ دو لب کتاب انداز

ساقي! پيالي ۾ سرخ شراب وجهه ۽ سج جي دل ۾ هزارين رشڪ پيدا ڪر.

٢ـ زمانيءَ ۾ شورا تاريندڙ باھ مونکي ساڙيو. سڙيل وجود کي شراب جي نديءَ ۾ وجھ.

٣ـ بادشاھ! تنھنجي ھٿ ۾ جامِ جمشيد آھي. انھيءَ جي ھڪ ڍڪ سان سموري دنيا کي مست ڪر.

٤ـ پنھنجو منھن مبارڪ مٿي ڪريو ۾ سج تي زلفن سان نقاب وجھي ڇڏ.

٥ـ جيئن حضرت يوسف بي بي زليخا کي عشق جو نشو ڏنو تيئن مونکي به خواب ۾ اھڙو شعلو عطا ٿئي.

٦ـ وصال جو شربت ڏي جو سڙي ڪوئلو ٿي ويو آھيان.

٧ـ اسان فقط تنھنجي ٻن چپن وارو ڪتاب ڏٺو آھي. منھنجو ڪم فقط اھو ھجي جو ٻن لبن جي ڪتاب کي پيو پڙھان.

شراب لعل در قدحِ زرنگار انداز　　حوالهٔ دورِ وظیفم ز لبِ نگار انداز
زماں بہ شور و شر آمد تو ساقیا برخیز　　نصیب قسمتِ ما بادہ نشہ دار انداز
منم چو بندهٔ آں حسنِ ماہ شہر آشوب　　خوشا دلم بخمِ زلفِ پیچدار انداز
بدامِ حرصِ شدم پائے بند سالے چند　　تو حالیا بگرہِ زلف ہوشیار انداز
نقاب برکش اے رشکِ فزائے ماہِ تمام　　بقامتِ تو فرو طرہ مشک بار انداز
فتادہ ام بسرِ کوہ و دشت ویراں حال　　مینم کہ بلبل مارا بشاخ سار انداز
بحسن و خوبی چو دیوانہ کردہ ای مارا　　دلم ربودهٔ مارا نہ بے قرار انداز
ہزار زاہد و عابد بخامیِ طبعی　　ز ہوشیاریِ گردوں در خمار انداز

١:- سرخ تازو شراب پيالي ۾ وجهه، منهنجي حصي ۾ محبوبن جا چپ لڳل پيالو ڏي.

٢:- زماني ۾ شور ۽ شَرَ پئجي ويو آهي. ساقي تون اُٿي ۽ اسانجي ڀاڱي جو مستي واره شراب عطا ڪر.

٣:- جڏهن ته مان چنڊ جهڙي سراپا حسن محبوب جو غلام آهيان، منهنجي دل سندس پيچدار زلفن سان ڪهڙي نه خوش آهي !

٤:- ڪي سال حرص جي قيد ۾ هيس - هاڻي تون پنهنجي زلفن جي قيد ۾ هوشياريءُ سان قابو ڪر.

٥:- نقاب هٽائي چوڏهينءُ جي چنڊ کي ريس ۾ وجهه، پنهنجي ڪلهن تي مشڪبار زلف پکيڙي ڇڏ.

٦:- بيحال ويران ٻيلن ۾ پيو آهيان. مون بلبل کي ٽاريءَ تي قلي ڪري ڇڏ -

٧:- پنهنجي حسن ۽ خوبيءَ ۾ جڏهن مست چريو ڪيو اٿيئي ته لٽيل دل کي بيقرار نه ڪر -

٨:- عابدن ۽ زاهدن کي سندن خام طبيعت جي باوجود مستيءَ ۾ وجهي ڇڏ.

○

داروئے ہجراں نمیگیرم بغیر از دوست کس
ماسوائے دوست برآرم نہ ہرگز یک نفس
اے تغافل ماندہٗ درکاروانِ پُربلا
محملِ لیلےٰ مگر بندید میگوید جرس
ہیچو فرہاد آورم فریاد از شیریں لباں
بارہائے دست برسر زنم ہیچو مگس
دردیارِ ناسزایاں وحشتم جرأت فزود
ہیچوں بلبل ماندہ ام با نالہ زارِ در قفس

۱- جدائيءَ جي دوا دوست کان سواءِ ٻي ڪا نه وٺبي. دوست کانسواءِ هڪ دم
به نه ڪٽبو.

۲- مصيبتن واري قافلي ۾ غافل رهيل، چڙيءَ جو آواز ٻڌائي ٿو ته
ليليٰ جي ڏولي تيار ڪريو.

- جيئن فرهاد شيرين لب شيرينءَ جي لاءِ رڙيون ڪيون تيئن فرياد ڪيم،
ڪيترا ڀيرا مک وانگر هٿ مٿي تي هنيم.

* نالائقن جي ملڪ ۾ وحشت مون ۾ جرأت پيدا ڪئي. بلبل وانگر قفس ۾ قيد ٿي رڙيون پيو ڪريان.

بعالم چوں فتادہ شعلۂ از روئے تابانش ! — شدہ سیراب عالم از لبِ چاہِ زنخدانش
چو ماہِ خال پیدا شد بلب چاہِ زنخدانش — کہ روزی خوارِ خضرے شد زچشمۂ آبِ حیوانش
ستیز آرد کجا بر ناسزایاں آں شہِ خوباں — کہ بر رویش ہویدا گشت ابرو مدِ احسانش
فتادہ داغِ حسرت در دلِ آں لالۂ پرخوں ! — گرفتہ یک نظر چوں بر سرِ رخسار خندانش
بہ تسخیرِ گلستاں چونکہ بیاید غمزہ زن یارم — گل اندام آستینِ خود بیا ویز د بدامانش
سمندِ تندِ جولانش چو آرد تاخت در میداں — زمیں شش مے شود ہشت آسماں از خاکِ جولانش
نخواہی دید روئے یارِ من اے زاہدِ بدبیں — بسر عرشِ بریں باشد سرِ سر دِ خرامانش
بدل بردہ است حسرت لعل از لعلِ پری پیکر — دو صد گوہر نے ارزد بیک دُر دانہ دندانش
تجلی آں شہِ خوباں بعید از شرح مے باشد — ہزاراں صبحِ صادق مے بر آید از گریبانش

چو دم زد از سپیدی آفتابے از سرِ مشرق
ہزاراں عاشقاں مسکیں ہمی باشند حیرانش

١- محبوب سائين جي مُک روشن جو پرتو جڏهن جهان تي پيو ته سڄو جهان سندس کاڏيءَ جي
فيض کان سيراب ۽ روشن ٿي ويو.

٢- سندس کاڏيءَ ۾ ترجو داڻو جهڙو روشن چنڊ خضر به سندس آبِ حيات کان رزق حاصل
ڪندو آهي.

٣- سهڻن جو سائين ۽ آقا، نالائقن تي ڪيئن ناراض ٿيندو! جڏهن ته سندس منهن
مبارڪ ۾ احسان جي مد ظاهر آهي.

٤- لاله جي دل حسرت جي داغن کان پر پور ٿي، جڏهن محبوب جي مسڪرائيندڙ منهن

تـي سندس نظر پئي.

۵ - منهنجو محبوب باغ جي تسخير تـي اچي ته گل جهڙا محبوب خود بخود پنهنجـي آستين محبوب جي دامن سان ملائن.

۶ - سندس تـيز رفتار گهوڙو ميدان ۾ اچي وڃي ته سندس جولان سبب زمينون ڇهـ وڃي بچن ۾ آسمان اٺ ٿي وڃـن.

۷ - بدگمان زاهد تون منهنجي يار جي زيارت ڪيئن ڪري سگهندين؟ پاڻ ته عرش برين تـي تلي رهيا آهن.

۸ - لال موتي ڪي محبوب جي حسن کان هزارين حسرتون آهن. محبوب جي موتيءَ جيان ڏندن آڏو سوين موتي به گهٽ آهن.

۹ - حسـين جي بادشاهه جي تجلي بيان کان ٻاهر آهي. هزارين صبح صادق سندس گريبان کان نمودار ٿين ٿا.

۱۰ - مشرق جي طرف کان جڏهن سج ابري ٿو ته مسڪين! هزارين عاشقن کي حيرت ٿيندي آهي.

بے قبلۂ رخِ تو نباشد نماز فرض
اے کعبۂ مراد نماز و نیاز فرض
دائم نوشتہ اند بسطرِ دوا بروئیت
بر ما نیاز واجب و بر تست ناز فرض
پیچیدہ زلفِ مارِ سیہ چیست مصلحت
شاید ز زخمِ مارِ سیہ احتراز فرض
مفتی ز جامِ بادہ بفتوائے عام گفت
دو را ز دو چشمِ مستِ تو حکمِ جواز فرض
خواندم نمازِ صبح دمِ یادِ عارضت
کردم نمازِ شام بزلفِ دراز فرض
چوں در میانِ محتسب و رند دعوی ست
در ہر دو زاں میانِ نظر امتیاز فرض
خوش بندہ پروری چہ عجب راہِ گستری
محمود راست لطف بحالِ ایاز فرض
دلدار دوش گفت کہ دل خانۂ خداست
پاسِ دلِ من ست براں دل نواز فرض
چوں یار گفت ہیچ بجز سوزِ من مساز
مسکیں بسوز ساز کہ شد سوز و ساز فرض

١- تنهنجي رخ کي قبلي بنائڻ بغير نماز فرض ڪا نهي. ڪعبه مراد نماز ۾ نياز پيش ڪرڻ فرض آهن.

٢- تنهنجي ابرن جي وچ ۾ ميان هي لڪيل آهي ته تو تي ناز ۾ اسان تي نماز لازم آهي.

٣- واسينگ نانگ وانگر ويڙهيل زلف ڪهڙي حڪمت آهي. شايد انهيءَ لاءِ ته واسينگ نانگ کان سڀڪو خبردار ٿي وڃي.

٤:- مفتي تنهنجي پن مست اکين جي ڏسڻ کان پوءِ شراب جي جواز جي فتويٰ ڏني.

٥:- صبح جي نماز ادا ڪندي تنهنجا روشن ڳل ياد ڪيم. شام جي نماز ادا ڪرڻ وقت تنهنجا ڪارا زلف ياد آيا.

٦:- محتسب ۽ رند ٻنهي کي عشق جي دعويٰ آهي، پر ٻنهي ۾ فرق ڪرڻ ضروري آهي.

٧:- بنده پروريءَ لطف گستريءَ جو ڪهڙو نه سهڻو نمونو آهي جو ايا ز غلام تي نگاهه ڪرم ڪرڻ آقا محمود لاءِ ضروري ٿيو.

٨:- ڪالهه رات محبوب تي فرمايو ته دل خدا جو گهر آهي. اهڙيءَ طرح انهيءَ دلنواز تي منهنجي دل جي نظرداري ضروري ٿي.

٩:- مسڪين ها ٿي سوز ۽ ساز اختيار ڪر جو سوز ۽ ساز تنهنجي مٿان فرض ٿي ويو.

ابروئے مدبسمله کاتبے چوں کشید خط
از سرِ حسنِ دلربا راست فتاد در غلط

چیں که بروئے دلبراست چیں به چیں نمی خرد
که نکشید خط چنیں کاتبِ چیں بر این نمط

از سرِ جورِ دلبری چشمِ فشانِ خوں شدند
خونِ رواں شده چناں هم چو پرآب گشت شط

از سرِ نازِ دلبرم تیغِ ستم چو بر کشید!
جاں بپائے آورم همچو گلو برید بط

صفحه لاله گوں شود ایکه بخونِ لاله ام
احمرِ کلکِ جاں مرا کاتبے چو زدست قط

۱:- ڪاتب سهنجي ابروءَ کي جڏهن بسم الله جي مد وانگر لکيو، ته تنهنجي حسن جي تصوّر سبب سڌي ليڪ ڏنگي ٿي ويئي.

۲:- محبوب جي پيشانيءَ وارو گهنج چين جي عيوض به خريد ڪري نٿو سگهجي. اهڙو نقش ته چين جو ڪاتب به چٽي نه سگهيو.

۳:- محبوب جي جور ۽ جفا سبب اکيون رت روئڻ ٿيون، اهو رت ايتري قدر روان ٿيو جو رت جو درياءُ وهڻ لڳو.

۴:- منهنجي محبوب جڏهن ظلم جي ترار اڀي ڪئي ته ڪٽل بدڪ وانگر مون به سندس قدمن تي سر ڪٽي جهڪايو.

۵:- ڪاتب جڏهن منهنجي جان جي ڪلڪ کي وڍ ڏنو ته منهنجي خون سان ميدان سرخ ٿي ويو.

○

چمن بغیر رخِ گلرخاں ندارد حظ — بغیر سرو و گلے بوستاں ندارد حظ

چہ آدمے بگذشتہ است در ہوائے ہوس — کہ زندگی بجز از دلستاں ندارد حظ

درایں زمانہ برآمد چو موجِ طوفانہا — حیاتِ نوح چنیں درجہاں ندارد حظ

بسوخت تلخی روئے تو کام در دہنم — شکر بغیر لبت در دہاں ندارد حظ

ہر آں دلیکہ گرفتار شد بقیدِ رجیم — بجز توجہ صاحبدلاں نہ دارد حظ

چو نغمہ بلبل بوقتِ سحر بگل دارد — بغیر بلبلے باغِ جناں ندارد حظ

زفرقتش دلِ مسکیں چو دوش مے نالید
کہ ہمچو بلبلے کاندر خزاں ندارد حظ

١: محبوب جي رُخ بغير باغ ۾ ڪهڙو لطف، سرو ۽ گل کان سواءِ باغ ۾ ڪو مزو ڪونهي.

٢: اهو ڪهڙو انسان آهي جو سڌ ۾ ڦاٿو هجي، محبوب بغير زندگيءَ ۾ ڪو لطف ئي نه رهيو.

٣: هن طوفان ۽ موجن جي دور ۾ حضرت نوح عليه السلام جي حياتي هجي ته به ڪهڙو مزو؟

٤: تنهنجي تلخ روئي ساڙي ڇڏيو. تنهنجي لبن کان سواءِ کنڊ ۾ به ڪهڙو لطف!

٥: جيڪا دل شيطان لعنتي جي قيد ۾ گرفتار ٿي، ان کي ولين جي توجه کان سواءِ ڪو فائدو نه ملندو.

٦:- اسر جي وقت گل ۽ بلبل جو نغمو ڪهڙو نه سهڻو ٿو لڳي، بلبل بغير جنت ۾ به ڪو لطف ڪونهي.

٧:- سندس فراق ۾ ڪالهه رات مسڪين پيو رڙيون ڪيون، ڇا ڪاڻ ته بلبل وانگر ڪيس خزان ۾ لطف نٿو اچي.

از فراقت چند سوزانم و گریانم چو شمع — آتشین خوں از دو دیده بسکه بارانم چو شمع
در میانِ آتشینِ فرقت چنیں افسرده ام — کاتشیں دم مے برآید زاهِ سوزانم چو شمع
گاه از جورِ فراقت گاه بر یادِ وصال — گاه گریانیم اما گاه خندانم چو شمع
گریۂ من ابرِ نیساں آهِ سوزاں ہمچو برق — گو که اشک آمد ز دیده تابدانم چو شمع
از سرِ آهِ جگر سوزی پریشاں مانده ام — از دمِ بالائے خود گه گاه لرزانم چو شمع
لطف کن بر حالِ ما مسکین و بگذر از فراق
قطرها خونی ز دیده چند افشانم چو شمع

١:- شمع وانگر تنهنجي فراق ۾ ڪيترو ئي پاڻ ساڙيو اٿم ۽ رنو آهيان ۽ ٻنهي اکين مان شمع وانگر رت جا ڳوڙها وهايا اٿم.

٢: فراق جي باهه ۾ اهڙو ته ڏکوئجي پيو آهيان جو منهنجي سوز پرين آهن ڪان جهڙ ته باهه جا شعلا پيا نڪرن.

٣: تنهنجي فراق جي ڏاڍ ڪان ڪڏهن روئان پيو ته ڪڏهن وصال جي ياد تي کلي خوش پيو ٿيان.

٤:- منهنجو روئڻ وسندڙ ڪڪر وانگر ۽ منهنجي انهز ڪنوڻ وانگر ساڙيندڙ آهي ۽ اکين مان وهندڙ ڳوڙها شمع وانگر دامن تائين پهچن.

٥:- جگر سوزي ۽ آهن سبب پريشان ٿيو رهان ٿو پنهنجي آخري پساهن ۾ شمع وانگر ڏکان پيو.

٦:- مسڪين جي حال تي رحم جي نظر ڪر ۽ فراق جي ڇڏ. آخر ڪيستائين شمع وانگر رت جا ڳوڙها وهائيندو رهندس.

کارے دلم نہیم کجا بر جہاں ضعیف　　بارِ غمم بمیکشد این شد زماں ضعیف
بازو در بازوے زده ام تیرہا ہزار　　یک ہم نمیرسد بہدف شد کماں ضعیف
این قدِ ما کہ مثلِ کمانِ دوتا شدہ است　　گشتم زبارِ ہجرِ ہماں دلستاں ضعیف
محمل کشئ گراں کجا آید ز ناتواں　　بارِ غمت بدوش کشیدن بجاں ضعیف
مسکیں کہ تند خواست بہر جانبِ دگر
باشد بہ پیشِ ماہِ رخے چوں کتاں ضعیف

١- ڪمزور جهان ۾ پنهنجي دل جو ڪاروبار ڪئي رکون. ڪمزور زمانو منهنجي غم جو بار کڻي نٿو سگهي.

٢- بازوءَ جي طاقت سان هزارين تير هنيا اٿم، پر هڪ به نشان تي نه لڳو ۽ ڪمان ضعيف ٿي ويئي آهي.

٣- هي اسان جو قد جو ڪمان وانگر ڏنگو ٿي (ور ڪائي) چڪو آهي سو محبوب جي بارِ هجر سبب آهي.

٤- هن ڪمزوريءَ کان تنهنجي غمن جي ڳري ڏولي ڪئي چڪي سگهبي؟

٥- مسڪين ڀئي پاسي ته هر طرح پهاڙ وانگر مضبوط ۽ سخت آهي، پر محبوب جي آڏو ڪتيل سڻ کان به وڌيڪ ڪمزور آهي.

○

گرفته ای از گُهرِ چشمِ من بهائے فراق — بجانِ من تو چرا دادهٔ بلائے فراق
شدم بکوه و بیابان ز جستجوئے صنم — دلے بگیر نه خود میدهم سزائے فراق
شود چو مرهمے بر زخمهائے خسته دلم — اگر وصال نصیبم شود بجائے فراق
نصیب شد ز ازل درد و غم چه چاره کنم — مگر سرشته شده خاک من برائے فراق
بیادِ لعلِ عذارت بهر سحر زده ام — چو عندلیب بیادِ خزاں نوائے فراق
ندانم از چه سبب از نصیب روزِ ازل — زده بآب و گِل آدم از برائے فراق
تنم ضعیف و نحیف است از غمت بسیار — روا مدار بجانم تو صدمهائے فراق
بنه تو مرهمے بر زخمهائے کهنهٔ من — بخستهٔ که دل و جاں به تیغ هائے فراق

صبور گشتن باید چو بلبلِ مسکیں
بچند می زنم این آه و نالهائے فراق

١- فراق جي قيمت ۾ منهنجي اکين کان محبوب موتي جيان گوڙها خريد ڪيا. منهنجي جسم و جان کي فراق جي امتحان ۾ ڇو وڌو اٿئي؟

٢: محبوب جي تلاش ۾ جبلن جهنگ جهاڳيم. خدارا دستگيري ڪر نه فراق جي سزا نه ڏيم.

٣: فراق جي بجاءِ جيڪڏهن وصال منهنجو نصيب ٿئي ته منهنجي ٿڪل دل جي زخمن جي لاءِ مرهم ٿي پوي.

٤:- ازل کان درد ۽ غم نصيب ٿيا. شايد منهنجي مٽي فراق مان ڳوهيل آهي.

٥:- هر اسر ويل تنهنجي لال رخسارن کي ياد ڪري دانهون ڪيم جيئن خزان ۾ وڇڙيل بلبل دانهون ڪري ٿي.

٦: خبر نه آهي ته روز ازل کان آدم جي پاڻي ۽ مٽي ۾ فراق جو عنصر ڇو رکيو اٿن؟

٧:- تنهنجي غمن سبب مان تہ ڏاڍو ڪمزور ۽ ضعيف ٿي ويو آهيان. منهنجي ڪمزور جسم تي فراق جا ايڏا اصد مانہ اچلاءِ.

٨:- منهنجي دل ۽ جان جي پراڻن زخمن تي مرهم رک، جن کي فراق جي ترارسان ڦٽيو اٿيئي.

٩:- مسڪين بلبل وانگر صبر ڪرڻ گهرجي. فراق وچان هي آهون ۽ رڙيون ڪيستائين ڪبيون.

○

گل محمد گل شگفتہ چار سوئے چار گل — گل ابوبکر و عمر عثمان علی کرار گل
گل چو غیر از پنج یاد آرم سرِ اعمام خویش — خندہ آرد بر من و ہم بر سرِ دستار گل
صد ہزاراں گل شگفتہ اندریں صحنِ چمن — از ہزاراں گل مرا بس باشد ایں ہنجار گل
شکرِ آں گل چناں دیدم کہ از صحنِ چمن — بود چندانے کہ در ہر کوچہ و بازار گل
انت لی ملک انا عبدک ذلیلٌ فاسقٌ — گوشۂ چشمی بمن اے شاہِ پُر خمار گل
ذالک الفضلِ الٰہی من لہٗ شکرٌ کریم — کز درخت خشک ترسازی ہر سرِ خار گل
اِنّی شخصٌ مذنبٌ انت الشفیع المذنبین — کن نظر بر من گدا اے شاہ پر اسرار گل
وجہہٗ صبحٌ صدیقٌ شعرہٗ کا الیل قدر — روئے او شد شان گلستاں خال بر رخسار گل
انت رافع انت شافع من مرضِ شیطان الرجیم — دم شفا کن اے مسیحا بر سرِ بیمار گل
رب لی خیرًا نصیبا انک اللہ الصمد — اے کہ از لطفِ تو سرسبز است کشتِ زار گل

فاغفر الذنب الٰہی لی بحق احمد کہ — سر بیفگندم بہ پیش چوں سر بیمارگل
ثانی اثنین از ہمائی الغار را مسکیں بیافت
بے شبہ پیوند دارم پنجم وہر چار گل

١. محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم تنزيل گل آهن. جن جي چوڌاري چار گل حضرت ابوبڪر، عمر فاروق، عثمان غني ۽ علي ڪرم الله وجهه آهن.

٢. پنهنجي مٽي جي دستار لاءِ پنجتن جي گل کان سواءِ ٻي گل جو تصور ڪيان ته مونتي ۾ دستار جي گل تي به جيڪر دنيا کلي.

٣. هن باغ جي صحن ۾ نڪين گل تڙيا، پرمون لاءِ فقط هوئي گل (سرورڪونين) ڪافي آهي، جنهن ۾ ڪرڪمنڊ ورکونهي.

٤. انهيءَ مقدس گل جي نتيجي ۾ هر گلي ۾ بازار ۾ گلن جا شڪرڙ ثم.

٥. تون منهنجو آقا، مان تنهنجو حقير ٻانهو، مون تي هلڪي نظر فرماءِ اي آقا.

٦. الٰهي! هي تنهنجو فضل آهي، جنهن جو شڪر واجب آهي، جو سڪي مان سائو ۽ ڪنڊن مان گل پيدا فرمائين ٿو.

٧. سائين! مان گنهگار آهيان ۽ تون گنهگارن جي شفاعت فرمائيندڙ. اي پراسرار آقا مون سائل تي نظر فرماءِ.

٨. محبوب جو رخ انور صبح صادق جهڙو ۽ سندن زلف ليلة القدر وانگر آهن، سندن منهن مبارڪ گلستان جيان آهي ۽ رخسار تي خال ائين آهي، جيئن گلستان ۾ گل هجي.

٩. تون بلند ترين ۽ شيطان مردود کان بچائيندڙ آهين مسيحا! بيمار گل تي شفا بخش ڦيٿو ڏڪ.

١٠:- بي نياز رب! منهنجو نصيب سهڻو ڪر. تنهنجي لطف سان ڳلن جي نصل ۾ ساوڪ آهي.

١١:- منهنجا الله! پنهنجي احمد صلي الله عليه وسلم جي صدقي منهنجا گناهه معاف فرماءِ. منهنجو مٿو بيمارگل وانگر جهڪيل آهي.

١٢: ثاني اثنين اذهما في الغار (محبوب ڪريم ۽ ابوبڪر صديق جڏهن غار ۾ هيا) جيي مطلب کي مسڪين سمجهي ورتو. تنهن ڪري پنجتن پاڪ ۽ چئن يارن ۾ پنهي سان منهنجي محبت آهي.

کے بود یارب کہ بینم آں پریرو در بغل — ساغرِ مے در کف و مینائے صہبا در بغل

گریہ چشم نظیرِ سیلِ طوفانِ بلاست — خانۂ صبرِ مرا شد موجِ دریا در بغل

چوں نہ سوزم شمع وار اندر شبِ تاریکِ ہجر — بود ما را آں پریرو چند شبہا در بغل

ابروش تیغِ جفا زد بے محابا بر سرم! — غمزہ اش تیرِ ستم زد بے مدارا در بغل

اے مشو از دیدہ ام پنہاں دگر نہ از غمت — سیلِ اشکِ من در آرد کوہ و صحرا در بغل

کوہ کن از ذوقِ شیریں مبتلائے تیشہ گشت — سوخت مجنوں را غمِ دوریِ لیلےٰ در بغل

در خیابانِ گلستاں مے نہم سر چوں بخواب — می کنم روئے ترا ہر شب تماشا در بغل

مے فروشد ہر سحر مشکِ ختن را در چمن — نکہتِ زلفِ تو شد بادِ صبا را در بغل

چشمِ بادامِ تو شد دردِ سرِ ما را علاج — نارِ پستاں کردہ داروئے صفرا در بغل

گیسو از سر تا کمر پر پیچ و تاب دل چرا است — دارد آں صیاد دامِ مرغِ دلہا در بغل

باغبانا! بندۂ لطفت شوم کاندر چمن — بید مجنوں را نہادی سروِ لیلےٰ در بغل

ہر سحر بلبل پئے مدحت اگر شوید زباں — کوزۂ گل راز شبنم ہست دریا در بغل

گر خدا داری بترس از سوزِ برقِ آہِ من — اے مہِ خوباں بیا امشب خدا را در بغل

تا بخوانم پیشِ تو شرحِ غم و دردِ فراق — می برم ایں دفترِ شوق و تمنا در بغل

گرچہ مسکینم بزعمِ خسرواں ارابس آست
اینکہ چشم ریخت لولوئے لالہ در بغل

١- يارب! محبوب پاڪر ٻه اچي ته ڪهڙو نه سٺو! هٿ ۾ ساغر ۽ بغل ۾ شراب جي صراحي
هجي ته ڪهڙو نه چڱو!

۱۴:- شوق ۽ تمنا جو دفتر بغل ۾ اشارت جيئن تنهنجي آڏو درد ۽ غم جو داستان پيش ڪريان ٿو.

۱۵: بادشاهن جي گمان ۾ ايمان مسڪينن ۾ ئي سهي، پر اسان جي اکين ۾ ان ڪتل موتين جيان لڙڪن ۾ ئي ڪافي دولت آهن.

○

این چه نوریست کز و رشک قمر می بینم
کز سر ابر دلش سنبل تر می بینم
گرد عارض چو کشید است خط نو روزی
کار گیتی همه در فتنه و شر می بینم
فلک عارض آن ماه چو گشته روشن
کار افلاک دگر روز بتر می بینم
بر سر افلاک چو خورشید رخش سایه فگند
لاله را در دل او خون جگر می بینم
گرد مهر به بین چند چسان گرد آورد
جنگ جوئے پسران را به پدر می بینم
گرد مه عارض آن ماه خط نو چو دمید
نور مه چار ده را بضرر می بینم

بود با رونق افلاک ازاں آصفِ عہد
حالیا رونقِ آفاقِ دگر مے بینم
جرعۂ مے ساقیِ افلاک چوں بر خاک فشاند
خرقہ و سجادہ آلودہ خمر مے بینم
معنیِ مصرعۂ حافظ شدہ ظاہر مسکیںؔ"
"آنچہ شوریست کہ در دورِ قمر مے بینم"

١- هي ڪهڙو نور آهي جنهن تي چنڊ کي ريس ڪندي ڏسان ٿو. سندن رخسار جي آب سان زلف ۾ تازگي پئي ڏسڻ ۾ اچي.

٢- سندس ڳلن تي جڻ بهارِ نوروز جي ستارن جي ليڪ نڪتل آهي، زماني جو هر ڪاروبار فتني ۾ مبتلا پيو نظر اچي.

٣- محبوب جي ڳلن جي روشنائي ظاهر ٿي ته آسمان جي روشنائي ۽ ڪاروبار ٿي اونداهي ڇانئجي وئي.

٤- آسمان تي جڻ سندس سج جهڙي روشن رخ جو سايو آهي، گلِ لاله جي دل انهيءَ ڪري رت ورني آهي.

٥- سج جي چوطرف غبار جي چادر نه ڏس جڙيت، پيئُ سان وڙهندي ڏسڻ ۾ اچن پيا.

٦- انهيءَ ماهروءَ جي ڳلن تي نٽين سارڪ ڦٽي ٿو ڏهينءَ جي چنڊ کي بينور پيو ڏسان.

٧- تنهن آصفِ عهد جي ڪري آسمان رونق پذير ٿيو. هن وقت زماني جي صورت ٻي ٿي آهي.

٨- آسمان جي ساقي شراب جو ڍڪ زمين تي هاريو ته فقيرائي گودڙي ۽ مصلو شراب ۾ تر ٿي ويا.

٩- مسڪين! حافظ جي هن شعر جي معني اڄ سمجهه ۾ آئي "زماني ۾ هي ڪهڙو شور پيو ڏسان".

بیا تا بادۂ گل گوں بدر ساغر اندازیم
بدر رہفتگوں گردوں بطرحِ نو در اندازیم

بیا اے ساقیِ گردوں منور ساز انجم را
کہ خوانم مدح چوں قوال در پایت سر اندازیم

چوں نوشیم بادۂ گلگوں ز دستِ آں نگار آخر
ز سر جمشید و کیکاؤس تاج و افسر اندازیم

بمجلس صاحبانِ دل اگر مارا گذر دادند
بمثلِ عود جانِ خویش اندر مجمر اندازیم

بہر در گہ کہ میرفتم ہمہ در ہائے بربستند
بیا تا حالیا خود را بہ ساقیِ کوثر اندازیم

چو آید آں بتِ رعنا من از بہرِ نثارِ او
ہزاراں گوہرِ شہوار از چشمِ تر اندازیم

١- اچ ته گل جهڙو شراب پيالي ۾ وجهون. زماني جي ست رنگي در ۾ نئين طرح جي شروعات ڪريون.

٢- زماني جا ساقي! اچ ۽ محفل کي روشن ڪر. جيئن قوال وانگر تنهنجي قدمن ۾ رهي مدح خواني ڪريان.

٣- محبوب جي هٿان گل جهڙو شراب جڏهن پيتم ته جمشيد ۽ ڪيڪائوس جو تاج به مٿي کان لاهي ڦٽو ڪيم.

٤- دلين جي محفل ۾ اچڻ جو موقعو مليو ته عود جي ڪاٺيءَ وانگر اگر داني ۾ پاڻ اڇلائيندس.

٥- جنهن به دروازي تي ويس ته اهو بند مليو، اچ ته ساقي ڪوثر جي قدمن هيٺ جاءِ رکون.

٦- جڏهن اهو محبوب اچي ته آئون اک سان هزارين درشهوار سندس قدمن تي قربان ڪريان.

در میانِ میکده سجاده از مے ترکنم
دل زنورِ چشمۂ خورشید پُر گوہر کنم
من گدایم بر درِ میخانۂ آں مے فروش
ایں سوالے بر درِ شاہِ بلند اختر کنم
چند کوشش کرده ام مقصد مگر حاصل نہ شد
حالیا روئے بسوئے ساقیِ کوثر کنم
حاصلِ روزیِ من گردوں نباشد گو مباش
چند چشمِ خیره در گردونِ دوں پرور کنم

١. ميخاني ۾ مصلو شراب محبت سان تر (آلو) ڪري ڇڏيان. دل، محبوب جي نور پر گوهر سان روشن ڪريان.

٢. مان ميخاني جي دروازي تي مي وڪڻندڙ کي سوال پيو ڪريان. اهو سوال عالي قسمت بادشاه جي در تي ڪيو اٿم.

٣. ڏاڍي ڪوشش ڪئي اٿم مگر مقصد حاصل نه ٿيو. هاڻي ساقي ڪوثر جي طرف رخ ڪيو اٿم.

٤. زماني ۾ مون کي ڪجهه نصيب نه ٿئي ته ڀلي نه ٿئي ڪمينن کي پاليندڙ دور ڏانهن ڪيستائين بيحيائي نهاربو.

○

بهر صبح و مسا در کوی آں دلدار می رقصم
دلے بر یاد آں دلبر بناله و زار می رقصم
گہے بر گل شدم بلبل، گہے چوں لاله گہ سنبل
گہے با ناله ہو ہو چو قمری وار می رقصم
گہے چوں شمع سوزانم، گہے با سینه بریانم
گہے چوں بلبلے با گل که در گلزار می رقصم
گہے در مسجدے رفتم، گہے بتخانه را جستم
گہے چوں گوہرِ شہوار در زنّار می رقصم
گہے میخانه را دیدم، گہے صہبائے نوشیدم
گہے با نشه رندی برِ میخوار می رقصم
گہے بیدار و ہشیارم، گہے با غم گرفتارم
گہے با خواب آلوده در آں خمار می رقصم
گہے اندر حریمِ ہو بگفتم ہو و یا من ہو
گہے با رندِ بازاری براهِ خوار می رقصم
گہے بر شاخسارِ گل نمودم شور چوں بلبل
گہے چوں عاشقِ مسکین پے دیدار می رقصم

١: هر صبح، سانجهي محبوب جي در تي رقص پيو ڪريان ۽ دلدار جي ياد ۾ زارو قطار رڙيون سٽ ڪريان پيو.

٢. ڪڏهن بلبل وانگر گلِ (لاله) تي ته ڪڏهن وريءَ سنبل تي قمريءَ وانگر هوهو ڪندي رقص پيو ڪريان.

٣. ڪڏهن شمع وانگر ڳران پيو ته ڪڏهن سينو پرسوز آهي ته ڪڏهن بلبل وانگر باغ ۾ محو رقص آهيان.

٤. ڪڏهن مسجد ۾ ويس ته ڪڏهن محبوب جي تلاش ۾ بتڪده ويس. ڪڏهن دُرِ شهوار وانگر جهٽيءَ ۾ رقص پيو ڪريان.

٥. ڪڏهن ميخانو ڏٺم ته ڪڏهن شراب پيتم. ڪڏهن رندي نشي ۾ ميخوار ٿي رقص ڪيم.

٦. ڪڏهن سجاڳ ۽ هوشيار آهيان ته ڪڏهن غم ۾ گرفتار. ڪڏهن ننڊ ۾ (مست) شرابيءَ وانگر رقص پيو ڪريان.

٧. ڪڏهن حرم ۾ هوءِ يامن هُو جو وظيفو پڙهيم ته ڪڏهن بازار ۾ رندن سان خوار ۽ خراب ٿي رقص پيو ڪريان.

٨. ڪڏهن گل جي ٽاريءَ تي بلبل وانگر شور مچايم ته ڪڏهن مسڪين عاشق وانگر ديدار لاءِ رقص پئي ڪيم.

ہر سحر شعلۂ زاں نورِ خدا مے بینم ! — جلوۂ ایں نور عجب بیں زکجا مے بینم
ہر کسے جُست خدارا بمیاں خانۂ گل — ما دریں خانۂ دلدار خدا مے بینم
مے شوم بر درِ آں میکدۂ حسن مقیم — مسجد و صومعہا پُر زرِ یا مے بینم
چشمِ خود بند نمودم ہمہ از بازیِ دہر — دیدۂ دنیا پُر از حرص ہوا مے بینم
دیدۂ عالمے شد سوئے مہِ بدر و ہلال — ما سوئے ابروئے آں ماہ لقا مے بینم
مے تپد خوں بدلم کز سرآں آتشِ ہجر — چونکہ آں جنبشِ دامانِ قبا مے بینم

بارگاہِ کہ ازیں کار جہاں مستغنی است
اندر آنجا ہمہ مسکین و گدا مے بینم

۱- هر صبح جو خدا جي نور جي تجلي پيو ڏسان. حيرت آهي ڏس ته هن نور جو جلوو ڪٿان پيو ڏسڻ ۾ اچي.

۲- هر شخص خدا کي مٽيءَ جي گهر (مسجد) ۾ گوليو. اسان خدا کي دلدار جي گهر (دل) ۾ ڏٺو.

۳- حسن جي ميخاني جي دروازي تي مقيم رهندس، جو ته مسجد ۽ مندر ۾ نمائش ۽ ريا پيو ڏسان.

۴- دنيا جي هر بازيءَ کان اکيون بوتي ڇڏيون اٿم. دنيا جي هر نظر حرص ۽ هوس سان ڀرپور ڏسان ٿو.

۵- دنيا وارن جي نظر آسمان جي چنڊ ڏانهن آهي پر اسانجي نظر محبوب جي رخِ زيبا تي آهي.

۶- منهنجي دل ۾ محبوب جي فراق کان خون پيو ٽپڪي، جڏهن محبوب جي دامن جي جنبش کي
تصور سان پيو ڏسان.

۷- اها درگاه جو دنيا جي هر ڪار و بار کان بي نياز آهي. اتي هر مسڪين ۽ گدا کي ڏسان پيو.

وقتِ سحر ز خواب بہ میخانہ مے روم
سر دادہ بادہ چو مستانہ مے روم
واعظ بگفت وقتِ سفر آب بایدت
گفتم برائے اینست بہ پیمانہ مے روم
از مستیِ شراب ز میخانہ بتاں
جیبِ قبا دریدہ چو گریانہ مے روم
از دستِ زاہداں دلِ ما بس ملول شد
از شہرِ رو کشیدہ بویرانہ مے روم
زلف است دام و خال درا و دانہ نہاد
مرغیم حرص در پئے یک دانہ مے روم

۱: اسر جي وقت ننڊ مان اٿي ميخاني ڏانهن پيو وڃان. شرابِ محبت جي خيال ۾ مستن وانگر پيو وڃان.

۲: واعظ چيو سفر ۾ توکي پاڻي گهرجي. چيم انهيءَ کري هي پيمانو ساڻ اٿم.

۳: محبوبن جي ميخاني جي مستيءَ کان قبا (کوٽ) جي گريبان کي ڦاڙيو پيو اچان.

۴: زاهدن جي هٿان اسان جي دل سخت ملول ٿي، تنهن کري شهر ڇڏي ويراني ڏانهن پيا وڃون.

۵: زلف ڦاهي آهي ۽ خال (تر) انهيءَ ۾ داڻو (چڳنگ) اسان حريص پکي وانگر داڻي جي پٺيان وڃون پيا.

شعاع روئے آں دلبر زگیسویش چناں دیدم

کہ لالہ رستہ از سنبل برنگِ ارغواں دیدم

چوں مے بکشاد غنچہ وار پردہ اندر آں گلشن

ہزاراں یوسفِ مصری ز حُسنِ گُل رُخاں دیدم

ز رویش آتشِ سوزاں زلیہا چشمِ خورشیدش

بدیں شوخی و گرمیہا چوں خورشیدِ جہاں دیدم

بچنداں دلبرم آں شوخ عاشق می کشد یکسر

کہ در ہر یک مژہ اورا بنوک اندر سناں دیدم

ز حُسنِ آں گُلِ پُرچیں ہزاراں بلبلِ مسکیں

بغوغا مدح خوانی را کہ اندر گلستاں دیدم

۱: محبوب جي زلفن سان سندس منور منهن ائين نظر آيو جيئن سنبل کان نڪتل ارغواني لالہ گل.

۲: جڏهن محبوب گلشن ۾ مکڙي وانگر ٽڙي پيو تہ سندس گل رُخ حسن ۾ هزارين يوسف سندس نظر آيا.

۳: سندس منهن ۾ آتشين حسن ۽ چپن ۾ سج جو جلوو انهيءَ شوخي ۽ گرمي ۾ جڻ جهان روشن ڪندڙ سج ڏٺم.

۴: منهنجو دلبر عاشقن کي هڪ ئي نظر سان اهڙي انداز ۾ ڪهي ٿو جهڙو سندس پلڪون تيز تير هجن.

۵: انهيءَ منڙي گل جي حسن تي هزارين مسڪين بلبل باغ ۾ مدح خواني ڪندي ڏٺم.

ساقی بده گلرنگ مے تا ترک ہشیاری کنم
درد بدہ فرخندہ تا ترک کفاری کنم

اے ساقیِ گلرنگِ بو مے آر دو ساله بسو
مئے ده مرا اے نیکِ خو تا ترک بدکاری کنم

مئے ده که عمرِ جاوداں عزقه بخوں چوں لاله شد
چندانکه ازخوں خوردنِ دل نافہ تاتاری کنم

مارا بمئے سرمست کن زاندوه دردم رسته کن
مہرے برایں آشفته کن تا ترک پنداری کنم

١۔ ساقي گلجهڙو شراب ڏي جئين هوشياري باقي نه رهي تري ۾ ڇپيل مبارڪ شراب عطاڪر جئين هر انڪار ختم ٿي وڃي ـ

٢۔ نيڪ ساقي ٻه سالو گلرنگ ۽ خوشبودار شراب عطاڪر جئين هر بدڪاري جي عادت ڇٽي وڃي۔

٣۔ هميشه زندگي گناهن ۾ گذري آهي. شراب عطاڪر جنهن سان دل تاتار جي نافي وانگر خوشبودار ٿي وڃي ـ

٤۔ شراب سان مست ڪر. درد ۽ غم کان آزاد ڪر. هن پريشان تي ڪامهرباني ڪريو. جئين "مان" وسري وڃي ـ

مژده آورد ابروئے دلدار از ماہِ صیام
باد در محرابِ ابرویش مرا ہر دم قیام

حالِ دل باید بروئے یار خود ظاہر کنم!
باید ایں دلقِ مرقع پوشم از روئے عوام

ہمچوں مجنوں ماندہ ام در شوقِ او لیل و نہار
اے صبا زودی رسا در گوشِ جاناں ایں پیام

روزِ زیں بہتر نباشد وقتِ نیکو خوشتر است
از لبِ لعلِ تو می جویم شرابِ لالہ فام

رفت خور در ظلمتِ شب تارے آید پدید
وقت تنگ آمد ولے چوں خواجہ می جویم امام

بادۂ نو خوب گر مسکیںؔ بود از دستِ یار
ہمچو حافظ بادۂ تاں را نمے باشد قوام

١- دلدار جي ابرو، رمضان جي چنڊ جي خوشخبري آندي، شال سندس ابروءَ جي محراب ۾ هر وقت قيام نصيب هجي.

٢- پنهنجي دل جو حال محبوب جي آڏو ظاهر ڪرڻ گهران ٿو. عوام جي ڪري چتين واري گودڙي پائڻ گهرجي.

٣- مجنون وانگر رات ڏينهن عشق ۾ قابو آهيان. بادِ صبا محبوبن جي ڪن ۾ جلدي هي پيغام پهچاءِ.

٤- جنهن ڏينهن تنهنجي ڳاڙهن چپن کان لال رنگ شراب مليم سو ڏينهن ۽ وقت ڪهڙو نه سٺو هوندو.

٥- سج لهي ويو. اونداهي ظاهر آهي. وقت تنگ آهي پر آقا جهڙو پيشوا پيو ڳوليان.

٦- مسڪين يار جي هٿان شراب ملي ته ڏاڍو سٺو حافظ وانگر چوندس ته پيو شراب پختو نه هوندو آهي.

چوں زروئے توصنم دور وجدا افتادہ ایم
درمیاں جاں کندنِ رنج و بلا افتادہ ایم

باد دار آں را کزآغوش وکنار وغمزہ بود
حالیا مہجور باحکمِ خدا افتادہ ایم

رخ چوں بنمودی زخال وزلف دام انداختی
با دل وجاں درخمِ گیسو شما افتادہ ایم

روزگارے شدزروئے توجدا گشتم صنم
خوار زار و دل فگار و مبتلا افتادہ ایم

یار و مونس نیست باما غیرِ تیمارِ غمت
درمیاں ایں رنج با قصدِ قضا افتادہ ایم

روزگارے بودم اندر جائے با جاناں مقیم
وائے زاں روزیکہ ما بیجا زجا افتادہ ایم

ہمچو بلبل در خزانم نالہا صد می کنم
اندراں یادِ ہماں با دِ صبا افتادہ ایم

جانِ مجروحِ زہجرِ تست آیا چہ کُنم
اندراں یادِ لبِ لعلِ شفا افتادہ ایم

اے صبا بہرِ خدا در گوشِ جاناں باز گو
در رہِ عشقِ تو لبے سر و پا افتادہ ایم

لالہ چوں بادِ صبا جوید و بلبل نالہ را
درچنیں یادِ شما صبح و مسا افتادہ ایم

سالہا بگذشت سوئے من ندیدی اے صنم
در ہوائے دیدنت اے دلربا افتادہ ایم

چوں زردئے گلشنت بادِ خزاں آوارہ ساخت
ہمچو مسکیں بلبلے اندر صدا افتادہ ایم

١. محبوب جڏهن کان، توکان جدا ٿي پري ٿيا آهيون، تڏهن کان ساهه گھٽيندڙ تڪليف ۾ مبتلا آهيون.

٢. اهو وقت ياد ڪر، جڏهن محبوب ياڪر ۾ هو، هاڻي ته خدا جي حڪم سبب جُدا ٿي ويا آهيون.

٣. منهن ڏيکاري زلف ۽ خال سان ڦاهي ۾ وڌئي. دل ۽ جان ٻئي گيسوئن جي وڪڙ ۾ قابو آهن.

٤. محبوب! ڏکي عرصي کان تنهنجي جدائيءَ ۾ پيو آهيان، لاچار عاجز ۽ ڦٽيل آهيان.

٥. تنهنجو غم ئي گڏ آهي، ٻيو ڪو تيماردار ڪونهي، تقدير سبب انهيءَ تڪليف ۾ مبتلا آهيون.

٦ : ڪو زمانو هو، جو محبوبن جي خدمت ۾ هوس، پر انهيءَ ڏينهن تي افسوس، جڏهن کان دربدر ٿيا آهيون.

٧ : بلبل وانگر خزان ۾ سوين رڙيون پيو ڪريان ۽ باد صبا جي يادگيرين ۾ وقت پيو گذاريان.

٨ : تنهنجي جدائي کان دل تنگ آهي، ڇا ڪريان؟ سرخ لبن جي شفا بخشي کي ياد پيو ڪريان.

٩ : صبح جي هير! خدارا محبوبن جي گوشي گذار ڪر ته اسان توهان جي عشق ۾ ڪيئن لاچار ۽ عاجز ٿي پيا آهيون.

١٠ : جيئن ته باد صبا جي تلاش ۾ رهي ٿو ۽ بلبل گل لاءِ ديوانو ٿي ٿو ٿئي، تيئن مان اوهان جي ياد ۾ صبح شام محو آهيان.

١١ : ڪيترا سال گذري ويا آهن جو محبوب مون ڏانهن نهاريو به نه اٿئي. دلبر! تنهنجي ڏسڻ جي خواهش ۾ جيون پيا.

١٢ : تنهنجي گلشن کان جڏهن خزان آواره ڪيو ته مسڪين بلبل وانگر رڙيون پيا ڪريون.

درگره زلفِ توچوں دامِ بلا افتاده ایم — ایکه از جادو نگاهت مبتلا افتاده ایم
آسماں بدمهر بر فرقم زمینم زیرِ پائے — همچو دانه ذرّه ساں در آسیا افتاده ایم
یاد دار آنروز کاندر مجلست ساقی شدم — ولئے زاں روز یکه از رویت جدا افتاده ایم
همچو مرغِ زیرکے میرفتم اندر هر دیار — حالیا در دامِ تو بیدست و پا افتاده ایم
باز می پرسی چه از من چوں فنا افتاده ای — کشته از دستِ حنا رنگِ شما افتاده ایم
از نگاهِ چشمِ پرچینت سرِ من شد بجیب — همچو گل گردن شکن بارِ صبا افتاده ایم
وائے بریں حرص گردی ماند انسیم قدر — زانکه از کشور بویرانه سرا افتاده ایم
حالیا چنداں کشیدم برتن وجاں رنج و درد — چونکه از راهِ وطن دور و جدا افتاده ایم
اے صبا مژده ز وصلش ده بما دل سوخته — روزگارے شد که از جاناں جدا افتاده ایم
گو مباش ایں حلقهٔ زنجیر در پا یم هنوز — بر درِ آں شاهِ دیں مشکل کشا افتاده ایم
برتن وجاں رنجِ هجرت کس نمیدارد روا — دور و مهجوریم کز حکمِ خدا افتاده ایم

پرشکوه اے شاهِ ما از قتلِ سکیں درگذر
در سرِ کوئے شما همچوں گدا افتاده ایم

١.- تنهنجي زلف جي گرهه ۾ ڦاهي ۾ ڦاسي ۾ اچي پيا آهيون. محبوب تنهنجي جادوءَ نظر جا شڪار ٿيل آهيون.

٢. آسمان بد مهر منهنجي مٿي تي ۽ زمين پيرن هيٺان آهي جنهن داڻو چڪي ۾ پيسجي.

٣. اهڙي نموني ته ياد ڪر ساقي جڏهن تنهنجي محفل ۾ هياسين. افسوس اهي وقت جڏهن توکان جدا ٿيا آهيون.

۴. سائي پکي وانگر هر طرف ٿي ڀاسين پرهاڻي تنهنجي دام ۾ بي اختيار پيا آهيون.

۵. وري مون کان پڇين ٿو ته ڪيئن فنا ٿيس. تنهنجي مينديءَ رنگ هٿن سان ته قتل ٿيا آهيون.

۶. تنهنجي نگاهه ناز کان مٿو گريبان ڏانهن جهڪيل آهي، جيئن گل باد صبا جي جهونڪي کان.

۷. اسان جي حرص تي افسوس! اسان قدر نه ڄاتو جو پنهنجي ولايت کان ويرانيءَ ۾ پهتا آهيون.

۸. تا زو جسم ۽ جان تي ڪيتريون تڪليفون سٺيون اٿم، جو وطن جي واٽ کان پري ۽ جدا ويٺا آهيون.

۹. اي صبا مون دل سوخته کي محبوب جي وصال جي خوشخبري ڏي. ڪيترو وقت ٿيو آهي، جو محبوب کان جدا ٿيا آهيون.

۱۰. منهنجي پيرن ۾ زنجيرن جو حلقو خدا ڪري نه هجي. مشڪل ڪشا شاهه دين جي دروازي تي پيا آهيون.

۱۱. جسم ۽ جان تي جدائيءَ جي تڪليف ڪيترو سهي! جدائيءَ ۾ خدا جي حڪم سان پيا آهيون.

۱۲. اسان جا آقا ۽ سائين مسڪينن جي قتل جي خيال کان لهي وڃ. توهان جي گليءَ ۾ پينو وانگر پيا آهيون.

سالہا مہجور از روئے شما افتادہ ایم — پر صدا در گنبد این پر صدا افتادہ ایم
سوختہ کاشانہ در کویت نشستن ساختیم — در رہِ عشق تو اے بے دست و پا افتادہ ایم
گر بگذری بر لحد ما خاک ما زندہ کنی — در میانِ خاک راہت مردہ سا افتادہ ایم
چشم را گر ما اشارت میل سوئے ما کند — ایکہ ما پارساں از رضا افتادہ ایم
جانِ من گر بند کردی خوار کردی زار ہم — شکر للہ در جفائے مہ لقا افتادہ ایم
زلفِ او سر حلقہ آویخت کردی حلقہ ام — وائے زاں در حلقہ آں بے وفا افتادہ ایم

نقدِ وصلت کن عطا یکبار نہ مہجور کنی
در سرِ کوئے تو چوں مسکیں گدا افتادہ ایم

۱:- سال ٿيا آهن جو توهان جي ديدار کان محروم ٿي پيا آهيون. هن پڙلاءُ واري گنبذ هيٺ ڏکويل آهيون.

۲: آشيانو ساڙي تنهنجي گهٽيءَ ۾ اچي ويٺس. تنهنجي عشق جي واٽ ۾ بي اختيار پيا آهيون.

۳: منهنجي قبر وٽان لنگهندين ته مون کي جيئرو ڪري وجهندين. تنهنجي رستي جي مٽيءَ ۾ مُردن وانگر پيا آهيون.

۴: خدا را اک کڻي اسان ڏي نظر ته فرماءِ. او ساڌين، قضا تي راضي بيمارن وانگر پيا آهيون.

۵: مون کي قيد، بي يار و مددگار ۽ لاچار ڪيئي پيو ۽ به شڪر جو محبوب جي جفا جا شڪار آهيون.

۶: سندس زلف جي ڪڙين گهڻن کي وڪوڙيو آهي. افسوس بي وفا جي ڪڙي ۾ ڦاٿا آهيون.

۷: نقد وصال عطا ڪر. ايتري جدائي به نه ڏي تهي تنهنجي گهٽيءَ ۾ مسڪين گداگر وانگر پيا آهيون.

روزگارے شد ز عشقش اشکبار افتاده ایم | بی‌خور و بی‌خواب و بی‌خود بیقرار افتاده ایم
بی رخِ مونس ز درد غیر و از جورِ رقیب | ای ز ملکِ خویش در دیگر دیار افتاده ایم
چون ز ملکِ خویش رفتم قدر او دانسته ام | حالیا در کشورِ آن زنگبار افتاده ایم
گردشِ گردونِ کج رفتار برده اخترم | کز مه بدرِ منیر اندر غبار افتاده ایم
آب جاری شد ز چشمم سر نهادم زیرِ خاک | روز و شب در یادِ آن ماهِ نگار افتاده ایم
ای منم دیوانه با زنجیرِ زلف آویخته | بسکه اندر بندِ زلفِ هوشیار افتاده ایم

دوش بودم همچو مسکین عندلیبِ خوشه چین
ساعتِ امروز در نحسِ کبار افتاده ایم

١: وڏي زماني کان سندس عشق ۾ ڳوڙها (لڙڪ) پيا ڳاڙيون. بيقرار، بي اختيار، بي آرام ۽ بنا کائڻ پيئڻ جي پيا آهيون.

٢: دوست جي بي رخي، غير جي سور ۽ رقيب جي ظلمن سبب منهنجا سائين پنهنجي ملڪ کان بي ملڪ بدر ٿيا آهيون.

٣: پنهنجي ملڪ ڇڏڻ کان پوءِ وطن جو قدر ڄاتم. هاڻي غيرن جي ولايت ۾ پيا آهيون.

٤: زماني جي ڏنگي رفتار منهنجي قسمت وڃائي جو چوڏهينءَ جي چنڊ جي مقام کان لهي غبار ۾ پيا آهيون.

٥: اکين کان پاڻي جاري آهي ۽ مٿو مٽي تي آهي رات ڏينهن انهيءَ محبوب جي ياد ۾ پيا آهيون.

٦: مان ديوانو زلف جي زنجير ۾ قابو آهيان ڇو ته هوشيار محبوب جي زلف جي قيد ۾ قابو ٿي ويا آهيان.

٧: ڪالهه رات مسڪين بلبل وانگر گل ۾ چونبيا پر اڄ وڏي منحوسيءَ ۾ ڦاٿا آهيون.

روز و شب مخمور در میخانه افتاده ایم
مست و مدهوش یکے پیمانه افتاده ایم
ساقی از گل گون مے یک جام بر من لطف کرد
از سر یک جرعه ما مستانه افتاده ایم
دانه نا چیده ز غم گشته در دامش اسیر
وائے زاں در دام بهر دانه افتاده ایم
شیخ صنعاں را اگر در گردنے حلقه ز نار شد
ما ز سر کافر سوئے بتخانه افتاده ایم
اے خراج از نیک خواهد بادشاه نیک خو
دور از ہشیار ما دیوانه افتاده ایم

۱: رات ڏينهن ميخاني ۾ مست پيا آهيون. هڪ ئي پيماني ۾ مست ۽ بيهوش ٿي ويا آهيون.

۲: ساقي گلرنگ شراب جي هڪ پيالي جي مهرباني ڪئي، اسان ته هڪ ئي ڍڪ سان مستانا بڻجي ويا آهيون.

۳: بنا داڻي چڳڻ جي سندس دام ۾ قيدي ٿيو آهيان. افسوس! جنهن داڻي سببان قيد ٿيا آهيون.

۴: شيخ صنعان جي ڳل ۾ جڻيو پيو. اسان محبوب جي ڪري ميخاني ۾ ڌا نهن ويا سين.

۵: نيڪ بادشاه آباد زمين جي ڍل وٺندو آهي. اسان ديوانا، هوشيار ۽ آبادين کان پري پيا آهيون.

ایدل برائے یار خود باید کہ معذوری کنم
عذرے نیاید گر مرا باید کہ مزدوری کنم
خاطر پسند آید مرا کے روئے غیر از روئے یار
از چشم بدخواہان او باید کہ من دوری کنم
خواہم دعا از درگہش گیرم بفر دامنش
چشم بداندیشانش را باید کہ مقہوری کنم
در وقت حشر یوم دیں در حق کل المسلمیں
گفتہ شفیع المذنبیں باید کہ مغفوری کنم
با حکم شاہ اتقیا از صدق جان و بے ریا
در جنگ میدان جفا باید کہ منصوری کنم
از ساقی گلفام لب دردے بنوشم از شراب
در پیش یاران با ادب باید کہ مخموری کنم
چون بگذر دیار از غضب خواند بناز و ہم لعب
مسکیں بیا اے تشنہ لب باید کہ میخوری کنم

١:- اي دل! يار جي خدمت ۾ عذر پيش ڪرڻ گهرجي. پر جي ڪو عذر نه ٿئي ته مزدوري ۾ خدمت ڪرڻ گهرجي.

٢:- يار کان سواءِ ٻيو مون کي ڪنهن وڻندو، يار جي بدخواهن کان مون کي دور رهڻ گهرجي.

٣:- سندس درگاهه تي دعا گهران، سندس دامن پڪڙيان، سندس دشمن جي اک ڪڍي ڇڏيان.

٤:- شفيع المذنبين (محبوب محمد ڪريم جي ذات) فرمايو آهي ته قيامت جي ڏينهن مان سمورن مسلمانن جي شفاعت ڪندس.

٥:- متقين جي سردار جي حڪم سان بي ريائيءَ سچائيءَ مان جفا جي ميدان ۾ اميد ته نتحياب ٿيندس.

٦:- گلفام ساقي هٿان گهاتو شراب پيئڻ ٿو يارن جي آڏو باادب مستيءَ جو شوق اٿم.

٧:- يار جي ڪاوڙ لٿي ته پاڻهين نازوادا سان سڏي چوندو اچا يد مسڪين اچ ته شراب محبت پيئون.

سحرگاہانہ چوں بلبل بدل فریاد می کردم — گل روئے ترا اے غنچہ لب چوں یاد می کردم

ازاں روزیکہ درمکتب سبق بنیاد می کردم — زسطرِ ابروت حرفِ وفارا یاد می کردم

چوں قمری در قفس از شوقِ تو فریاد می کردم — ترا چوں سرو در صحنِ چمن آزاد می کردم

بہ تیغِ ابروت اے قاتلم بے جُرم مے کشتی — فغان و ماتم و شیون ازایں بیداد می کردم

چوں مجنوں درخیال و انتظارِ محملِ لیلیٰ — بآبِ دیدہ صحرا جنوں آباد می کردم

دم خنجر بخونے کس نگے آلود در مقتل — ہزاراں آفریں بر خنجرِ جلّاد می کردم

بشوقِ دیدنت از دیدہ جوئے شیر مے راندم — بشیریں کاریت صد شور چوں فریاد می کردم

زخالِ عنبریں او فریبِ دام می خوردم — دل خود را اسیرِ دام آں صیاد می کردم

بآبِ دیدہ از خاکِ تنِ خود خشت می بستم — بنائے عاشقی را روز و شب بنیاد می کردم

پس از صد رنج کویت درمیانِ وادیِ غربت — بیادت ایں دلِ غم دیدہ را من شاد می کردم

چو مسکیں کاروانِ اشک عزمِ منزلش میکرد
جرس از نالہ دل ہر زماں ایجاد می کردم

١- اسرجي وقت بلبل وانگر فرياد پيو ڪيان ۽ ڪڙي لبن جا مالڪ تنهنجي گل جهڙي صورت کي ياد پئي ڪيم.

٢- جنهن ڏينهن مڪتب ۾ سبق پڙهيم ته پنهنجي ابروءَ جي سٽ مان وفا جو سبق پڙهيم.

٣- تنهنجي عشق ۾ ائين دانهون ٿي ڪيم جيئن تمري پنجري ۾ ڪري ۽ سُرو وانگر صحنِ چمن ۾ توکي آزاد تصور پئي ڪيم.

٤- پنهنجي ڀرون جي ترارسان بي ڏوهه مونکي قتل ڪيئي انهيءَ ظلم کان دانهون، ماتم ۽ رڙيون ڪيم.

٥- جيئن مجنون کي ليليٰ جي ڪجائي جو انتظار ۽ خيال هو، تئين مون به جنون جي صحرا کي اکين جي پاڻي سان آباد ڪيو.

٦- انهي جلاد جي خنجر تي هزارين آفرينون جنهن پنهنجي خنجر کي خون آلود ڪرڻ کان سواءِ قتل ڪيو.

٧- تنهنجي زيارت جي شوق مان اکين کان ڪين جو ننديون وهايم. تنهنجي شيرين واري محبوبيءَ سبب مون سوين فرياد ڪيون.

٨- سندس عنبرين خال تي فريب کائي، پنهنجي دل کي انهيءَ صياد جي دام جو اسير ڪيم.

٩ - جسم جي مٽيءَ اکين جي پاڻيءَ سان سرون جو ٺهيل آهي طرح عاشقي جي عمارت کي رات ڏينهن ٺاهيان پيو.

١٠ - مسڪين وانگر گوڙهن جي قافلي سندس منزل جو ارادو ڪيو، دل جي رڻ مان هر وقت گهنڊ پئي ايجاد ڪيم.

من از فراقِ تو بیچاره ام چه چاره کنم
کدام فال زنم چند استخاره کنم

بجامِ باده فروشیم خرقۂ سالوس
بیا که دلقِ ریا را هزار پاره کنم

خوشا که روزِ وصال توام بدست آید
بکامِ دل رُخِ خوب تر نظاره کنم

دهد اجازتِ مفتی بخوردنِ مئے ناب
بجوئے میکده امشب اگر گذاره کنم

شبِ فراق رود در روزِ وصل باز آید
زفیضِ ساغرِ مئے هستیم دو پاره کنم

یقیں که شاهدِ مقصود در کنار آید
ز سستِ عهدیِ زاهد اگر کناره کنم

ز اشکِ دیدهٔ من جوئے خوں رواں گردد
چوں یاد از قدِ آں سروِ جویباره کنم

نسیمِ باغِ فرح بخش و عهدِ نوروزی
خطا بود که ز میخوارگاں کناره کنم

ازیں غزل که سروری سزاست اے مسکیں
ز طرزِ نظمِ تو تحسیں هزار باره کنم

١ - تنهنجي فراق ۾ عاجز لاچار آهيان، ڇا ڪريان. ڪهڙي فال وجهان ڪيترا استخارا ڪريان.

٢ - شراب جي پيالي عيوض ٺڳيءَ جي گودڙي وڪڻان. اچ ته رياءَ جي گودڙي کي هزار ٽڪر ڪري ڇڏيون.

٣ - ڪھڙو نہ سٺو جو تنھنجي وصال جو ڏينھن ھٿ اچي. تنھنجي سھڻي منھن جو نظارو ڪري دل جي مراد پوري ڪريان.

٤ - مفتي جيڪڏھن شراب پيئڻ جي اجازت ڏئي تہ اڄ رات ميخاني ۾ گذاريان.

٥ - فراق جي رات وڃي، وصال جو ڏينھن موٽي اچي تہ شرابِ محبت جي پيالي جي فيض سان پنھنجي ھستيءَ کي فنا ڪري ڇڏيان.

٦ - زاھد! جيڪڏھن سستي ڇڏي ڏيان تہ يقين ڪر جو مقصد ۽ محبوب پاڪر ۾ ايندو.

٧ جڏھن ان سروقد جي يادگيري ايندي آھي تہ منھنجي اکين جي لڙڪن مان رت جي ندي جاري ٿيندي آھي.

٨ - فرحت بخش باغ جي ھير ۽ نور وزجو زمانو ھجي، خطا ھجي جو انھيءَ موسم ۾ ميخوار نڪان پاسو ڪريان.

٩ : - مسڪين! ھي غزل تہ سرداريءَ لائق آھي. تنھنجي نظم جي طرز تي تہ ھزارين ڀيرا تحسين چوان.

○

تا رشکِ مه چاردهم روئے تو دیدم — از شوقِ رخت همچو کتان جامه دریدم

از دامِ دو هندوئے تو آزاد نگشتم — هرچند چو مرغے بقفس زار طپیدم

ما دستِ ارادت بسرِ رشتهٔ امید — در دامنت آویخته از جمله بریدم

صد شربتِ شیریں بلبم ذوق نه بخشد — تا چاشنیِ قندِ لبِ لعل مکیدم

از عشقِ من و حسنِ تو هر قصه که مے رفت — از بلبل و پروانه و گل و شمع شنیدم

ایں خون دل و دیده که همرنگ حنا شد — با رنگِ حنا بر کفِ پائے تو رسیدم

از خاک سرِ کوئے تو بر زعمِ رقیباں — هرگز نتواں رفت که سر باز شهیدم

مسکیں نکشم پائے ارادت ز درِ او

من پیرِ مغاں را ز سرِ صدق مریدم

١- چوڏهين جي چنڊ کي رس ڏيارينڊ ڙ تنهنجو منهن جڏهن ڏٺم ته شوقِ ديدار وچان ڪپڙا ڦاڙي ليڙون ڪيم.

٢- تنهنجي زلفن جي قيد کان آزاد نه ٿي سگهيس جيتوڻيڪ پڃري ۾ بند پکي وانگر گهٽيئُ تڙ پيس.

٣- اسان اميد جي رشتي سان تنهنجي دامن ۾ اميد جو هٿ وجهي ماسوا کان ڇڇي ويٺا آهيون.

٤- سوين مزيدار شربت منهنجي چپن کي ذوق ٿا بخشن جيسا ٿين تنهنجي لال لبن جي چاشني نه ملي.

٥- منهنجي عشق ۽ تنهنجي حسن جو هر قصو بلبل ۽ پرواني ۽ گل ۽ شمع کان ٻڌم.

٦- هن دل ۽ اکين جو رنگ مينديءَ جي رنگ جهڙو آهي. مان انهيءَ رنگ سان تنهنجي پيرن ۾ پهتس.

٧- رقيبن جي اراديءَ جي خلاف تنهنجي خاڪ کان هٿو نه کڻبو جو ته مان سر گهوريند ڙ شهيد آهيان.

٨- مسڪين سندس آستاني کان اراده جي وک پٺتي هٽائبي جو ته مان سچي دل سان پيرِ مغان جو مريد آهيان.

احوالِ غم و قصهٔ ہجراں بکہ گویم — ایں دردِ نہاں است ز دوراں بکہ گویم
شرحِ ستمِ یوسفِ کنعاں بکہ گویم — از نخوتِ بے رحمیِ اخواں بکہ گویم
چوں ناوکِ دلدار ز کماں ابروے صیّاد — در سینہ فرو رفت چہ پیکاں بکہ گویم
خوں می چکد از دشتِ بلا از غمِ آشوب — غارتگریِ چند مسلماں بکہ گویم
در جور و ستم عادتِ عشاق صبور است — از شیون و از نالہ افغاں بکہ گویم
از رنج و ستمِ اہرمن بدمنشِ دہر — ناموں صفت جز بہ سلیماں بکہ گویم
آرے ست میانِ من و دلدار شرطِ محبّت — ایں سرّے عیاں سازم و پنہاں بکہ گویم
دیوانہ شدم پائے نہادم سرِ کویش — از ذالقہ سنگ ز طفلاں بکہ گویم

مسکیں چو شبِ ہجر بتا را سحرے نیست
ایں قصہ دراز است بپایاں بکہ گویم

١- غم جا احوال ۽ هجر جو داستان ڪنهن سان اوريان؟ هن مخفي درد لاءِ دانهن ڪنهن کان گهران؟

٢- حضرت يوسف سان ٿيل ستم ڪنهن کي ٻڌايان ۽ سندس ڀائرن جي بي رحمي ۽ ٻڌائي جي ڪنهن ۾ همت آهي

٣- دلدار جي ڀروُن جي ڪمان تير سيني ۾ هنيو، اها ڳالهه ڪنهن کي ٻڌايان!

٤- ڪربلا جي حادثي سببان مان خون ٽِمي ٿو، ڪجهه مسلمانن جي غارتگريءَ جي ڳالهه ڪنهن کي ٻڌايان؟

٥- ظلم ۽ ستم ۾ عاشقن جي عادت صبر ڪرڻ آهي. رڙين ۽ آهن جي ڳالهه ڪنهن سان ڪريان؟

٦- چريو ٿي محبوب جي گليءَ ۾ پير رکيم. ٻارن جي پٿرن جي ڳالهه ڪنهن سان ڪريان؟

٧- بدطينت زماني ۽ شيطان جي تڪليفن جي ڳالهه حضرت سليمان کانسواءِ ڪنهن سان ڪريان؟

٨- منهنجي ۽ محبوب جي وچ ۾ محبت شرط آهي، اهو راز ظاهر ڪريان ته، ڪنهن کان لڪايان؟

٩- مسڪين محبوبن کان جدائيءَ جي رات جي سحر ڪانه ٿيندي آهي اهڙي طرح هي تصوف گهڻو آهي ڪنهن کي ٻڌايان

روے یار یگانہ مے بینم　　مہر و مہ بخانہ مے بینم
سرمۂ ناز را بچشم کشید　　زلف و چنگے بہ شانہ مے بینم
چشم چوں نرگسے بشیوۂ ناز　　پُر فسون و فسانہ مے بینم
ساقی و شاہد و شراب طہور　　عود و چنگ و چغانہ مے بینم
بصراحی و جام او ہر دم　　صد شراب مغانہ مے بینم
گفت امروز را بفردا گیر　　شوخ را پر بہانہ مے بینم
مرغ دل را کہ در قفس دارم　　غمزات را نشانہ مے بینم
حلقۂ زلف و دور خال سیہ　　دام را گرد دانہ مے بینم
ذات پاکش زفکر موہوم است　　عکس را جاودانہ مے بینم
زلف او دام دار عالم شد　　خالش از مشک دانہ مے بینم
دل کہ از قید زلف بروں شد　　مرغ بے آشیانہ مے بینم
ہم بدور مہ رخش ہر دم　　شورش اندر زمانہ مے بینم
دلق را قطعہ قطعہ مے خواہم　　سبحہ را دانہ دانہ مے بینم
معجزات پیمبری از وے　　حملۂ حیدرانہ مے بینم
خلق اندر زمے دہد مارا　　خویشتن را بخانہ مے بینم
یاد کردن غم حسود چہ سود　　کہ ورا بیکرانہ مے بینم

حرف حرف محبتش مسکیں
دمبدم داستانہ مے بینم

١:- لاثاني يار جي زيارت پيو ڪريان. سچ ۾ چنڊ ٻئي گهر ۾ پيو ڏسان.

٢:- اکين ۾ سرمو ۽ زلف ۾ ڦٽي ڏنل پيو ڏسان.

٣: نرگسي اکيون ناز ۾ جادوءَ کان پريل پيو ڏسان.

٤:- ساقي، محبوب، پاڪيزه شراب ۾ ساز و سرود جو سامان پيو ڏسان.

٥:- محبوب جي صراحي ۾ پيالي جي فيض سان هر گهڙي شراب جا سئو نمونا پيو ڏسان.

٦:- چوڻ لڳو لڄ کي سياڻي سمجهه. شرخ کي ٻهانا ٿا هيندي ڏسان ٿو.

٧:- دل جو پکي جيڪو پڃري ۾ بند آهي، تنهن کي ٻه اکين جي نشاني ۾ پيو ڏسان.

٨:- زلف جي ڪڙي ۾ ترجو داڻو جڻ داڻي جي چوطرف ڦاهي پيو ڏسان.

٩:- سندس پاڪ ذات نڪر جي رهڻ کان مٿي آهي، پر مظهر يا عڪس کي دائمي پيو ڏسان.

١٠:- سندس زلف جڻ سموري جهان کي ڦاسائيندڙ آهن. سندس خال (تِر) جڻ مشڪ جو داڻو آهي.

١١:- دل محبوب جي زلف جي قيد کان نڪتي تہ جڻ پکي بنا آکيري جي ڏسان پيو.

١٢: سندس نسبتاً گول چنڊ جهڙي منهن سبب زماني ۾ شور ٿي پيو ڏسان.

١٣:- گودڙي کي نڪر انڪرا ڪريان. تسبيح کي ڇني داڻو داڻو ڪريان.

١٤:- خلق ۾ محبت جي شراب سبب ياڻ کي هڪ جاءِ تي نہ ٿو ڏسان.

١٥:- حاسد جي ساڙ کي ياد ڪرڻ مان کهڙو فائدو، جو محبوب کي ٻي ڪنار ۾ اڻ ڪٿ پيو ڏسان.

١٦:- مسڪين سندس محبت جي هر هر حرف کي محبت جو هڪ عظيم داستان پيو ڏسان.

○

دور باد خزاں گذشت و برفت　　عہدِ فصلِ بہارے بینم
نہ کسے کو بہ بیکسے سازد　　از حسیناں خمارے بینم
بہ گلستاں ز قربِ نافرماں　　لالہ را داغدارے بینم
از برائے نظارۂ رویش　　خلق در انتظارے بینم
تیغ ابروئے یار عریاں شد　　عالمے بیقرارے بینم
آں کسے کو بدامنے برسد　　مالکِ ذوالفقارے بینم

اختیارم ز دستِ شد مسکیںؔ
صاحبِ اختیارے بینم

١- خزان جو دور گذري ويو. بهار جي مند اکين سان پيو ڏسان.

٢- بيکس سان کو به دوستي نٿو رکي، حسين ته خمار ۾ پيا ڏسجن.

٣- باغ ۾ نافرمان (نالوڳي جو) جي ويجهڙائي سبب لاله گل جي دل داغدار پيو ڏسان.

٤- سندس زيارت لاءِ سموري خلق کي انتظار ۾ پيو ڏسان.

٥- يار جي ابروءَ جي ترار اگهاڙي ٿي، سڄو جهان بيقرار پيو ڏسان.

٦- جيڪو سندس دامن سان چنبڙيو سو ذوالفقار جو مالڪ پيو ڏسان.

٧- مسڪين اختيار ڇني ڪيم ته صاحب اختيار ٿي پيس.

چوں صبا در جستجوئے زلفِ سنبل مے روم
ہمچو بلبل مست بوئے لالہ و گل مے روم

در چمن افتاں و خیزاں ہمرہِ بادِ صبا
از پئے نظارۂ او جانبِ گل مے روم

منزلِ دلدارم دور است رہزن در کمیں
راہ پُر خوف است امّا با توکّل مے روم

مے روم بر مہر رویش تا شوم ہم منزلش
ہمچو مہ دنبالِ او منزل بمنزل مے روم

زورقم در لجّۂ عمّان حیرت ماندہ است
ناخدا تدبیر من فرما بساحل مے روم

اے دلیلِ منزلِ دلدار وقتِ ہمت است
زانکہ من برگشتہ ام از راہِ باطل مے روم

مرکبم لنگ است و راہِ دور و تنہا ماندہ ام
ہمرہاں رفتند من بسیار کاہل مے روم

رشتۂ الفت کشانم مے برد در کوئے دوست
دل کہ محوِ یار شد من ہم پئے دل مے روم

خیمہ گاہِ منزلِ جاناں نمی دانم کجاست
ہمچو مجنوں در ہوائے گردِ محمل مے روم

مے رسم بر منزلِ مقصود مسکیں زانکہ من
راست با ارشادِ لطفِ پیرِ کامل مے روم

١- بادِ صبا وانگر ڪارڻ زلفن جي تلاش ۾ وڃان پيو. مست بلبل وانگر لالہ ءِ گل جي تلاش ۾ آهيان.

٢- بادِ صبا وانگر پهچندي ڪرندي گل جي طرف ديدار لاءِ وڃان پيو.

٣- محبوب جي جاءِ پري آهي ۽ ڏاڍي لڪل آهي ۽ رستو خوفناڪ پريل آهي پر توڪل سان وڃان ٿو.

٤- سندس روشن منهن جي نشان تي وڃان ٿو ته جيئن سندس خدمت ۾ پهچان ۽ چنڊ وانگر منزل

به منزل پنڌ ڪيان پيو وڃان.

٥- درياءِ عمان ۾ منهنجي ٻيڙي ڦاٿل آهي. ناخدا! منهنجي ڪا مصلحت ڪر ته ڪناري لڳان.

٦- دوست جي جاءِ جا رهبر! همت جو وقت آهي ڇو ته مان سڌي رستي کان ٿڙي غلط رستي پيو وڃان.

٧- سواري منڊي، رستو پري ۽ اڪيلو رهجي ويو آهيان. ساٿي هليا ويا آهن ۽ مان ڏاڍو سست

پيو هلان.

٨- محبت جو رشتو دوست ڏانهن ڇڪيندو وڃي پيو. دل ته محو ۽ فنا ٿي وئي پر دري به "دل"

پنڌ ڪيان وڃان پيو.

٩- دوستن جي منزل ۽ خيمي جو ڪو پتو ڪونهي، مجنون وانگر ليليٰ جي ڳولهيندي ڳولهيندي ڏوڙي پنڌ ڪيان وڃان پيو.

١٠- مسڪين منزلِ مقصود تي آخر پهچندس ڇو ته پيرِ ڪامل جي رهنمائي سان پيو وڃان.

خوشا عشقِ تو آمد دستگیرم — جوانمردی کنم ہرچند پیرم!

بمحفل خندہا دارم چو ساغر — بہ بلبل در گلستاں ہم صفیرم

چہ خوشتر زانکہ در ایام پیری — جوان بخت از کرامتہائے پیرم

مرا در ملکِ مستی بادشاہی است — مبرّا از غمِ شاہ و وزیرم

مرا در کنجِ خلوت گوشۂ ہست — بزعمِ شیخ و زاہد گوشہ گیرم

ز حرصِ دانۂ خالِ معنبر — بدامِ زلفِ مشکینت اسیرم

غمِ دنیائے دوں ہرگز ندارم — خوشم شاہِ طریقت را فقیرم

شہِ مالک رکابِ لافتے را — غلام و چاکرم منت پذیرم

سپرداری مکن اے خصمِ بدخو — حذر میکن حذر از زخمِ تیرم

اگر بر من غمِ دوراں بتازد — بتازم ساغر اندر دستِ گیرم

مرا با زیب و زینت مدعا نیست — نہ در فکرِ پلاس و نے حریرم

چو خاکِ جسم و جاں تخمیر میکرد — بآبِ عاشقی کردہ خمیرم

پذیرم خدمتِ پیرِ مغاں را — سر از خاکِ درِ او برنگیرم

کسے از ہر دو عالم نیست مسکیںؔ
نظیرِ حسنِ یارِ بے نظیرم

۱- تنهنجي عشق منهنجي ڪهڙي نه سٺي دستگيري ڪئي، پوڙهو آهيان ته به جوان مردي ڏيکاريندس.

۲- محفل ۾ پيالي وانگر خوش آهيان. باغ ۾ بلبل سان گڏ هم آواز آهيان.

٣- پيريءَ (پوڙهائي) ۾ به جوان بخت ۽ با عزت پير آهيان.

٤- مستيءَ جي ملڪ ۾ منهنجي بادشاهي آهي. شاهه ۽ وزير جي غم کان آزاد آهيان.

٥. مون کي خلوت جي هڪ ڪنڊ نصيب آهي. شيخ ۽ زاهد جي گمان ۾ مان گوشه نشين آهيان.

٦- عنبر جهڙي خوشبوءِ رکندڙ تر جي عشق ۽ حرص ۾ تنهنجي مشڪ معطر زلفن جو تيدي ٿي پيس.

٧- ڪميڻي دنيا جو ڪو غم نه اٿم. شهنشاهِ طريقت جي فقير هجڻ تي خوش آهيان.

٨- شهنشاهه ۽ پانهن جي مالڪ جو خادم، غلام ۽ نوڪر آهيان.

٩- بد عادت دشمن منهنجي آڌو بي پرواهيءَ کان ڪم نه ٿو. منهنجي زخم رسائيندڙ تير کان هوشيار رهه.

١٠- منهنجي مثال زماني جي غمن حملو ڪيو ته خير آهي پيالو هٿ ۾ ڪٽي مان به حملو آور ٿيندس.

١١- مون کي زيب ۽ زينت سان ڪو ڪم ڪونهي نه وري پٽ ۽ ريشم جو فڪر اٿم.

١٢- جڏهن جسم ۽ جان جي مٽي گونا ٿون ته ڏهن منهنجي مٽي عاشقيءَ جي پائيءَ سان گونا ٿون.

١٣- پيرِ مغان جي خدمت قبول ڪئي اٿم، سندس در جي مٽيءَ کان ڪڏهن به مٿو نه کڻندس.

١٤- مسڪين! هنهي جهان ۾ منهنجي يار جي بي مثال حسن جو ڪو مثال ئي ڪونهي.

○

از ازل عشق و محبت را تحمل داشتم
زاده ام عاشق شدم زادِ توکل داشتم

ہمچو قمری پیش سروے ہمچو بلبل پیش گل
سجده کردم جام را آواز قلقل داشتم

شام رفتم در چمن دیدم کہ یار آمد بسیر
تا سحر گہ گوش بر آوازِ بلبل داشتم

گفتمش بنشین و احوالِ دل زارم بپرس
بر نشست و گفتگو فرمود در دل داشتم

گفت اے تو کیستی لیکن ہزاراں ہمچو تو
بستۂ زنجیرِ گیسوئے مسلسل داشتم

گفت آخر دلنوازت باشم و دلدار ہم
پس مگو مسکیں ز امیدت تغافل داشتم

١ - ازل کان عشق ۽ محبت قبول ڪيم. عاشق ٿي ڄائو آهيان توڪل جي سامان تي ٻير وسور ڪيم.

٢ - قمري وانگر سرو آڏو ۽ بلبل وانگر گل آڏو بيائي اڳيان جهڪيم ۽ ڏي سر دانهون پڻ ڪيم.

٣ - شام جو باغ ۾ ڏٺم ته يار سير تي نڪتو آهي. صبح تائين ڪن بلبل جي آواز تي ڏنم.

٤ - عرض ڪيم ويهه ۽ مون عاجز هيڻي جو حال معلوم ڪر ۽ ويهي گفتگو فرمايائين جا دل ۾ سانڍي رکيم.

٥ - چوڻ لڳو تون ڇا آهين؟ تو جهڙا هزارين زلف جا زنجير سان جڪڙي رکيا اٿم.

٦ - فرمايائين آخر ته تنهنجو دلنواز ۽ دلدار به آهيان. مسڪين ايئن نه چئو ته توکان مان غافل ٿي هيان.

الٰہی تیغِ نظمم را بحمدت آبداری کن | مرا از بادۂ فیضِ ثنائے خود خماری کن
نریزی آبرویم را بہ پیشِ خلق اے خالق! | رخم را از کرم مانندِ گلہائے بہاری کن
ندارم احتیاجِ تاج و تخت و بادشاہی را | مرا سلطان ملکِ فقر شہرِ خاکساری کن
ندارم تاب جنگ و انتقام از مردم عالم | صلاحم بخش جانم را بہ شہرِ بردباری کن
زعصیاں روسیاہ و شرمسارم در جنابِ تو | ز فضلِ خود عطا بر من براتِ رستگاری کن
درین دہرِ دغاجز خود پرستی نیست کارے من | تنم را از لباسِ خود پرستی پاک عاری کن

الٰہی رحم کن بر حالِ زارم باقی مسکین
زغیرِ خویش بر آتش بہ عشقِ خویش یاری کن

١- الٰهي! منهنجي نظم جي تراري کي پنهنجي حمد سان آبدار ڪر ۽ پنهنجي ثنا جي فيض سان مست ڪر.

٢- سائين! خلق جي اڳيان منهنجي عزت نه وڃاءِ. پنهنجي ڪرم سان منهنجو منهن بهار جي گلن وانگر تازو ڪر.

٣- بادشاهي، تخت ۽ تاج جي ضرورت ڪانه اٿم. بس فقيري جي ملڪ جي بادشاهي عطا ڪر.

٤- ماڻهن جي انتقام ۽ جنگ جي طاقت ڪانه اٿم. مون کي بُردباري ۽ نيڪي عطا ڪر.

٥- گناهن جي ڪري روسياه ۽ شرمسار آهيان. پنهنجي فضل سان مون کي نجات بخش.

٦- هن دغاباز دور ۾ رڳو تن پروري جو ڪم رهيو آهي. تن پروري کان ڇوٽڪارو عطا ڪر.

٧- الٰهي! مسڪين جي هيٺي حال تي رحم ڪر. غير کان نجات ۽ پنهنجو عشق عطا ڪر.

آیا سزا است در رہِ جاناں گریستن | از سرِ صفا و صدق و ز ایماں گریستن
پس بہ است از سرِ فرقت شراب خواہ | دائم بیادِ ساغرِ رنداں گریستن
در می شود بجانِ صدف قطرۂ صفا | دارد چہ نفع ابرِ بہاراں گریستن
بنگر صبا چہ لذتِ ہنگامۂ سحر | وہ وہ بیادِ لعلِ عذاراں گریستن

مسکیں کہ می گریست ز عشقِ فسوں گری
آموخت ز دستِ ابرِ چو باراں گریستن

١- جاءِ محبوب جي واٽ ۾ صفائي سچائيءَ ايمان سان روئڻ مناسب آهي.

٢- فراق جي خيال کان شراب گھرُ، رندن جي پيالي جي ياد ۾ روئڻ چڱو آهي.

٣- هڪ صاف قطرو سپ جي اندر موتي ٿيو وڃي. اتي بهار جي ڪڪرن جي وسڻ مان ڪهڙو فائدو!

٤- بادِ صبا، ڏس اسر جي هنگامه خيزي ڪهڙي نه سٺي آهي جو لال رخ محبوب جي ياد ۾ روئڻ جو وقت آهي.

٥- مسڪين جيڪو عشق سبب رنو ٿي، تنهن وسندڙ ڪڪرن کان روئڻ سکيو آهي.

درد ما غم دوش آمد بوے وصلِ گل رخاں | ہمچو بلبل ماندہ ام با آہ وزاری و فغاں
عندلیبِ مردہ جانم زندہ مے سازد مسیح | ورنہ فرماید کہ از باغِ وصالم گلستاں
بسکہ از یکدانہ گوہر چہرہٗ مہر و خوش است | طائرِ جانم اسیر اندر خمِ گیسوئے آں
از سرِ جورِ رقیبِ سگ صفت دیوے نژاد | دست خواہم زد بدامانش پئے امن و اماں
چوں نقاب آوردہٗ بالائے زردِ ئے خوشتن | برفتاد آں شعلہٗ رویت بفرقِ آسماں
درمیانِ غبغبت پیدا شدہ چشمہٗ حیات | ابرویت بنوشت صورت نون حرفِ جاوداں

کس اگر پرسد جوابش دہ زاحوالم خراب
بلبلِ مسکیں بنالد چوں زفرقتِ دوستاں

١:- ڪالھ رات دماغ ۾ محبوبن جي خوشبوءِ محسوس ٿي. بلبل وانگر آه و زاري ۾ رڙيون ڪندي رهجي ويس.

٢. مثل بلبل وانگر آهيان. مسيح مون کي زنده ڪندو ورنه مون تي وصال جي باغ جي بيو ڪير مهرباني ڪندو

٣- منهنجي محبوب جي صورت موتي جهڙي خال جي ڪري وڏي ڪ حسين ٿي بڻي ۽ منهنجي ساه جو پکي سندس گيسوءَ جي پيچ ۾ قابو آهي.

٤- شيطان ۾ ڪتي جهڙي رقيب جي ظلم کان بچاءُ ۽ امان خاطر سندس دامن ۾ هٿ وجهندس.

٥- جڏهن منهن مبارڪ کان نقاب پري ڪيئي تڏهن رخ انور جي تجلي آسمان جي چوٽيءَ تي پهتي.

٦- تنهنجي غبغب (کاڏي ۾ چگھه) ۾ آب حيات جو چشمو آهي ۾ تنهنجي ابروءَ حرف "نون" جي هميشه واري صورت لکي ڇڏي.

٧- جيڪڏهن ڪو مسڪين جي هيٺئين حال جو سبب پڇي ته ڪيس جواب ڏي ته "بلبل وانگر دوستن جي فراق

ساقیِ از گلگونہ مے یک ساغرِ سرشار کن
از دو لب یک ساغرے از بہرِ این بیمار کن

جرعۂ دہ قلب را پس واقفِ اسرار کن
سرنوشتِ عشقِ من باشد اگر اندر حجاب
نقشِ عشقم را نوشتہ بر در و دیوار کن
چند ناوک می زنی و چند میسوزی بخشم
حالیا فکرے برائے مرہم افگار کن

ساقي گلرنگ شراب جو هڪ پيالو ڀري ڏي. پنهنجي لبن سان هڪ پيالو هن بيمار کي عطا ڪر.

منهنجي عشق جو لکيو جيڪڏهن لڪل آهي ته عشق جا اکر لکي در ۽ ديوار تي هڻي ڇڏ.

ڪيترا تير هڻندين ۽ ڪيترو ناراض ٿي ساڙيندين؟ هاڻي ڪجهه مرهم لڳائڻ جو فڪر ڪر.

خواستم تحریر سازم نامہ سوئے دوستاں
مضطرب گردید دستم کلک گشتہ خوں نشاں
کز بہارِ حسنِ او چوں الوداعے کردہ ام
ہمچو بلبل بے نوایم اندریں بادِ خزاں
آنچہ میدارم نہفتہ رازہائے آں صنم
خفیہ رازِ من کجا دانند اہلِ بیدلاں
آنکہ بر رویش ہویدا شاہدِ معنی شود
پیشِ او با ایں جہاں نخرند حسنِ گلرخاں
شورش از حسنش ہمے دارند مسکیں بلبلاں
بایدت یکدم بیاسائی ازیں شور و فغاں

١- دوستن جي پاران ڏي خط لکڻ گهريم. پريشان ٿي ويس. ڪلڪ مان رت سمٽ شروع ٿيو.

٢- سندس حسن جي بهار کان ڇا موڪلايم جو بلبل وانگر خزان ۾ رڙيون شروع ڪيم.

٣- انهيءَ محبوب جا مخفي راز جيڪي مان ڄاڻان ٿو، تن جي بيدلن کي ڪهڙي خبر؟

٤- سندس صورت مبارڪ تي جيڪا معنيٰ جي حقيقت ظاهر ٿي تنهنجي عيوض ۾ هي سموري ڪائنات به هيچ آهي.

٥- سندس حسن جي عيوض مسڪين بلبل رڙيون ٿي ڪري، ڪا گهڙي ته ڪيس هن شور ۽ رڙين کان آرام بخش.

کے قدم لا فے زند در وادیِ مجنونِ من — موج زن گردید در پائے غزالاں خونِ من
تیر ابروئے بہ آں دلبرِ گلفامِ من — مردمک چشمِ من و خونِ من و جیحونِ من
آتشِ ہجرم کہ جانم می کند ہر دم کباب — طاقتے ہرگز نہ باشد در چراو چونِ من
کارہائے از شرر باری نماید دمبدم — کامیابی کے شود از چرخ گردوں دونِ من
ساربانان یک قدم بیجا زرہ ہرگز مرو — چند گم گر دید محمل اندریں ہامونِ من
بین کہ لیلٰے را بیکدم ز آتشِ سوز و فراق — می کند از پردہ بیروں شیونِ مجنونِ من

عاشقم مسکیں و کارِ ماست ہر دم غم کشی
ہیچ دل را رہ نباشد با دلِ محزونِ من

- مون مجنونءَ جي واديءَ ۾ قدم رکڻ جي ڪير همت ڪري سگهي ٿو؟ هرڻ جي پيرن ۾ به منهنجو خون موج زن آهي.
- ان گلفام محبوب جي ابروءَ جي تير منهنجي اکين مان رت جون نديون وهايون.
- جدائيءَ جي باهه هر وقت مون کي ڪباب بڻائيندي رهي ٿي پر مون ۾ چون وچراءِ جي طاقت صفا ڪانهي.

شهاب ثاقب دمبدم آسمان ۾ شرر باري ڪري رهيو آهي، ته پوءِ مون قتل قسمت واري جي ڪاميابي ڪيئن ٿئي؟

ساربانو (جت) رستي کان ٻاهر هڪ قدم به نه وڃجو ڇو ته هن صحرا ۾ ڪئي ڏوليون گم ٿي ويون.

ڏس ته سوز ۽ فراق وچان، مون مجنونءَ جي دانهن ليليٰ کي ڪيئن پردي مان ٻاهر ڪڍيو!
مسڪين اسان عاشق آهيون جن جو ڪم آهي هر وقت غم سهڻ، منهنجي غمگين دل جو ڪنهن کي علم ئي ڪونهي.

ایں غزل پیش از وصال برائے اطلاعِ دل آگاہاں الفقار فرمودہ بودند

زاشکِ لالہ گوں گردیدہ دامن لالہ زارِ من
زمن صد آفریں بادا بچشمِ اشکبارِ من

بسے سرو و صنوبر رست در عالم ولے مارا
بس است اے باغباں آں قامتِ دلجوئے یارِ من

دلِ زارم اسیرِ دام کردی و کجا رفتی
خدارا اے بتِ بیباک بنگر حالِ زارِ من

بیک جلوہ دو صد زخمے زدی آں غمزۂ تیرت
چرا رحمے نہ کردی بر دل و جانِ فگارِ من

چنیں در پنجۂ ہجراں دلم آزردہ چوں داری
بخش با یک نگاہے مختصر کن کارو بارِ من

بیک ساعت بہ بردی مایۂ پنجاہ سالم را
بیک دیدن ربودی دانش و صبر و قرارِ من

بجز خونِ جگر ہرگز غذائے دل نمے باشد
چہ خوش پروردہ گشت ایں طفل در جیب و کنارِ من

نگارا چند زیں جور و جفایت بر سرِ مسکیں
بترس آخر ز آہ و نالہائے پُر شرارِ من

۱۔ منهنجو دامن لڙڪن سان سرخ ٿي ويو آهي. منهنجي لڙڪ وهائيندڙ اکين تي سوين آفرين هجن

۲۔ دنيا ۾ گهڻئي سرو ۽ صنوبر قتاءِ پر ماڻهي اسان لاءِ اسانجو دل پسند سرو قد يار ڪافي آهي.

۳۔ منهنجي هيڻي دل قيد ڪري ڪيڏانهن وئين بيباڪ محبوب! خدارا منهنجي ضعيفي تي نظر فرماءِ

۴۔ هڪ ئي جلوي ۾ اک جي اشاري سان ٻه سو زخم رسائي وئين. هن قتيل دل تي ڇو نه رحم ڪيئي.

۵۔ ائين جدائي جي اشڪنجي ۾ ڇو ٿو دل ڏکوئين. هڪ ئي نظر سان ڪهي ڪم مختصر ڪر.

۶۔ هڪ ئي گهڙي ۾ منهنجي پنجاه سالن جي مڙيئي ڦري وئين ۽ هڪ ئي جهلڪ سان منهنجو صبر ۽ قرار ڪي ڇني ورتئي.

۷۔ دل جي خوراڪ فقط جگر جو خون ئي آهي ۽ منهنجي سيني ۾ اهو ٻار ڪهڙي نه سٺي طريقي سان پليو.

۸۔ محبوب! مسڪين تي هيترا ظلم ۽ ڏاڍايون! آخر منهنجي دانهن ۽ رڙين جي چڻنگن کان ڊڄ.

کس نیست دیده رویت اے یار دیده ام من
پیوسته ایم باتو از جهاں بریده ام من

توشهسوار خوباں بخدا عناں بگرداں
دنبالِ توسنِ تو چه قدر دویده ام من

زشبینه محفلِ تو دزهم رهی رقیباں
بکہ گویم ایں سخن رازِ کسے شنیده ام من

بمحبتِ دلِ من بجفا و جورِ عشقت
پیدا نه کرده ام من و نه آفریده ام من

خالِ رخ تو دیدم شیدا و واله گشتم
خطِ بندگیِ عشقت بجبیں کشیده ام من

بهرِ خدا بیا و بنگر بحالِ مسکیں
ایں دامن و گریباں در غم دریده ام من

١- دوست! تو کي کنهن نه ڏٺو فقط مون ڏٺو. تو سان گڏيل لاءِ هن سڄي جهان کان تعلق ٽوڙيم.

٢- محبوبن جا شهسوار! خدا لاءِ واڳ وراءِ. تنهنجي سواري پٺيان ڪيترو نه ڊوڙيو آهيان.

٣- تنهنجي راتوڪي محفل ۾ رقيبن جي ساٿ جي ڪنهن سان ڳالهه ڪريان جا چوان ته ڪنهن کان ٻڌم.

٤- پنهنجي دل جي محبت ۾ تنهنجي عشق جي ڏاڍ ۽ ظلم کي نه مان پيدا ڪيو نه ورهيو خلقيم.

٥- تنهنجي منهن ۾ خال (تر) ڏٺم چريو ۽ بي اختيار ٿي ويس تنهنجي محبت جي ٻانهپ جي ليک پيشاني تي ڪڍي اٿم.

٦- خدا ڪارڻ نظر ڪر ۽ مسڪين جي حال تي رحم فرماءِ هي دامن ۽ گريبان غم ۾ چاڪ ڪيا اٿم.

○

چوں ماہِ پیکر گل بدن آید بتسخیرِ چمن ‏ ‏ از جنبشِ دامن شدہ بر گل قبائے پیرہن
گردوں کجا تاب آورد با خنجرِ خونخوارِ او ‏ ‏ چوں بایکے ایمائے ادا ایں ماہ آمد خستہ تن
آں مہ گہے جولاں کند صد مرد را حیراں کند ‏ ‏ چوں تنگ بر گیرد قبا چابک سوار ایں چست تن
از نشۂ بیغش بے افتاد از نظارگاں ‏ ‏ نظارہ کردند چوں بر گل رخت بر گلبدن
بر باغباں صد آفریں خوانند مسکیں بلبلاں ‏ ‏ آنگہ کہ سروِ آزاد را بنشاندہ بر تختِ چمن
صد سالِ ایں امید را در دل نہاں می داشتم ‏ ‏ باشد کہ گیرد در بغل ما را نگارِ سیم تن
غیر از تملق جانِ ما بس با حلاوت می برد ‏ ‏ زہرِ ہلاہل می دہد با قند و با شہد و لبن

گردوں اگر بیرحم شد باشد ہمیدوں گو مباش
مردِ خدا رحمت کند بر حالِ مسکیں خستہ تن

١:. جڏهن چنڊ جهڙو گل بدن چمن جي تسخير لاءِ آيو، تڏهن سندس دامن جي جنبش سان گل جو ڪڙتو چاڪ ٿي پيراهڻ بڻجي پيو.

٢:. سندس خوني خنجر سان مقابلي جي زماني ۾ ڪهڙي طاقت، جڏهن ته سندس هڪ اشاري سان چنڊ ٽڪر ٽڪر ٿي ويو.

٣:. اهو چست ۽ چالاڪ محبوب جڏهن سندر ڊوڙندي، جوش وجولان ڪري ٿو ته سوين مردن کي حيران ڪري ٿو ڇڏي.

٤:. جڏهن تو گل رخ گل بدن جي زيارت ڪندڙن زيارت ڪئي ته تنهنجي زيارت جي پاڪ نشي سببان ڪري پيا.

٥:. باغائي جڏهن آزاد سرو کي چمن جي باري ۾ ويهاريو، تڏهن مسڪين بلبل کي سوين پيرا شاباس ڏني.

٦:. سون سالن کان دل ۾ اميد هئي ته محبوب سيمين جسم مون کي پنهنجي پاڪر ۾ وٺي.

٧:. بغير ڪنهن چاپلوسيءَ جي اسانجي دل مناسب نموني تباه ڪندڙ زهر ڏيندي ۽ ماکي مصري ۽ کير وانگر مٺو پيو لڳي.

٨:. زمانو جيڪڏهن بيرحم جي تبديلي هجي، پر خدا وارو ته مسڪين ڦٽيل دل تي رحم فرمائيندو.

بر ذاکِ چون ماهِ من نورِ ساله ای آید بر دل
در چمن شبنم زرِ رُوے لاله ای آید بر دل
بر رخِ زیبا بگردِ گل عذارش خط دمید
گردِ مه همچون غبارِ هاله ای آید بر دل
صبحدم بر تختِ شاهی آمده چون ماهِ من
صد گهر کز چشمِ من چون ژاله ای آید بر دل
چون سمندِ تندِ جولانش بگیتی کس ندید
از سرِ صحرائے دکوہ نالہ ای آید بر دل
از برائے جستجوئے دلبرِ رعنائے من
از درو دیوارِ مسکین ناله ای آید بر دل

۱- منهنجو سال جو چنڊ جڏهن آسمان ني ظاهر ٿئي ٿو چمن ۾ ننڍهر شبنم لالہ جي منهن تي ظاهر ٿيو پوي -

۲- سندس سهڻن ڳلن جي چوطرف سارڪ ڦٽي جيئن چنڊ جي چوطرف غبار جو هالو ظاهر ٿئي ٿو .

۳- صبح جي وقت جڏهن شاهي تخت تي منهنجو چنڊ آيو ۾ منهنجي اکين مان ڳڙي دانگر سوين موتي (لڙڪ)
وهي هليا -

۴- زماني ۾ سندس گهوڙي جهڙي سخت رويءَ رفتار ڪنهن نه ڏٺي ۾ صحراءَ پهاڙن کان به رڙيون
نڪ ريو رهين .

۵- منهنجي حسين دلبر جي جستجو واسطي بي اختيار مسڪين جي در و ديوار کان دانهون
نڪرن ٿيون -

○

چونکه یارم روئے ازپردهٔ حجاب آرد برون
گرم بازاری بتاں را از حساب آرد برون

سیل چشمِ عاشقاں ہر جا که رو ئے آورد
طینتِ ہر سنگِ خارا را آب آرد برون

عشق بازی جان بازی مے بود ایدل بباز
یوسفِ مصری زلیخا را بخواب آرد برون

از سرِ دنیا و عقبیٰ بگذرم در کوئے دوست
زیں ہمه رنج و عناد آں شیخ و شاب آرد برون

بهر مسکیں تشنه از جوئے لبها لعل فام
یک سخن جاں بخش چوں درّ خوشاب آرد برون

١ـ جڏهن منهنجو محبوب پردي کان منهن ٻاهر ڪڍي ٿو ته محبوبن جي بازار گرم ڪري ڇڏي ٿو.

٢ـ عاشقن جي اکين جي سيلاب جنهن طرف به منهن ڪيو ته هر سخت دل پٿر جي طبيعت به پاڻي ڪري ڇڏيائون.

٣ـ اي دل! عشق جي راند جانبازي آهي، سو ساهه قربان ڪر. مصر جو حضرت يوسف بي بي زليخا کي خواب ۾ ڏسجي پيو.

٤ـ دنيا ۽ عقبيٰ جو خيال ڇڏي دوست جي گهٽيءَ ۾ پهچان ته جوانن ۽ پوڙهن جون ڏک سمورين تڪليفون ختم ٿي وڃن.

٥ـ اي ايل مسڪين جي لاءِ لال لبن جي نديءَ مان هڪ جان بخش لفظ به خوشاب موتي وانگر آهي.

کز دوابروی یارِ من محراب مے آید بروں
جوئے خلد ش را ز لب آب مے آید بروں

دیده ام من از درِ میخانهٔ اہلِ صفا
قاضی و مفتی و شیخ و شاب مے آید بروں

ایکه مے گریم بروز و شب زفرقت چوں کباب
از شرر باری ز سنگِ آب مے آید بروں

موجِ چشمِ خوں فشانِ من که بے پایاں بود
از گہر باریِ من سیلاب مے آید بروں

ہر که در رهِ عشقِ او قطراتِ سوزاں دیده ریخت
ہر ادسد گوہرِ سیراب مے آید بروں

از دلاویزی نما تا ہر مسکینِ نراب
زلفِ پر پیچ و خم و پُر تاب مے آید بروں

۱- منهنجي يار جي ڀنهي ڀرون مان محراب ٿو ظاهر ٿئي ته جنت جي نهرن کي سندس لبن مان پاڻي ملي ٿو.

۲- خدا وارن جي ميخاني جي در تان قاضي، مفتي، جوان ۽ پوڙها ڪئي نڪرندي ڏٺم.

۳- اوسائين اِمان جو ڪباب وانگر رات ڏينهن پيو پچان، منهنجي رڙين جي اثر ڪان پٿر مان به پاڻي نڪري سگهي ٿو.

۴- منهنجي رت وهائيندڙ اکين جي موج بيحساب آهي، منهنجي موتين وسائڻ سبب سيلاب به اچي سگهي ٿو.

۵- محبوب جي عشق ۾ جنهن جي اکين مان گرم لڙڪ نڪتا، انهيءَ لاءِ سوين آبدار موتي پاهر اچي سگهن ٿا

۶- پنهنجي دل آويزي ظاهر ڪر جيئن ويران دل مسڪين لاءِ به پرپيچ زلف ٻاهر نڪرن.

سرِّ حدیثِ عشقِ تو گفتن نمے تواں
رازیست در دلم کہ نہفتن نمے تواں

چوں نقشِ پائے بر سرِ کویت نشستہ ام
دیگر مراں ز کوئے کہ رفتن نمے تواں

در گریہ کہ دست دہد خندۂ مراد
ہر اشک گوہری است کہ سفتن نمے تواں

احوالِ دردِ ہجرِ تو و قصۂ فراق
بہ دو صد ہزار نامہ بگفتن نمے تواں

اے بوالہوس بدام فریب و دغا و مکر
آں آہوئے رمیدہ گرفتن نمے تواں

از انفعالِ لعلِ لب و روئے چوں گلت
لب بستہ است غنچہ شگفتن نمے تواں

شرح و بیانِ درد و غم و داستانِ ہجر
مسکیں خموش باش کہ گفتن نمے تواں

۱- تنهنجي عشق جي راز جي ڳالهه ڪري نه ٿي سگهجي. منهنجي دل ۾ راز آهي پر لڪائي به نه ٿو سگهان.

۲- پيرن جي نشان وانگر تنهنجي دروازي تي ثابت آهيان ٻيءَ نه ته ٻي در وڃي نه ٿو سگهان.

۳- جنهن روئڻ جي نتيجي ۾ مراد جي ڪل يا خوشي حاصل ٿئي ته هنجو هر قطرو اهڙو ته نفيس موتي آهي جو پوئڻ کان مٿي آهي.

٤: تنهنجي جدائيءَ هجر جي درد ڀري ڪهاڻي لکين خطن سان به بيان نه ٿي ڪري سگهجي.

٥: سدا ٿريا! ٺڳيءَ سازش سان تنهن ٿاهڙ هرڻ (محبوب) کي نه ٿورولي سگهين.

٦: تنهنجي لاڏلي لبن ۾ گل جهڙي صورت سبب، چپ مکڙي وانگر بند آهن؛ ٽڙي نٿا سگهن.

٧: جدائي، درد ۽ غم جي داستان جو بيان مشڪل ٿي آهي، تنهن ڪري مسڪين مات ڪر.

گر بگلشن پا نهد آں رشکِ بتانِ چمن ! — غنچه از شادی بخندد گل بدرد پیرهن
ترکِ من خوش می خرامد خلق میگوید که اوست — رهزنِ دینِ مسلماں دز دِکیش و اهرمن
کاکلش زنجیر پائے عاقل و دیوانه است — نرگش زاهد فریب و حیرتِ هر مرد و زن
چوں سلیماں در گلستاں بهر چترِ سایه اش — بال و پر با هم گرگیرند مرغانِ چمن
می دهد حکمِ قضا آں خاتمِ معجز نما — گاه در دستِ سلیماں گه بچنگِ اهرمن
در گلستانِ جهاں رفتم ندیدم همچو او — سرو قد گلگوں قبا و غنچه لب شیریں سخن
راست می گویم که شد حیراں ز چشمِ مستِ تو — نرگس اندر بوستاں و هم غزال اندر ختن
از رخ و زلفِ بتاں و ز قبرِ جسمِ عاشقاں — لاله و گل بر دمد هم طرفه تر خیزد سمن
نونهالت بارے آرد بکامِ عاشقاں — لیمو ور نارِ پستاں پسته لب سیبِ ذقن
زلفِ مشکینت کمندِ آهوئے صحرا بود — شد فریبِ عابد و زاهد چشمِ پُر فتن
زردِ چشم و مست مهرو بیوفا و دلفریب — حیله جو، مکار خو، جادو گرِ بسیارِ فن
مهر و مه بی پرتوِ رویت نگیرد روشنی — هم شگوفه بے هوایت مے نخندد در چمن
چشمِ بدخواهِ ترا در خاک و خوں خواهم مدام — بر سرش جمع سگاں بر سینه اش زاغ و زغن
همچو من بر خاکِ کویت عالمے دارد قرار — عاشقانِ روئے تو بسیار آمانے چوں من

مفتیانِ عشق اے مسکیں چه فتویٰ داده اند
عیب جویانِ وفا را لازمِ گردن زدن

١- رشڪِ چمن (محبوب) باغ ۾ جيڪڏهن پير رکي ته گل قميص چاڪ ڪري وجهن ۽ مکڙي خوشيءَ مان ٽڙي پوي.

٢: منهنجو محبوب تلي ٿو ته خلق چوي ٿي ته هي مسلمانن جي دين جو ڏاڍ آهي.

٣: سندس ڪاڪل سمجهدارن ۽ بي سمجهن ٻنهي لاءِ پير جي پيڙي آهن. سندس نرگسي نيڻ زاهد ته آهن ۽ زالن خواه مڙسن کي حيرت ۾ وجهندڙ آهن.

٤: سليمان وانگر باغ جا پکي مٿس جانو حاصل ڪرڻ لاءِ صفون ٻڌيو هڪ ٻي سان مليا بيهندا آهن.

٥: معجزنما منڊي قضا وارا حڪم پيئي ڏئي سا ڪڏهن حضرت سليمان جي هٿ ۾ ته ڪڏهن جنّ وٽ.

٦: دنيا جي باغ ۾ هر طرف ٽي ريو آهيان، پرانهي جهڙو سرو قد گل رنگ ڪٿ تو پھرين ڏٺم ڪٿي جهڙا لب ۽ شيرين سخن رکندڙ نه ڏٺم.

٧: سچ ته تنهنجي مست اک ڪان نرگس باغ ۾ ۽ هرڻ ختن ۾ سمورا حيران آهن.

٨: محبوبن جي زلفن ۽ رخ جي تصور سبب عاشقن جي قبر جي مٽيءَ مان لاله گل ۽ سمن ڦٽن ٿا.

٩: تنهنجو نونهال، عاشقن جي دل وٽان ميوو ڏئي ٿو. ليمون، ڏاڙهون، پستي جهڙا لب ۽ صوف جهڙو ذقن (ڪاڏي).

١٠: سندس خوشبودار زلف صحرائي هرڻ لاءِ ٻڌائي آهن. سندس پرنتن اک عابد ۽ زاهد کي فريب ڏيندڙ آهي.

١١: اسان جو دوست زود رنج، بي محبت، بيوفا، دلفريب، حيله گر، جادوگر ۽ هر فن مولا آهي.

١٢: سچ ۽ چند کي تنهنجي رخ زيبا جي سبب روشنائي آهي، مگر ٻي تنهنجي عشق کان سواءِ ٽڙي نه ٿي سگهي.

١٣: خدا ڪري تنهنجو دشمن سدائين مٽيءَ رت ۾ ترڙپي، سندس مٿي تي ڪتا هجن ته سندس سيني تي ڪانو هجن.

١٤: تنهنجي دروازي تي مون وانگر سارو عالم رهي ٿو، تنهنجا عاشق ته گهڻيئي آهن، پر مون جهڙو ڪو به نه آهي.

١٥: مسڪين! عشق جي مفتين ڪهڙي نه سٺي فتوىٰ ڏني آهي ته وفا جي گلا خورت کي قتل ڪرڻ واجب آهي.

فاتح و فرخ سرشت، پهلوانِ شیرگیر — شهریار و کامگار و شهسوار و صف شکن
چرخ دارد جامهٔ نیلی ز بیدادِ حسین — زُهره را زَهره پُراز خون است از زهرِ حسن
ای فلک هر جا که بینی دشمنِ آلِ علی — خصمِ آلِ مجتبیٰ را زنده در گورش فگن
سنگِ در کاں از شعاعِ روی مہچو آفتاب — یا شود یاقوتِ احمر یا عقیق اندر یمن!
در چمن امشب که بادِ شُرط و نوروزی وزید — بلبلِ خنیاگر و رقاص شد سرو و سمن
حسنِ مهر و مه چو سنجیدم به میزانِ قیاس — زاں میاں ہرگز یکے نبود نظیرِ یارِ من
از سرِ تسخیر افسونہا بود بیروں بلے — مہرهٔ خالِ تو دارد مارِ زلف اندر دہن
عشق ورزیبا نماید عاشقِ دلدادہ را — یا غریب و بے نوا و یا شہیدِ بے کفن
ہر سحر بریادِ روی چوں گلت نالند زار — عاشقِ بے خانماں و عندلیبِ بے وطن

زلفِ مشکیں رشکِ سنبل روی رنگیں چوں بہار
لعلِ شیرینت عقیق و پر گہر درجِ دہن

۱:- منهنجو محبوب فاتح، مبارڪ طبيعت، بهادر، شير قابو ڪندڙ، شهر ڌڻي شهسوار صف ٽوڙيندڙ ۽ مرادون ڏيندڙ آهي.

۲:- آسمان جي نيري پوشاڪ حسين عليه السلام سان ظلم سببان آهي. زهره جو پتو امام حسن جي زهر سببان رت سان ڀريل آهي.

۳:- اي آسمان! اولاد علي عليه السلام جو دشمن جتي به ڏسين، تنهن کي زنده در گور ڪر.

۴:- ڪان ۾ پٿر محبوب جي رخ جي سج جهڙي روشنائيءَ ڪان يا ته يمن جو عقيق ٿيندو يا سرخ ياقوت.

۵:- اڄ رات باغ ۾ نوروز جي هير گهلي ته بلبل ڳائڻ لڳي، سرو ۽ سمن رقص ڪرڻ لڳا.

۶:- چنڊ ۽ سج جي حسن جي يار جي حسن سان ڀيٽ ڪئي ته منجهانئن ڪو به يار جي حسن جو مٽ نه ٿيو.

۷:- تسخير قلب جي لاءِ گهڻيئي ٽوڻا ٽوٽڪا آهن، پر تنهنجي خال جي مهري ۽ واسينگ زلفن کي بي اثر بنايو.

٨:- عشق، دل ق   اشق کي يا غريب تنگدست ڪري ٿو، يا بي ڪفن شهيد بنائي ٿو.

٩:- هر صبح تنهنجي سـ ـهڻي صورت کي ياد ڪري، بي گهر عاشق ۽ بي وطن بلبل رڙيون ڪن ٿا.

١٠:- تنهنجا مشڪ جهڙا زلف سنبل جي لاءِ ريس آهن ته سنهن رنگين بهار آهي، لال لڇپ عقيق وانگر، وات ۾ ڏند موتين پريل دٻلي وانگر آهن.

○

مُردم از ہجرِ تو حقِ دوستی را یاد کن — گاہے گاہے زین دلِ غم دیدہ مارا شاد کن
یا بخش یا دانہ دہ یا رحم کن بر حالِ من — یا کہ این مرغِ دلم را از قفس آزاد کن
کُشتی و خود شرمگیں گشتی ز خونِ عاشقاں — مانمے گفتیم کاے بیداد گر بیداد کن
اے فراموشی بحالِ دوستاں نبود روا — وے ز لطفت عہدہا با ما کہ بستی یاد کن
از ہوائے آں لبے چوں غنچہ رُخے چوں نگت — اے دلِ نالاں چو بلبل ہر زماں فریاد کن
روئے بنما، بردلِ لالہ ز حسرت داغ نہ — برکشا آں طرۂ زنجیر بر شمشاد کن

گل عذارا، پیشِ مسکیں یک دمے چوں گل بخند
سرو قدا، از غمِ ہجراں مرا آزاد کن

١- تنهنجي جدائيءَ ۾ مري ويو آهيان، دوستيءَ جو حق ياد ڪر. ڪنهن ڪنهن وقت هن غم ماريل دل کي خوش ڪر.

٢- يا ته ڪجهه ڏي، ڪرم يا ورري اسانجي حال تي رحم فرمائيندا، يا هن دل جي پکي کي پڃري کان آزاد ڪر.

٣- ڪُهي ورري عاشقن جو رت ڏسي شرمندو به ٿئين ٿو ظالم! اسان ته توکي ظلم لاءِ چيو هو.

٤- او سائين! دوستن جي معاملي کي وسارڻ چڱو ڪونهي. مهرباني ڪري جيڪي انجام ڪيئي سي ته ياد فرماءِ.

٥- انهيءَ مکڙيءَ جهڙي لبن ۽ گل جهڙي صورت جي عشق ۾ بلبل وانگر سدائين رڙيون پيئي ڪر.

٦- زيارت ڪراءِ لالهءَ جي دل تي حسرت چڙهه. زلف مشڪبار کولي شمشاد تي ڪرڙو وجهه.

٧- گل رخسار! مسڪين اڳيان هڪ پير وگل وانگر کل. اي سروقد! جدائيءَ جي غم کان مونکي آزاد ڪر.

کاش بودے گُلِ عذارِ من بمن | مایۂ صبر و قرارِ من بمن ۱
آسماں! گو تا کجا شد ماہِ من | گوشۂ من انتظارِ من بمن ۲
تا بکے سوزم بآتش دوریش | نالہ جاں سوز و شرارِ من بمن
پند از سوزِ جنونم میدہد | ایں دلِ امیدوارِ من بمن
بعد ازیں در روزگارِ دردِ غم | کے عنانِ اختیارِ من بمن
ہمچو مجنوں ام پئے لیلےٰ وشی | دشت مجنوں کوہسارِ من بمن
می رود دامن کشاں رنجیدہ | آں بتِ چابک سوارِ من بمن
من برانم تا شود یکجا مقیم | یا الٰہی دوستدارِ من بمن
ایں ہمہ تر دامنی مارا کہ ہست | گریۂ ابرِ بہارِ من بمن
ہمچو طفلم در کنارِ مہدِ غم | ژالۂ چشمِ اشکبارِ من بمن
ہر زمانم تیرگیہا بر فزود | ظلمتِ شبہائے تارِ من بمن
صبر چوں صبرست در کامم ہنوز | آفتِ جاں ہجرِ یارِ من بمن

خیز مسکیں کوششے بیجا مکن
نیست دستِ اختیارِ من بمن

١- ڪاش منهنجو محبوب مون سان گڏ هجي ها. منهنجي صبر ۽ قرار جي موڙي مون سان باقي هجي ها.

٢- آسمان! پڌاءِ منهنجو چنڊ ڪيڏانهن ويو، منهنجي خلوت ۾ منهنجو انتظار مون سان گڏجي ها.

٣- مان ڪيستائين سندس جدائيءَ ۾ سڙان، سندس رٺيون، سوز ۾ ڏس ڏکيائين مون کي ستائيندا رهندا.

٤- هي اميدوار دل مون کي منهنجي جنون ۾ سوز کان نصيحت ٿي ڪري

٥- هن کان پوءِ درد ۽ غم جي زندگيءَ ۾ منهنجي اختيار جي واڳ ڪيئن منهنجي هٿ ۾ رهندي!

٦- مجنون وانگر ليليٰ جي پٺيان هلندو ويو رهان ۽ ساڳيا مجنون وارا پٽ ۽ پهاڙ پير جهاڳيان.

٧- منهنجو چالاڪ شهسوار محبوب ناراض ٿيو، مون کان زوري دامن ڇڏايو پيو وڃي.

٨- الاهي! منهنجي نيت آهي ته دوست ۽ مان هڪ هنڌ رهون.

٩- هي اسانجو دامن جيڪو سمورو آلو آهي، سو منهنجي ٻهار جي نڪر (اکين) جي روئڻ سبب آهي.

١٠- بار وانگر غم جي پينگهي ۾ آهيان. منهنجي اشڪ بار اکين جا لڙڪ (گڙي وانگر) مون کي ٿي گارين ٿا.

١١- هر وقت اونداهيءَ ۾ اضافو ٿيو، رات جي اونداهيءَ ۾ ويتر واڌ ٿي.

١٢- صبر ڪر اڃا پنهنجي مراد ۾ دير آهي. منهنجي يار جي جدائي ساهه جي لاءِ آفت آهي.

١٣- مسڪين اٿي، بي مقصد ڪوشش ڇڏ. منهنجو اختيار منهنجي هٿ ۾ ڪونهي.

کیں روا باشد شوم بیتاب از سودائے تو — ہر صفت خوبی میرزد از سرت تا پائے تو
صبح رم چوں آمدی اے یار من اندر چمن — سرو حیراں ایستاد از قامت رعنائے تو
در جہاں بس جستجو کردم ولے کیں یافتم — زنگ از دل میبرد آئینۂ سیمائے تو
چوں زباں را در سخن رانی بنطق خوش گوار — طوطیاں صد شرمسار از لعل شکر خائے تو
چشم جادوئے تو دارد کار سودائے خمار — مست آہو در ختن از نرگس شیدائے تو
شور شے افتاد در گیتی ز حسنت اے نگار — تاج و شاہی بشکند ایں حسن بے پروائے تو

من گدائے درگہت امید دارم کاشکے
جرعۂ مسکیں چشد پر ذوق از دریائے تو

١- تنهنجي هر ادا چوٽيءَ کان ننهن تائين بي مثال آهي، پوءِ مان ڇو نه تنهنجي سودائي بيتاب رهان.

٢- منهنجا محبوب صبح جو تون جڏهن باغ ۾ آئين ته تنهنجو حسين قد ڏسي سرو محويت ۾ اتي بيهي رهيو.

٣- جهان ۾ گهڻي تلاش کان پوءِ معلوم ڪيم ته دل جي ڪٽ تنهنجي آئينه صفت صورت سان ختم ٿي وڃي ٿي.

٤- محبوب! تون جڏهن زبان تي مٺڙي گفتگو جاري ڪرين ٿو ته تنهنجي لال لبن آڏو ڪيترائي طوطي به شرمسار آهن.

٥- تنهنجي جادو نظر ۾ شراب وارو خمار آهي، تنهنجي نرگسي نيڻن کان ختن جا هرڻ به مست آهن.

٦- محبوب زماني ۾ تنهنجي هاڪ آهي، تنهنجي بي نياز حسن جو آڏو شاهي تاج بي حقيقت آهي.

٧- مان تنهنجي درگاهه جو سوالي ۽ اميدوار آهيان جيڪر تنهنجي دريائي عنايتن مان پر ذوق قطرو مسڪين کي ملي ها

○

اے نگارم دوش مے بودیم ہمزانوئے تو — پیچ در سر می گرفت از کافرِ گیسوئے تو
حاش للہ گر رسی بر من منت قربان شوم — بر فشانم جاں چوں بلبل من برنگ و بوئے تو
جعدِ سنبل را پریشانی شود در فصلِ خویش — چون بتاب آرد نسیمے تارِ ہر یک موئے تو
کام دل دست آرد او باشد کہ بوید گل مراد — قبلۂ حاجات یابد گو کہ بیند روئے تو
ایں مہ و مہرِ منیر از روئے آمد بر فلک — شد شگفتہ اندر چمن ہر گل ز رنگ و بوئے تو
از نگاہِ غمزہ ات گردوں شود پر اضطراب — سہمگیں گردد ہژبر زرد بہ لنگِ کوئے تو
گویمت دیوان از درد و جفائے خویشتن — کاش خواہم شد یکے روزے بہم پہلوئے تو

گرچہ در ایں مرز باشم گرچہ در دامانِ حشر
صاف محرابِ دعا مسکیں بود ابروئے تو

١- منهنجا محبوب! ڪالھ رات توسان گڏ ھياسين، تنهنجي ڪارن زلفن ۾ وا سينگ جيان وڪڙھا.

٢- حاش لله (سبحان الله) جيڪڏھن مان وٽ اچين ته مون قربان وڃان، تنهنجي رنگ ۽ خوشبوءِ تي بلبل وانگر پاڻ فدا ڪريان.

٣- جڏھن تنهنجي زلف جي ڪا به تار تاب ۾ اچي ته ڪاري سنبل کي پنهنجي علين موسم بهار ۾ به پريشاني ٿئي.

٤- جيڪو پنهنجي دل جي مراد پوري ڪرڻ گھري، تنهن کي تنهنجي زيارت ڪرڻ گھرجي.

٥- ھي روشن سج ۽ چنڊ آسمان تي تنهنجي رخِ زيبا ڪان روشن آھن ۽ چمن ۾ ھر گل ۾ خوشي تنهنجي رنگ و بو جي ڪري آھي.

٦- تنهنجي نگاهِ ناز سان زماني ۾ شر تلو مچي ويو، تنهنجي ڪمزور لونبڙي کا نه شينهن به ڊڄي ٿو.

٧- تنهنجي جفاڪاريءَ پنهنجي سوهڻن جو داستان ٻڌايان. ڪاش ڪنهن ڏينهن تنهنجي حضور ۾ حاضري نصيب ٿئي!

٨- هن جهان ۾ هجان يا ميدانِ حشر ۾ مسڪين جي مستجاب دعا لاءِ محراب فقط تنهنجا ابرو شريف آهن.

گیتی شود خراب ز چشمِ خرابِ او — گردوں شود چو آب بہ نیم عتابِ او
غمزہ چو گیتی را ہمہ تسخیر مے کند — بعدِ ہلالِ عید بہ بوسد رکابِ او
صد سال سوختم بتمنائے سیمتن — صد منتِ خداست کہ جانم کبابِ او
در رستخیز کانجا ہر کس بعرصہ تنگ — باشد بکف بگیرم دامن شتابِ او
صد ماہ را بلحظ شرمندہ مے کند — وقتیکہ مے کشاید ازآں رُخ نقابِ او
مسکیں چہ تاب آرد ازیں در ثنائے یار
کیں آفتاب عالے ناید بتابِ او

١- محبوب جي تيز نظر ڪان جهان خراب ٿي وڃي. سندس آگرجي اشاري سان آسمان پاڻيءَ سان پُرجي وڃي.

٢- سندس اک جو اشارو زماني کي پوري طرح مسخر ڪري ڇڏي، عيد جو چنڊ پري ڪان سندس رڪاب جي بوسي لاءِ اڀرندو آهي.

٣- محبوب جي تمنّا ۾ سؤ سال سڙيو. الله پاڪ جا ڪروڙين ڪرم جو منهنجو ساهه مٿس قربان آهي.

٤- قيامت ۾ جتي هر شخص تنگ هوندو، مان جلدي ۾ رڳي محبوب اڪرم صلی الله عليه وسلم جي دامن ۾ چنبڙي پوندس.

٥- سوين چنڊ هڪ گهڙيءَ ۾ شرمندا ٿين جيڪڏهن محبوب پنهنجي رخ انور ڪان نقاب هٽائي.

٦- مسڪين کي يار جي تعريف جي ڪهڙي طاقت، جو جهان روشن ڪندڙ سج کي به سندس قبر ابن عليؑ جي طاقت ڪانهي.

اے مایۂ حیات لبِ نوش خندِ تو
کابِ حیات کم ز لبانت چو قندِ تو

چوں نقشِ پا بخاک رہت برامیدِ وصل
تا چند انتظار کشد مستمندِ تو

ناصح برد فسانۂ افسوں دگر مخواں
تاثیر در دلم نکند وعظ و پندِ تو

گفتا طبیب بہرِ علاجِ مریضِ عشق
جاں بخش داروئیست لبے ہمچو قندِ تو

تابندہ باد ہمچو مہ و مہر عارضت
پایندہ باد قامتِ سروِ بلندِ تو

تا چید دانۂ دلِ مرغم، اسیر شد
در پیچ و تاب کاکلِ مشکیں کمندِ تو

از حسرتِ فراقِ تو، از رنجِ بیکسی
تا کے بآہ و نالہ بود دردمندِ تو

جاں در ہوائے عشقِ تو دادن نہ مشکل است
آساں بود بعاشقِ مشکل پسندِ تو

مسکیں رضائے یار سراسر سعادت است
برخود پسندم آنچہ بود دلپسندِ تو

١ - محبوب تنهنجي منهن تي مرڪ اسان جي زندگي جو سرمايو آهي، چاڪاڻ ته آبِ حيات به تنهنجي شيرين لبن کان ڪمتر آهي.

١ - تنهنجي رستي جي مٽي تي پيرن جي نشان وانگر وصال جي اميد سان ويٺا آهيون. تنهنجو محتاج ڪيستائين انتظار ڪري.

٢ - واعظ! ٻيو نصيحت، تون ڀلي تون ڪا نه پڙهه منهنجي دل ۾ تنهنجي نصيحت ڪو اثر ڪو نه ڪندي.

٣ - طبيب جيئن مريضِ عشق جي لاءِ تنهنجي منهن چپن جي دوا شفا بخشيندڙ آهي.

٤ - تنهنجا رخسار سج ۽ چنڊ وانگر قيامت تائين چمڪندڙ هجن. تنهنجو سرو بلند قد هميشه قائم هجي شال.

٥ - منهنجي دل جو پکي دانو چڳي ته تنهنجي مشڪين زلفن جي وڪڙن ۾ قيد ٿيو.

٦ - تنهنجي جدائي جي حسرت ۽ بيڪسي جي تڪليف ۾ تنهنجو ڏکويل ڪيستائين آهون ۽ رڙيون ڪندو رهندو.

٧ - تنهنجي عشق ۾ ساهه قربان ڪرڻ به ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي: ها! ڳالهه تنهنجي تڪليف پسند عاشق لاءِ آسان آهي.

٨ - مسڪين يار جي رضا سراسر سعادت آهي. مان پاڻ تي اها تڪليف پسند ڪئي جيڪا تنهنجي پسند آهي.

○

اے چوں صد جلوہ کردی ہر جا تو
جانب کس نہ بینم الّا تو
جزو با کل کہ مجتمع گردد
ماہمہ قطرہ ایم دریا تو
آنچہ از ہجر مے رود بسرم
کہ دہد شرحِ حالِ من با تو
بخت و دولت ترا مبارک باد
ماہمہ بندہ ایم آقا تو
قم باذنی وظیفۂ لبِ تست
اے دلِ مردہ را مسیحا تو
بخط و خال و زلفِ پُر نیرنگ
ہیچ کس دل نبردہ الّا تو
ہمہ جا رفتم و چہ خوش دیدم
بہ در و کوہ دشت و صحرا تو
گر بود رند ور بود زاہد
ہمہ را خوش پناہ ماویٰ تو
بدو عالم فرو نیارم سر
حاصلِ من ز دین و دنیا تو

در دو عالم بس است مسکین را
از همه خویش و دوست مولا تو

۱- اي اڙُون ته اهو آهين جنهن هر جاءِ تي سوين جلوا ڪيا. مان ته فقط تو ڏانهن ڏسندس ۽ بس.

۲- جزئي ڪلي سڀ نشان گڏ ٿيُ. اسان سمورا فقط هڪ قطرو آهيون ۽ تون دريا آهين.

۳- جدائيءَ ڪان جيڪي منهنجي سر تي گذري ٿو، تنهن جو حال توکي ڪير ڏيندو؟

۴- بخت ۽ دولت توکي مبارڪ هجي. اسان سمورا ٻانها آهيون ۽ تون اسان جو آقا آهين.

۵- قُمْ بِاِذْنِيْ (منهنجي حڪم سان اُٿ) تنهنجي چپن جو حڪم آهي. مثل دل جا مسيحا! (جياريندڙ)

۶- خط (ليڪ) خال ۽ نيرنگ زلفن (بيان) اسان جي دل فقط تو لئي آهي.

۷- جبل، پهاڙ، پٽ ۽ صحرا ۾ جتي به ويس تون ئي تون ڏسڻ ۾ آئين. سبحان الله!

۸- رند هجي ڪٿي زاهد، سمورن جي بهترين جاءِ پناهه تون آهين.

۹- مان نظر ڪٿي ٻنهي جهانن کي نهارڻ به روا نٿو سمجهان دين ۽ دنيا ۾ منهنجو حاصل ته فقط تون آهين.

۱۰- مسڪين کي ٻنهي جهانن ۾ تون ئي (ڪافي) آهين ماڻهن خواهه دوستن ۾ منهنجو ساٿي فقط تون آهين.

مثلِ تو ماہِ خوباں چشمِ جہاں ندیدہ
روئے چو ماہ و رویت ایزد نیا فریدہ
زیر و زبر فلک شد مہ شد بداغِ حسرت
چوں تو خطِ شبلبے بر عارضت دمیدہ
من خواستم ز قرآں والشمس والضحیٰ را
بر یاد رویت اے مہ میخوانم ایں قصیدہ
انوارِ رویت اے مہ افتاد چوں بگلشن
صد لالہ راز حسرت در نافِ خوں طپیدہ
بازم بگو تو دلبر از فرقتِ تو تاچند
باشیم چوں سمندر در آتش آرمیدہ
خورشید و ماہتابے مثلت ندید روئے
سمعِ زماں نہ ہرگز مثلِ تو کس شنیدہ
از ناوکِ نگاہت عشاق گشتہ یکسر
مژگاں چو تیر کردہ ابرو کماں کشیدہ
اے کاتبِ دو ابرو از مدِ بسملہ اش
بنویس نقشِ عشقم زاں شوخ بر جریدہ
از عظمتِ قدِ تو اے سروِ باغِ جنت
گردن زمانہ سرکش در پائے تو خمیدہ

اے شہسوار آئی بپوں اندرونِ ہامون
مسکین فقیر گیرد فتراکِ تو دو یدہ

١- دنيا جي اک توجهڙو محبوب سهڻو چنڊ ڏٺو ئي ڪونهي ۽ توجهڙي محبوب صورت خدا تعاليٰ خلقي ئي ڪانهي.

٢- جڏهن تنهنجي رخسار تي جواني جي ليڪ ڦٽي ته چنڊ کي حسرت ۾ داغ پئي پيا. فلڪ ته وبالائي ويو.

٣- قرآن شريف ۾ والشمس والضحيٰ ڪوليم ته محبوب تنهنجي رخِ زيبا تصور ۾ آڇڻ تي تنهنجي شان جو قصيدو پڙهيم.

٤- تنهنجي رخ جي تجلي محبوب! جڏهن گلشن تي پيئي لالہ کي حسرت وچان دل ۾ خون ٺهڪڻ لڳو.

٥- دلبري پداءِ آخر تنهنجي فراق کان ڪيستائين باهه ۾ سمنڊ وانگر پيا هوندا سين.

٦- سچ ۾ چنڊ به توجهڙو نه ڏٺو. زماني وارن جي ڪنن به تنهنجو مثل نه ٻڌو آهي.

٧- تنهنجي پنبڙين جي تيرن ۽ ابروءَ جي ڪمان عاشقن کي فنا ڪري ڇڏيو.

٨- محبوب جي پيرن جا ڪاتب سندس بسم الله جي مد سان منهنجي عشق جو نقش دنيا تي لکي ڇڏ.

٩- باغِ جنت جا سرو! تنهنجي قد جي عظمت کان زمانو پنهنجي سربلندي هوندي به تنهنجي قدمن ۾ جهڪيل آهي.

١٠- اي شهسوار! جڏهن تون شڪار جي لاءِ ميدان ۾ ايندين ته مسڪين فقير وڙي تنهنجي شڪاربند کي پڪڙيندو.

○

چوں تو گلے برآید از غنچۂ دریدہ
گردوں شود بحیرت با دیدۂ دریدہ
برقع چو برکشیدی عشاق را کشیدی
صبح و مسافتادی آرام برگزیدہ
گلہے روا نباشد بجنابِ حضرتِ تو
عشاق زار و گریاں تو بس کہ آرمیدہ
ایام چند با او بُردم بہ نیک نامی
آں رام آہوے من از من چرا رمیدہ
بودیم ہر دو باہم با عیش و مجلسِ مے
شب و روز گرد انجم اغیار مید دیدہ
من در شرابِ بیغش در بزمِ دلبرانم
باشد کہ ایں خبر را اغیار ہم شنیدہ
از یک نگاہِ حشمت حیراں گشت نرگس
غزالہ را براندی چشمِ سیہ کشیدہ
تسخیر کرد آں شوخ از ہند و روم تا شام
چوں لالہ گوں برِ خود تنگِ قبا کشیدہ
بر چہرہ ارغوانش چوں نم عرق بر آمد
صد قطرہ ہائے شبنم از روے گل چکیدہ

در رستخیز گویم باآں رقیب بدکیش
بنگر توسرو مارا باناز پر و ر یده
عقبےٰ کسے و دنیا با حور و خلد جوید
در دوجہانِ مسکیںؔ روے ترا گزیده

١. مکڙي چاڪ ڪري جڏهن توجهڙو گل ظاهر ٿيو ته زماني جا ڪيون حيرت وچان ڦاٽل رهجي ويون.

٢. جڏهن برقعو هٽايئي ته عاشقن کي ڪجهه رکيئي ۽ پاڻ صبح شام آرام ۾ پيو آهين.

٣. تنهنجي دربار ۾ اها ڳالهه درست ته ڪانهي جو عاشق ته زار و قطار روئندو رهجي ۽ تون آرام ۾ هجين.

٤. مون ته محبوب جي خدمت ۾ ڪيترا ڏينهن نيڪ ناميءَ جا گذاريا مگر محبوب مون کان چوٽهي ويو.

٥. اسان سڀ عيش ۽ محفل ۾ شريڪ رهيا سين ۽ اغيار رات ڏينهن نجومين پنيان ڊوڙندا رهيا.

٦. مان محبوبن جي محفل ۾ محبت جو خالص شراب پيو پيان ٿي سگهي ٿو جو ڌارين به اها خبر پڌي هجي.

٧. تنهنجي هڪ ئي نظر سان نرگس مست ۽ معوحيرت آهي ڪاري اک جي اشاري سان هرڻ کي ترڪ ڏيئي.

٨. سرخ رنگ ڪڙتو زيب تن ڪري محبوب ٻاهر نڪتو ته هند، روم ۽ شام تائين سمورا ملڪ تابع ڪيائين.

٩. سندس ارغواني چهري تي جڏهن پگهر جا قطرا ظاهر ٿيا ته جيئن گل کان شبنم جا سوين قطرا نمودار ٿيا.

١٠. قيامت ۾ بدطبيعت رقيب کي چوندس ته اسان جي سرو قد محبوب کي ڏس ته ڪيئن ناز پرورده آهي.

١١. ڪو شخص دنيا طلبي ۾ ڪو حور ۽ جنت سان گڏ آخرت کولي: مسڪين ٻنهي جهانن ۾ فقط تنهنجي رخ کي چوندو رهيو.

○

خوشا وقتے کہ آں یارِ یگانہ　　بما بنشیند و آید بخانہ
من و دل روزِ اول وعدہ بستیم　　بجام و شاہد و چنگ و چگانہ
شدم بدنام از عشقِ پری رو　　کراں تا آں کراں خانہ بخانہ
من از رنداں سبق را یاد کردم　　مخواں اے زاہدا دیگر فسانہ
ایا ملّا ز ملائیتو رستم　　تو ئی ملّا بمکتب شو روانہ
سجودِ من بمحرابِ دو ابروست　　اگر در کعبہ میخوانم دوگانہ
بمسکیں شد عطا ایں نعمتِ عشق
زغیب ایں مژدہ آمد غائبانہ

١- اهو وقت ڏاڍو سٺو جو بي مثال يار منهنجي گهر اچي مون سان ويهندو.

٢- مان ۽ منهنجي دل روز اول کان محبوب، پيالي ۽ ساز و آواز سان پختو عهد ڪيو آهي.

٣- محبوب جي عشق ۾ هن طرف کان هُن طرف تائين هر هر گهر ۾ بدنام ٿيس.

٤- مون رندن کان سبق پڙهيو آهي ۽ زاهد و ڏيک انسان پڙهڻ جي ضرورت ڪانهي.

٥- ملان! مان ملائيت کان آزاد آهيان تون ئي مڪتب ڏي وڃ.

٦- مان جيتوڻيڪ ڪعبته الله ۾ ٻه رڪعتون پڙهان ته منهنجي سجدي لاءِ محراب يار جا ابرو آهن.

٧- عشق جي اها نعمت مسڪين کي عطا ٿي. غيب کان هي خوشخبري ملي آهي.

بنگر که یارِ من بچه عنوان بر آمده | کز باغِ حسن سروِ خراماں بر آمده

دشنامِ یار قند و نبات ارچه تلخ گفت | شیرینیے ز شورِ نمکداں بر آمده

تا ناوکِ خدنگ تو در سینه‌ام نشست | آوازِ حسرت از دلِ پیکاں بر آمده

آں خالِ ہندوی بزنخدانِ یارِ من | چوں یوسفے که از چہِ کنعاں بر آمده

قد جرت العیون لنفی لیلة الفراق | ہر قطرهٔ سرشک چوں طوفاں بر آمده

دامن گرفت آتشِ عشق تو آنچناں | کز پائے تا بچاکِ گریباں بر آمده

از رنگِ دستِ یار عیانست بنگرید | خونِ دلم ز پنجهٔ مرجاں بر آمده

ایں شبنمِ عرق که سرِ غنچهٔ لب است | آبِ خضر بچشمهٔ حیواں بر آمده

مے خورد و مست گشته بترکِ لباس گفت | دیوانه را به بیں که چه عریاں بر آمده

داغِ نہاد بر دلِ پروانه ہمچو شمع | چوں آه و ناله از دلِ سوزاں بر آمده

از بادهٔ شبانه چو گردید مستِ یار | پیمانه را شکست ز پیماں بر آمده

مسکیں بگیر جام بر آوازِ چنگ و نے
چوں لیغفر الذنوب ز قرآں بر آمده

١- ڏس ته منهنجو محبوب ڪهڙي عنوان سان ظاهر ٿيو آهي جهڙوڪ حسن جي باغ مان سرو ٽلندو ٻاهر نڪتو آهي.

٢- يار جون گاريون ڪڙي هجڻ جي باوجود قند ۽ نبات کان مٺيون آهن ڇو ته نمڪدان مان مٺائي ملي هجي.

٣:- منهنجي سيني ۾ جڏهن کان تنهنجي نيزي جي اَڻي پيوست ٿي آهي، دل کان حسرت وچان رت ڦڙا نه پيون نڪرن.

٤:- منهنجي يار جي ڪاڏي ۾ تر جو ڪارو نشان ائين آهي جڻ حضرت يوسف ڪنعان جي کوهه مان برآمد ٿيو هجي.

٥:- فراق جي رات ۾ اکين خوب ڳوڙها وهايا، هر هڪ قطرو طوفان جيان هو.

٦:- تنهنجي عشق جي باهه دامن ۾ اهڙي لڳي جو پيرن کان وٺي گريبان جي چاڪ تائين ڦهلجي وئي.

٧:- يار جي هٿ جو رنگ صاف بڻائي ٿو ته منهنجي دل جو رت مرجان جي مُٺ کان ٻاهر نڪتو آهي.

٨:- هي عرق شبنم (پگهر) جيڪو مکڙي جُهڙن چپن تي آهي، سو جڻ حضرت خضر کي آب حيات مان مليل پاڻي آهي.

٩:- شراب پي مست ٿي، پوشاڪ اڇلائي ڇيائين ته هن چرئي کي ڏسو جو ڪيئن اگهاڙو ٿيو آهي.

١٠:- جڏهن سڙيل دل مان آهون ۽ دانهون نڪتيون ته شمع وانگر پرواني جي دل تي داغ ڏيئي ڇڏيائون.

١١:- يار راتو ڪي شراب کان جڏهن مست ٿيو ته پيالو پي ڇڏيائين ۽ انجام توڙي ڇڏيائين ۽ ليکي منجهان نڪري ويو.

١٢:- مسڪين! ساز ۽ آواز سان پيالو وٺ. جڏهن قرآن شريف ۾ "يغفر الذنوب" گناهن جي مغفرت جي خوشخبري ڏنل آهي.

چوں عارضِ خوبِ تو مہ و مہر ندیدہ — نے دیدۂ کس دید و نے گوش شنیدہ
درداکہ شقائق زغمت فرقہ خوان است — ہر غنچہ شد از شوق رخت جام دریدہ
خونِ دل شید از سر نیشترِ غم — شد رنگِ حنا بر کفِ پائے تو رسیدہ
ایں درد دلِ ماست کہ از آتشِ عشقت — خطے شدہ بر گردِ رخِ ماہ کشیدہ
از رشکِ لبت لعلِ بدخشاں ہمہ خون است — وز خونِ شہیدانِ غمت لالہ دمیدہ
غوغائے جمالت چو ببازار عیاں گشت — در مصر کسے یوسفِ مصری نخریدہ
در نافۂ آہو نشدے خونِ گرہِ مشک — تا بوئے از آں طرّۂ مشکیں نشمیدہ
شد پا بگل از رشکِ تو صد سرو صنوبر — سروے چو قدِ تو بخیاباں نہ چمیدہ
رم خوردہ و بگریختہ استادہ و دیدہ — ایں آہوئے مست است عجب طرفہ رمیدہ
در مکتبِ عشقِ تو ادیبم سبق آموخت — خوبانِ جہاں خطِ غلامی تو کشیدہ

مسکیں چو مرا درس ادیبِ ازل آموخت
ثبت است ہماں حرفِ محبت بجریدہ

۱- تنهنجي خوبصورت ڳلن جهڙي ڪا شيءِ چنڊ کي نظر آئي نه سج کي نه اکين ڏٺو، نه ڪنن ٻڌو.

۲- اف، گل شقيق به تنهنجي فراق ۾ ڏکايل آهي. تنهنجي شوق وچان هر هڪ مکڙي ڪپڙا ڦاڙي ڦٽي ڪيا.

۳- عاشق جي دل، غم جي نشتر سببان رت ٿي وهي آهي. ميندي جهڙو خون تنهنجي پيرن جي تري ۾ اچي پهتو.

٤. چنڊ جي رخسار جي چوطرف جيڪا ليڪ آهي، سا اسان جي دل جي درد جي ڪري آهي، جيڪا تنهنجي عشق جي ٻاهران سبب آهي.

٥. تنهنجي لال لبن جي ريس ۾ بدخشان جا موتي رت پريل آهن. تنهنجي غم جي شهيدن جي رت مان گلاب جو گل ڦٽو آهي.

٦. تنهنجي حسن جو چرچو بازار ۾ پهتو ته مصر ۾ حضرت يوسف خريد ڪرڻ لاءِ ڪو تيار نه ٿيو.

٧. هرڻ جي دُن ۾ رت جو ٽڪرو مشڪ جي صورت نه ورتي ها جيڪڏهن تنهنجي مشڪ جيان زلف جي خوشبوءِ نه سُنگهي ها.

٨. تنهنجي رشڪ (ريس) کان سوين سرو ۽ صنوبر شرمندا ٿي مٽي ۾ قابو آهن. باغ ۾ تنهنجي سرو قد جو مثل نظر نه آيو.

٩. ڇلانگ ڏيئي پڇي ٻيهي ۽ ڊوڙيو، هي مست هرڻ عجيب تماشو آهي.

١٠. تنهنجي عشق جي مڪتب ۾ استاد مون کي سبق ڏنو ته دنيا جي سهڻن غلامي جو دستاويز محبوب کي لکي ڏنو آهي.

١١. مسڪين مون کي ازل جي استاد جيڪي سبق پڙهايو، سو محبت جو حرف دنيا جي نقشي تي ثابت آهي.

○

ساقیِ ما باز افسوں در شراب انداختہ
شیخ و شاب از جرعہ اش مست و خراب انداختہ
تارِ زلفِ عنبرینش را کہ پیچ و تاب داد
رشتۂ تدبیر ہا در پیچ و تاب انداختہ
فیض جامِ چشمِ مستش بیں کہ از تاثیرِ او
مفتیانِ شہر دستار و کتاب انداختہ
وہ کہ طوفانِ سرشکِ ما نظیرِ قلزم ست
زورقِ صبرم بموج و اضطراب انداختہ
قطرۂ عرق از رخِ ساقی کہ در ساغر چکید
شبنم اندر کاسۂ لعلِ گلاب انداختہ
خاست مجنوں در ہوائے محمل لیلیٰ چو گرد
رفتہ رفتہ پائے در موجِ سراب انداختہ
سیم بر سیماب طبع و گردشِ چشمِ سیہ
عاشقِ شوریدہ را در اضطراب انداختہ
حالتِ مسکینِ من بنگر بحالم کن کرم
ایں منم در خاک و خوں خود را خراب انداختہ

۱- اسان جي ساقي وري شراب ۾ ڦيٽو وڌو آهي، جنهنجي هر قطري کان جوان ۽ پوڙها مست ٿي پيا آهن.

٢:- پنهنجي معنبر زلفن کي اهڙا ور وڪڙ ڏنا ٿئين، جن سان تدبير جي سڪي ۾ گهنڊ يون اچي ويون.

٣:- سندس مست نظر پيالي جو فيض ته ڏس، جوان جي اثر ڪان شهر جي مفتين دستارون ۽ ڪتاب اڇلائي ڇڏيا.

٤:- اسان جي ڳوڙهن جو طوفان سمنڊ وانگر آهي، جنهن جي لهرن ۾ منهنجي صبر جي ٻيڙي لوڙهن ۾ اچي ويئي آهي.

٥:- ساقيءَ جي منهن جي پگهر جا ڦڙا جڏهن پيالي ۾ پيا ته ڄڻ شبنم جا قطرا گلاب جي گل ۾ وڃي پيا.

٦:- مجنون ليليٰ جي سواريءَ جي عشق ۾ مٽيءَ وانگر اٿيو ۽ آهستي آهستي رڃ جي موجن ۾ وڃي پيو.

٧:- سياه چشمن جي گردش ۽ سيمابي طبع محبوب جي چاندي جهڙي چهري سر ڦريءَ عاشق کي اضطراب ۾ وجهي ڇڏيو.

٨:- مون مسڪين جي حال تي رحم ۽ نظرِ ڪرم ڪر، جو پاڻ کي خاڪ ۽ خون ۾ خراب ڪيو اٿم.

ماییم جا بکوئی دلآرام ساختہ — خوش مامنی ز محنتِ ایام ساختہ
از ہر دو ابروی تو برآں مصحفِ رخت — دستِ قضا دو سلخ ارقام ساختہ
گیسوئی عنبرین تو وچہرہ چو ماہ — بنگر چگونہ کفر باسلام ساختہ
آں پیرِ میفروش کہ عمرش دراز باد — زہد و عبادتم گرو جام ساختہ
از گیسوئے خود آں بتِ صیاد بے حیا — از بہرِ مرغِ دل چہ عجب دام ساختہ
من خود بخود نہ برسر بدنامی آمدم — عشق توام گرفتہ و بدنام ساختہ

مسکیں دلت زہر دو جہاں میرمید لیک
از مدتی بکوئی وی آرام ساختہ

١- اسان دل آرام محبوب جي گهٽيءَ وسائي آهي - زماني جي سختين کان سهڻي جاءِ پناه هٿ ڪئي آهي.

٢- تقدير جي هٿ تنهنجي مصحف روءِ جي ٻنهي پرون تي ٻه پيرا بسم لکي آهي -

٣ - تنهنجي چنڊ جهڙي چهري سان گڏ ڪارا زلف، ڏس ته ڪيئن ڪفر ۽ اسلام گڏ جي پيا آهن -

٤- مي فروش پير جي خدا عمر دراز ڪري، منهنجي زهد ۽ عبادت کي هڪ پيالي جي عوض گروي رکي ڇڏيو اٿس -

٥- انهيءَ بيباڪ محبوب صياد پنهنجي گيسوئن سان دل جي پکيءَ لاءِ عجب گاري اڏي ڇڏي آهي .

٦- مون ڄاڻي واڻي بدنامي خريد نه ڪئي آهي، تنهنجي عشق گرفتار ڪري بدنام ڪيو آهي -

٧ - مسڪين تنهنجي دل ٻنهي جهانن کان بيزار هئي، پر هاڻي ڪجھ وقت کان محبوب جي گليءَ ۾ آرام مليو آهي -

پیرِ ما گفتہ کہ بس ترکِ ریا از ہمہ بہ
طالباں را روشِ صدق و صفا از ہمہ بہ

نالۂ نیم شبی دردِ دعائے سحری
بہر بخشائشِ عصیان و خطا از ہمہ بہ

واعظاں جلوہ کہ در منبر و محراب کنند
زاں میاں عاشقِ شوریدہ قفا از ہمہ بہ

نامۂ شوق مرا آنکہ بتو عرض دہد
قاصدے زود رسے بادِ صبا از ہمہ بہ

گل رخاں، سرو قداں، لالہ عذرانِ چمن
دلستانند ولے دلبرِ ما از ہمہ بہ

روئے تو کعبہ ما باعثِ اقبالِ دعاست
کہ بمحرابِ رخت عرضِ دعا از ہمہ بہ

بسکہ خوبانِ جہاں چہرہ فرو زند ولے
جلوئے روئے نکوئے تو مرا از ہمہ بہ

چہرۂ حسن اگر زہرہ جبیناں دارند
طلعتِ روئے تو اے ماہ لقا از ہمہ بہ

نکہتِ گیسوئے مشکیں بکشاید دلِ من
کیں نسیمِ سحری غنچہ کشا از ہمہ بہ

چوں نعیمِ دو جہاں را بہ نظر سنجیدم
یار شائستہ پر از ناز و ادا از ہمہ بہ

بے تو بر کعبۂ مقصود کسے رہ نبرد
بارک اللہ کہ توئی راہ نما از ہمہ بہ

دوش در مدرسۂ عشق ادیبم آموخت
یاد کردن سبقِ خوف و رجا از ہمہ بہ

گمر ہے را کہ رہِ کعبۂ مقصود نیافت
بال چوں مرغِ دلِ قبلہ نما از ہمہ بہ

دلِ مسکیں نکند میل بہ داروئے طبیب
آرے آرے کرم و لطفِ شما از ہمہ بہ

١. اسان جي مرشد فرمايو آهي ته نمائش ڇڏڻ سڀ کان بهتر آهي. طالبن کي سچائي ۽ صفائي
جي روش هر ڳالهه کان بهتر آهي.

٢. آڌي رات جون درد ڀريون دانهون سحري جي دعا ۾ گناهن جي بخشش لاءِ هر
ڳالهه کان بهتر آهن.

٣. منبر ۽ محراب ۾ جلوو ڪندڙ واعظن کان مست عاشق ڀلو آهي.

۴. منهنجو شوق نامو تنهنجي خدمت ۾ پهچائڻ لاءِ جلدي پهچندڙ قاصد باد صبا
(هير) سڀ کان بهتر آهي.

۵. گل جهڙا مهاندا رکندڙ، سرو قد، سرخ ڳلن وارا گهڻيئي دل وٺندڙ آهن، پر اسان جو دلبر
سڀني کان بهتر آهي.

٦. تنهنجو منهن اسان جو ڪعبو ۽ دعا ۾ متوجه ٿيڻ جو در يعو آهي ۽ تنهنجي رخ مبارڪ
جي تصور سان دعا گهرڻ سڀ کان بهتر آهي.

٧. جهان جا سهڻا گهڻيئي روشن چهرا رکن ٿا، مگر مون لاءِ تنهنجي سهڻي صورت
جو جلوو سڀ کان ڀلو آهي.

٨. حسين، زهرا (ستارا) جهڙي روشن صورت ۽ پيشاني رکن ٿا، مگر ماه لقا! تنهنجي
منهن مبارڪ جو نماءُ سڀ کان ڀلو آهي.

٩. تنهنجي ڪارن زلفن جي خوشبوءِ دل کي خوش ڪري ڇڏيو، اها صبح جي هير مڪڙين
کولڻ لاءِ سڀ کان بهتر آهي.

١٠. ٻن جهانن جي نعمت غور و فڪر سان توريم ته مون کي سهڻو يار ناز و ادا جو مالڪ
سمورن کان ڀلو نظر آيو.

١١. تو کان سواءِ ڪعبهءَ مقصد وٽ ڪير نه پهتو، الله تعاليٰ برڪت بخشي تو ني

سمورن کان پلو رهبر آهين.

١٢:- ڪالهه رات عشق جي مڪتب ۾ استاد سبق پڙهايو ته اميد ۽ خوف جو سبق ياد ڪرڻ سڀ کان پلو آهي.

١٣:- جنهن گمراهه کي مقصد جو ڪعبو نه مليو. تنهن لاءِ دل جي پڪيءَ وانگر قبلو ڏيکاريندڙ خيال سڀ کان پلو آهي.

١٤:- مسڪين جي دل طبيب جي دوا لاءِ نٿي چوي ها ئو- سائين تنهنجو لطف ۽ ڪرم سڀ کان پلو آهي.

○

با یار در آویخته ز اغیار رمیده
مقراضِ غمت رشتۂ امید بریده
افسوس صد افسوس کہ آں زاہدِ خود بیں
یک جرعۂ از جامِ محبت نچشیده
ایام بہار ست و شبِ وصلِ نگار ست
خوش وقت نسیم طرب انگیز وزیده
بنوشتِ خطِ بندگیت بلبلِ مسکیں
تا سبزۂ تو گردِ رُخت خط بکشیده

١- يارسان دل لڳل ۽ غيرڪان ٽٽل آهي. تنهنجي غم جي ڪينچي اميد جو سڳو ڪپي ڇڏيو.

٢- افسوس صد افسوس جو انهي مغرور زاهد محبت جي پيالي مان هڪ ڍڪ به نه چکيو آهي.

٣- بهار جا ڏينهن آهن ۽ محبوب جي وصال جي رات، وقت ڏاڍو سٺو آهي. طرب (مستي) پيدا ڪندڙ هير گهلي رهي آهي.

٤- تنهنجي رخ جي چوطرف سائي لڪ نڪتي آهي. مسڪين بلبل پنهنجي بانهپ جو دستاويز هيئن لکيو.

طلعتے چوں ماہ و پروین خویش پیدا کردہ ای
عاشقِ مسکین را بر خویش شیدا کردہ ای

شوخ و شنگ اے یارِ من بایک نگاہِ غمزہ ات
صد ہزاراں جاں فدا بر روئے زیبا کردہ ای

کاکلِ مشکینِ تو بر قامتے افراختہ
طرّہٴ شب رنگ را بر ماہ سیما کردہ ای

صبحدم در گلستاں چو آمدی اے یارِ من
غنچہ با دامن کشاں پیمانہ پیما کردہ ای

خواہمت پیچم بقدِ سروِ توا ے دلستاں
در دلِ مسکینِ شیدا ایں تمنّا کردہ ای

١- چنڊ يا سج جهڙي پنهنجي صورت بنائي اٿيئي. مسڪين عاشق کي پاڻ تي مست ڪيو اٿيئي.

٢- منهنجا شوخ محبوب سائين پنهنجي اک جي هڪ اشاري سان لکين جانيون پاڻ تي قربان ڪرايون اٿيئي.

٣- مشڪ معطر ڪاڪل پنهنجي قد تي اڇليا اٿيئي. رات جهڙا ڪارا زلف چنڊ جهڙي صورت تي ورايا اٿيئي.

٤- صبح جي وقت جڏهن باغ ۾ تشريف وٺي آئين ته پنهنجي دامن جي هوا سان مکڙي کي پيماني جهڙو گل بنائي ڇڏيئه.

٥- اي دلگهريا دوست چاهيان ٿو ته تنهنجي سرو قد سان چنبڙي پوان. مسڪين عاشق جي دل ۾ اها تمنا پيدا ڪئي اٿيئي.

اے مہ رخِ تاباں چہ با حسنِ جمالی
گشتہ ز رخت روشن ایّام ولیالی
گشتست جہاں از رُخِ تو روشن ازاں بس
بر اوجِ فلک، ہمچو مہِ بدر ہلالی
با طرّہ سیہ فام چہ صیّاد زمانی
با چشم سیہ نرگسِ مشکینِ غزالی
با ناوکِ چشم آتشِ ہجرِ تو کہ ہیہات
کز چاہِ زنخداں تو دہی آب زلالی
افتادہ بدرگاہِ تو مسکین و غریبم
آیا تو شہنشاہی کہ بس جاہ و جلالی

١- چنڊ وانگر چمڪندڙ محبوب ڪهڙي نه حسن وجمال جو مالڪ آهين! تنهنجي رخ انور سان رات ڏينهن ۾ روشنائي آهي.

٢- دنيا تنهنجي رُخِ روشن سبب روشن آهي. تون آسمان جي چوٽيءَ تي چوڏهينءَ جي چنڊ وانگر روشن آهين.

٣- ڪهڙو نه شڪار جو ماهر آهين جو ڪارن زلفن ۽ نرگسي اکين سان هرڻ پيو شڪار ڪرين!

٤- تنهنجي جدائيءَ جي باهه ۽ اک جي اٽيءَ الامان! پنهنجي ڪاڏيءَ جي کوهه مان صاف پاڻي عنايت ڪرين ته باهه وسامي.

٥- تنهنجي بارگاهه ۾ مان مسڪين غريب پيو آهيان. تون بس شهنشاهه ۽ جاهه وجلال وارو آهين

توئی چو بلبلے کاندر نوا بہ ہر چمنے
توئی چو شمعِ درخشاں بہ بزم انجمنے
توئی چو کعبہ و امّا بقبلۂ ابرویت
کنند سجدہ چندیں ہزار برہمنے
توئی کہ از سرِ پر مہر روئے تابانت
بجوہ لعل شود ہم عقیق درّ یمنی
توئی کہ با خمِ گیسو بسوئے خویش بری
فتادہ ام کہ سوئے کوہ و دشت بوطنی
توئی کہ طرّہ کشائی و عارض افروزی
سر آورد کہ بپائے تو لالہ و سمنی
توئی مسیح زگفتارِ شکر ایجادت
ہزار مردہ بر آید زگور باکفنی
توئی کہ جاں بدہی مردہ ہائے صد سن را
بر آوری ز زباں چونکہ نادرِ سخنی
توئی کہ باز نگہ دار زارِ مسکیں را
زگردشِ فلکِ دوں بہ پردۂ امنی

١:- تون ئي بلبل وانگر هر چمن ۾ ڳائيندڙ رهين ٿو. محفل ۾ تون روشن چمڪندڙ شمع وانگر آهين.

٢:- تون ڪعبي وانگر آهين، تنهنجي ڀرون کي قبلو بنائي، هزارين برهمڻ ڪئي سجدا ڪن ٿا.

٣:- تون ئي آهين جو چنڊ کان وڌيڪ تنهنجي روشن چهري سان جبل ۾ سرخ عقيق يمني موتي بنجي رهي.

٣ - مان جبل ۾ جهنگ ۾ بيوطن ٿيو آهيان ۽ تون ٿي زلف جي ور سان پاڙ وٽ چڪي وٺندين.

٤ - تون ٿي زلف کولين ٿو ۽ روشن رخسار رکين ٿو. لاله ۽ سمن تنهنجي قدمن هيٺ پيدا آهن.

٥ - تون مسيح آهين. تنهنجي گفتار سان هزارين مئل کفن سميت قبرمان زنده ٿي اچن.

٦ - سوسال جي مئلن کي جان بخشيندڙ تون ٿي ته آهين. بس فقط زبان مان نادر سخن نڪرڻ جي دير آهي.

٧ - تون ٿي مسڪين کي نگاهِ ڪرم سان زماني جي گردش کان امن جي پردي ۾ رکندين.

در تہِ چاہِ زنخداں قطرۂ آب انداختی
در گِل و آبم شررہائے زتاب انداختی

درمیانِ کاسۂ سر عشقِ تو جوشش آورد
چوں بدورِ ساغرم دُردِ شراب انداختی

پردۂ کز حسنِ عالمگیر چوں برداشتی
چہرۂ حور و پری را در حجاب انداختی

صبحِ صادق از گریبانِ تو چوں کردہ طلوع
سایۂ طلعت فزا بر آفتاب انداختی

مے شود آئینۂ طلعت نمائے محفلم
عکسِ رویت را چو در جامے شراب انداختی

مضطرب ماندہ ست جوئے آبِ من از تابِ تو
عکس روئے خویش را چوں مہ در آب انداختی

گوشۂ تاجِ تو با خورشید کردہ ہمسری
از شکوہِ خویش تاج افراسیاب انداختی

شہسواری بر سمندِ تند چوں گشتی سوار
نو ہلالِ عید را اندر رکاب انداختی

اے بخرمن دانۂ خال و کمندِ گیسویت
بلبلِ مسکین را در اضطراب انداختی

١ - ڪاڏيءَ جي ڪنڊ ۾ پگھر جو ڦڙو آيو، منهنجي جسم ۾ جان ۾ عشق جي چڻنگ ڦٽي ڪيئي.

٢ - تنهنجي عشق منهنجي پيالي ۾ جوش پيدا ڪيو، جڏهن ان ۾ ڳها تو شراب وجهي ڇڏيئي.

٣ - عالمگير حسن تان جڏهن پردو ڪنيئه ته حورن ۽ پرين پنهنجو چهرو لڪائي ڇڏيو.

٤ - تنهنجي گريبان مان جڏهن صبح صادق ظاهر ٿيو ته سج تي تنهنجي صورت جو پاڇو پئجي ويو.

٥ - تنهنجي رخ جو عڪس جڏهن شراب جي پيالي ۾ پيو ته منهنجي محفل آئينهٔ جهان نما بنجي وئي.

٦ - تون جڏهن پنهنجي صورت جو عڪس چنڊ وانگر پاڻيءَ ۾ اڇلين ٿو ته تنهنجي عشق سبب منهنجي درياءَ ۾ موج اچي ٿي.

٧ - تنهنجي تاج جي چوٽيءَ سج سان برابري ڪئي، تو پنهنجي دٻدٻي سان افراسياب جي تاج کي بي وقعت بنائي ڇڏيو.

٨ - اي شاهسوار! تون جڏهن نهايت تيز رفتار گھوڙي تي سوار ٿئين ته عيد جي نئين چنڊ کي رڪاب بنائي ڇڏيئه.

٩ - سائين! ترجي داڙهيءَ گيسوءَ جي ڦاهيءَ سان ويچاري مسڪين کي قابو ڪري ڇڏيئه.

دریغ نیست دریں کارگہ بہ آسانی — بری زجان و دلم درد و غم پریشانی
مگر ز گل رخاں چندیں ہزار جانِ جہاں — فدائے جانِ تو سازم کہ یوسفِ ثانی!
کنیم خانۂ خود صاف از خس و خاشاک — کنیم خواہشِ آں شاہ را بمہمانی
شکایتِ غمِ ہجراں کنم بفرخِ تن! — چرا کنیم بہ روئے حبیب پنہانی
کجا بریم دلِ افگار پیشِ اہلِ طبیب — بزخمِ تیغِ فراقت تو باز درمانی
بدامِ طرۂ سیہ فام خالِ مکر انگیز — گرفت مرغِ دلم را بہ بس فسوں خوانی

شوی بہ نیم نظر ہمدمِ پری پیکر
آیا تو مسکیں بگذری اگر بہ نادانی

١- اها ڳالهه ڏکي ته نه آهي جو منهنجي دل جا درد، غم ۽ پريشانيون دور ڪري ڇڏين.

٢- دنيا جي هزارين محبوبن کي ڇڏي ۽ جندجان تو تي گهوريان جو تون ئي ته يوسف ثاني آهين.

٣- پنهنجو گهر ٻهاري ڪکن ڪنڊن کان صاف ڪري تو آقا کي مهمان بنائڻ چاهيان ٿو.

٤- مبارڪ محبوب سان جدائي جي غم جو احوال اوريندس، محبوب کان ڪجهه ڇو لڪايان.

٥- تنهنجي فراق ۾ زخميل دل کي ڪهڙي طبيب وٽ کڻي وڃان ۽ وري به درد جي دوا تون آهين.

٦- من موهيندڙ خال ڪارن زلفن جي دام ۾ هزارين منترن سان منهنجي دل محبوب قيد ڪري ورتي.

٧- اڌ نظر ڪٽي هن مسڪين کان سهڻا! تنهنجو گذر ٿيو ته به مون کي همدرد ملي ويو.

راه زن بر دلم سوئے بیاباں مددے ۔۔۔ شاہِ خوباں مددے لشکرِ ترکاں مددے
سالہا شد کہ بفریاد منم چوں فرہاد ۔۔۔ لبِ شیریں مددے خسرِو خوباں مددے
چوں سکندر برہِ ظلمتِ دہریم تباہ ۔۔۔ آبِ حیواں مددے خضرِ سخنداں مددے
درتہِ چاہِ زنخدانش غریق افتادم ۔۔۔ جمع اخواں مددے یوسفِ کنعاں مددے
زورقِ خویش زدم بس کہ بہ دریائے محیط ۔۔۔ بادِ طوفاں مددے موجۂ عماں مددے
کے برم قافلۂ راہ ازیں ظلمتِ شب ۔۔۔ شمس رخشاں مددے چشمِ حیواں مددے
پا برہنیم رواں در رہِ آں کعبۂ دہر ۔۔۔ دشتِ مجنوں مددے خارِ مغیلاں مددے
آہِ ایں نالۂ وزاری بشرر سوخت مرا ۔۔۔ لالہ سوزاں مددے بلبلِ نالاں مددے
سالہا شد کہ فتادیم ازاں راہِ صواب ۔۔۔ ساربانان مددے صاحبِ ساماں مددے
بخمِ گیسوئے یکتائے کسیتے قید شدم ۔۔۔ زلفِ سنبل مددے سروِ خراماں مددے
ثمرۂ عشق بکارم بہ درِ رہگذرش! ۔۔۔ آبِ خضرم مددے ابرِ بہاراں مددے
دانہ و دام چوں مرغے کہ مرا کرد بہ بند ۔۔۔ خالِ شکیں مددے زلفِ پریشاں مددے

دانۂ دل شدہ گم از کہ مددے یابم
مورِ مسکیں مددے مرغِ سلیماں مددے

١- ڏاڙيل دل ڦري بيابان ڏانهن هليو ويو منهنجي ڪا مدد ڪريو. محبوبن جا شهنشاه منهنجي مدد! ترڪن جا لشڪر! منهنجي مدد.

٢- ڪيترن سالن کان فرهاد وانگر رڙيون پيو ڪريان. شيرين لب: ۽ سهڻن جا آقا منهنجي مدد ڪريو.

٣. سڪندر وانگر زماني جي رستي جي اوندا هيءَ ۾ برباد ٿي ويو آهيان ـ حضرت خضر سخنور ۽ آبِ حيات منهنجي مدد ٿئي .

٤ - مان زندان جي کوھ ۾ ڪري پيو آهيان . ياڙن جي جماعت ! ۽ ڪنعان جا يوسف منهنجي مدد ڪريو.

٥ . پنهنجي ٻوڙندي گهري سمنڊ ۾ ڪشتي وڏي ۾ طوفان ! منهنجي مدد ڪريو .

٦ - هن اوندا هيءَ ۾ قافلو سلامت ڪيئن وڃي وڃان . روشن سج ۽ آبِ حيات منهنجي مدد ڪريو.

٧ - زماني جي ڪعبي تہ انهن پيرين اگهاڙو هليو آهيان . مجنون جا صحرا ۽ ٻٻر جا ڪنڊا منهنجي مدد ڪريو.

٨ - اف ! هن رڻ جي گرميءَ مون کي ساڙي ڇڏيو آهي ـ گل لالہ ! منهنجي مدد ڪريو. دانهون ڪندڙ بلبل منهنجي مدد ڪريو.

٩ - ڪيئي سال گذري ويا جو سڌي وات کان تڙي ويا آهيون . جت ! مدد ڪريو . سامان سنڀار بيندڙ مدد ڪريو .

١٠ - محبوب جي زلفن جي وڪڙ ۽ ڦاهيءَ ۾ ڦاٿو آهيان . محبوب سنبل جا زلفو ! ۽ ٽلندڙ سرو ! منهنجي مدد ڪريو .

١١ - سندس رهگذر ۾ عشق جو ميوو منهنجو مطلوب آهي . آبِ حيات ! منهنجي مدد ڪر . بهار جي بوند منهنجي مدد ڪريو.

١٢ - پڪي وانگر داڻي ۽ ڦاهي مون کي ڦاسايو . پريشان زلف ۽ مشڪ رنگ تر منهنجي مدد ڪريو.

١٣ - منهنجي دل جو داڻو گم ٿي ويو . جيڪو مدد سان ئي ملندو . مسڪين ڪمڙي ! منهنجي مدد ڪر . سليماني مرغ (هد هد) منهنجي مدد ڪر .

روزها شد که نیامد ز توای جان خبرے
از سر عشق تو اے یار ندیدم اثرے

قاصدے هیچ نیامد نرساند پیام
از رہ هجر تو کردیم چو اے مه گذرے

بسکه در عشقِ تو هستیم گرفتار هنوز
غیر رویت نه فتاده است بدیگر نظرے

شمع روئے تو مرا شعله زده چون در دل
که بجز روئے تو هرگز نه پسندم دگرے

کرده ام چند بخوبانِ جهان چشم نظر
لیک جز روئے تو دیدم همه را بس بترے

سارباناں مددے ساز که لنگ اشتر من
از رهِ وادئ پرخوف نماید گذرے

چشم مسکیں که بدیده است ضیائے رخ تو
عالمے هیچ ندیده است ز شمس و قمرے

١- ڪيترا ڏينهن گذريا جو محبوب تو تان ڪا خبر ڪا نه آئي. اي يار تنهنجي عشق جي ڪا
ڪرامت نظر نه آئي.

٢- نه ته ڪو قاصد آيو نه وري ڪو پيغام، جڏهن تنهنجي وڇوڙي جي وات ڪان لنگهيا سين.

٣- بس تنهنجي عشق ۾ اڃا گرفتار آهيان. ٻي ڏي نظر ڪڻي به ڪو نه ٿا ڏسم.

٤- تنهنجي شمع جهڙي روشن منهن، دل روشن ڪئي. هاڻي تو ڪان سواءِ ٻيو ڪو به
پسند ڪو نهي.

٥- جهان جي محبوبن ڏي نظر ڪيم ته تنهنجي حسن جي آڏو سڀ ڪوجها نظر آيا.

٦- جتو امداد ڪر جو منهنجو اٺ منڊو آهي جيئن خوفناڪ واديءَ ڪان مان گذري وڃان.

٧- مسڪين کي تنهنجي حسين رخ ۾ جيڪا چمڪ نظر آئي سا نه چنڊ ۾ نظر آئي نه
وري سج ۾.

○

نهالِ عمر راده آب از مے — زدستِ ساقیِ فرخنده پے
بنوش از ساقیٔ خورچهره مے — که عمرت مے رود بر باد بے مئے
جوانی مے رود بے ساغرِ عیش — بهار آمد بسر شد موسمِ دئے
گرت مجلس به عیش و شاهدے نیست — برایں عمرت بود صد حیف هے هے
بهار و مے نمیدارد تماشا — بغیر از بانگ و چنگ و نغمه و نے
نمیدارد تماشا عمرِ نو گل — خزان مرگ میدارد چو در پئے

بده ساقی شرابِ دیر ساله
بدورِ ساغرِ مسکیں پیاپے

١- زندگيءَ جي بوٽي کي مبارڪ ساقيءَ جي هٿان محبت جو شراب پيار.

٢- سچ جهڙي روشن ساقيءَ هٿان شراب پيءُ ورنه زندگي اجائي گذري ويندي.

٣- شراب جي پيالي بغير جواني گذري پيئي ۽ خزان جي مند پوري ٿي بهار جي موسم آئي.

٤- جيڪڏهن شراب ۽ محبوب سان تنهنجي سنگت ڪانهي ته پوءِ تنهنجي حياتيءَ تي سو ڀيرا افسوس هجي.

٥- بهار ۽ شراب ۾ به ساز آواز کان سواءِ ڪو مزو ڪونهي.

٦- نئين گل جي زندگيءَ ۾ ڪهڙو لطف جو پٺيان موت جي خزان به اٿس.

٧- ساقي پراڻو شراب عطا ڪر ۽ لڳاتار مسڪين کي اهو شراب عطا ڪر.

چنیں رسید بگوشم ندائے نغمہ و نے
طلب کنید ز ساقی شراب پے در پے
کنید مجلسے با شاہد و شراب و کباب
بہار مے رود و موسمے شود چوں دے
ز دستِ ساقیِ مہرو شرابِ ناب بخواہ
کہ عمر تو برود بے نگار و ساغرِ مے
بہ بیں بعارضِ ساقی ز جوششِ مئے ناب
چہ سال بہار دمیدہ ز قطرہ شبنمِ خوے

١- نَڙَ جي نغمي کان منهنجي ڪن ۾ ڪجهه هن طرح جو آواز آيو: "ساقيءَ کان وري وري شراب طلب ڪريو"

٢- محبوب سان شراب ۽ ڪباب جي محفل قائم ڪريو. بهار جي موسم وڃي ٿي ۽ خزان جي مند ٿي اچي.

٣- ساقيءَ جي هٿان محبت ۽ شراب جي طلب ڪر. محبوب ۽ پيالي بغير عمر اجائي گذري ويندي.

٤- ساقيءَ جا ڳل ته ڏس شراب جي جوش وچان جڻ شبنم جي قطرن مان بهار جي مند ڦٽي آهي.

○

جاناں اگر بگویدم آزار کیستی
گویم تو یار و مونس و غمخوار کیستی

از سحرِ نرگسِ تو کہ حیراں فتادہ ایم
از ما مپرس چوں تو گرفتارِ کیستی

دیدم چو زلفِ یار شکن در شکن چو مار
گفتم تو ما در پئے آزارِ کیستی

نہ گوئیم حورِ عین نہ خوانیم ماہتاب
گوئیم نہ آدمی تو بگو یار کیستی

عمرے گذشت غوطہ دراین ورطہ مے زنم
مسکینؔ طالبت تو طلبگار کیستی

۱۔ جيڪڏهن محبوب مون کان پڇي ته تون ڪنهن جو بيمار آهين ته مان چوندس ته تون ڪنهنجو غمخوار ۽ يار آهين.

۲۔ تنهنجي نرگسي اکين جي سحر کان جڏهن حيران ٿيو آهيان ته پوءِ چوٿو پڇين ته تون ڪنهنجو گرفتار آهين؟

۳۔ محبوب جي زلف ۾ پيچ در پيچ ڏسي چيم: "واسينگ! ڪنهن کي ڏنگڻ جي فڪر ۾ آهين"؟

۴۔ محبوب توکي نه حور چئون نه ماهتاب نه آدمي، ٻڌاءِ ته سائين تون ڪير آهين؟

۵۔ حياتي گذري ويئي، مسڪينؔ ته تنهنجو طالب آهي، پر تون ڪنهن جو طلبگار آهين؟

○

دوش دیدم دلستانے را بہ تختِ سروری
کعبۂ ہر دو جہاں بودہ بہ بختِ عسکری
دیدمش چوں من بخاک افتادہ ام شورش کناں
رشک مے ورزید زو شمس الضحائے احمری
دیدہ ام صد شعلۂ از روئے انور ضو فشاں
شعلۂ انوارِ او بالا ز قصرِ اخضری
صد جہاں باید بجانش میکنم قربان من
رنگ و بویش بود از جانِ علیِ حیدری
صد ہزاراں بلبلاں مسکینؔ مدحت می کند
زانکہ تو گل رستۂ از گلبنِ پیغمبری

۱- ڪالھ رات محبوب کي شهنشاهي تخت تي رونق افروز ڏٺم. ٻنهي جهانن جو ڪعبو، قبلو عسڪري تخت تي ڏٺم.

۲- ڏسنديئي زمين تي رڙ ڪري ڪري پيس. ٻن پهرن جي سج کي به سندس روشنائيءَ تي ريس ٿي آئي.

۳- سندس روءِ انور منجهان سوين روشنيون ٿي ظاهر ٿيون. سندس انوار جي تجلي قصرِ اخضر کان به مٿي ٿي پئي ويئي.

۴- سوين جهان هجن ته جيڪر مٿس قربان ڪريان. سندس رنگ ۽ خوشبو حضرت علي حيدر ڪرار سان ٿي ملي.

۵- لکين مسڪين بلبل تنهنجي تعريف ڪن ٿا، جو تون پيغمبري باغ جي نئين چاول گل جو بوٽو آهين.

جہاں دگرگوں گردد چو رخ کہ بنمائی — فلک شود رخِ میمونِ ماہ سیمائی!
جہاں معطر گردد ببوئے عنبر سا — تو چونکہ غنچۂ ریک راز خویش بگشائی
روانم از تنے خواہد پرند دشوار است — کہ کاش کے تو با غیار بادہ پیمائی
ندید چشم نجومت بجائے پاک بجا — چرا شدہ است ترا بار قیبِ آنجائی
اگر رقیب بقتلم رسید نیک بود — بہ بیں چہ ظاہرے گردد ز چرخِ مینائی
بعشقِ تو شدہ ام من کہ والہ و حیراں — برائے آنکہ شود در جہاں نہ رسوائی
دوائے مسکیں کہ مردہ است خستہ جگر
دو بوسہ اش بدہ از رنگِ روح افزائی

١- جي زيارت ڪرائين ته دنيا جو رنگ بدلجي وڃي ۽ آسمان جو رخ به مبارڪ ۽ چنڊ جهڙو ٿي وڃي.

٢- تون جي پنهنجي مکڙي مان هڪ راز ظاهر فرمائين ته جيڪر سڄو جهان عنبر جي خوشبوءِ سان مهڪي وڃي.

٣- منهنجو ساهه جسم کان جدا ڪرڻ مشڪل آهي پر افسوس جو تون غيرن سان پيالي شريڪ آهين.

٤- توکي ته آسمان جون اکيون ڪنهن انتهائي پاڪ جاءِ تي به ڏسي نه سگهيون. پوءِ رقيب سان تون ڪٿي گڏجي ويٺين!

٥- رقيب ته منهنجي قتل لاءِ پهتو، پر ڏسجي ته قدرت کي ڇا منظور آهي!

٦- تنهنجي عشق ۾ حيران ۽ پريشان آهيان، لاءِ ته ڪو نه ٿيس جو پنهنجي جهان ۾ رسوائي ٿئي.

٧- خسته جگر ۽ مثل مسڪين جي دوا تنهنجي چپن جا به روح افزا بوسا آهن.

○

چراغم بود گر چراغم تو باشی — فراغم بود گر فراغم تو باشی
بلاغم بود گر بلاغم رسائی — چوں مرہم برایں قرحہ داغم تو باشی
چو قمری و بلبل بزاری بنالم — چوں سرو و سمن گر بباغم تو باشی
فشانم من ایں جاں بپائے تو ساقی — چوں گل گوں مے در ایاغم تو باشی
نہ پیرد نہ لرزد نہ دیگر گریزد — چو شہباز بر فرق زاغم تو باشی

سرم در ہوائے شراب آتشیں است
چو مے خالص اندر دماغم تو باشی

١- جي تون منهنجو ڏيئو ٿئين ته جيڪر مان سدا بي غم روشن هجان- تون منهنجي فرصت ۽ عافيت جو سبب ٿئين ته مان هميشه عافيت ۾ هجان.

٢- تون سور ڏين ته بي غم به رهي سگهان ٿو ۽ هنن زخمن جو مرهم تون هجين ته بيو چاگهه جي.

٣- منهنجي باغ جو سرو ۽ سمن تون هجين ته قمري ۽ بلبل وانگر سدا ئين پيو لوليان.

٤- ساقي! گل جهڙي شراب جي پيالي ۾ جيڪڏهن تون موجود هجين ته تنهنجي قدمن تان ساهه قربان ڪري ڇڏيان.

٥- جي منهنجي سيني جو سندو رلوتن هجين ته جيڪر شهباز وانگر نه ته دل اڏامي نه بيقرار ٿئي.

٦- آتشين شراب جو خيال دماغ ۾ سوار آهي، جو ته خالص شراب وانگر تون منهنجي دماغ ۾ آهين.

نگارا با در تیغ ابرو برم چون تافتی رفتی
مرا مجروح کردی و نه مرهم داشتی رفتی

ز درد و غصهٔ هجران از و دیجور مهجوری
فسردی سوختی جانم بآتش بافتی رفتی

بهر سوئے دلم مے کرد قصه هر پری روئے
دلِ مرغِ حریصِ من بدام انداختی رفتی

بصد جور و جفائے دلبرانه بیگناه مارا
دلم در خاکدانِ غم چه کردی داشتی رفتی

١- محبوب! ابروءَ جي ٻن ترارين سان قتل ڪري هليو وئين. ۽ مونکي ته مرهم رکڻ بنا هليو وئين.

٢- جدائيءَ جي غم ۽ درد ۽ اونداهيءَ ڪري ٿو آئي ساڙي ۽ باهه ڏيئي هليو وئين.

٣- منهنجي دل ته هر حسين چهري تي فدا هئي، پر تو منهنجي حريص دل جي پکيءَ کي دام ۾ آڻي قابو ڪيو.

٤- سوين ظلمن ۽ دلبرانه جفائن سان مون بيگناهه کي غمن جي ڍير تي اڇلي هليو وئين.

زبرایِ دیدنِ من بر رخ نقاب انداختی رفتی
نقابِ ابرِ سیہ چوں بر آفتاب انداختی رفتی

دلم شد مضطرب از تابشِ روئے تواے مہرو
چو عکسِ روئے خود در جوئے تاب انداختی رفتی

ز آتش ناک روئے خویش وز تاب عرق ساقی
شفق در کاسۂ چرخ از شراب انداختی رفتی

فلک را با مہ و خورشید از بالائے فرق او حبش
بتابِ تیغ در خاکِ جناب انداختی رفتی

١ - منهنجي نظربد کان منهن تي نقاب وجهي هليو وئين ڪاري ڪڪر وانگر سج تي
پردو وجهي هليو وئين .

٢ - محبوب تنهنجي چمڪ دمڪ دل کي تڙپائي ڇڏيو جڏهن نہ پنهنجي رخ جو عڪس
پاڻيءَ تي ڇڏي ويو هجين .

٣ - پنهنجي پرنور رخ ۽ . جي تاب سان زماني جي پيالي ۾ جڻ شراب جي سرخي
وجهي ڇڏي وئين .

٤ - آسمان کي سندس چنڊ ۽ سج سميت تلوار جي تاب سان مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيو اٿئي .

○

نازنینم بنوازد بہ نگاہے گاہے نظرِ لطف کند بر منے گاہے گاہے
از شرارِ نفسِ نالۂ دلسوز ہنوز ! بر ہدفِ چرخ زنم ناوکِ آہے گاہے
اینچہ رسم است تغافل کہ نہ کردہ مارا تیغ ابروئے تو بسمل بگناہے گاہے
چشمِ خورشیدِ فلک ہیچ ندیدہ است ہنوز بجمال و بجلالِ کہ توشاہے گاہے
بیگنہ بست دو زلفِ تو مرا سر تا پا کہ نہ طلبید ز من ہیچ گواہے گاہے
چوں فلک بر منے ناوک زحسد انگیزد
جز تو مسکیں نکند ہیچ پناہے گاہے

۱ - منهنجو نازنين ڪڏهن ڪڏهن مون کي نوازي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن مون تي نظرعنايت ڪندو آهي -

۲ - دل جي دانهن جي چڻنگ سان جيڪر زماني کي ساڙي رکان -

۳ - هي ڪهڙي بيپرواهي جي رسم آهي! ابروءَ جي ترار سبي گناه اسان کي ڪهي رکيو -

۴ - جيڪر شاهي جلال ۽ جمال خدا توکي عطا ڪيو، سو اجا تائين آسمان جي اکين ڪتي به نه ڏٺو -

۵ - تنهنجي ٻن زلفن مٿي کان پيرن تائين مونکي ٻڌي قابو ڪيو، ڪڏهن به مونکان شاهد پڇڻ جي ضرورت نه سمجهي -

۶ - جڏهن مسڪين تي آسمان حسن جي ڪري پنهنجا تير ٿو تاڻي، تڏهن مسڪين جي لاءِ پناه فقط تون ئي ته آهين -

زرشکِ لعل لبت لاله درچمن شاکی   بدل نهاد زغم داغهائے غمناکی

صبا ونکهتِ گل درچمن بفصلِ بهار   قسم بپاکیِ تو میخورد بصد پاکی

زچشمِ مستِ تو نرگس که جام صهبا داشت   بکام ریخت مرا بادهٔ فرحناکی

هزار شعبده وشیوهٔ فسون خوانی   زچشمِ سحرِ تو آموخت است اسطاکی

چه فتنهاست دران چشمِ مستِ کافرکیش   که غارتِ دل ودیں می کند به بیباکی

شهیدِ تیرِ نگاهِ تو زنده ایست مدام   مبارکست تراشیوه هائے سفاکی

بخاک پائے تو گر بوسهٔ شرف یابم   بخاک پائے تو قربان کنم تنِ خاکی

بزعمِ شاهسوارانِ عرصهٔ هیجا   بچابکی همه گو بردهٔ بچالاکی

بدورِ حسنِ تو هر ذرهٔ زمهرِ رخت   چو آفتاب رسیده بسیرِ افلاکی

مده زدستِ مے وچنگ وعود ائے مسکیں
بهارِ عمر بود رندی وهوسناکی!

۱- تنهنجن ڳاڙهن چپن تي چمن ۾ گل کي به رليس اچي ويئي. انهيءَ غم وچان سندس دل ڏکويل آهي.

۲- بهار جي مند جي هير ۾ گل جي تازگي تنهنجي پاڪائيءَ جا سؤ ڀيرا قسم کائي ٿي.

۳- تنهنجي مست نرگسي اکين مون کي فرحت بخش شراب جو پيالو عطا ڪيو.

۴- تنهنجي اکين جي سحرڪات هزارن حيلا ۽ ٽوٽڪا سکيا.

۵- مست ڪافرڪيش اکين ۾ ڪيڏو نه فتنو آهي جيڪو دل ۽ دين کي بيباڪيءَ سان پير غارت ڪري.

۶- تنهنجي نگاهه جو شهيد سدائين زنده آهي تنهنجي پيرن جي خاڪ تان خاڪي جسم قربان.

ڪريان.

٧. ميدانِ جنگ جي شهسوارن جي خيال موجب چالاڪيءَ ۽ تيزيءَ ۾ محبوب شمشيرن کان گوءِ کٽي ويو.

٨. تنهنجي رخ جي انوارن کان هر ذرو تنهنجي حسن جي دروازي تي سج وانگر آسمان جي چوٽيءَ تي پهتو.

٩. مسڪين ساز و آواز هٿان نه ڇڏ. رنديءَ ۽ عشق ڪي نه بهارِ حيات آهي.

من نمے دانم کہ ایامِ جوانی تا بکے — ایں ہمہ ناز و ادائے کامرانی تا بکے
قصۂ اسکندر و دارا سراسر یاد کن — ایں اساسِ میری و دستورِ خانی تا بکے
شیوۂ مکر و فریب آخر زجایت میبرد — چاپلوسی و دغا چابک زبانی تا بکے
ہر کسے از ملکِ ہستی شد رواں سوئے عدم — پندِ من در گوش کن آخر بمانی تا بکے
میزبانِ چرخ دارد کاسۂ آتشِ اجل — اندریں مہماں سرا چوں میہمانی تا بکے
یاد کن بادِ خزانی را در ایامِ بہار — در چمن چوں سرو نازانی چمانی تا بکے
بادۂ عیش و طرب در ساغرِ ایام نیست — ایک در اندیشہائے این و آنی تا بکے
اے حریفِ تند خو ہوشیار در شطرنجِ دہر — ہمچو فرزیں کجروی خود عنانی تا بکے
ژاژ خائی بیحیائی کج ادائی تا بچند — شکوہ رانی ہجو خوانی بد زبانی تا بکے
پندِ مشفق رنجِ دشمن عجب دوراں یاد کن — سخت نادانی نصیحت راندانی تا بکے
در طریقِ فقرا افسانہ فسوں در کار نیست — ہیچ می دانی کہ ایں افسانہ خوانی تا بکے.

چون همابر فرقِ شاهانِ جهان پرواز کن
بستهٔ دامِ ریا مسکین بمانی تا بکے

١- خبر آهي ته جوانيءَ جا ڏينهن ڪيستائين؟ اهي ناز و اداءِ ڪامياب ڪيستائين؟

٢- اسڪندر ۽ دارا جو سمور و داستان ياد ڪر. ميريءَ ۽ خانيءَ جو هي دستور ڪيستائين؟

٣- مڪر ۽ فريب آخر توکي پنهنجي مقام کان هٽائي ڇڏيندو. دغا ۽ چاپلوسيءَ ۾ زبان درازي ڪيستائين؟

٤- هر شخص هستيءَ جي ملڪ مان عدم ڏانهن راهي ٿيو. منهنجي نصيحت به آخر هتي ڪيستائين رهندي؟

٥- ميزبان زمانو موت جي پيالو هٿ ۾ جهليو بيٺو آهي. هن مهمان سراءِ ۾ مهمانن جو سلسلو ڪيستائين؟

٦- خزان جي وائکي بهار جي منڊ ۾ به ياد ڪر. چمن ۾ سرو وانگر ڪيستائين ناز ڪندين؟

٧- زماني جي پيالي ۾ عيش ۽ خوشيءَ جو شراب ڪٿي؟ هن ۽ هُن جي فڪر ڪرڻ وارا ڪيستائين هوندين؟

٨- اي سخت عادت ساٿي زماني جي شطرنج ۾ فرزين وانگر ڏنگو ڪيستائين هلندين؟

٩- بڪواس، بيحيائي ۽ ڏنگي چال ڪيستائين؟ شڪايت، بدزباني ۽ گلا ڪيستائين؟

١٠- مهربان جي نصيحت، دشمن جي تڪليف ۽ زماني جي وڏائي ياد ڪر. ڏاڍ و نادان تو لڳين، ڪيستائين نصيحت تي ڪن نه ڏيندين؟

١١- فقيريءَ جي وات ۾ ٽوڙڻ تو نڪن جو کٽڻ وڪڻو؟ اسانا ڪيستائين گهڙبيدين ڪجھ خبر اٿئي؟

١٢- هماءِ انگر دنيا جي بادشاهن جي مٿي تان پرواز ڪر. مسڪين! رياجي تاهي ڪيستائين بدل رهندين؟

○

اے سروِ نازِ خوبی بخرام خوش خرامی
قرباں کنم بپایت جان و جہاں تمامی

باللہ چو روئے خوبت چشمی ندید ہرگز
در آسمانِ خوبی دیگر مہِ تمامی

روئے تو مہر خاور زلفِ تو رشکِ عنبر
خطِّ تو سبزۂ تر حسنِ تو لا کلامی

اے شاہِ بندہ پرور طوقت کنند یکسر
مہر و مہت چو چاکر گردوں چو یک غلامی

در فصلِ لالہ و گل میگفت دوش بلبل
در گوش گل عذاراں برساں صبا پیامی

تا گریہ ام فزوں شد ہر اشک لالہ گوں شد
تا رفتہ رفتہ خوں شد در عشقِ لالہ فامی

آں بہ کہ در ہوایش در خاک و خوں نشینم
بدنام مے تواں شد در عشقِ نیک نامی

بنواز مطرباں را خوش خوش بہ نغمہ چنگے
مسکیںؔ غزل طراز د بر طرزِ نظمِ جامیؒ

١- سرو ناز محبوب! سهڻي چال سان هل ته تنهنجي قدمن تان جان ۽ جهان قربان ڪريان.

٢- الله جو قسم توجهڙو سهڻو اکين کڏهن به ڪونہ ڏٺو. حسن جي دنيا ۾ توجهڙو وچنڊ ڪوا پريوئي ڪونہ.

٣- تنهنجو منهن روشن چنڊ، تنهنجا زلف عنبري رس ڏيارينڊ ڙ تنهنجي سائي ليڪ انتها ئي سرسبز ۽ تنهنجو حسن لاجواب آهي.

٤- بنده پرور سائين تنهنجي طوق سراسر قاهي آهي. چنڊ ۽ سج تنهنجا نوڪر ۽ زمانو تنهنجوا دنیٰ خادم آهي.

٥- لاله ۽ گل جي موسم ۾ ڪالهہ رات بلبل ٿي چيو تہ محبوبن جي ڪن ۾ باد صبا منهنجو پيغام پهچاءِ.

٦- جيئن منهنجو روئڻ وڏيڪ ٿيو هرگوڙ هوا کين مان رت وانگر ٿي نڪتو، تہ آهستي آهستي محبوب جي محبت ۾ دل خون ٿي پيئي.

٧- اهو بهترآهي تہ سندس محبت ۾ خاڪ ۽ چونڊ ۾ ويتو هجان. عشق ۾ نيڪ نامي، بدنامئ ۾ بدلجي ويندي آهي.

٨- ڳائيندڙن کي چڱي آواز ۽ ساز سان نوازجو مسڪين جامي جي طرز تي غزل چيو آهي.

از دفترِ محبت یاد آمدم کلامی! — با عاشقاں ندارد مہرِ بتاں دوامی

تا چند مے کشاں را در انتظار داری — دریاب تشنگاں را ساقی بیک دو جامی

دیرینہ الفتِ من رازِ نہفتۂ من — از گریہ برملا شد در پیش خاص و عامی

عمرے گذشت اما پیکے نیامد از تو — نے اشارتے نے رمزے نے سلامے نے پیامی

رندانِ بینوا را مستانِ جاں فدا را — نے کارگر نصیحت نے فکرِ ننگ و نامی

ہمہ شب بشوقِ وصلت دل و دیدہ تا سحرگہ — با آہ و نالہ دارد پیوستہ صبح و شامی

یارا بہ انتظارت دل و دیدہ ہر دو خوں شد
جانا تلطفے کن مسکیں رسد بکامی

١. محبت جي دفتر ۾ هڪ ڳالهه ياد آئي اٿم ته محبوبن جي محبت عاشقن سان هميشه ڪانه رهندي آهي.

٢. مي ڪش (عاشقن) کي ڪيتري دير انتظار ڪرائيندين. ساقي! اڃارن جي هڪ ٻن پيالن سان خبر لهه.

٣. منهنجي پراڻي محبت، لڪل راز هئي، پر روئڻ سان هر خاص و عام تي ظاهر ٿي ويئي.

٤. حياتي گذري ويئي، پر تنهنجو ڪو پيغام نه آيو نه اشارو نه رمز نه سلام نه ڪلام.

٥. بينوا رندن ۽ جان گهوريندڙ مستن کي نه نصيحت ڪم ڏئي ٿي ۽ نه وري ڪين ناليءَ ۽ ننگ جو فڪر آهي.

٦. سموري رات صبح تائين تنهنجي وصال جي لاءِ دل ۽ اکيون لڳاتار رڙيون ۽ نيزاريون ڪنديون رهن ٿيون،

٧. اي دوست! تنهنجي انتظار ۾ دل ۽ اکيون خون ٿي ويون. محبوب! مهرباني ڪر ته مسڪين جي مراد پوري ٿئي.

بیا جانا مگیر از من جدائی　　مکن با آشنایان بیوفائی
بیا بارے فراقا! گوشه بگزیں　　که تا از جور تو یابم رهائی
ز چشمم تا گذشتی چست و چالاک　　نمیدانم کجا رفتی کجائی
بنازم رقصم از فرطِ محبّت　　چو با ناز و ادا از در درائی
خریدم زنده از زندِ خرابات　　دریدم جامهائے پارسائی
ز خود رفتم زدم بر سنگِ سودا　　شکستم شیشهائے خودنمائی
گدایانِ ترا شاهاں گدایند　　بدرگاهت به از شاهی گدائی
نمے گیری بمن الفت پذیری　　چرا از مهر دلدارے بر آئی
میانِ دیده و دل جاں گرفتی!　　تو بیجا نیستی الحق بجائی
بعاشق مے نباشد کار دیگر　　رقیبانرا بغیر از ژاژ خائی
شکسته بند بندِ استخوان را　　به پیوند و شکستِ مومیائی
بتا بر خود گواهِ خوں ببیں چیست　　بخونِ عاشقاں پنجه حنائی
بیارانِ قدیم عاشقِ کار　　کجا باشد روا ایں بیوفائی
نباشد خود پسندی کارِ نیکو　　نکو یانرا نزیبد خودستائی
متاعِ دین و دل بردی بغارت　　مکن زیں بیش دیگر دلربائی
کشائی گر دو زلفِ عنبریں را　　گره از رشتهٔ کارم کشائی
برخ چوں مه بگیسو رشکِ سنبل　　بقد سروِ رواں گل گوں قبائی

بیا بنگر بحالِ زارِ مسکین
نمے زیبد ترا بے اعتنائی

۱- محبوب اچ مون کان جدا نه ٿي، واقفڪار دوستن کان بيوفائي نه ڪر.

۲- جدائي! ڪڏهن نه ڪنديا سورن، جيئن تنهنجي ظلم کان چوٽڪارو حاصل ڪريان.

۳- محبوب منهنجي نظر کان اهڙو ته چالاڪيءَ سان لنگهي ويئين جو خبر نه پئي ته ڪيڏانهن ويئين ۽ ڪيئن ويئين.

۴- جڏهن ناز و ادا سان اندر اچين ته مان محبت جي غلبي وچان ناز ڪريان ۽ ڇپان.

۵- ميخاني جي رندن کان گودڙي خريد ڪيم ۽ پرهيزگاريءَ جا ڪپڙا چاڪ ڪري ڇڏيم.

۶- بي اختياري سخت پڙتي پاڻ کي اڇلايم ۽ نمائش جا شيشا پڇي پرزا پرزا ڪيم.

۷- تنهنجي در جا فقير ان جا بادشاه به سوالي آهن. تنهنجي درگاه ۾ بادشاهيءَ کان گدائي ڀلي آهي.

۸- مون سان محبت ۽ الفت جو نه تو اختيار ڪرين. دلداري واري محبت جو تو ڇڏي ڏين.

۹- دل ۾ اکين ۾ جاءِ نٿا ڏي اٿئي. تون ئي بجاءِ برحق آهين.

۱۰- عاشقن سان رقيبن کي بيهودگيءَ بڪواس کان سواءِ ڪو ڪم ئي ڪونهي

۱۱- پڳل هڏن ۾ سنڌن کي محبت جي ميٺ سان ڳنڍي ڇڏ.

۱۲- محبوب! عاشقن جي خون عرق جو ٽون ياڻ شاهد آهين. ڏس ته تنهنجا هٿ رت هاڻا آهن.

۱۳- پيراڻ عاشقن سان اهڙي بيوفائي ڪتي ئي نهي.

١٤- پاڻ پاڻ چڱو ڪم ڪو نهي. ڇگن کي وڏائي نه ٿي سونهي.

١٥- دين ۽ دنيا جو سامان ته لئي وٺين، هن ڪان وڏيڪ دلربائي نه ڪر.

١٦- عنبر جي خوشبوءِ سان مهڪيل زلفن کي جيڪڏهن کولين ته جيڪر منهنجا سمورا ڪم سولا ٿي پون.

١٧- تنهنجو منهن چنڊ وانگر، گيسو سنبل کي ريس ڏيارينڊڙ، قد سرو جهڙو ۽ پهراڻ گلن جهڙو آهي.

١٨- محبوب اچ! مسڪين جا هيٺا حال ڏس. تو ڪي ايتري بي توجهي نه ڪرڻ گهرجي.

قصیدہ جدیدہ

شکایت ستم روزگار نتواں کرد — حکایتے ز جفائے نگار نتواں کرد
زمانہ دسترس ما ز یار کوتہ کرد — ز دست کوتہ ما گیر و دار نتواں کرد
اگر زمانہ بدست آیدم سزاش دہم — ز ہیچ روئے بدشمن مدار نتواں کرد
دراز دستی کردن بزلف یار کہ او — بجز عنایت پروردگار نتواں کرد
شکستہ عہد بتانند ہم زمانہ حسود — بچاپلوسی شان اعتبار نتواں کرد
زخال و خط بتاں دم زدن نہ بے ادبی ست — دل شکستہ بدایں بیقرار نتواں کرد
بتاں کہ سخت دل اند و زمانہ سفلہ در آں — بمہر شان دل امیدوار نتواں کرد
فلک ز روئے زمیں آسیائی محنت کرد — گرہ کشائی کہ چوں دانہ وار نتواں کرد
بیک کرشمۂ جاناں دلم بامید ز دست — دلے رمیدہ بدست اختیار نتواں کرد
متاع دین و دلم یار گرچہ داد بباد — پئے شکستہ دلی شکوۂ یار نتواں کرد
دمے بکنج نشینم کہ در ادب کوشم — بہرزہ گردی کہ جاں اچو خوا نتواں کرد
بنوک خامہ اگر صد رسالہ دریابم — ہنوز قصۂ غم شرح وار نتواں کرد
حکایت غم ہجراں نمے تواں کردن — کہ راز دل بجز غمگسار نتواں کرد
زمانہ ہست ایامی چہ یار کام روا — بدیں صفت بجہانی قرار نتواں کرد
بروئے اہل ریا شرح عشق فاش مگو — کہ شرح عشق بتاں آشکار نتواں کرد

گرازحیات بود ساعتے بمطلب کوش
گذشتہ عمر بافسوں دوبار نتواں کرد

١. زماني جي ظلم جي شڪايت نہ ڪرڻ کپي، محبوب جي ڏاڍ جي ڳالهہ بہ نہ ڪرڻ گهرجي.

٢. يار تائين پهچڻ اسان کي زماني نہ ڏنو. اسان جي ننڊ ڙي هٿ سان ڪهڙي وٺ پڪڙي سگهي ٿي.

٣. زمانو منهنجي اختيار ۾ هجي تہ جيڪر سزا ڏيان. جو تہ دشمن سان نرمي ڪنهن بہ طرح درست نہ آهي.

٤. يار جي زلف (وصال) تائين پهچڻ الله پاڪ جي عنايت بغير مشڪل آهي.

٥. دنيا جا محبوب بي وفا هوندا آهن سندن چاپلوسيءَ تي ڪهڙو ڀروسو.

٦. محبوبن جي خد ۽ خال تي نظر وجهڻ بي ادبي آهي، تنهن دلين کي ايترو بيقرار ڪرڻ چڱو ڪم ڪونهي.

٧. محبوب سخت دل آهي ۽ زمانو بيترس ۽ ڪميڻي طبيعت جو آهي تہ پوءِ سندس محبت جي ڪهڙي اميد؟

٨. آسمان زمين جي چڪيءَ تي جڏهن مشقت مقرر ڪئي تہ پوءِ داڻي وانگر ڳنڍ کولڻ ڪٿي ممڪن آهي. يعني داڻي وانگر پيسجڻ ضروري آهي.

٩. محبوب جي هڪ ڪرشمي سان دل بي اختيار ٿي ويئي هاڻي اختيار ڪٿان اچي.

١٠. يار، دين ۽ دنيا جو سرمايو تہ برباد ڪري ڇڏيو. هاڻي هيٺائيءَ ۾ يار جي ڪهڙي شڪايت ڪريون.

١١. ڪا گهڙي ڪنڊ ۾ ادب سان ويهي رهان ۽ اجائي رلڻ پنڻ سان خوار ٿيڻ سنو

ڪونهي.

١٢- قلم جي نوڪ سان سوين رسالا به ڪٽي لکان، پر سندس پهچايل غمن جو داستان پورو ڪونه ٿي سگهندو.

١٣- جدائيءَ جي سورن جي ڪهاڻي بيان ڪرڻ ڏاڍي ڏکي ڳالهه آهي، جو دل جو راز غمخوار ڪان سواءِ ٻيو ڪي نٿو ٻڌائي سگهجي.

١٤- زماني جي چند ڏينهن ۾ ڪهڙي مراد پوري ٿيندي. اهڙيءَ طرح جهان ۾ قرار لهڻ مشڪل آهي.

١٥- رياڪارن جي آڏو عشق جي ڳالهه ظاهر نه ڪر. جو محبوبن جي عشق جي ڳالهه ظاهر ڪرڻ مشڪل آهي.

١٦- جيترو حياتي هجي، تيترو ڪوشش ڪر. گذريل حياتي تو ڏانهن ڦيرڻ سان موٽي ڪانه ايندي.

مُخَمّس

(تضمین بر غزل حافظؒ)

مے شوم در پیرہن آں یار دامن گیرِ ما
عشق او مے بگسلد از پائے من زنجیرِ ما
گوییمت یک حرفِ کُن آمد دمِ تحریرِ ما
دوش از مسجد سوئے میخانہ آمد پیرِ ما
چیست یارانِ طریقت بعد ازین تدبیرِ ما

بر گلِ خوش رنگ مدح خوان چوں بلبل شوم
حاضری اندر حضورش با حضورِ دل شوم
در میانِ خاکِ راہش با تن و جاں گِل شوم
در خراباتِ مغاں ما نیز ہم منزل شوم
کایں چنیں رفتہ است در عہدِ ازل تقدیرِ ما

جانِ من در حلقۂ زنجیرِ زلفش چوں خوش است
طائرِ جانم بقیدِ دانۂ خالش چوں خوش است
اطلسِ شاہی نمے خواہیم کہ دلقش چوں خوش است
عقل گر داند کہ دل در بندِ زلفش چوں خوش است
عاقلاں دیوانہ گردند از پئے زنجیرِ ما

در کنار آر د مرا آغوش در گیر دشبے
با من آشفتہ کارِ وصل گر گیر د شبے
خستۂ عاشق پریشاں را ببر گیر د شبے
آہ آتشبار و سوزِ نالۂ شبگیرِ ما

اے دلا بہ مے شود روزے زکار غم مخور
دستگیری مے شود روزے شمارت غم مخور
آخرش از زخم مے ساز د اشارت غم مخور
اے دلا روزے بدست آید نگارت غم مخور
شاد باش اے دل کہ او خود میکند تدبیرِ ما

بر درِ جاناں شوم ہمچوں غزل خواناں مقیم
یا درِ گلشن شوم چوں بلبلِ نالاں مقیم
یا بدر گاہش شوم آیا چو درباناں مقیم
بر درِ میخانہ خواہم گشت چوں جاناں مقیم
چوں خراباتی شدہ یارِ طریقت پیرِ ما

۱- پنهنجي يار جي پيراهڻ جو دامن جهليو اٿم. جنهن جي عشق اسان جي پيرن جون بيڙيون نوڙي ڇڏيون. تو کي هڪ گذارش آهي ته منهنجي تحرير جي وقت اڄ. ڪالهه رات اسان جو يار مسجد مان ميخاني ڏانهن اچي چوڻ لڳو ته طريقت جا دوستو هاڻي ڇا ڪجي.

۱- بلبل وانگر وڻن ڏگل تي ويهي تعريف ڪندو رهان. دل جي حضور سان سندس خدمت ۾ حاضري ڏيان. سندس رستي تي جسم ۾ جان قربان ڪيان. پنهنجي پير جي

آستاني تي سندس خدمت ۾ بيهجان. ازل کان اسانجي تقدير اسان لاءِ اهو لکي
ڇڏيو.

٣ - منهنجو ساهه سندس زلفن جي زنجير جي حلقي ۾ ڦاٿل چڱو آهي. ساهه جو پرند سندس
ٽڙ جي داڻي جي دام ۾ ڦاٿو چڱو. گودڙي سٺي آهي نه شاهي ڪمخواب جي ڪھڙي ضرورت.
جي عقل کي خبر پيئي ته دل سندس زلفن ۾ ڦاٿل بهتر آهي ته غافل اسانجي زنجير تي
چريا ٿي پون.

٤ - هڪ رات محبوب مونکي پاڪر ۾ ورتو هو مون پريشان حال کي ڪنهن رات وصال
عطا ڪري ڦتنيل به پريشان حال عاشق کي بغل ۾ ورتي. تنهنجي سخت دل ۾ منهنجون
ساڙي رکندڙ اثرائتيون آنهون اثر ڪنديون؟

٥ - اي دل ڪڏهن نه ڪم ٿي ويند وهه تنهنڪري غم نه ڪر. دستگيري ضرور
ٿيندي سو قيامت جي ڳڻتي نه ڪر. آخر زخم پڻ جي ويندا غم نه ڪر. اي دل ڪڏهن
نه محبوب هٿ ايندو نه ڪر نه ڪر. اي دل خوش ٿي جو خود يار اسانجي لاءِ سوچڻ
لڳو آهي.

٦ - غزل خوانن وانگر يار جي دروازي تي تڪيو پيو هجان يا باغ ۾ بلبل وانگر ترسي پوان
يا سندس درگاه ۾ دربانن وانگر بيٺو هجان. ميخاني جي دروازي تي دوستن وانگر
صقيم ٿيندس جڏهن اسانجي طريقي جي پير جي جاءِ ميخانو ٿيو.

مخمّس دیگر

میانِ مجلسِ شاہیشہانہ
بصد نازو ادائے دلبرانہ
زساقیِ فلک باصد نشانہ
سحر گاہاں کہ مخمورِ شبانہ
گرفتم بادہ باچنگ وچغانہ

شدم سرخوش بجوئے یار دلشاد
ہمہ دادم تمنائے چو برباد
بجوئے یار آمد مدعیٰ یاد
نگارے میفروشم عشوہ داد
کہ ایمن گشتم از مکرِ زمانہ

چساں از بندِ زخمِ غم برآیم
بچندیں دست حسرت رابخایم
زمنتہائے جامِ جم رہایم
بدہ کشتیِ مئ تا خوش برآیم
ازیں دریائے ناپیداکرانہ

برآمد مطربے با نغمۂ نے
سر آمد عمرِ من در جستجوے
بریں ہمت نمی خواہم برم پے
نہادم عقل را رہ توشہ از مئے
بملکِ عافیت گردم روانہ

تمنائے رُخِ جاناں بریدم
چو ایں ہمہ تیرگیہا بخت دیدم
ہمہ رخت از نکو ہائی کشیدم
ز ساقیِ کمان ابرو شنیدم
کہ اے تیرِ ملامت را نشانہ

برد ایں کلیہ دل را نظر دار
نہ با ملکِ جہانی شور و شر دار
اگرچہ باشی اید لِ سیم و زر دار
نہ بندی زاں میاں طوقِ کمر دار
اگر خود را بہ بینی درمیانہ

بر و زاہد بدیں کارِ دگر نہ!
ازیں طبعِ بلندی شور و شر نہ
دو چشمِ خیرہ را در سیم و زر نہ
بر و ایں دام بر مرغِ دگر نہ
کہ عنقا را بلند است آشیانہ

عجب وقت است در میخانہ مے نوش
شوم ہم صحبتِ جانانہ مے نوش
بدستِ ہمتِ مردانہ مے نوش
مرا خالی ست از بیگانہ مے نوش
کہ جز تو نیست آیارے یگانہ

ہمیدارم بسر عالم گواہی
نمیدارد بباطن کس گواہی
بدایں ہمت زخلقِ پر تباہی
کہ بندد طرف وصل از حسنِ شاہی
کہ باخود عشقِ بازد جاودانہ

سرورِ خلوت وساقی ہمہ اوست
دل وجاں دیدہ آفاقی ہمہ اوست
نمے ماند کسے باقی ہمہ اوست
ندیم ومطرب وساقی ہمہ اوست
خیالِ آب وگل در رہ بہانہ

دلِ مسکین شیدائیست حافظؒ
مرا استاد پیدائیست حافظؒ
کسے داند کجا جائیست حافظؒ
وجودِ ما معمائیست حافظؒ
کہ تحقیقش فسونست وفسانہ

۱- شهنشاه جي مجلس ۾ سُونا ز ۽ ادا سان آسمان جي ساقيءَ کان سوُنشاني سان سحرگاهي يارات جو شراب ساز ۽ چنگ سميت ور تمر.

۲- يار جي گهٽيءَ ۾ پهچي خوش ٿيس. سمورئيون تمنائون يار وٽ پهچندي پوريون ٿيون منهنجو محبوب ناز ۽ ادائون وڪٽي پيو. زماني جي مڪر کان بي خوف ٿي ويو.

۲- قيد جي زخمن کان ڪيئن ڇٽان؟ حسرت وچان هٿ ڪيتائين چبيد ورهان ڇجا مجم سبيان جو تڪار ولهان. شراب جي ٻيڙي ذريعي بي ڪنار سمند کان نڪري سگهندس.

۴- ڳالهه ٿي جي رڳ مان نئين جو نغمو ظاهر ٿيو، جنهن جي تلاش ۾ منهنجي عمر گذري وئي. محبت جي شراب بدران عقل کي رات جو توشو سمجهي منزل تي پهچي نه سگهيو. عافيت جي ملڪ ڏانهن روانو ٿيس.

۵- جڏهن ايتري بدبختي ڏٺم ته محبوبن جي زيارت جي تمنا ختم ڪري ڇڏيم. ساقي جي ابرو ڪمان ڏسي سامان ڇڏي ويس. ڇو ته ملامت جي تير جو نشان مان ئي بڻيس.

۶- وڃ هن دل تي ڪڙي نظر رک. شورو شر واري ملڪ سان دل نه لڳاءِ. سون ۽ چاندي جو مالڪ هجين ته به انهيءَ مان ڪم پيو نه ٺهراءِ. جيڪڏهن پاڻ کي اعتدال ۾ رکين.

۷- زاهد وڃ هي ڪم ڪنهن ٻئي تي رک. هن بلند طبع کان شور شر پري رک. ٻن حريص اکين کي سون ۽ چاندي تي رک. هي قاهي ڪنهن ٻي پکي تي آڏ جو عنقا جو آکيرو تمام مٿي هوندو آهي.

۸- ميخاني ۾ عجيب گهڙي آهي، جو يارن جي صحبت ملي مرداني همت سان شراب پيئجي، منهنجي دل بيگانن کان خالي آهي. تو کان سواءِ ڪريڳا نو يار ٿي ڪو نهي.

۹- باطن تي نه ڪير به شاهدي نه ڏيندو. البته جهان جي ظاهر تي شاهدي رکان ٿو ته خلق جي خواري سبب شاهي حسن کان اکيون ڪو به بند نه ڪندو، جيڪو هميشه عشق جي بازي ڪندو هيو ندو.

۱۰- خلوت جي خوشي ۽ ساقي، دل، جان ۽ آفاق جي نظر سڀ ڪجهه اهو ئي آهي. ڪير نه رهي اهو ئي باقي هوندو. نديم، مطرب ۽ ساقي سڀ پاڻ آهي. پاڻي ۽ مٽي ته خيالي بهانو آهي.

۱۱- مسڪين جي دل حافظ جي شيدائي آهي. شروع کان حافظ منهنجو استاد آهي. ڪنهن

کي حافظؒ جي مقام جي کهڙي خبر؟ حافظؒ! اسان جو وجود هڪ ڳجهارت آهي، انهيءَ جي تحقيق، اڻانگو آهي.

مُخَمّس سوم

بهر هر کس به پے درد دوا میداری
اے مسیحا تو چرا تهمت بما میداری
دیں چها کردی و امید چها میداری
ایں مهجوریِ عشاق روا میداری
بندگان راز برِ خویش جدا میداری

از پے جرعهٔ میخانه شدم حتی الباب
ساقیا ساغرِ زریں بده با بادهٔ ناب
در خرابات جنوں کرده ام ایں خانه خراب
تشنهٔ بادیه راهم بزلالی دریاب
با امیدے که دریں ره بخدا میداری

نہ مراہست باغیار دل وجاں لیکن
کہ مراہست از وزخم نمایاں لیکن
نہ بریدیم نظر از رخِ جاناں لیکن
دل ربودی وبجل کردمت ایں جاں لیکن
بہ ازیں داز نگاہش کہ امیداری

دخترِ زر کہ دگر لالہ رخش میپوشند
مفتی وقاضی کہ درپردہ رخش میکوشند
بامنِ خستۂ عشاق چرا میجوشند
ساغرِ مئے کہ حریفانِ دگر مینوشند
ماتحمل بکنیم ارتو روا میداری

جدتو گشت بیک خطِ مکرر محروم
توچہ گرشدہ از درِ داور محروم
بت پرستی شدہ گشتہ آزر محروم
توبتقصیر خود افتادی ازیں در محروم
از کہ مے نالی وفریاد چرا میداری

بابد ایں عاشقِ مسکیں کہ بخلوت طلبند
ایں ہمہ خلوتیاں پایۂ عظمت طلبند
حوریاں رقص کناں بادہ بعشرت طلبند
حافظ ابنائے شہاں پایہ بخدمت طلبند

کار نا کردہ چہ امید عطا میداری

١- مسيحا! هر شخص جي درد جي واسطي توٽ دوا آهي، باقي اسان تي ظلم ڇو ٿو ڪرين. هي ڇا ڪيئي؟ ۽ اميد ڪهڙي ٿو رکين. عاشقن کي جدا ۽ بغل کان پري رکڻ جائز پيو سمجهين.

٢- شراب جي هڪ ڍُڪ لاءِ ميخاني جي دروازي تي پهتس. ساقي سونهري پيالي ۾ گاڙهو شراب ڏي. ميخاني جي جنون ۾ گهر ويران ڪري ڇڏ يمن بيابان جي اجايل کي به صاف ۽ ٺَڌو پاڻي ڏي، انهيءَ اميد سان جيڪا خدا جي وات ۾ رکين ٿو.

٣- غيرن سان دل ڪانه اٿم جو انهن کان نه زخم پهتا آهن، پر محبوبن کان نه منهن ڪونه موڙيو. دل ڦري وڃين هي جان به توکي بخش آهي. پر نظر ڇِگي رک، ۽ اهڙي نجنهن سان مون کي ڏسين ٿو.

٤- شراب جنهن کي پيالڪائي ڙ ڪندا آهن. مفتي ۽ قاضي جنهن جي عشق جي ڪوشش ڪندا رهندا آهن. جيڪو شراب جو پيالو اسان جا پيا ساڻي پيئن ٿا ۽ تنهنجي بيٺ ٽ تي مون قتيل عاشق تي چوتا ڪاوڙجن. جي تون روا سمجهين ته اسان برداشت ڪريون.

٥- معمولي لغزش سبب تنهنجو ڏاڏو ڏورا پي هيٺ آيو، پوءِ تون ڇا آهين جو خدا جي دروازي کان محروم ٿيئن؟ بت پرست ڀڄي آزر وانگر محروم ٿيو آهين. پاڻ ڪوتاهي ڪري هن در کان محروم ٿيو آهين. پوءِ ڪهڙي ڳالهه جي ڪري دانهون ٿو ڪرين.

٦- هن مسڪين عاشق کي خلوت ۾ جيڪر گهرائن ۽ اهي سمورا خلوتي عظمت جا طالب آهن، روص ڪندڙ حورون گڏجاڻي ۾ شراب طلب ڪن ٿيون. حافظ رح حاڪمن جا صحبتي خدمت سان مرتبو طلب ڪندا آهن، تو ته ڪجهه نه ڪيو عطا جي ڪهڙي اميد رکين ٿو.

مخمس چهارم

با یک کرشمه دردِ دلم را دوا کنند
جانِ من از شکنجهٔ غم خود رها کنند
از بسکه با نگاهِ دو عالم فنا کنند
آنانکه خاک را بنظر کیمیا کنند
آیا بود که گوشهٔ چشم نما کنند

برخیزم از حریمِ حریفانِ مدعی!
یارب امان ده ز رفیقانِ مدعی!
باشم بدرز جمعِ رقیبانِ مدعی!
دردم نهفته به ز طبیبانِ مدعی!
باشد که از خزانهٔ غیبم دوا کنند

صدفیست استخوانہ کہ گوہر نمے کشد
کانے نباشد آنکہ زجاں زر نمے کشد
شمشیر درخلاف کہ جوہر نمے کشد
معشوق چوں نقاب زرخ در نمے کشد
ہر کس حکایتے بہ تصور چرا کنند

دورِ فلک ہنوز بسے نامساعد یست
بر عاشقاں چو جور و ستم رسم شاہد یست
بر طاعتے مناز چہ زاہد چہ عابد یست
چوں حسن عاقبت نہ برندیؔ و زاہدیست
آں بہ کہ کار خود بعنایت رہا کنند

فردا بروزِ حشر چو بر آید آفتاب
از طاعتِ ریائی چہ آخر دہم جواب
خَلِّصْنَا يَا اِلٰهَنَا مِنْ هٰذِهِ الْحِسَاب
مے خور کہ صد گناہ ز اغیار در صواب
بہتر ز طاعتے کہ بروئے ریا کنند

غیر از رُخِ نگار سخن زیرِ لب مدار
جاں را میاں شکنجۂ غم روز و شب مدار
جاں را ہمیشہ غیر ادائے ادب مدار
گر سگ ازیں حدیث بنالد عجب مدار
صاحبدلاں حکایتِ خوشدل ادا کنند

روزے کہ آں خدائے ہمے آفرید عشق
از جملہ عاشقاں دل و جاں را خرید عشق
ہم پردۂ حجاب درید و برید عشق
بے معرفت مباش کہ در من مزید عشق
اہلِ نظر معاملہ با آشنا کنند

یعقوب وار بستہ بہ ہر سوئے یوسفم
آشفتہ چوں زلیخا کہ بر روئے یوسفم
ہمچوں صبا صفائی بدہ کوئے یوسفم
پیراہنے کہ آید ازو بوئے یوسفم
ترسم برادرانِ غیورش قبا کنند

درگنبدِ فلک بنگر تا چہ مے شود
شطرنج بازیست کہ ہر مہرہ می دود
صوتِ نصیحتم چوں نہ برسمع کس رسد
حالا درونِ پردہ بسے فتنہ مے رود
تا آں زماں کہ پردہ برافتد چہا کنند

برخوانِ نعمتے تو ہزار اند میہماں
ہرکس بہ بہرِ خویش شدہ تازہ خوش رواں
چوں نوبتِ من آمد شد خصم آسماں
پنہاں ز حاسداں بخورم خواں کہ منعماں
خیرے نہاں بسے ز برائے خدا کنند

ہرکس گداخت جاں بغمِ سیم و زر و فور
کانند روز و شب بہ سیہ نامۂ غرور
یارب مرا امان دہ ازایں قومِ ناشعور
بگذار زکوئے صومعہ در زمرۂ حضور
اوقات خود زبہرِ توصرف بما کنند

مسکین مدام خلقے در بر نمے شود
تاج و نگین میسّرے باز ر نمے شود
آبِ خضر نصیب سکندر نمے شود
حافظؒ مدام وصل میسّر نمے شود
شاہاں کم التفات بحالِ گدا کنند

١- هڪ ڀيرو نازسان دل جي درد جي دوا ڪن. منهنجي جان غم جي لشڪر جي مان ڇڏائيندا هڪ ڀيرو نظر سان ٻيو جهان فنا ڪري رکن. جيڪي نظر سان مٽيءَ کي ڪيميا ڪن خدا ڪري اسان ڏي به نظر جي عنايت ڪن.

٢- مدعي حريفن جي سات کان اٿڻ ڀلو. يارب مدعي رفيقن کان پناهه ڏي. دعويدار رقيبن جي حلقي کان خدا ڪري ٻاهر هجان. دعويدار طبيب کان تڪليف لڪائڻ بهتر آهي، ته سگهي ٿو جو غيب مان دوا ڪي وڃي.

٣- سپ ۾ موتي نه هجي ته پوءِ سپ هڪ هڏو آهي. جنهن زمين مان سون نه نڪري تنهن کي ڪاٽ نه چئجي. ترار آبدار نه هجي ته پوءِ غلاف ۾ هجي. محبوب جڏهن منهن کان نقاب نه لاهي ته هر شخص پنهنجي خيال سان ڳالهه چوڪري.

٤- آسمان جي گردش ناموافق آهي. جڏهن ته عاشقن تي ظلم ڪرڻ محبوبن جي رسم ٿي چڪي وئي آهي. زاهد هجي يا عابد عبادت ۽ زهد تي ناز نه ڪري. جيستو پچا ڙي موچار ي نه ٿئي. تنهن ڪري شال مهرباني سان ڪم ٿئي.

٥- سياڻي ميدان محشر ۾ جڏهن سڄ سوانيزي هوندو رياڪاري عبادت لاءِ ڪهڙو جواب ڏيندس. يارب حساب جي سختيءَ کان بچاءِ. شرابي سوين گناهن جي باوجود رياڪار عابد کان ڀلو آهي.

١٢- مسڪين هميشه انعام ڪرڻ ملندا آهن. تاج ۽ حڪومت دولت سان ڪانه ملندي آهي. خضر جو آبحيات سڪندر کي نصيب نه ٿيو. حافظ رح هميشه وصال ميسر ڪو نه هوندو آهي. پنهنجي حال تي بادشاهه توجه گهٽ ڪندا آهن.

بحرِ طویل

دوش دیدم بتِ رعنا
بکفش جام زصهبا
بگفت اے عاشقِ شیدا
گو چه داری تو تمنا
گفتم اے شکرِ خدارا

بوسهٔ ده زلبِ خویش
بدیں عاشقِ دلریش
زایزد تو بیندیش
ازسرِ زلف مزن نیش
تو ایں بے سروپارا

عاشقِ زارِ توام
بندۂ گنہ گار توام
شیفتۂ دیدار توام
غمزۂ بسیار توام
اے بتِ زیبارا

از سرِ ہجر چرا سوختہ
اندوختہ افروختہ
جانِ من حائل
بیچارۂ آوارہ
اے لالہ عذارا

شاہِ شاہان توئی
قیصر و خاقان توئی
شمس درخشاں توئی
نورِ نمایاں توئی
اے صاحب مہ لقارا

گوھرِ عماں توئی
لعلِ درکاں توئی
آخرِ تاباں توئی!
مظہرِ جاناں توئی
اے مہ وشِ مارا

بسر گنج دو رخسار!
نشاندی دو سیه مار
گہے خفتہ و گہے بیدار
بکوشی کہ نیازار
زیں نیش دل افگار
تو مسکیں گدارا

١- ڪالهه رات خوبصورت محبوب ڏٺم. سندس هٿ ۾ شراب جو پيالو هو. چوڻ لڳو ”چريا عاشق! تنهنجي ڪا تمنا آهي ڇا؟“ چيم خدا جو شڪر.

٢- پنهنجي دل ڦتيل عاشق کي پنهنجا چپ چمڻ ڏي. خدا ڪان ڊڄ پنهنجي واسينگ زلفن سان ڏنگ نه هڻ. هن هيٺين ۽ لاچار کي.

٣- عاشق به تنهنجو گنهگار ٻانهو به تنهنجو آهيان. تنهنجي ديدار لاءِ پريشان ۽ ڏاڍو غمگين آهيان - اي خوبصورت محبوب.

٤- محبوب جدائيءَ سان جو ساڙيو اٿئي. هن ڏڄ ڏٺي ڪمزور ساهه کي.

٥- بادشاهن جو بادشاهه به تون. خاقان جو قيصر به تون. روشن سج به تون. ظاهر نور به تون. اي چنڊ جهڙا سهڻا.

٦- عمان جو موتي ڪاڻ جي لال. چمڪندڙ ۽ مظهر برحق به تون آهين. اي اسانجا چنڊ جهڙا محبوب.

٧- رخسار جي خزاني تي به ڪارا نانگ ويهاريا اٿيئي. ڪڏهن ستل نه ڪڏهن جاڳيل. ڪين چئو هن مسڪين دل ڦتيل کي نه ڏنگن.

قطعه

دہقانہا کہ جائے بزرگاں گرفتہ اند
بلبل ز باغ رفت کہ زاغاں گرفتہ اند
مسکیں دمِ نوشتنِ ایں قصہ را بیافت
ایں گردشِ زگردشِ گردوں گرفتہ اند

ڇو ته بزرگن جي جاءِ ورتي
باغ مان بلبل ريءُ ڪانون جاءِ ورتي
مسڪين لکڻ وقت اها ڳالهه معلوم ڪئي
اها تبديلي تقدير جي سبب آهي

قطعه

میشود شمسے خجل از روئے رخشانِ شما
مطلع خورشید از لعل بدخشانِ شما
نیست دارو ئے دگر پس چشم نابینائے را
مے شود کحل البصر از خاکِ ایوانِ شما

تنهجي روشن منهن اڳيان سج شرمنده .
سج اڀرڻ جي جاءِ بدخشان موتي جهڙا تنهنجا ڏند آهن
نابين کي بي ڪا به دوا فائدو ڪو نه ڏيندي
تنهنجي اکين جي موتيءَ سندس روشنائي جو سرمو آهي .

قطعه

بمنقاری عجب خوش رنگ برگے داشت آں بلبل
دراں صد نالہ و فریاد و زاری داشت با غلغل
بدو گفتم کہ اے بلبل چہ فریاد ست سببش گو
بگفتا من پریشاں زار بہرِ جلوۂ آں گل

بلبل جي چهنب ۾ خوش رنگ عجب پن هو
جنهن ۾ سوين رڙيون ۽ آنهون هيون
ڪيس چيم بلبل اهي رڙيون ڇو
چوڻ لڳي گل کان جدائي جي ڪري

قطعه

همائے اگر سایہ مے افگند
گہے شاہ گہے گدا مے کند
همایم اگر سایہ مے افگند
جہاں را بیک سایہ پایہ دہد

جيڪڏهن هما جو پاڇو پوي ته ڪنهن
کي بادشاه ته ڪنهن کي گدا ڪري
پر جي منهنجي هما جو پاڇو پوي ته سموري
جهان کي عظمت سان اڏي ڇڏي

قطعه

مشاط دور شو که به بینم به روی دوست
صد سال میگذشت مرا آرزوی اوست
ساقی بیا بمنتِ جان بخش کن مرا
جرعه مرا بده که بدانیم اوست اوست

قطعي اپري ٿي ته درست جو منهن ڏسان.
سندس آرزو ۾ مونکي سوين سال گذري ويا.
ساقي! اچ ۽ منهنجي جان مونکي بخشي ڇڏ،
مونکي شراب جو ڍڪ ڏي جيئن دوست جي سڃاڻ ٿئي.

قطعه

اگر پای اندر رکاب آوری
سرِ مدّعا کامیاب آوری
سرِ التجا را ز تسلیم خم
بدرگاهِ عالی جناب آوری

جيڪڏهن تون رڪاب ۾ پير رکين
ته اسانجو سر ڪامياب ۽ اوچو ڪري ڇڏين
التجا واري سر کي جهڪائي حضور
جي بارگاه ۾ پهچائي ڇڏين

فرد

زلف است دام وخال سیہ دانہ اندرش
طائر دلم فتاد بهر زخمه اندرش

زلف، دام وانگر ۽ تر جو نشان جهڙو دام ۾ داڻو،
منهنجي دل جو پکي سندس دام ۾ ڦاسي پيو.

فرد

تراب خاکِ درت به بود ز سرمهٔ طور
که کورچشم زمانه زاو شود بینا

تنهنجي دروازي جي مٽي منهنجي لاءِ طور جي سرمه کان بهتر آهي
جنهن سان زماني جا انڌا به نظر وارا ٿي پيا ـ

فرد

شکلِ یارم چو زهره مے بیند
زهره را زهره آب مے گردد

منهنجي يار جي صورت زهره تاري وانگر روشن آهي
بلڪ سندس حسن آڏو زهره جو پتو به پاڻي ٿي ويو

فرد

پیش نطقِ زبانِ شیرینش
طوطے طوقِ بندگی دارد

سنڌس مٺي گفتگو آڏو طوطي به سنڌس
ٻانهپ قبول ڪئي -

فرد

ز قطراتِ بہارش میخورد آبِ صدف دریا
چرا مانع شود دریاے شورش از گہر بستن

سپ ۾ موتي سنڌس بهار جي بوندن جي ڪري پيدا ٿين ٿا.
سنڌ جي ڇا مجال آهي جو موتي ٺهڻ کان رڪاوٽ ڪري.

فرد

چاک خواهم کرد پیراہن زشوقِ سیم تن
گر بدوزد ورنہ دوزد بندہ سیمیں تنم

محبوب جي شوق ۾ قميص چاڪ ڪري ڦٽي ڪندس. اهو
ڳنڍي يا نه ڳنڍي مان بهرحال سنڌس غلام آهيان -

فرد

دوش آمدم بگوشِ من آوازِ چنگ دعود
گفتہ بخور ز بادہ ولیکن نہاں بخور

ڪالهه رات ساز ۽ آواز ۾ پڌڻ ۾ آيو جنهن
چيو ٿي ته شراب پيئُ پر لڪي پيئُ.

فرد

دلِ عاشق چہ خوش آید تکلّم از لبِ دلبر
سرابِ تشنۂ صد سالہا سیراب میگردد

دلبر جي ڳالهائڻ سان عاشق جي دل ڪيڏي نه خوش ٿئي ٿي
جڻ ته رج ۾ سوسال جي اڃايل کي پاڻي جو ديد وٺي ويو.

فرد

از ہلال آمد بروں تصویرِ ابروئے حبیب
لیک ایں یکجائے باشد او تغیرمے شود

چنڊ جي پهرين تاريخ کان محبوب جا ابرو ظاهر ٿيا.
فرق اهو آهي ته چنڊ ۾ تغير ايندو آهي پر محبوب هر وقت هڪ جهڙو.

فرد

اندر سخا بیا مد آں پیر مئے فروشے
دریا بجوش آمد مسکیں بنوش نوشے

پير مي فروش جي سخاوت جوش ۾ آئي
دريا جوش ۾ آهي. مسڪين هاڻي پيئندو رهه.

فرد

بیا بمیکدہ ما نشین و بادہ بنوش
ہر آنچہ آید از آں دستِ یار نوشا نوش

اڄ اسانجي ميخاني ۾ ويهه ۽ محبت جو شراب پيءُ
يار جي هٿان جيڪي ملي سو پيو پيءُ.

فرد

کسے گر کند قصدِ آزارِ ما
خداوند عالم نگہدارِ ما

ڪو به اسانجي ڏکوئڻ جو ارادو ڪري نڪر نه آهي.
جهان جو رب اسان جي نگهباني فرمائيندو.

فرد

قضا قضا نه شود گر هزار چاره کنی
اگر تو فال زنی ور تو استخاره کنی

قضا، هرگز ٽرڻ ناممڪن آهي، توڻ ڪٽي هزار حيلا ڪرين، فال پائين چاهي استخارو ڪرين.

در ورقے بوسیدہ و شکستہ این منقبت در شان حضرت علی کرم اللہ وجہہ درج است

[حضرت علی شیرِ خدا مولیٰ علی مشکل کشا
آں ابنِ عمِ مصطفےٰ! جاں کرد بہرِ حق فدا
پائے زدہ ناسوت را، طے ساختہ جبروت را
یک شب گذر ملکوت را، لاہوت را فرمو سجا
آں صفدر و حیدر علی، آں مالکِ قنبر علی!
بازوئے پیغمبر علی، مولیٰ بقولِ قُل کفیٰ
از چار یاراں چارمیں، از پنجتن او پنجمیں
از دہ مبشر دہمیں، اثنا عشر را مقتدیٰ
کونین کم از عظمتش، ثابت بقرآں حرمتش
مقبول ایزد محنتش کرد آنچہ بے ریب و ریا
مداحِ ذاتِ او ملک، کمتر ز قدرِ او فلک
زاہلِ سما واز سمک گویا بوصفش شعرہا
دامادِ دلدارِ نبی، سالارِ مختارِ نبی
آں چارمیں یارِ نبی حاکم بہ اقطاعِ ہدیٰ
وہوالعلی المرتضیٰ، وہوالولی المجتبیٰ!
وہوالصفی المقتدیٰ، ماشکر واو پیشوا

باذوالفقارِ جاں ربا بنہد چو در میدان پا
قدقدّ اذ ہو اعتلا قدقدّ اذ ہو اعترا
آں دافعِ رنج و علل، مفتیِ شرعِ ہر ملل
از ضرب تیغِ او قلل جملہ ہدر گشتہ ہبا
آں رہبرِ ملّت نما، آں حیدرِ مشکل کشا
مخطوب بِ لفظِ اِنّما، مدعو خطابِ ھَل اتیٰ
وہو التقی وہو النقی، مقتولِ من ید الشقی
بر دوشِ احمد مرتقیٰ، سالارِ احزابِ رضا
شاہے کہ از حکمِ خدا، باصارم کشور کشا
روئے زمیں کردہ صفا، از مشرکانِ اشقیا
آں مخزنِ گنج و گہر، بخشندۂ لعل و دُر
آں فخرِ دیں نیکو سیَر آں فاخرِ دینِ خدا
آں خنجرِ رخشانِ او، آں تیغ نار افشانِ او
و نعرۂ چو شانِ او، انگند غوغا در سما
شد لافتا الاعلیٰ، در شانِ آں شاہِ جلی
آں وارثِ دینِ نبی مشکل کشا شیرِ خدا
از ہیبتِ ہنگامِ او، شیرِ فلک شد رامِ او
افگند سر در دامِ او، چوں گربہ بیدست و پا
دانندۂ علم و ہنر، شاہنشہِ نیکو سیَر!
بنیندۂ حکمِ قدر، دانائے رازِ کبریا

وہوالعلی وہوالولی، اوصاف او قدیخجلی
وہوالوفی المتقی ، بر حق امام الاتقیار
مسکیں بحجِ آخریں، آں خیر ختم المرسلیں
از حکمِ رب العالمیں، گردش بجا خود متکا
زوج البتول الفاطمہ، سردار قومِ فاطمہ
ازلہب نارِ حاطمہ، برہانداو روزِ جزا

درآں ورقے ایں اشعارِ فارسی ہم درج است

معشوقہ من است کہ درپردہ نہان ست
درخانۂ دل پردہ درآنست عیان ست

ازروزِازل خاکِ درِپیرِمغان اند
باگردِ یتیمی ہمہ رندانِ خراباست

گنہگارالبس کہ شرمندگی ست
زشرمندگیہا سرانگندی ست

خطاہا ہمہ پیشت آوردہ ام!
ازاں روکہ کارِ توبخشندگی ست

خطاہم بہبخش وگناہم بپوش
کہ عفواز تو، ازما سرانگندی ست

DEWAN-E-MISKEEN

PEER SYED HIZBULLAH SHAH RASHDI MISKEEN

غزل ہندی کہ مصرعے خود میفرمودند و مصرعے علی اصغر تا آنکہ بتمامیت متخلص کردند

آیا ہے چمن میں بُتِ گلفام ہمارا
ساقی بخدا بھر دے مجھے جام ہمارا

جب بادہ سے لبریز ہوا جام ہمارا
آغاز سے بہتر ہوا انجام ہمارا

جب آیا میرے خانہ میں دلدار ہمارا
تب رشکِ شبِ قدر ہوا شام ہمارا

گر میں نہ کیا اس بتِ طناز کو سجدہ
آئے گا کسی کام یہ اسلام ہمارا

حسرت سے لگی آگ رقیبوں کے جگر میں
دلدار کیا آج جو اکرام ہمارا

یہ خال ترا دانہ ہوا مرغِ دلوں کا!
اس زلف مسلسل سے ہوا دام ہمارا

اس شوخ کو جب ہم نے کہا تجھ پہ فدا ہوں
بولا کہ نہ ہو مفت میں بدنام ہمارا

نرگس بھی جھکاتی ہے سر سجدہ بہ تعظیم
جب مست ہو وہ ترکِ مے آشام ہمارا

جب ہم نے کہا صلِّ علیٰ مقدم ان کو
اس شوخ کو برلب ہوا دشنام ہمارا

اک بوسہ جو دل چاہتا ہے تجھ کے لبوں سیں
بیجا ہے عجب یہ ہوسِ خام ہمارا

جب کام ہوا شہدِ لبِ یار سے شیریں
فرخندہ ہوا فرخ فرجام ہمارا

اوروں سے نہیں چاہتا مطلب کبھی اپنا
تجھ سے جو نہیں غیروں سے کیا کام ہمارا

جب آنکھ تیری آنکھ سے مسکینؔ ملا دی
آنکھوں سے میری بھل گیا آرام ہمارا

طابع : نوید پرنٹنگ پریس ناظم آباد کراچی نمبر ۱۸